МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 30 листопада 2023 року)

Київ
2023

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 30 листопада 2023 року)

Київ
2023

УДК 343.98
А437

Редакційна колегія:

Чернєй В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарєв С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Саковський А. А., директор навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Антощук А. О., т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Чорноус Ю. М., професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Пясковський В. В., професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор;

Атаманчук В. М., завідувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Корольчук В. В., начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 22 листопада 2023 року (протокол № 14)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Актуальні питання криміналістики та судової експертизи
А437 [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. – 441 с.

УДК 343.98

© Національна академія внутрішніх справ, 2023

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Чернєй В. В. 20

Красюк І. П. 23

Кримчук С. Г. 25

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Шепітько В. Ю.
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 27

Батюк О. В., Гора І. В., Колесник В. А.
НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ БОЄПРИПАСІВ ДО ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ..... 30

Степанюк Р. Л.
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ 35

Ващук О. П.
СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ЗЛОЧИНУ: НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНОЇ ПОЖЕРТВИ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ 37

Пиріг І. В.
УДОСКОНАЛЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ..... 40

Шепітько М. В.
ЗНАЧЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ..... 43

Чорноус Ю. М.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ СПРАВ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ 45

Юсупов В. В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 50

Саковський А. А., Мировська А. В.
АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 53

Єфімов М. М.
ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ 55

Нікітіна-Дудікова Г. Ю.
ВИДИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ПРИХОВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ..... 58

Антощук А. О.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ПІДГОТОВКА В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 61

Атаманчук В. М., Волошин О. Г.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРОВІ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ОТРИМАННЯ ОДОРОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ..... 67

Александренко О. В.
ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ: ПОГЛЯД ВИКЛАДАЧА, НАУКОВЦЯ, ПРАКТИКА 72

Антонюк П. Є., Сорока І. В.
ПИТАННЯ НАЛЕЖНОГО ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ..... 75

Басюк Л. О., Бистрицький Б. Ю.
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ RAPID DNA – ANDE 6C ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ ТРУПІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 78

Беляєв Г. Б., Приходько Ю. П.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ФАКТОМ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД..... 82

Бондар В. С.
СУДОВО-БАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ 9,0-ММ
САМОЗАРЯДНОГО ПІСТОЛЕТА ДЛЯ БЕЗШУМНОЇ
ТА БЕЗПОЛУМ'ЯНОЇ СТРІЛЬБИ (6-П-9) 85

Бондарчук А. С.
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОГО
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ
АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖУРНАЛІСТА..... 96

Воробей О. В., Невмержицька І. М., Венгрус А. Ю.
МОЖЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН
ДО ПЕРВИННОГО ЗМІСТУ ДОКУМЕНТА,
УНЕСЕНИХ ШЛЯХОМ ДОПИСКИ 99

Єфіменко І. М., Арешонков В. В.
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМНІ
ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 102

Іваньков І. В., Пода Р. В.
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРАВОВОЇ
РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ 105

Комаринська Ю. Б., Руденко А. І.
ТАКТИКА УНИКНЕННЯ ПОВТОРНОЇ
ВІКТИМІЗАЦІЇ ПОТЕРПІЛИХ
ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ 108

Коршикова Т. В., Пясковський В. В.
ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
ШАХРАЙСТВ, УЧИНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ
ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ 111

Кравчук О. В., Копанчук В. О.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 114

Кривицький Ю. В.
РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИКИ
В УМОВАХ ПРАВОВОЇ
РЕФОРМИ ТА ІНШИХ СУСПІЛЬНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ 117

Курилін І. Р., Русанівська Д. Д.
ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СКЛАДОМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 397 КК УКРАЇНИ «ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ», І ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ 120

Левицький А. О.
СУЧАСНЕ КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 124

Лелюк Т. І.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 129

Марко С. І.
МОЖЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ В ПРОТИДІЇ ЕКОЛОГІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 132

Негребецький В. В.
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДОКУМЕНТУВАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ 135

Несен О. О.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 137

Патик Л. Л., Патик А. А.
СПОСОБИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН 140

Полтавський А. О.
ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТОДИК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ: ВІД ПЛАНУВАННЯ ДО ПРИПИНЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ 142

Полях А. М.
ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД 146

Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В.
ОСОБЛИВОСТІ 3D ДОКУМЕНТУВАННЯ СЛІДІВ ВЗУТТЯ 149

Семенов В. В., Азамат Н. Є.
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МЕТОДІВ НАУКИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 151

Семенов В. В., Янченко А. О.
ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ 153

Ткач А. В.
ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
ГАРАНТІЙ ПІД ЧАС ВІДІБРАННЯ ЗРАЗКІВ
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ:
СУДОВИЙ АСПЕКТ 156

Філіпов Ю. Є.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКО-
КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 159

Фурман Я. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО
ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ РОБОТИ
З ДАНИМИ БПЛА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ 161

Чорний М. В.
НАРКОМАНІЯ – ШЛЯХ ДО ПРОБЛЕМ ІЗ ЗАКОНОМ 164

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Абакумов О. Ю.
ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ
РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ,
ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ
ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ 168

Акулінічева Д. О.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОМПЛЕКСНОЇ РЕВІЗІЇ
ВІД СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ 170

Базір В. Б.
ПАСПОРТ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ ДЛЯ ВИЇЗДУ
ЗА КОРДОН ЯК СУЧАСНИЙ БІОМЕТРИЧНИЙ ДОКУМЕНТ
ІЗ ЗАСОБАМИ ЗАХИСТУ ВІД ПІДРОБКИ 173

Бесклеткіна М. Ю.
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ 176

Богатирчук О. М.
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ,
ОХОРОНИ НАДР, АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ 179

Бойко А. В.
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРОБЛЕМИ, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ 183

Бородін О. І.
НАУКОВІ ДИСПУТИ ЩОДО ФОРМУЛЮВАННЯ
ПОНЯТТЯ ТИПОВОЇ СЛІДЧОЇ СИТУАЦІЇ
РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ,
ЯКУ ВЧИНЯЮТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ
КОНФЛІКТІВ 186

Бреус А. Ю.
ЗАГАЛЬНОПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ РЕЙДЕРСТВА 188

Бровко В. К.
ОБСТАВИНИ, ЯКІ СЛІД З'ЯСУВАТИ ПІД ЧАС ДОПИТУ
ПОТЕРПІЛОЇ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗҐВАЛТУВАНЬ 195

Васюта Ю. В.
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
СПІЛЬНИМИ СЛІДЧИМИ ГРУПАМИ 196

Воліков Т. А.
СПОСОБИ ПРИХОВУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ В МЕТОДИЦІ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ 200

Ганелін В. Б.
АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ
РОЗКРАДАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ СЛУЖБОВИМИ
ОСОБАМИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 203

Голюк Л.
ПРОБЛЕМИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я
ЯК НАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ 205

Горюшкіна А. І.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО
З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ
ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ 207

Гречана С. І.
ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ТАКТИКИ ДОПИТУ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ 209

Гринюк А. О.
ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОЗАПИСУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ 212

Грицань А. М.
ВПЛИВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІТЕЙ 215

Дегтярьова Д. П.
ЕКСПЕРТ-БУХГАЛТЕР: ЗАГАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ, ПОРІВНЯННЯ З МІЖНАРОДНИМИ ПОЛОЖЕННЯМИ 218

Дідовець Я. О., Жук В. О.
ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 221

Дідовець Я. О., Приходько Ю. П.
ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПАНСИВНИХ КУЛЬ..... 224

Зарубін К. Є.
ПІДСТАВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПОЖЕЖ 227

Заславська А. В.
СЛІДИ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ТА БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ 229

Здорик Д. В.
УЧАСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІЦЕРА ГРОМАДИ У ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ 235

Іванко Є. Б.
РОЛЬ ОЦІНКИ ОЗНАК ПОЧЕРКУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА В СУДОВІЙ ПОЧЕРКОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ 238

Іванова А. О.
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОКАЗАНЬ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОПИТУ 240

Івчук Ю. В.
НЕОБХІДНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН І ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ 244

Івчук Ю. В.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ ПІДРОБКИ ДОВІДОК ПРО НЕПРИДАТНІСТЬ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 246

Карпенко В. Ю.
ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ (БПЛА) У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ В УКРАЇНУ 249

Кобець А. В.
ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 252

Костюк І. І.
ПОСИЛЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 254

Кривопуск О. Г.
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВЧОГО ЕТАПУ ОГЛЯДУ ТРУПА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНО ОПІКУ ЧИ ПІКЛУВАННЯ 257

Криворучко Н. В., Меньших Т. М.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЖИВИХ ТВАРИН 260

Крижна А. Є.
ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 263

Крупій А. І.
ПОНЯТТЯ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 266

Кукос М. В.
ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У НЕЗАКОННЕ ВИРОБНИЦТВО, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ 269

Купренюк Є.
ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ НА ВІДКРИТІЙ МІСЦЕВОСТІ 271

Курочка А. А., Борисова В. В.
АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 275

Кушнір С. С.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ-РЕЙДЕРА..... 279

Леоненко А. А.
ОРГАНІЗАЦІЙНІ Й ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ (СТ. 259 КК УКРАЇНИ) 282

Литвинюк І. С.
ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ РИС СЛІДЧОГО 285

Лопушанський А. В.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЖОРСТКОГО ТЕХНІЧНОГО БАРОСКОПА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ЗБРОЇ 287

Луцюк Д. П.
ПРИЗНАЧЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ 290

Люшненко С. П.
ВОЄННИЙ СТАН ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ ПСИХІЧНОГО РОЗЛАДУ В НАСЕЛЕННЯ 292

Макруха Є. О.
МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАНЬ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ 294

Малярчук О. М.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ 296

Мамульчик А. А.
ДНК-ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК МЕТОД ВСТАНОВЛЕННЯ ОСІБ, ЩО ЗАГИНУЛИ ЧИ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТИ В УМОВАХ ВІЙНИ 300

Махлай С. М.
КОНСТРУКТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА БЕЗПЕКУ КЕРУВАННЯ 303

Мельник С. В.
РОЛЬ БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ 305

Мельник О. П.
АСПЕКТИ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ
РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВА,
ПОВ'ЯЗАНОГО З РОЗЧЛЕНУВАННЯМ ТРУПА 308

Михайленко А. Б.
УРАХУВАННЯ СТАНУ ТА ЯКОСТІ ВИКОНАНИХ
БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
СУДОВИХ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ
ІЗ ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГІВ І ВАРТОСТІ
ВИКОНАНИХ РОБІТ 311

Михалик С. І.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ ВІД ДОМАШНЬОГО
НАСИЛЬСТВА 314

Мостова В. В.
РОЛЬ І СУТНІСТЬ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ КОНТРОЛЮ 317

Назаров В. І.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ
ВІДКРИТИХ ЦИФРОВИХ ДАНИХ:
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ 320

Неклюдов В. М.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ 322

Озірна Є. І.
СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В УКРАЇНІ
ТА ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ 325

Олексин Х. Л.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТІЛ
ЗАГИБЛИХ ОСІБ З ВИКОРИСТАННЯМ НОВІТНІХ
ТЕХНОЛОГІЙ ПРОВЕДЕННЯ ДНК-ЕКСПЕРТИЗИ 328

Осадча К. О.
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЕКСПЕРТНОЇ
СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ У СФЕРІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ 331

Пазюк Є. С.
ТАКТИКА ЗАХИСНИКА В СИСТЕМІ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ 335

Панасюк В. В.
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ПРАВОПОРУШНИКА
Й ПОТЕРПІЛОГО ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА,
ВЧИНЕНОГО ЩОДО ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ..... 337

Пасічніченко Д. О.
ТАКТИКА ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ
З ВИКОРИСТАННЯМ МОДЕЛІ «БАРНАХУС» 340

Пешкова А. В.
СУТНІСТЬ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ 343

Пісний В. І.
ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД У БОРОТЬБІ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ
(ВІДМИВАННЯМ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО СЛУЖБОВОЮ
ОСОБОЮ У ВИГЛЯДІ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ 346

Покраса К. В.
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО
ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА,
ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ 349

Полєвик К. О.
ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДЕЯКИХ
КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ 351

Ражик А.
ДНК-ЕКСПЕРТИЗИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 354

Рашевський В. В.
ТЕХНОЛОГІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА
ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ 356

Рубаненко Н. Ю.
ВАЖЛИВІСТЬ ДОПИТУ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 359

Рубленко А. М.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ, ВЧИНЕНОГО
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 362

Садовничий Б. О.
АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА 365

Сарібекян Ю. А.
ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ НАДАННЯ КОСМЕТОЛОГІЧНИХ
ПОСЛУГ 367

Семененко Є. П.
ЄДИНИЙ РЕЄСТР ЗБРОЇ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ 369

Семенюк І. Ю.
СУЧАСНІ НАПРЯМИ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ 372

Семенюк О. А.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧИХ
ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ,
РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ
ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ..... 374

Сербін С. М.
АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ
З ДІТЬМИ – СВІДКАМИ РОЗБОЇВ..... 377

Синоверський А. І.
ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК СКЛАДОВА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ
ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 380

Сова Ю. М.
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШКОДЖЕНИХ ДОКУМЕНТІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 384

Сокол Д. О.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІНОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ
ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 386

Сом К. С.
ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ANDE 6C В УКРАЇНІ 391

Суворова А. О.
ЗАЛУЧЕННЯ ФІЗІОГНОМІСТА ЯК СПЕЦІАЛІСТА
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ
З ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ 393

Танчик К. А.
ВИЯВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ЗА ДОПОМОГОЮ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕДІА 397

Тарнавська Л.
НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ
ЗАСОБІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 400

Ціпотан Ю. П.
НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ:
ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ 402

Чепурко А. І.
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ (ЗАСТОСУВАННЯ)
ПОЛІГРАФА В РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ..... 405

Чепурна Т. В.
ПРЕДМЕТ ПРОТИПРАВНОГО ПОСЯГАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛУЖБОВИХ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ
ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 408

Червінський В. В.
ТАКТИКА ДІЙ ПРЕДСТАВНИКА ПОТЕРПІЛОГО
ВІД ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..... 410

Чоповська А. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ, ФІКСАЦІЇ
ТА ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ
МІСЦЯ ПОДІЇ..... 414

Шмітько В. В.
ВСТАНОВЛЕННЯ ВИНУВАТОСТІ ОСОБИ,
ФОРМИ ВИНИ, МОТИВУ Й МЕТИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИХ
ОБСТАВИН, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ
В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО
КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 417

Шнайдер К. Б.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ 422

Шур С. О.
ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 425

Виштак В. О.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗАСУДЖЕНИХ
В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ……..428

Титаренко Максим Юрійович,
ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ТАКТИКИ…….432

Сухенко Марія Максимівна,
ДО ПИТАННЯ ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ
ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
СТОСОВНО ПРОБЛЕМИ МІННОЇ ЗАГРОЗИ……435

Чемерис Анастасія Олегівна,
ВИКОРИСТАННЯ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ДИВЕРСАНТАМИ
РФ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ……..438

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Чернєй Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги, друзі!

Шановні учасники міжвідомчої науково-практичної конференції! Радий вітати вас у Національній академії внутрішніх справ!

Проведення цієї конференції вже стало доброю традицією нашого закладу. Важливість наукового заходу обумовлена необхідністю підвищення ефективності правоохоронної діяльності в умовах сучасних викликів воєнного стану, концептуальних змін у процесах підготовки фахівців сектору безпеки й оборони та завдань, які нині постають перед працівниками Національної поліції та інших структурних підрозділів Міністерства внутрішніх справ. Ці питання безпосередньо пов'язані з тематикою сьогоднішнього заходу – сучасним розвитком криміналістичної складової та судово-експертної діяльності.

Історія криміналістики і судової експертизи сягає давнини. Для закладу вищої освіти значущим є початок викладання дисциплін на кшталт сучасної криміналістики під час навчання, використання криміналістичної підготовки саме в освітньому процесі. Водночас важливим є і практичне застосування криміналістики в розкритті й розслідуванні злочинів. Поєднання практичної складової та навчання криміналістичних прийомів, методів і засобів протидії злочинності поклало початок формуванню науки криміналістики на теренах України.

Комплексний процес розвитку криміналістики на території нашої держави почався на початку XX століття. Саме тоді було утворено криміналістичні та судово-експертні установи у відомствах юстиції, внутрішніх справ, охорони здоров'я. Основи криміналістики та використання даних технічних наук у розкритті злочинів почали викладати в Харківському та Київському університетах, відповідні предмети включено в програми підготовки поліцейських, а після 1917 року – працівників народної міліції, судово-карних органів. Наука криміналістика, яку традиційно пов'язують з іменем Ганса Гросса, що протягом тривалого часу працював у Чернівецькому університеті, у перші десятиліття XX століття імплементується у вітчизняний науковий простір. В Україні почали укладати посібники, порадники, підручники з криміналістики та науково-судової

експертизи, започатковано вітчизняні журнали криміналістичного спрямування, українські фахівці обґрунтовували теоретичні положення нової науки про розслідування злочинів – криміналістики.

Основи криміналістики вивчали працівники різних служб міліції, підготовку яких почали здійснювати на місцевих курсах міліціонерів Харківської губміліції 1921 року. Така підготовка (невдовзі – у Всеукраїнській школі міліції і кримінального розшуку) передислоковується в столицю України – Київ, де продовжується славетний розвиток Школи старшого начальницького складу міліції, Київської спеціальної середньої школи міліції, Вищої школи МВС УРСР, а з 1992 року – Української академії внутрішніх справ, якій 1996 року Указом Президента України надано статус Національної. Згодом заклад реорганізовано в Київський національний університет внутрішніх справ, а нині це Національна академія внутрішніх справ, що вже налічує 102 роки славетної історії та передового досвіду підготовки правоохоронців і юристів нашої держави.

У Національній академії впродовж тривалого часу розвиваються криміналістичні наукові школи, започатковані видатними вченими Михайлом Салтевським, Володимиром Бахіним, Петром Біленчуком, Володимиром Кузьмічовим, Андрієм Іщенком, Віктором Весельським. Дві потужні кафедри – криміналістики та судової медицини, криміналістичного забезпечення та судових експертиз – використовують сучасні інноваційні методи навчання для підготовки фахівців: поліцейських-криміналістів, судових експертів, юристів різних професій. Навчання адаптовано до потреб держави в забезпеченні безпекового сектору у зв'язку з повномасштабною війною, яка нині триває в нашій державі.

На базі академії створено низку полігонів з документування та розслідування воєнних злочинів, наші викладачі пройшли практичну підготовку й ознайомилися зі службовою діяльністю правоохоронців на деокупованих територіях (Харків, Запоріжжя, Херсон, Суми), навчалися на спеціальних тренінгах із розслідування воєнних злочинів, роботи парамедиків, мають навички використання сучасної спеціальної техніки (ДНК-обладнання, 3D лазери, безпілотні літальні апарати тощо). Ці знання та вміння викладачі академії передають молодому поколінню правоохоронців. Нині немає такого регіону України, де не несли б службу в тяжкий воєнний час наші випускники-криміналісти. Вони – на передовій і в тилу, у прифронтовій зоні й на деокупованих територіях, виявляють мужність, витривалість, героїзм і потужну криміналістичну підготовку.

На жаль, є втрати серед наших випускників, викладачів, які стали на захист Батьківщини зі зброєю в руках і загинули під час російсько-української війни…

Сподіваюся, що розгляд актуальних питань криміналістики та судової експертизи, якісно нові погляди на сучасний синтез науки і практики дадуть позитивні результати в оптимізації криміналістичної підготовки правоохоронців, судових експертів та інших юристів.

Традиції академії залишаються незмінними: ми завжди готові до конструктивної співпраці, обговорення ідей і планів дій, а також упровадження їх у правозастосовну практику.

Цією конференцією ми продовжуємо вдосконалювати й криміналістичну підготовку відповідних фахівців у Національній академії внутрішніх справ. Сьогоднішні доповіді засвідчать актуальність криміналістики та судової експертизи в сучасних умовах. Бажаю всім учасникам конференції плідної дискусії!

Красюк Іван Прокопович,
перший керівник Експертної служби МВС України (1997–2013), кандидат юридичних наук, доцент

Шановні колеги, друзі!

Радий вітати учасників конференції, а також побажати вагомих плідних наслідків за результатами обговорення актуальних питань, поставлених на порядок денний.

В історичному аспекті час проведення конференції збігається зі 100-річчям початку розбудови системи експертно-криміналістичного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ на теренах України, яку наразі організаційно уособлює Експертна служба МВС України.

30 березня 1922 року Народний комісаріат внутрішніх справ (НКВС) Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) затвердив нові штати Головного управління робочо-селянської міліції (наказ № 446), відповідно до яких у відділі карного розшуку було утворено *науково-технічний підвідділ* у складі двох відділень – статистичного та реєстраційно-дактилоскопічного. І хоча з різних причин *науково-технічний підвідділ* через півроку було скорочено, основні його функції збережено.

Важливою віхою на шляху подальшого впровадження науково-технічних засобів у практику діяльності органів внутрішніх справ із запобігання, викриття та розслідування правопорушень слід вважати *3 серпня 1923 року,* коли в структурі відділу карного розшуку Головного управління міліції УСРР (Головміліції) НКВС утворено *науково-технічний кабінет,* який очолив знаний криміналіст О. А. Єлисеєв, а консультантом цього кабінету став відомий судовий медик М. С. Бокаріус. Уже в жовтні того самого року кабінет було перетворено в *науково-технічний підвідділ* відділу карного розшуку Головміліції.

Фактично з тих часів і починається відлік процесу виникнення, становлення та розбудови Експертної служби МВС України.

На кожному подальшому етапі свого розвитку експертно-криміналістичні підрозділи органів внутрішніх справ зміцнювалися організаційно, вдосконалювалося їх нормативне, науково-методичне, інструментальне та кадрове забезпечення, що сприяло розробленню та впровадженню в експертну практику нових наукових прийомів і методів, а також технічних засобів виявлення, фіксації, дослідження речових доказів.

Проте найвагоміші якісні перетворення відбулися за роки незалежності, коли внаслідок комплексного реформування відомчої системи техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення процесу розслідування правопорушень експертно-криміналістичні підрозділи МВС України 1998 року реформовано в

центральний та територіальні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри з їх об'єднанням 2000 року в Експертну службу МВС України, що згодом отримала визнання міжнародної правоохоронної спільноти як повноправний партнер кращих європейських лабораторій, що застосовують сучасні технологічні досягнення в боротьбі зі злочинністю.

Побудова потужної матеріально-технічної бази експертних підрозділів, оснащення нових лабораторних комплексів сучасним аналітичним інструментарієм, застосування інформаційних технологій нового покоління, створення комфортних і безпечних умов роботи персоналу, удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації фахівців тощо сприяють успішному упровадженню міжнародних стандартів якості, ефективному застосуванню досягнень науки і техніки в протидії злочинності. Потенціал Експертної служби дає змогу забезпечувати близько 80 відсотків загальнодержавних потреб у проведенні судових експертиз за кримінальними провадженнями.

На шляху розвитку й удосконалення ми завжди спиралися на думку наукової спільноти. Традиційно бажаними учасниками найважливіших науково-практичних заходів, що проводила Експертна служба МВС України, були корифеї вітчизняної криміналістики В. П. Бахін, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, І. Я. Фридман, інші відомі вчені та практики, представники відомчої освіти, що підвищувало науково-теоретичний рівень обговорення актуальних проблем, сприяло розробленню науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх практичного вирішення.

Вважаю за обов'язок окремо зауважити, що виважена та конструктивна позиція провідних учених-правознавців у дискусії щодо доцільності існування відомчих експертних служб, яка на початку тисячоліття була поновлена прихильниками монополізації судової експертизи, безпосередньо сприяла збереженню системи спеціалізованих судово-експертних установ, що й донині функціонує стабільно та ефективно. До речі, основний аргумент псевдореформаторів – залежність Експертної служби МВС України від органів досудового слідства – позбувся правового підґрунтя: унаслідок реалізації Концепції реформування правоохоронних органів України формальна залежність Експертної служби МВС України від органів досудового слідства відійшла в минуле у зв'язку з підпорядкуванням останніх іншому центральному органу виконавчої влади – Національній поліції України.

Тож переконаний, що підсумки цієї конференції сприятимуть напрацюванню нових підходів і слушних рекомендацій з вирішення актуальних проблем сьогодення, стане важливою подією на шляху розвитку й удосконалення вітчизняної криміналістики та судової експертизи.

Миру та звитяги всім!

Кримчук Сергій Григорович,
керівник Експертної служби МВС,
доктор філософії в галузі права

Шановні колеги!

Від імені Експертної служби МВС вітаю організаторів та учасників міжвідомчої науково-практичної конференції «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи»!

Експертна служба МВС еволюціонувала й адаптувалася протягом вже понад 100 років, щоб відповідати сучасним вимогам правоохоронних органів і прогресу в галузі криміналістичної науки та судової експертизи.

Становлення експертно-криміналістичних установ у радянський період тісно пов'язано з історією розвитку органів внутрішніх справ в Україні, де, з огляду на зростання потреби в науковому аналізуванні доказів у кримінальних розслідуваннях і розвиток криміналістичної науки, склалися передумови для створення науково-технічної служби. Відповідно до наказу Головного управління міліції УСРР від 30 березня 1922 року № 446, у додатку до якого подано штат Головного управління робітничо-селянської міліції УСРР, уже тоді в складі відділу кримінального розшуку було утворено науково-технічний підвідділ, що охоплював статистичне та реєстраційно-дактилоскопічне відділення, фотографію, канцелярію, центральний розплідник собак-шукачів, а також бригаду «МОБІЛЬ».

З огляду на історичні події того часу та практичну доцільність, науково-технічний (науково-організаційний) підрозділ у складі правоохоронних органів неодноразово реорганізовували, але можна дійти висновку про відлік історії утворення судово-експертних підрозділів в органах внутрішніх справ України саме з 30 березня 1922 року.

Із набуттям Україною незалежності перед судовими експертами в системі МВС постали нові виклики. Поєднуючи набутий багаторічний практичний досвід і бажання стати однією з найкращих судово-експертних установ у Європі, Експертна служба МВС здійснила потужний стрибок у майбутнє, що дало змогу в стислі терміни стати 2002 року повноправним членом Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI), суттєво переоснастити наявний технічний парк, підвищити професійний рівень працівників, сформувати науковий потенціал, здобути повагу й авторитет серед інших суб'єктів судово-експертної діяльності та налагодити співробітництво з експертними установами Європи та світу. Завдяки науково-практичному потенціалу тільки за останній рік для задоволення потреб органів досудового розслідування та суду, зокрема й міжнародного, запроваджені та стрімко розвиваються такі напрями: дослідження артилерійської та ракетної зброї, наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі

(уперше серед судово-експертних установ України), інженерно-екологічні, археологічні та лінгвістичні дослідження. За безпосередньою участю фахівців служби в Україні запроваджено функціонування Єдиного реєстру зброї та Електронного реєстру геномної інформації людини.

Сьогодні, як і понад 100 років тому, роль Експертної служби МВС щодо надання кваліфікованої допомоги правоохоронним органам України в розслідуванні правопорушень, забезпеченні належного відправлення правосуддя та наданні надійних науково обґрунтованих доказів у суді залишається актуальною та вагомою.

Бажаю учасникам конференції творчої наснаги та плідної роботи на благо українського народу. Упевнений, що результати обговорень на нинішньому заході стануть підґрунтям для подальшого вирішення криміналістики та судової експертизи.

Шепітько Валерій Юрійович,
професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, завідувач лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Проведення розслідування воєнних та інших злочинів міжнародного характеру є складним завданням. Це пов'язано із необхідністю створення та функціонування спільних (міжнародних) слідчих груп, отримання інформації у зоні бойових дій, небезпеками у проведенні слідчих (розшукових) дій під час війни, наявністю дезінформації та протидії з боку країни-агресора.

Здійснення розслідування воєнних злочинів має ґрунтуватися на базових стандартах розслідування (БСР) для документування міжнародних злочинів в Україні. БСР передбачають низку базових стандартів, застосованих до цілого ряду заходів із документування, недопущення заподіяння шкоди при взаємодії з потерпілими і свідками і розуміння елементів міжнародних злочинів [1]. У Керівництві з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні передбачено шість основних правил розслідування, яких повинні дотримуватися фахівці-практики при документуванні міжнародних злочинів. Зокрема, у п. 1.2.2 вказано, що необхідно забезпечити, щоб «вся інформація оброблялася, зберігалася та реєструвалася відповідно до найкращих міжнародних практик» [1].

Офіс Генерального прокурора спільно з провідними національними експертами із міжнародного гуманітарного права розробив та представив методичні рекомендації «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина» [2].

Для фіксації воєнних злочинів також важливе значення має «Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту. Основні стандарти належної практики щодо документування сексуального насильства як злочину згідно міжнародного права» (Перше видання: Червень 2014 р.) [3].

Певні керівні рекомендації щодо документування міжнародних злочинів і порушень прав людини (збирання інформації для Міжнародного кримінального суду) були розроблені та запропоновані для неурядових (громадських) організацій [4].

У сучасних умовах перед криміналістикою постають нові завдання, які пов'язані з виробленням наукових рекомендацій у документуванні, фіксації та доказуванні фактів учинення воєнних та інших злочинів міжнародного характеру, використанням можливостей цифрової криміналістики. При цьому, розвиток цифрової криміналістики відбувається у трьох основних напрямах: 1) формування окремої наукової галузі в криміналістиці; 2) застосування спеціальних знань під час роботи з цифровими доказами; 3) проведення судових експертиз (зокрема, комп'ютерно-технічної експертизи).

Використання цифрової інформації в розслідуванні воєнних злочинів передбачає врахування положень «Протоколу Берклі» (The Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations) [5]. Протокол Берклі – є практичним посібником з ефективного використання цифрової інформації з відкритим вихідним кодом при розслідуванні порушень міжнародного кримінального права, права людини та гуманітарного права [6]. Протокол Берклі – рекомендаційний документ, який у 2020 р. представили Центр прав людини Університету Берклі в Каліфорнії та Офіс Верховного комісара ООН з прав людини. Він окреслює мінімальні стандарти для пошуку, збирання, зберігання, перевірки та аналізу відкритих джерел, і може слугувати практичним посібником для юристів (адвокатів), журналістів, правоохоронних органів та дослідників. Закріплені стандарти є основою будь-якого OSINT-проєкту, тобто розвідки на основі відкритих джерел [7].

У Протоколі Берклі вказано, що «розслідування з використанням відкритих даних – це розслідування, яке повністю або частково спираються на загальнодоступну інформацію для проведення офіційних та систематичних онлайн-розслідувань щодо передбачуваних правопорушень… Інформація у відкритому доступі може надавати підказки, підтримувати результати розвідки та служити прямим доказом у судах» [8].

На сьогодні слідчі можуть збирати дані про потенційні порушення прав людини та інші серйозні порушення міжнародного права, включаючи міжнародні злочини, за допомогою великої кількості загальнодоступних супутникових знімків, відео та фотографій, включаючи матеріали, завантажені в Інтернет зі смартфонів та публікацій на платформах соціальних мереж [8].

Під час воєнного стану гостро постає питання щодо належного рівня експертного забезпечення правосуддя. Виникають потреби у проведенні специфічних судово-експертних досліджень – ідентифікації (ототожнення) тіл загиблих (експертиза ДНК), дослідження об'єктів, вилучених на розмінованих територіях, що зазнали артобстрілів і бомбардувань, розв'язання питань з обрахування

матеріальної шкоди та збитків, пов'язаних із масштабними руйнуваннями інфраструктури та цивільних об'єктів [9, с. 6, 7]. У цей час важливими є судово-експертні дослідження цифрової інформації, проведення комп'ютерно-технічних (експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів), телекомунікаційних, експертиз відео, звукозапису та інших судових експертиз.

У 2022 році кафедра криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з метою визначення шляхів оптимізації судово-експертної діяльності здійснила анкетування судових експертів державних спеціалізованих установ та інших фахівців (експертів) з відповідних галузей знань. В анкетуванні взяли участь 172 судових експерти [10, с. 12–22].

Значна кількість опитаних експертів схиляються до думки про необхідність міжнародного співробітництва у сфері здійснення судово-експертної діяльності. Позитивну відповідь щодо необхідності у такому співробітництві надали 164 експерти (95,3 %). При цьому, пріоритетним напрямком у міжнародному співробітництві у галузі судової експертизи є стандартизація, сертифікація та акредитація діяльності національних судово-експертних установ з метою підвищення якості експертних досліджень.

Список використаних джерел

1. Керівництво з базових стандартів розслідування для документування міжнародних злочинів в Україні. Травень 2023. Global Rights Compliance. URL: https://globalrightscompliannce.com/wp-content/uploads/2023/05/КЕРІВНИЦТВО-З-БАЗОВИХ-СТАНДАРТІВ-РОЗСЛІДУВАННЯ-ДЛЯ-ДОКУМЕНТУВАННЯ-МІЖНАРОДНИХ-ЗЛОЧИНІВ-В-УКРАЇНІ.pdf.
2. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина: метод. рекомендації. затв. 28 квітня 2023 р. Київ, 2023. 112 с.
3. Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту. Основні стандарти належної практики щодо документування сексуального насильства як злочину згідно міжнародного права. Перше видання: Червень 2014 р. 146 с.
4. Документування міжнародних злочинів і порушень прав людини для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що їх вчинили. Рекомендації для громадських організацій. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2023-06/2022.3769_UK_V1.pdf
5. ООН. Права человека. Управление Верховного Комиссара. *Протокол Беркли по ведению расследований с использованием открытых цифровых данных. Практическое руководство по эффективному использованию открытых цифровых данных при расследовании нарушений международного уголовного права прав человека и международного гуманитарного права.* URL: https://www.ohchr.org/ru/publications/policy-and-methodological-publications/berkeley-protocol-digital-open-source.

6. GRACERS. Law Firm. *Протокол Берклі - принцип ведення розслідування з використанням електронних цифрових даних.* URL: https://gracers.com/pres-centr/protocol-berkli-princip-vedennya-rozsliduvannya/.
7. Центр демократії та верховенства права. *Протокл Берклі: як відкриті джерела допомогають притягнути Росію до відповідальності.* URL: https://cedem.org.ua/news/protocol-berkli.
8. Протокол Берклі з ведення розслідування з використанням відкритих цифрових даних. URL: https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf.
9. Клюєв О. Наука під час війни. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2022. Вип. 1 (26). С. 6, 7.
10. Шепітько В. Судова експертиза та судово-експертна діяльність: погляд крізь призму думок експертів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2023. Вип. 1(30). С. 12–22.

Батюк Олег Володимирович,
професор кафедри державної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, доцент;
Гора Ірина Віталіївна,
головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор;
Колесник Валерій Аркадійович,
головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, професор

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ БОЄПРИПАСІВ ДО ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність теми обумовлена проблемою злочинів, що пов’язані з вибухами чи загрозою їх здійснення та застосуванням вогнепальної зброї, перетворилась сьогодні з суто кримінальної в постійно діючий політичний фактор дестабілізації обстановки в нашій країні й суспільстві. Терористичні акти з використанням вибухових пристроїв, збройне насильство все частіше використовуються злочинцями для чинення тиску і залякування при досягненні корисливої матеріальної, амбітної політичної або іншої злочинної мети. Боротьба з тероризмом в усіх його проявах – завдання багатопланове, що розв’язується насамперед державними політичними й економічними заходами, проте безпосередня боротьба з такими злочинами і винними у їх вчиненні

особами – прерогатива правоохоронних органів. Процес виявлення й досудового розслідування злочинів такого роду знаменується якісним стрибком в галузі дослідження різноманітних вибухотехнічних та балістичних об'єктів, що багато в чому визначається вибірковими й в окремих випадках специфічними науково-технічними засобами і методами, прийомами виявлення, огляду, фіксації і вилучення, використанням індивідуальних і колективних засобів захисту учасників слідчих (розшукових) дій, тактикою їх проведення.

Варто зауважити, що в науці криміналістиці і енциклопедичних словниках глушитель визначають як насадку на дулову частину ствола, що слугує для здійснення безшумного пострілу або суттєвого зменшення його звуку.

Для зменшення звуку пострілу використовують такі конструкторські рішення:

1 – глушителі розширювального типу, в яких зниження інтенсивності звуку пострілу здійснюється шляхом поступового зниження температури і тиску порохових газів. Надульні глушителі цього типу кріпляться на різьбовому з'єднанні в дуловій частині ствола зброї, а інтегральні – конструктивно складають зі зброєю єдине ціле;

2 – механічні глушителі, дія яких заснована на зменшенні гучності звуку пострілу за рахунок поглинання енергії порохових газів внаслідок деформації пружних елементів або переміщення частин глушителя;

3 – використання розширення порохових газів у змінно-замкненому об'ємі та відсікання порохових газів у гільзі, що принципово відрізняє спосіб глушіння звуку пострілу за рахунок перенесення конструкції для глушіння до патрона, а не як додаткового пристосування для зброї.

Найбільше поширеними є багатокамерні надульні глушителі розширювального типу та інтегральні глушителі. Для здійснення безшумного пострілу без застосування глушника можуть бути використані спеціальні безшумні патрони, конструкція яких дає змогу поглинати звук.

Боєприпаси до вогнепальної зброї. Важливе криміналістичне значення має класифікація боєприпасів. За конструкцією розрізняють: унітарні патрони, які становлять собою єдину систему з кулі, заряду пороху і капсуля-запалювача, що об'єднані за допомогою гільзи; не унітарні патрони, елементи яких розрізнені і розташовують в каналі ствола окремо; безгільзові патрони. На сьогодні переважна більшість патронів є унітарними.

За цільовим призначенням патрони поділяють на бойові (які застосовують у військах, спеціальними службами, міліцією); цивільні (мисливські, спортивні, для газової зброї та зброї самооборони); імітаційні (холості, шумові, учбові); перевірочні (для перевірки бойових або робочих властивостей зброї. За типом зброї патрони поділяють на гвинтівочні, пістолетні, револьверні.

Гільзи для унітарних патронів виготовляють з металу (зазвичай – латунь або залізо). Форма гільзи може бути циліндричною, конічною, пляшкоподібною. На дно гільзи наносять позначення калібру, заводу або фірми-виготовлювача, року випуску та умовні символи (маркувальні позначки).

Безгільзові патрони мають декілька варіантів їх виконання. Найбільше перспективний варіант становить патрон, що складається з трьох елементів: покритої спеціальним лаком литої порохової шашки циліндричної форми, яка слугує метальним зарядом, запалювача і утопленої в заряді кулі. Використання таких патронів передбачає спрощення конструкції зброї за рахунок відсутності механізму видалення гільз. Серійне виготовлення безгільзових патронів налагоджено німецькими фірмами «Хеклер і Кох» та «Динаміт Нобель», які випускають безгільзові патрони калібром 4,7 мм та 4,92 мм до штурмових гвинтівок Г-11 та «Хеклер і Кох».

До окремого виду відносять спеціальні патрони з поглинанням звуку пострілу. Особливість конструкції таких патронів дає можливість застосовувати їх із спеціальної зброї для пострілів на короткі відстані. Безшумними є, наприклад, патрони російського виробництва під зброю калібром 7,62 мм СП-2, СП-3 для двоствольного малогабаритного пістолета МСП, СП-4 для стріляючого ножа НСР-2 і пістолета ПСС, патрони ХМ76 виробництва США для використання у гвинтівці М1. У зв'язку з тим, що порохові гази в таких патронах не виходять за межі гільзи, слідів їх дії на перешкоді у вигляді кіптяви, незгорілих часток пороху, слідів впливу високої температури тощо, не буде навіть в разі пострілу з близької відстані чи впритул. Водночас, варто мати на увазі, що стріляні гільзи таких патронів становлять небезпеку і потребують обережного поводження з ними в зв'язку з тим, що порохові гази після пострілу залишаються в них під великим тиском і можуть призвести до руйнування гільзи та нанесення ушкоджень.

За технологією виготовлення патрони відносять до заводських або саморобних. З усіх складових елементів патрона найбільше варіантів мають їх вражаючі частини – снаряди. Ними можуть бути кулі, шрот, картеч, а також атипові снаряди, якими зазвичай з кримінальною метою споряджають звичайні мисливські патрони (січка з дроту, цвяхи, гайки, шурупи тощо). В кулі виокремлюють головну, ведучу і хвостову частини. За формою головної частини кулі можуть бути оживальними (закругленими), напівсферичними, з гострим або тупим кінцем. Ведуча частина кулі має циліндричну форму, після проходження каналом ствола нарізної зброї на ній залишаються сліди від полів нарізів.

За конструкцією кулі поділяють на оболончасті, напівоболончасті та безоболончасті. Останні зазвичай виготовляють з свинцю. Оболончасті кулі складаються або з оболонки і свинцевої серцевини, або з оболонки,

свинцевої сорочки та стальної серцевини. Оболонку кулі зазвичай виготовляють з мельхіору, латуні, плакірованої сталі.

За призначенням кулі можуть бути звичайними або спеціальними. Спеціальні кулі залежно від характеру їх дії, поділяють на трасуючі, запалювальні, пристрілочно-запалювальні, бронебійно-запалювальні, розривні.

Трасуючі кулі складаються з біметалевої оболонки, запресованої в головній частині кулі серцевини і трасера, який розташований у хвостовій частині кулі. В трасері запресована піротехнічна суміш з горючих речовин, окислювачів, цементаторів та деяких інших домішок. Запалювальні кулі призначені для запалювання легкозаймистих і горючих матеріалів. Запалювальна суміш розташована в головній частині кулі і складається з рівних часток барію нітрату та пірофорного порошку алюмінієво-магнієвого сплаву. Кулі, що споряджені сумішшю вибухової речовини і запалювального складу, мають розривну і запалювальну дію. Бронебійно-запалювальні кулі складаються з біметалевої або стальної оболонки, стальної серцевини, свинцевої сорочки і запалювальної суміші в головній частині кулі між оболонкою і серцевиною. Пробивна дія кулі забезпечується серцевиною з надтвердої інструментальної сталі. Розривні кулі складаються із стоншеної оболонки і не мають в середині свинцю. Їх порожнину заповнюють твердосплавними вольфрамовими кульками (зазвичай, в кількості 26 штук). Така куля має зовнішнє полімерне покриття, що забезпечує їй високу початкову швидкість. В разі потрапляння у щільну мішень (перешкоду) тонка оболонка кулі розривається, а вольфрамові кульки продовжують поступальний і обертальний рух, утворюючи велику кількість ранових каналів. До розривних умовно відносять напівоболончасті кулі, які при потраплянні в перешкоду деформуються і діаметр кулі збільшується в 1,5–2 рази, що викликає значні руйнування.

До останніх розробок відносять багатокульні патрони до окремих видів звичайної вогнепальної зброї. Такий патрон містить декілька куль, кожна з яких має поглиблення в дні, в яке входить оживальна частина наступної кулі. Кількість куль може бути різною, зазвичай, від двох до п’яти в одному патроні. Такі патрони використовують, наприклад, у штурмовій гвинтівці фірми «Кольт».

За калібром кулі до нарізної зброї поділяють на мікрокаліберні (калібром менше 5,56 мм до 3,5 мм), малокаліберні (до 6,5 мм); середньокаліберні (від 6,5 мм до 9 мм включно) та крупнокаліберні (понад 9 мм).

Для стрілецької зброї спеціального призначення розробляють окремі види боєприпасів. Розроблення таких боєприпасів здійснюють за декількома напрямами. Перший з них пов’язаний із створенням пістолетів та автоматів для підводної стрільби. Їх розроблення розпочали в СРСР з кінця 50-х років, а на озброєння така зброя надійшла в 70-х роках минулого століття. Пістолет має чотири ствола калібром 4,5

мм, а калібр автомата – 5,66 мм. Кулі патронів для пістолетів і автоматів мають вигляд своєрідної підводної стріли довжиною 14,5 см. Стрільбу з такої зброї можна вести під водою, а також в надводному положенні на відстані до 50 м. Інший напрям розвитку стрілецької зброї спеціального призначення пов'язаний із створенням зброї нелетальної дії, з якої здійснюють стрільбу патронами, що споряджені кулями травматичної дії. Для виготовлення різноманітних за формою куль використовують резину, пластмасу, фторопласт.

Як висновок, зазначимо, що для стрілецької зброї спеціального призначення розробляють окремі види боєприпасів. Розроблення таких боєприпасів здійснюють за декількома напрямами. Перший з них пов'язаний із створенням пістолетів та автоматів для підводної стрільби. Їх розроблення розпочали в СРСР з кінця 50-х років, а на озброєння така зброя надійшла в 70-х роках минулого століття. Пістолет має чотири ствола калібром 4,5 мм, а калібр автомата – 5,66 мм. Кулі патронів для пістолетів і автоматів мають вигляд своєрідної підводної стріли довжиною 14,5 см. Стрільбу з такої зброї можна вести під водою, а також в надводному положенні на відстані до 50 м. Інший напрям розвитку стрілецької зброї спеціального призначення пов'язаний із створенням зброї нелетальної дії, з якої здійснюють стрільбу патронами, що споряджені кулями травматичної дії. Для виготовлення різноманітних за формою куль використовують резину, пластмасу, фторопласт.

Кулі до гладкоствольної мисливської зброї поділяють на декілька типів: круглі з гладкою поверхнею або з поясками, турбінні, стрілочні та стрілочно-турбінні. Кулі зазначених типів виготовляють із свинцю, проте останнім часом застосовують також кулі з твердих металів – заліза чи латуні.

Круглі кулі мають вигляд шароподібних снарядів без будь-яких пристосувань для підвищення сталості польоту. Зазвичай такі кулі мають монолітне тіло, а центр тяжіння розташований посередині. Кулі турбінного типу мають поздовжній наскрізний канал з ребрами. В польоті зустрічний потік повітря, проходячи крізь цей канал, надає кулі обертальний рух, що забезпечує сталість польоту. Інколи ребра можуть бути не з середини, а на зовнішній поверхні кулі. Кулі стрілочного типу мають важку головну частину і більше легкий хвостовик-стабілізатор, який запобігає перевертанню кулі в польоті. До куль стрілочного типу відносять кулю Блондо, яка виготовлена із заліза, має діаметр значно менший за діаметр ствола рушниці та кільцеву проточку в середній частині. Два свинцеві пояски на поверхні кулі збільшують її діаметр, доводячи до діаметру каналу ствола, зминаються під час пострілу і надають стабільність польоту кулі в повітрі. Стабілізатором польоту слугує і кільцева проточка тіла кулі. Кулі стрілочно-турбінного типу поєднують в конструкції особливості стрілочних і турбінних куль (найбільше розповсюджені з них – кулі Якана і Бреннеке).

Використання нових технологій і різноманітних компонентів боєприпасів із синтетичних полімерних матеріалів значно змінило якісні характеристики пострілу з гладкоствольної зброї, а використання полімерних компонентів боєприпасів призвело до значних змін в розподілі слідів пострілу на перешкодах і появи нових специфічних слідів та пошкоджень. Використання деяких елементів, що виготовлені з полімерних матеріалів, для виготовлення боєприпасів до гладкоствольної зброї вперше запропонували конструктори американської фірми «Вінчестер Вестерн» ще в 60-х роках минулого століття. З початку ними було застосовано пластмасову смужку як концентратор для шроту, а пізніше було розроблено уніфікований пиж, який мав вигляд контейнера для шроту і полімерного обтюратора, що значно покращало балістичні характеристики пострілу. Полімерні компоненти боєприпасів завдяки їх масі і складній конфігурації завдають значні ушкодження і залишають специфічні сліди на перешкодах.

Степанюк Руслан Леонтійович,
професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В нинішніх умовах активної фази збройного конфлікту, зумовленого російською збройною агресією проти України, в діяльності правоохоронних органів вагомого значення набуло виявлення та розслідування воєнних та інших пов’язаних із війною злочинів. Цей напрям зараз є пріоритетним, адже спрямований на відновлення справедливості через притягнення осіб, які вчинили і продовжують вчиняти злочини агресії, геноциду, порушення законів і звичаїв війни, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, проти життя та здоров’я людини, її статевої свободи та недоторканності тощо.

Важливу роль у забезпеченні процесу доказування відіграють спеціальні знання у різних галузях природничих і технічних наук, реалізація яких у кримінальному провадженні здійснюється насамперед шляхом залучення спеціалістів і експертів. Відповідно перед криміналістичною наукою і практикою постали нові виклики, що полягають у необхідності розвитку нових напрямів, пов’язаних із застосуванням досягнень науки і техніки для вирішення специфічних завдань з розслідування згаданої вище категорії кримінальних правопорушень. Звернемо увагу лише на деякі з них.

В умовах війни надзвичайної актуальності набули молекулярно-генетичні дослідження, що в першу чергу пов'язано з масштабністю завдань з ідентифікації загиблих. В цьому сенсі варто відзначити, що технічні можливості ДНК-аналізу в цьому напрямі на сьогодні є солідними. Але в національній практиці правоохоронних органів і експертних установ виникли труднощі правового й організаційного характеру, що не дозволяє повною мірою використовувати переваги криміналістичного дослідження ДНК.

Відсутність у кримінальному процесуальному законодавстві України норм, які передбачають проведення перевірочних досліджень спеціалістами, фактично унеможливлює ефективне використання приладів швидкого ДНК-тестування (rapid-DNA) поза межами судово-експертних установ. Але перевагою таких засобів є саме простота (завдяки повній автоматизації) і швидкість процесу дослідження, який при цьому має більш високу вартість. Практика підрозділів криміналістичного забезпечення досудового розслідування Національної поліції підтверджує їх корисність на прикладі використання американських систем експрес-аналізу ДНК ANDE. Але результати, одержані поліцейськими криміналістами внаслідок таких тестувань, не мають процесуального значення і підлягають повторній перевірці шляхом проведення судової молекулярно-генетичної експертизи, що значно збільшує витрати і майже зводить нанівець переваги в швидкості одержання результатів.

З іншого боку варто пам'ятати, що системи експрес-аналізу ДНК демонструють найбільш високі результати щодо тестування зразків живих осіб. У деяких випадках їх доцільно застосовувати і для дослідження посмертних зразків. Але вони не призначені для аналізу біологічних слідів з місця події, особливо невеликих за розмірами. Руйнівні методи криміналістичного ДНК-аналізу призводять до неможливості перевірити результат за такими слідами шляхом їх повторного дослідження.

Враховуючи вищевказане зауважимо, що зараз надзвичайно актуальною видається потреба у вирішенні проблеми унормування питань використання засобів і методів криміналістичного дослідження ДНК в кримінальному процесі, а також вжиття заходів організаційного характеру щодо забезпечення належного рівня якості за цим напрямом роботи та співвідносності одержаних результатів. Корисним в цьому аспекті видається і належне науково-методичне забезпечення проблематики криміналістичного ДНК-аналізу, чого в Україні поки що бракує з причини недостатньої розробленості даної галузі криміналістичної техніки в цілому.

Під час війни особливо гостро постала також і проблема слабкого наповнення національної бази даних ДНК, що значно ускладнює ідентифікацію загиблих. Лише у 2023 році набув чинності відповідний профільний закон. Технічна підготовка до виконання його

приписів триває. Сподіваємось на істотні позитивні зрушення в цьому напрямі у найближчі часи.

Ще одним вагомим напрямом розвитку криміналістичної техніки, який має схожі проблеми, є дослідження цифрових доказів. В умовах загальної цифровізації багатьох сфер життя суспільства він має надзвичайно важливе значення й у системі технічного забезпечення процесу доказування різних видів і груп кримінальних правопорушень. Розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, не є виключенням. Методи цифрової криміналістичної розвідки та розвідки на основі відкритих джерел демонструють відчутні результати у викритті правопорушників. Криміналістичні дослідження мобільних пристроїв, додатків і програм фактично стали невід'ємною частиною процесу збирання доказів у кримінальних провадженнях про державну зраду, шпигунство, диверсії, колабораційну діяльність тощо. Але тут знову ж таки є потреба у нормативному врегулюванні таких досліджень, що дозволило б надати процесуального статусу результатам пошуку інформації у відкритих джерелах, а також виявлення та фіксування віддалених даних (які зберігаються у хмарних сховищах).

Наведеними аспектами, безумовно, не обмежуються перспективи розвитку криміналістики та судової експертизи в умовах війни. Але вони ілюструють гостру потребу не просто у вдосконаленні існуючих, а у формуванні нових напрямів криміналістики (новітніх галузей криміналістичної техніки, криміналістичної тактики і методики).

Ващук Олеся Петрівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія»

СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ЗЛОЧИНУ: НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНОЇ ПОЖЕРТВИ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ

Криміналістична характеристика незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійної пожертви або безоплатної допомоги, складається з ретельного аналізу різних аспектів особи злочинця та його діяльності. Одним з ключових складових криміналістичної характеристики є механізм злочину (підготовка, вчинення, приховання), що залежать від обставин, специфіки ситуації та особистих характеристик злочинця та може характеризуватися через таке:

1. Фіктивна чи «напівфіктивна» благодійна діяльність (створення фіктивних громадських чи благодійних організацій для

збору коштів та незаконного використання отриманих пожертв; використання різних фінансових оборудок, таких як псевдоплатежі, для прихованого отримання коштів чи товарів (предметів));

2. Вивчення та адаптація до ситуацій: аналіз систем (вивчення особливостей роботи благодійних організацій, гуманітарних програм чи інших джерел допомоги для ефективного вчинення злочину); адаптація до змін (здатність швидко адаптуватися до змін у законодавстві, правилах та методах виявлення для уникнення відповідальності);

3. Підробка документів (виготовлення фальшивих документів для отримання гуманітарної допомоги або інших благодійних пожертв; використання вигаданих історій, підроблених ідентифікаційних документів або фальшивих документів, щоб виглядати як особа, яка потребує допомоги або яка надає її іншим особам);

4. Використання комп'ютерних технологій (створення фіктивних веб-сайтів, вигадування благодійних організацій чи використання соціальних мереж для залучення уваги та отримання пожертв; вчинення кібершахрайств за допомогою шахрайських електронних листів, фішингу та інших технічних засобів);

5. Маніпуляція інформацією (поширення хибної інформації чи створення вигаданих історій для залучення уваги та симпатій; використання соціальних та медійних мереж для поширення маніпулятивної інформації);

6. Створення фіктивних ситуацій, сценаріїв біди чи кризи (вигадування ситуацій, що виглядають як катастрофа чи екстрені потреби для привертання уваги та гуманітарної допомоги);

7. Використання посередників (залучення інших осіб чи груп до вчинення злочину, включаючи можливих посередників чи посередниць, які можуть взяти на себе роль потерпілих);

8. Використання злочинних груп (приєднання до злочинних організацій або груп, які спеціалізуються на шахрайствах та обманах, для отримання фінансової, технічної та організаційної підтримки);

9. Уникнення виявлення (часткове цільове використання коштів, використання анонімних та важкодоступних каналів для отримання пожертв та гуманітарної допомоги; використання псевдонімів, зміни ідентичності або інших заходів для уникнення виявлення);

10. Емоційний вплив (створення емоційних історій (розповідь вигаданих історій або використання емоційного впливу дійсної історії для отримання максимальної кількості пожертв); маніпуляція почуттями гуманізму та співчуття (використання психологічних тригерів для спонукання людей до добрих дій);

11. Недобросовісне використання існуючих систем (використання знань про внутрішні правила та процедури благодійних організацій для здійснення злочину);

12. Збір та використання особистої інформації (фішинг (використання хибних та обманних методів для отримання особистої інформації осіб, які можуть стати потенційними потерпілими); здобуття конфіденційної інформації для використання вивченої інформації для максимізації ефективності атаки в подальшому).

Ці дії можуть комбінуватися та адаптуватися в залежності від того, як розвивається ситуація та як реагують правоохоронні органи та благодійники. Важливо враховувати, що найефективніші стратегії злочинців можуть змінюватися, і профілактичні заходи повинні бути орієнтовані на виявлення та запобігання новим видам правопорушень.

В цілому, механізм незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійної пожертви або безоплатної допомоги виглядає таким чином

1. Підготовка: аналіз систем та оточення (злочинець проводить детальний аналіз систем гуманітарної допомоги, благодійних пожертв та безоплатної допомоги для виявлення слабких місць та можливостей шахрайства; збір інформації (вивчення потенційних потерпілих, їх особистих даних та іншої інформації для підготовки плану злочину); можливе створення псевдонімів та обманних особистостей (залучення до підготовки шахраїв, які можуть виглядати як потребуючі допомоги);
2. Вчинення (застосування різних методів маніпулювання інформацією та поширення фейкових історій для привертання уваги та пожертв; використання технік емоційного впливу для стимулювання співчуття та отримання благодійних внесків; використання різних фінансових схем та оборудок для отримання незаконних коштів);
3. Приховання (використання різних технік для приховування слідів злочинної діяльності, включаючи зміну ідентичності, видалення електронних слідів та інше; втілення в реальному житті псевдонімів та фальшивих особистостей для уникнення виявлення; аналіз та реакція на будь-які дії правоохоронних органів чи благодійників для уникнення відповідальності).

Ці етапи є послідовними, взаємодіючими та формують механізм злочину, який дозволяє злочинцеві вчинити злочин ефективно та уникнути виявлення. Детальний аналіз кожного такого етапу дозволяє криміналістам краще розуміти динаміку злочину та розробляти ефективні стратегії для запобігання подібним діям у майбутньому та оперативного притягнення винних до відповідальності, виокремлюючи складові таких злочинних дій.

Пиріг Ігор Володимирович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

УДОСКОНАЛЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ

Криміналістичні обліки складають основу інформаційно-довідкового забезпечення розслідування кримінальних правопорушень та являють собою засновану на наукових даних та узагальненні практики протидії злочинності сукупність інформаційних та інформаційно-пошукових систем, які складаються з об'єктів або відомостей про них, що створені, функціонують та використовуються суб'єктами розслідування кримінальних правопорушень для вирішення завдань кримінального провадження [1, с. 7]. Криміналістичні обліки за призначенням поділяються на інформаційно-довідкові, що знаходяться у Департаменті інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України та оперативно-розшукові, зосереджені в підрозділах Експертної служби МВС України [2, с. 359]. Організація формування та ведення криміналістичних обліків регламентується Наказом МВС України від 10.09.2009 № 390, що затверджує Інструкцію з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС [3].

Підрозділи Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України забезпечують функціонування криміналістичних обліків інформаційно-довідкового призначення. На сьогодні їх об'єднано в інформаційно-комунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України», що стала складовою частиною єдиної інформаційної системи МВС України [4]. Означена система налічує більш ніж 40 різноманітних обліків, що використовуються як для розслідування кримінальних правопорушень, так і для забезпечення функціонування всієї системи Національної поліції України. Інформаційно-пошукові системи Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України останніми роками постійно вдосконалюються, додаються нові інформаційні системи, забезпечується нормативно-правове регулювання їх ведення та використання, що підвищує ефективність використання облікової інформації в ході розслідування злочинів.

На наш погляд, більшої уваги на сьогодні потрібно приділити формуванню та використанню оперативно-розшукових обліків. Саме ці обліки призначені для отримання інформації про особу, яка причетна до вчинення злочину та її ідентифікації; ідентифікації знаряддя вчинення злочину: транспортного засобу, зброї, обладнання тощо, що використовувалися під час учинення злочину; установлення спільної групової належності матеріалів та речовин; інших фактичних даних,

що свідчать про вчинення злочинів конкретною особою; отримання іншої інформації щодо вчинених злочинів та запобігання їм. Обліки формуються з об'єктів (їх копій, зображень) та відомостей про них, вилучених під час огляду місця події чи при проведенні інших слідчих (розшукових) дій, а також отриманих під час реєстрації дактилокарт, фото-, відеозображень, записів голосів і мовлення осіб, ДНК-профілів.

На сьогодні основним обліком оперативно-розшукового призначення є дактилоскопічний, що реалізується в автоматизованій інформаційно-пошуковій системі «Дакто-2000». Практика використання даного обліку свідчить, що на сьогодні його ефективність значно знизилась. Це пояснюється як об'єктивними причинами: обізнаністю злочинців та використанням ними гумових рукавичок при вчиненні злочинів, що зменшує отримання дактилоскопічної інформації при оглядах місць події, так і суб'єктивними: застарілість програмного забезпечення, незважаючи на багаточисельні її модифікації.

Тож потрібно, на нашу думку, змінити підхід до формування оперативно-розшукових обліків впровадженням нових, заснованих на сучасних досягненнях науки і техніки. Такими, на нашу думку, на сьогодні є обліки геномної інформації людини та ознак її зовнішності. У 2022 році було прийнято Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», який визначив правові засади обробки геномної інформації людини з метою її державної реєстрації в Україні, що сформувало правові підстави формування та ведення Центрального обліку генетичних ознак людини (ЦОГОЛ), до якого вносяться дані ДНК-профілів, отриманих після проведення досліджень у стаціонарних лабораторіях експертних установ [5]. Однією з переваг обліку генетичних ознак людини є можливість ідентифікації особи навіть при отримання невеликої кількості біологічного матеріалу, за умови дотримання вимог до збирання та дослідження біологічного матеріалу. Аналізом практики використання генетичних обліків встановлено, що вони допомагають не тільки у викритті злочинців, а й у відсіюванні осіб, які не причетні до вчинення злочинного діяння.

Актуальним під час збройної агресії росії стало питання забезпечення проведення молекулярно-генетичних досліджень для ідентифікації загиблих військових та цивільних осіб на деокупованій території, в тому числі з місць масових поховань. Стаціонарні лабораторії експертних установ, зважаючи на значну кількість таких досліджень, на сьогодні не в змозі в повному обсязі забезпечити їх проведення. На практиці позитивних результатів у цьому напряму набув пристрій «ANDE Rapid DNA», призначений для створення ДНК-ідентифікатора для швидкої ідентифікації людини (протягом 90–100 хвилин). Нещодавно такими пристроями було забезпечено всі обласні слідчі підрозділи поліції з техніко-криміналістичного забезпечення розслідування. Проблема формування бази даних ДНК профілів, що підлягає вирішенню, полягає у тому, що кожний пристрій ANDE має власну базу даних, яка не реєструються у Центральному обліку генетичних ознак людини.

Іншим, перспективним напрямком вдосконалення інформаційно-довідкового забезпечення розслідування є створення обліку, заснованого на фіксації та обробці ознак зовнішності людини, зокрема рис обличчя. На сьогодні існує достатня кількість програмного забезпечення розпізнання обличчя людини, що підтверджено практикою його застосування. Наприклад, прикордонники за допомогою американської програми розпізнавання обличчя «Clearview AI» змогли встановити особи понад 10 000 осіб, які брали участь у воєнних злочинах російської федерації [6]. Як система контролю співробітників підприємств та організацій зарекомендувала себе система розпізнавання обличчя «Visible Light», що має велику продуктивність і надійність та підходить як для загального застосування, так і здатна розпізнавати людину у динамічному середовищі [7]. З наведеного зрозуміло, що на сьогодні технічні можливості дозволяють створити загальнонаціональну систему ідентифікації людини за ознаками зовнішності.

Визначені нами системи реєстрації не мають заміняти дактилоскопічний облік, а повинні доповнювати один одного, створюючи єдину систему реєстрації, засновану на обліку біометричних параметрів людини, про що неодноразово зазначалось науковцями.

Список використаних джерел

1. Приходько В. О. Теоретичні та практичні основи функціонування та використання криміналістичних обліків МВС України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. 20 с.
2. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.
3. Про затвердження Положення про інформаційно-комунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України». Наказ від 03.08.2017 № 676 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ від 14.02.2022 № 122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17#Text.
4. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України : Наказ МВС України від 10.09.2009 № 390. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09/conv.
5. Про державну реєстрацію геномної інформації людини. Закон України від 09.07.2022 № 2391-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text
6. Clearview AI – система розпізнавання обличчя, яка допомагає прикордонникам виявляти людей, причетних до злочинів. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3694894-zavdaki-programi-rozpiznavanna-oblic-vstanovili-osobi-10-tisac-rosijskih-voennih-zlocinciv.html.
7. Система розпізнавання обличчя Visible Light. https://zktecoua.com/ua/solutions/sistema-raspoznavaniya-lits-visible-light/

Шепітько Михайло Валерійович,
професор кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, доктор юридичних наук, професор

ЗНАЧЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Розвиток штучного інтелекту в Україні та світі дозволяє визначити його зростаюче значення для кваліфікації та розслідуванні кримінальних правопорушень. Правова база штучного інтелекту в Україні знаходиться тільки на початкових етапах регулювання. Кабінет Міністрів України від 2 грудня 2020 р. схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. У цій концепції було визначено штучний інтелект як «*організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань*».

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні не вказує на шляхи регулювання сфер, в яких може бути застосований штучний інтелект, а формулює завдання, які можуть бути вирішені за допомогою штучного інтелекту в сферах освіти і професійного навчання, науки, економіки, кібербезпеки, інформаційної безпеки, оборони, публічного управління, правового регулювання та етики, а також правосуддя. Цікаво, що в даній концепції не підіймалися питання обмежень та заборон на використання штучного інтелекту в Україні, а також принципів відповідальності за його застосування та наслідки, які системи штучного інтелекту можуть спричинити.

У даній Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні в сфері правосуддя слід забезпечити виконання таких завдань: 1) подальший розвиток вже існуючих технології у сфері правосуддя (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, Електронний суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань тощо); 2) впровадження консультативних програм на основі штучного інтелекту, які відкриють доступ до юридичної консультації широким верствам населення; 3) попередження суспільно небезпечних явищ шляхом аналізу наявних даних за допомогою штучного інтелекту; 4) визначення необхідних заходів ресоціалізації засуджених шляхом проведення аналізу наявних даних за допомогою технологій штучного інтелекту; 5) винесення

судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики.

Європейський підхід у визначенні штучного інтелекту та правового регулювання його застосування вказує на більш уважні та деталізовані підходи. Так, Європейська комісія, враховуючи зростання застосування штучного інтелекту в Європейському Союзі, ще у 2018 р. сформулювала його визначення: «*штучний інтелект відноситься до систем, розроблених людьми, які, отримавши складну мету, діє у фізичному або цифровому світі, сприймаючи своє оточення, інтерпретуючи зібрані структуровані або неструктуровані дані, обґрунтовуючи знання, отримані з цих даних, і вирішуючи, найкращі дії (відповідно до попередньо визначених параметрів) для досягнення поставленої мети. Системи штучного інтелекту також можуть бути розроблені таким чином, щоб навчитися адаптувати свою поведінку, аналізуючи, як їхні попередні дії впливають на середовище*…» [1].

Робота Європейської комісії щодо штучного інтелекту втілилася в Стратегію штучного інтелекту для Європи на 2018 р. (2018 AI Strategy for Europe), білу книгу щодо штучного інтелекту на 2020 р. (White Paper on AI) і нещодавно оновлений скоординований план щодо штучного інтелекту. У квітні 2021 р. Комісія оприлюднила законодавчу пропозицію щодо закону про штучний інтелект (Artificail Intelligence Act). Пропозиція передбачає класифікацію систем штучного інтелекту на основі ризиків. Системи штучного інтелекту для правосуддя та правоохоронних органів вважаються «підвищеними ризиками» і повинні відповідати суворим вимогам (оцінка відповідності, прозорість, людський нагляд). Щодо штучного інтелекту в секторі юстиції Рада виступає за необхідність прийняття рішень людьми та наголошує на необхідності ефективних засобів правового захисту для забезпечення права на справедливий суд, презумпції невинуватості та права на захист [2].

В проєкті нового закону про штучний інтелект (Artificail Intelligence Act), який на сьогодні обговорюється, Європейський Парламент планує змінити регулювання даної сфери, в тому числі визначити заборонені практики. Так, розділ II (ст. 5) запропонованого проєкту закону чітко забороняє шкідливі практики штучного інтелекту, які вважаються явною загрозою безпеці, засобам існування та правам людей через «неприйнятний ризик», який вони створюють. Відповідно, буде заборонено розміщувати на ринку, вводити в послуги або використовувати в ЄС: 1) усі системи, які використовують шкідливі маніпулятивні «підсвідомі» техніки; 2) усі системи, які використовують певні вразливі групи (фізичні або психічні вади); 3) усі системи, що використовуються органами державної влади або від їх імені для цілей соціального оцінювання; 4) системи віддаленої

біометричної ідентифікації в реальному часі в загальнодоступних місцях для цілей правоохоронних органів, за винятком обмеженої кількості випадків» [3].

Таким чином, аналіз сформованих в Україні та ЄС завдань демонструє відсутність єдиного погляду в Україні та ЄС на регулювання штучного інтелекту. В ситуації коли в ЄС наголошує на особистому прийнятті рішень в сфері правосуддя, в Україні проголошується постановлення судових рішень у справах «незначної складності». Так само, розвиток існуючих технологій в сфері правосуддя в Україні ймовірно включає окремі елементи штучного інтелекту, однак за своєю суттю такими не можуть вважатися. Проблеми використання штучного інтелекту під час збирання даних та аналізу ознак людини оперативними органами, органами кримінальної юстиції, судово-експертними інституціями взагалі ігнорується. Тому перспективною та необхідною видається гармонізація законодавства України та Європейського Союзу з метою наближення європейських стандартів, забезпечення прав особи, унеможливлення їх порушення та дискримінації за будь-якою ознакою, зменшення ризиків та негативних наслідків застосування штучного інтелекту в Україні.

Список використаних джерел

1. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines. European Commission. Brussels, 2018. P. 7.

2. Voronova S. Artificial intelligence in criminal law. European Parliament. Plenary – October I 2021. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/698039/EPRS_ATA(2021)698039_EN.pdf.

3. Artificial Intelligence act. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698792/EPRS_BRI(2021)698792_EN.pdf.

Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ СУДОМ СПРАВ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Здійснення ефективного розслідування воєнних злочинів (які відноситься до групи міжнародних) та їх судового розгляду особливим суб’єктом реалізації міжнародного правосуддя – Міжнародним кримінальним судом – вимагає внесення змін і доповнень до національного законодавства, обумовлює підвищені вимоги до

діяльності правоохоронних органів, органів правосуддя на державному та міжнародному рівнях.

У наукових працях обґрунтовано точку зору, що міжнародна злочинність складається із міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру. Щодо першої групи – міжнародних злочинів – особливо небезпечних для людської цивілізації порушень принципів і норм міжнародного права, що мають основоположне значення для забезпечення миру, захисту особи і життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, міжнародне правосуддя здійснює Міжнародний кримінальний суд. Саме воєнні злочини, які вчинюються представниками російської федерації як держави агресора на території України, і є тими міжнародними злочинами, юрисдикцію щодо уповноважений здійснювати постійно діючий міжнародний трибунал – Міжнародний кримінальний суд.

Триваюча необхідність ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, згідно з яким юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширюється на міжнародні злочини – злочин геноциду, злочин проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії – обумовлена положеннями Конституції України 1996 року, закону України «Про міжнародні договори України» 2004 року, Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони 2014 року та ін. Важливим завданням нашої держави є не лише ратифікація Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, а також подальша імплементація його положень до національного законодавства і правозастосовної практики. Це забезпечить належні правові підстави розслідування та ефективного судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про міжнародні воєнні злочини, що посягають на інтереси нашої держави. Слід вказати про законодавчі зміни, і безпосередньо доповнення КПК України, що нині регламентує особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану (розділ IX-1 КПК України) та особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (розділ IX-2 КПК України). Однак, навіть низка змін, не вирішує всіх проблемних питань у досліджуваній сфері.

Нові завдання постають і перед криміналістикою, яка використовуючи останні досягнення природничих, технічних та суспільних наук, пристосовує їх до розв’язання завдань судочинства, трансформує у криміналістичну практику, здійснює криміналістичне забезпечення розслідування та судового розгляду справ про воєнні злочини.

Важливим є формування криміналістичної методики розслідування та судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про воєнні злочини, що пропонуватиме найбільш ефективні методи і засоби діяльності відповідно до міжнародних стандартів.

У загальному, методика розслідування кримінальних правопорушень пропонує найбільш ефективні методи і засоби діяльності, на основі використання даних про типові слідчі ситуації, системи типових версій, комплексів слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та ін. Формування методики розслідування воєнних злочинів – нагальна вимога часу, адже слід забезпечити досягнення завдань кримінального провадження щодо вчинених на території України міжнародних злочинів. Так, ще у вересні 2015 року Україна передала до Міжнародного кримінального суду Заяву, якою визнала юрисдикцію Суду стосовно всіх злочинів (це у першу чергу злочини проти людяності і воєнні злочини), скоєних на території України з початку військової агресії російської федерації проти нашої держави. Заява має безстроковий характер [1, с. 10]. Цей процес взаємодії зазнав продовження у зв'язку повномасштабним вторгненням російської федерації 24 лютого 2022 року.

Отож, наявна потреба збирання та дослідження доказової інформації у вказаних кримінальних провадженнях з метою досягнення поставлених завдань. Відповідно, є необхідність формування комплексної криміналістичної методики. Як зазначає В.А. Журавель, «окрема криміналістична методика» – це інформаційно-пізнавальна модель, в якій відображено комплекси методів, засобів, прийомів та рекомендацій типізованого характеру, викладених у описовій або формалізованій формі щодо раціональної організації процесу збирання, оцінки і використання доказової інформації стосовно специфіки вчинення і розслідування різних злочинних виявів та судового розгляду кримінальних справ. Вона охоплює не лише методи (систему методів), прийоми та засоби, а й рекомендації (поради) слідчому і судді з найбільш оптимальної, раціональної організації процесу розслідування певних видів злочинів і судового розгляду кримінальних справ [2, с. 213].

Таким чином, саме криміналістична методика повинна сформувати своєрідний «алгоритм» щодо основ розслідування та судового розгляду справ про воєнні злочини Міжнародним кримінальним судом, враховуючі високі міжнародні стандарти та кращий досвід провідних держав світу. Вказана методика повинна включати такі елементи: криміналістичну характеристику воєнних злочинів; типовий перелік обставин, що підлягають встановленню; типовий алгоритм процесуальних дій та інших заходів на кожному етапі розслідування; тактику проведення окремих процесуальних дій, тактичних операцій; особливості використання спеціальних знань; організацію взаємодії представників правоохоронних органів, зокрема – на міжнародному рівні; залучення допомоги громадян та неурядових організацій, використання можливостей засобів масової інформації та ін. Окрема увага повинна бути приділена дослідженню доказів та судовому розгляду справ Міжнародним кримінальним судом, із врахуванням його специфіки.

Одна із особливостей криміналістичної методики розслідування та судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про воєнні злочини, полягає у залученні широкого кола суб'єктів, які можуть збирати інформацію про подію. Передусім, мова йде про правоохоронні органи держави, які проводять розслідування щодо вчинених злочинів відповідно до положень національного законодавства. Однак збирати й передавати інформацію до Офісу Прокурора МКС можуть й інші суб'єкти – неурядові організації, активісти, волонтери. Важливо, що на підставі отриманих даних, Міжнародний кримінальний суд теж проводить власне розслідування. Безпосередньо під час судового розгляду, лише Міжнародний кримінальний суд має повноваження визнавати ті чи інші докази допустимими чи недопустимими, а також загалом визнавати будь-яку інформацію як доказ або ж відхиляти її [1, с. 17].

За даних умов необхідним є цілісне та комплексне криміналістичне забезпечення розслідування та судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про воєнні злочини, що охоплює питання техніко-, тактико-, методико-криміналістичного забезпечення. Важливим є дотримання міжнародних стандартів за реалізації окресленої діяльності.

Термін «міжнародні стандарти» використовується у всіх сферах суспільного життя і є узагальненим поняттям, що охоплює вимоги до певної сфери діяльності з урахуванням міжнародного законодавства, вимог світового співтовариства та кращого практичного досвіду іноземних демократичних держав. Також до міжнародних відноситься стандарти, розроблені міжнародною організацією стандартизації. Найвідомішою з них є International Organization for Standardization. Такі стандарти стосуються переважно техніко-криміналістичного забезпечення.

При цьому техніко-криміналістичне забезпечення повинно відповідати передовому досвіду іноземних держав. Наприклад, технології 3D сканування проведення процесуальних дій ввійшли до повсякденної практики правоохоронних органів провідних світових та європейських держав, а нині – застосовуються правоохоронцями України.

Сучасною є технологія відеоконференції під час проведення процесуальних дій. Вона має широку сферу використання, адже процесуальні дії у режимі відеоконференції проводяться як під час досудового розслідування, так і судового розгляду; як під час здійснення кримінального провадження як у межах держави, так і в порядку міжнародного співробітництва. Власне криміналістичне забезпечення проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції потребує формування єдиних, уніфікованих на міжнародному рівні підходів, що стосуються правової основи, технологій, організації й тактики проведення.

Сучасні бази даних державних та правоохоронних органів, міжнародних організацій, надають можливість інформаційно-довідкового супроводження розслідування та судового розгляду, забезпечують розшук безвісно зниклих осіб та підозрюваних у вчиненні злочинів.

Окрема увага повинна бути звернена на проведення судових експертиз згідно з міжнародними стандартами (ISO/IEC 17025: 2006 та ін.). Важливою є уніфікація методик експертиз та гармонізація судово-експертної діяльності в Україні з відповідними міжнародними стандартами, зокрема, з вимогами Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) [3, с. 69].

За напрямом тактико-криміналістичного забезпечення увага спрямовується на проведення процесуальних дій із застосуванням тактико-криміналістичних засобів, новітніх тактичних прийомів та їх комплексів.

Методико-криміналістичне забезпечення розслідування та судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про воєнні злочини повинно охоплювати питання взаємодії правоохоронних органів та їх окремих суб'єктів як у межах держави, так і на міжнародному рівні. Зокрема, мова йде про створення міжнародних слідчих груп та врегулювання криміналістичного забезпечення їх діяльності [4].

Отже, нині нові завдання постають перед криміналістикою, яка використовуючи найкращі досягнення природничих, технічних та суспільних наук, пристосовує їх до розв'язання завдань кримінального судочинства, трансформує у криміналістичну практику, здійснює криміналістичне забезпечення розслідування та судового розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про воєнні злочини.

Список використаних джерел

1. Посібник зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду. Київ : Мін-во з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, 2019. 43 с.

2. Журавель В. Окрема криміналістична методика: поняття та сфера застосування. *Вісник Академії правових наук України.* 2011. № 2 (65). С. 202–213.

3. Нестор Н. В. Поняття стандартизації судово-експертної діяльності. *Криміналістика і судова експертиза.* 2019. Вип. 64. С. 68–77. doi: https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.04.

4. 5. Чорноус Ю.М., Васюта Ю.В. Психологічна та організаційно-тактична характеристика діяльності спільних слідчих груп під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридична психологія*. 2022. № 2 (31). С. 113–121. doi: https://doi.org/10.33270/03223102.113.

Юсупов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розслідування кримінальних правопорушень у сучасних умовах вимагає використання нових підходів до дослідження різноманітних джерел слідової інформації. Сьогодні в Україні сліди запаху використовуються для розкриття, розслідування та запобігання різних видів кримінальних правопорушень. Вирішенню вказаних завдань сприяє використання знань та практичних навичок у такій галузі криміналістичної техніки як одорологія.

Використовуючи можливості техніко-криміналістичного забезпечення дослідження запахових слідів, дотримуючись правил роботи із різними предметами і речовинами, слідовою інформацією, використовуючи допомогу кінологів та службових собак, можна досягти поставлених завдань під час проведення огляду місця події, інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів. З цією метою до криміналістичної діяльності залучаються такі спеціалісти як інспектор-кінолог зі службовою собакою, спеціаліст-криміналіст, експерт-одоролог. Також цінною є допомога спеціалістів у галузі ветеринарії під час виявлення, дослідження, використання запахових слідів у кримінальному провадженні і доказуванні обставин кримінального правопорушення

Із запаховими слідами під час розслідування кримінальних правопорушень за допомогою залучення комплексу методів, засобів, прийомів працює досить широке коло суб'єктів: спеціалісти – інспектори кінологічної служби та спеціалісти-криміналісти Національної поліції України *(далі – НПУ),* які залучаються до вирішення завдань збирання запахової слідової інформації; слідчі, які здійснюють кримінальне провадження; експерти Експертної служби МВС України, які проводять судово-одорологічну експертизу й надають висновок експерта, який є джерелом доказів у кримінальному провадженні. Запахові сліди є предметом лабораторного (інструментального) дослідження.

У підрозділах НПУ успішно функціонує Кінологічна служба. З початком повномасштабної військової агресії рф проти України поліцейські кінологи ефективно виконують оперативно-службові та службово-бойові завдання у межах своєї компетенції.

Зокрема, з початку повномасштабного військового вторгнення рф на територію України на поліцейських блокпостах кінологів без службових собак було залучено 5751 раз, зі службовими собаками інспектори-кінологи 12054 разів виконували службово-бойові завдання для забезпечення публічного порядку і безпеки, патрулювання, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян. Для надання допомоги в евакуації громадян з урахуванням військових небезпек кінологи поліції залучалися понад 26,3 тис. разів. За допомогою службових собак поліції виявлено та вилучено 4967 одиниць зброї та набоїв, 67,3 кг вибухівки, понад 147,1 кг наркотичних засобів, тощо. Кінологічні підрозділи НПУ постійно виконували і продовжують виконувати завдання по боротьбі зі злочинністю, розкриттю злочинів, протидії незаконному обігу зброї, наркотичних речовин, пошуку вибухівки, трупів, місць масових захоронень, забезпечення публічної безпеки та порядку. Більшість виявлених ними предметів, заборонених до обігу, стають об'єктами судових експертиз у межах кримінальних проваджень.

На місці кримінального правопорушення фіксує обставини вчиненого слідчо-оперативна група *(далі – СОГ)*. До її складу можуть входити кінологи та інші спеціалісти, які спроможні здійснювати збір запахових слідів.

Відповідно до Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України, що затверджена наказом МВС України від 01.11.2016 № 1145, у проведенні оглядів місць подій беруть участь кінологи зі службовими собаками, які входять у склад СОГ. Службові собаки поділяються на *розшукових*, патрульно-розшукових, вартових, конвойних та *спеціальних* (з пошуку вибухових речовин, вогнепальної зброї, наркотичних засобів, трупів, *для проведення одорологічної вибірки (собаки-детектори))* (п. 1.14 Інструкції). Отже, для допомоги у збиранні запахових слідів з метою проведення подальшої одорологічної вибірки мають використовуватися спеціальні собаки (собаки-детектори). Водночас, у п. 4.1 цієї Інструкції зазначено, що з метою *проведення вибірки людини та речі,* пошуку речових доказів та інших завдань використовуються *розшукові собаки*.

Службові собаки, як правило розшукові, для пошуку підозрюваних осіб за їх запаховими слідами та виявлення речових доказів застосовуються на місцях вчинення вбивств, згвалтувань, розбоїв, грабежів, тілесних ушкоджень, різних крадіжок, підпалів, інших неочевидних злочинів для їх розкриття. Рішення про застосування службового собаки (собак) на місці події приймає старший слідчо-оперативної групи (старший операції) на основі інформації (пропозицій) кінолога щодо доцільності такого застосування.

Для збереження запахової інформації важливим є п. 4.18 Інструкції, у якому зазначено, що збір запахових слідів і предметів для використання розшукових собак чи собак-детекторів на місці вчинення

кримінального правопорушення здійснюється з дозволу керівника (старшого) групи під час огляду місця події після його фотографування.

Отже, кінолог із спеціальним собакою (собакою-детектором) оглядає місце вчинення кримінального правопорушення, доповідає слідчому – керівнику СОГ про можливість збору запахових слідів та після отримання його дозволу здійснює відповідні маніпуляції щодо збирання запахових слідів. При їх вилученні і пакуванні собака-детектор не використовується, всі процедури із слідами запаху кінолог може здійснювати самостійно.

Участь в огляді місця події може брати експерт, якого залучають як спеціаліста відповідно до Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події (наказ МВС України від 03.11.2015 № 1139). Для збору слідів запаху доцільно залучати експерта-одоролога або іншого спеціаліста з ветеринарною освітою. Такі фахівці працюють на місці події без спеціальних собак. Вони володіють спеціальними знаннями у галузі криміналістичної одорології та мають практичні навички збирання запахових слідів людини з певного місця. Залучений спеціаліст має першим, з-поміж членів СОГ, оглянути місце події і повідомити керівнику групи про наявність запахових слідів на місці події і можливість їх вилучення. Експерт-одоролог робить свої припущення про наявність запахових слідів на основі уявлень про ймовірні місця скупчення запахових слідів злочинця.

Експерти не можуть використовувати своїх спеціальних собак для виявлення запахових слідів, оскільки у подальшому ці ж біодетектори будуть брати участь в одорологічній експертизі. А це буде суперечити принципам кримінального провадження (наприклад, робота спеціального собаки на місці події і подальше її використання під час судово-одорологічної експертизи є обставиною, яка викликає обґрунтовані сумніви в неупередженості учасників і засобів експертного дослідження).

Водночас, пропонується більш ефективна організація роботи СОГ на місці події в аспекті збирання запахових слідів. Кінолог з використанням собаки-детектора виявляє запахові сліди, потім він з дозволу старшого СОГ може здійснити пошук, переслідування і затримання злочинця, який залишив місце кримінального правопорушення. Спеціаліст-одоролог на місці події фіксує, вилучає та пакує виявлені запахові сліди, які у подальшому будуть надані для проведення судово-одорологічної експертизи.

Саковський Андрій Анатолійович,
директор ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
Мировська Анна Всеволодівна,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військово-політична та соціально-економічна ситуація в Україні характеризується складним, суперечливим, синкретичним періодом, пов'язаним із збройною агресією з боку рф, що в впливає на зовнішні та внутрішні політичні процеси, які спрямовані на подолання зазначених кризових явищ.

Безперечно, нині, в умовах воєнного стану, можемо констатувати певну детермінацію злочинності та, на підставі аналізу статистичних даних, дійти висновку про певні якісні та кількісні зміни, які визначають її груповий, організований і транснаціональний характер, корисливу мотивацію, а також резонансність, пов'язану із посяганнями на життя та здоров'я людини.

Саме тому, перед правоохоронними органами постають надскладні завдання, вирішення яких передбачає системний підхід до виявлення, документування та розслідування таких злочинних проявів.

Водночас недосконаліть процедур моніторингу криміногенної ситуації, прогалини нормативно-правового регулювання взаємодії між оперативними підрозділами, підрозділами досудового розслідування, а також іншими правоохоронними органами, відсутність методик розслідування некласичних донині для нашої Держави злочинів, призводять до загострення проблем, пов'язаних з низьким рівнем ефективності протидії зазначеним негативним явищам.

Ключовим елементом структури будь-якої методики розслідування є криміналістична характеристика злочину , яка являє собою узагальнену модель, до складу якої входить сукупність кореляційних, криміналістично значущих, об'єктивних відомостей про типові ознаки діяння, які відобразилися в механізмі його вчинення, відомостях про особу злочинця (групу осіб) та потерпілого (групу потерпілих), інших особливостях злочинної діяльності та, закономірних зв'язках між ними, і взаємодіють між собою, а також слугують для організації та планування розслідування, побудови та перевірки слідчих версій, профілактики злочинної діяльності.

Криміналістична характеристика злочину є абстрактною науковою категорією, але її зміст має важливе орієнтуюче значення

для слідчого в процесі його діяльності, оскільки надає загальне уявлення про вчинений злочин.

Крім того, варто зазначити, що саме елементний склад криміналістичної характеристики є вагомим критерієм, який визначає її практичне спрямування та обумовлює прикладне значення, оскільки якісно-кількісні ознаки, які формують її структуру, забезпечують слідчого необхідною первинною інформацією про подію та надають можливість, в умовах недостатності та, обмеженості вихідних даних, на етапі початку досудового розслідування здійснювати ефективну організацію та планування дій учасників слідчо-оперативної групи.

Внаслідок процесуальної неурегульованості, питання змісту криміналістичної характеристики злочинів не позбавлене дискусійності щодо визначення її структури. Водночас, можна помітити, що все ж більшість учених є прихильниками чотирьох- та п'ятиелементної «класичної» структури криміналістичної характеристики злочинів до складу якої відносять: відомості про спосіб злочину; відомості про слідову картину; відомості про особу злочинця та потерпілого; відомості про обставини й обстановку вчинення злочину; відомості про предмет злочинного посягання.

При цьому, досліджуючи кримінальні правопорушення, вчинені в період повномасштабного вторгнення рф, встановлено, що питома вага всіх злочинних проявів агресії та воєнних злочинів припадає саме на злочини, передбачені ст. 436 КК України (пропаганда війни); ст. 437 КК України (планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни); ст. 438 КК України (порушення законі та звичаїв війни), тощо.

Розглядаючи структурні елементи криміналістичної харакетристики вище зазначених злочинів, можемо констатувати, що вони не відрізняються від типового змісту криміналістичної характеристики більшості кримінальних правопорушень своїм кількісним наповненням (спосіб злочину, слідова картина, особа злочинця, особа потерпілого, обставини та обстановка вчинення злочину, предмет злочинного посягання).

Разом з тим, змістове навантаження якісних ознаки перерахованих елементів має суттєві відмінності, врахування яких є важливим чинником, що впливатиме на повноту, всебічність, та передусім, на ефективність розслідування.

Наприклад при профілюванні особи злочинця, окрім традиційних характеристик, першочергово необхідно враховувати соціально-демографічні якості особи, оскільки у даному випадку, цей критерій набуває криміналістичного значення не лише в розрізі статистичної звітності стосовно правопорушників, але і надасть змогу з'ясувати мету та мотиви вчинення кримінального правопорушення і в подальшому буде впливати на кримінальну кваліфікацію діяння.

Способи злочину характеризуються можливістю їх реалізації на значній дистанції, що в свою чергу унеможливлює, а в більшості

випадків паралізує дії, спрямовані на своєчасне виявлення місць їх вчинення (територія держави-агресора, тимчасово окуповані території) та їх ретельне дослідження, з метою пошуку і фіксації слідової інформації.

Не можливо, також залишити поза увагою, всі випадки, пов'язані із ракетними обстрілами або застосуванням керованих авіаційних бомб та *баражуючих боєприпасів на території України. Механізм використання зазначених знарядь, прямо передбачає руйнацію територій або об'єктів ураження. Крім того, наслідками застосування такого озброєння є виникнення масштабних пожеж із подальшим знищенням будь-якої можливої слідової та доказової інформації.*

Враховуючи викладене, питання розроблення техніко-криміналістичного забезпечення діяльності зі збирання доказів та методичних рекомендацій щодо тактичних особливостей проведення слідчих (розшукових) дій, планування й організації досудового розслідування вказаних кримінальних правопорушень є досить актуальним та, в свою чергу, підкреслює та обґрунтовує необхідність у формуванні окремої методики розслідування злочинів в умовах воєнного стану, з урахуванням специфіки механізму їх вчинення та міжнародної-судової практики.

Єфімов Микола Миколайович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Ефективність будь-якої діяльності залежить від якості виконання відповідних заходів. Розслідування кримінальних правопорушень проти моральності не є виключенням, адже під час цього процесу можуть бути залучені як співробітники підрозділів правоохоронних органів, так і працівники державних, приватних і громадських підприємств, установ та організацій. Взаємодія зазначених структур надає можливість максимально швидко й ефективно здійснювати кримінальне провадження [1, с. 139, 140].

Слід зазначити, що взаємодія правоохоронних та інших органів реалізується у певних формах. Під формами взаємодії слідчого та працівників дізнання, наприклад, О. С. Саінчин розуміє організаційні прийоми та методи, способи, порядок зв'язків між ними, засновані на кримінально-процесуальному законі та відомчих нормативних актах правоохоронних органів, а також передовому досвіді слідчої практики,

спрямовані на забезпечення узгодженої їх діяльності та правильне сполучення властивих кожному з цих органів методів і засобів роботи [5, с. 267].

На основі опрацювання різних наукових досліджень, нами зроблено висновок, що взаємодія може здійснюватися як у процесуальній формі при роботі з конкретним кримінальним провадженням, так і в непроцесуальній формі на рівні ділових контактів стосовно погодженої реалізації завдань під час розслідування кримінального правопорушення.

Процесуальні форми взаємодії, на думку окремих науковців, є тим видом кримінально-процесуальних правовідносин, які регламентовані чинним законодавством, тобто закріплені в нормах права. Автори наголошують на тому, що вказана форма взаємодії стосується питань: «…а) передачі слідчому матеріалів про виявлені шляхом оперативно-розшукових заходів ознаки правопорушення для вирішення питання про початок досудового розслідування; б) проведення слідчим процесуальних дій одночасно зі здійсненням оперативним підрозділом узгоджених оперативно-розшукових заходів; в) проведення оперативно-розшукових заходів у справі, в якій не встановлена особа, яка вчинила правопорушення; г) виконання доручень слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій; ґ) здійснення заходів щодо встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; д) отримання інформації та документів про операції, рахунки, внески, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб» [2, с. 560].

Відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України до процесуальних форм взаємодії необхідно віднести такі:

– надання допомоги слідчому, дізнавачу під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) (ст. 40, 40-1 КПК України);

– доручення та вказівки слідчого, дізнавача щодо проведення НСРД (ст. 40, 40-1, 246 КПК України);

– фіксація та надання слідчому (прокурору) результатів проведення НСРД (ст. 252 КПК України) [3].

А вже С. С. Чернявський серед процесуальних форм взаємодії виокремлює наступні: «…спільний розгляд слідчим та оперативними працівниками первинних матеріалів про злочин і вирішення питання про порушення кримінальної справи; проведення оперативно-розшукових заходів у справах, по яких не встановлено особу, яка вчинила злочин, після передачі цієї справи слідчому; виконання доручень слідчого про проведення оперативно-розшукових заходів у кримінальній справі, що знаходиться у провадженні слідчого; проведення за дорученням слідчого окремих слідчих і процесуальних дій; вжиття заходів щодо встановлення особи, стосовно якої винесено постанову про притягнення як обвинувачуваного після зупинення слідства» [6, с. 196–197].

Дослідження опитування респондентів дозволило виокремити такі процесуальні форми взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності:

а) реалізація доручення уповноваженої особи щодо проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) або НСРД (89 %);

б) здійснення розшукових заходів для встановлення осіб, що вчинили кримінальних правопорушень проти моральності, та надання уповноваженій особі інформації про їх результати (68 %);

в) сприяння уповноваженій особі при проведенні окремих СРД, НСРД (61 %).

Стосовно організаційних форм взаємодії, наприклад, В. Д. Пчолкін та В. М. Ечкенко до основних з них віднесли наступні: «…ознайомлення слідчого з оперативними матеріалами в межах, передбачених відомчими нормативними актами; спільне планування слідчих дій та ОРЗ; погодження роботи слідчих і оперативних працівників при плануванні рішень окремих завдань по кримінальному провадженню; проведення спільних нарад суб'єктів взаємодії для аналізу результатів роботи зі справи та визначення заходів по усуненню виявлених недоліків; спільна діяльність слідчих і оперативно-розшукових підрозділів на початковому та наступних етапах розслідування; створення слідчо-оперативної групи за конкретним кримінальним провадженням; взаємний обмін інформацією про результати розслідування після порушення справи, проведення невідкладних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, з урахуванням чого можуть вноситися корективи у спільний план подальшого розслідування; спільні виїзди слідчого й оперативних працівників для проведення слідчих дій» [4, с. 117].

Аналіз опитування респондентів дозволило вирізнити наступні організаційні форми взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності:

а) колегіальне проведення складних процесуальних дій (огляд місця події, слідчий експеримент) або окремих тактичних операцій (49 %);

б) спільне обговорення й оцінювання відомостей, одержаних у результаті проведення розшукових заходів, щодо їх достатності для внесення відомостей до ЄРДР (68 %);

в) взаємний обмін інформацією між працівниками підрозділів правоохоронних органів, а також державних, приватних і громадських підприємств, установ і організацій під час кримінального провадження (91 %);

г) спільні виїзди уповноважених осіб (слідчого, дізнавача) й оперативних працівників для проведення СРД, НСРД (48 %);

д) консультування (63 %).

Підводячи підсумок, зазначимо, що обов'язковою ознакою названих форм взаємодії підрозділів поліції є те, що вони ґрунтуються на нормах Кримінального процесуального кодексу України. З іншого

боку, непроцесуальні (організаційні) форми є способами зв'язку між слідчим та оперативними працівниками. Також визначено такі форми взаємодії як реалізація доручення уповноваженої особи щодо проведення СРД або НСРД, обмін інформацією з різних аспектів протиправних діянь досліджуваної категорії.

Список використаних джерел

1. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності : наукові та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.

2. Криміналістика : підручник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

4. Пчолкін В. Д., Ечкенко В. М. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів ОВС. *Вісн. Луганськ. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України* : спецвипуск. 2004. Вип. 3. Ч. 1. С. 109–121.

5. Саінчин О. С. Криміналістичні умови розкриття умисних вбивств. *Правова держава*. 2008. № 10. С. 267–273.

6. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : дис. на здоб. наук. ст. к.ю.н. за спец. : 12.00.09. Київ, 2002. 309 с.

Нікітіна-Дудікова Ганна Юріївна,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук

ВИДИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ ПРИХОВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ

В основу криміналістичних обліків розкритих і нерозкритих правопорушень покладається, серед іншого, повторюваність способів вчинення статевих кримінальних правопорушень, в тому числі, і способів їх приховування. На основі даних обліку, по способу вчинення раніше розкритих статевих кримінальних правопорушень виникає можливість висунення обґрунтованих версій про особу правопорушника, який вчинив нове кримінальне правопорушення, подібний за способом з вчиненим раніше. І, навпаки, не розкриті раніше кримінальні правопорушення, спосіб вчинення яких відображений в облікових даних, можуть бути розкриті, якщо буде виявлено і розкрито новий.

У випадку коли дії, направлені на приховування слідів вчиненого кримінального правопорушення поєднані єдиним наміром,

то спосіб приховання кримінального правопорушення є одним із елементів способу його вчинення.

Досліджуючи ознаки діяльності з приховування кримінального правопорушення у структурі кримінально караної діяльності, М.В. Даньшин зазначає, що приховування злочинів – це система, що має певну структуру й утворюється з взаємозалежних елементів, поведінкових актів, спрямованих на підготовку та вчинення дій з приховування злочину [1]. Таким чином, під приховуванням у криміналістиці доцільно розглядати вид кримінально караної діяльності, а приховання кримінального правопорушення як елемент його способу.

До дій, спрямованих на приховання вчиненого кримінального правопорушення можуть бути віднесений психологічний тиск на потерпілу з метою примушування до нерозголошення події, що сталася, намагання перекручування фактів, спільне вживання спиртних напоїв з метою подальшого звинувачення потерпілої у тому, що сталося тощо.

Приховання злочину – це діяльність (елемент злочинної діяльності), яка становить собою динамічну систему об'єктивних і суб'єктивних факторів дійсності, що сформувалися до, в момент або після вчинення злочину, реалізація якої спрямована на сліди злочину (матеріальні та ідеальні) та їх носіїв, з метою перешкоджання розслідуванню [2, с. 6], спосіб приховання злочину можна визначити як заснований на реалізації системи об'єктивних та суб'єктивних факторів дійсності комплекс дій чи бездіяльність особи, що приховує злочин до, в момент або після його вчинення [2, с. 232].

При цьому об'єктами приховання є: подія злочину, мотив і мета суб'єкта злочину, особа злочинця, злочинний результат та інші злочинні наслідки. Суб'єктами приховання можуть бути як сам злочинець, його співучасники та пособники, так і потерпілі та свідки, а також корупційні зв'язки злочинця, керівники державних, комерційних органів та організацій, на території яких вчинено злочин [3, с. 256].

Типовими способами приховання кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей є: а) вплив на потерпілу особу, свідків; б) прання або знищення свого одягу, знищення чи спотворення інших матеріальних слідів; в) зміна зовнішності; г) виїзд з місця проживання на тривалий час; д) вбивство потерпілої; е) інсценування події; є) протидія розслідуванню; ж) висунення неправдивого алібі.

Вплив на свідків та потерпілих можна визначити як здійснювані з метою ухилення від кримінальної відповідальності за вчинене кримінально каране діяння (комплекс дій) правопорушника чи інших, пов'язаних з ним осіб по схилянню свідків, потерпілих до помилкових показань, спрямоване на протидію кримінальному судочинству.

З метою схиляння потерпілих і свідків до брехні суб'єкти впливу можуть застосовувати: насильство; погрозу насильства; шантаж; підкуп; вмовляння.

Іншим способом приховання злочину є інсценування, тобто створення такої обстановки, яка не відповідає характеру події, що сталася. Ю.П. Аленін та В.В. Тіщенко під інсценуванням розуміють умисне створення злочинцем доказів, які у своїй сукупності утворюють обстановку, характерну для визначеної, бажаної злочинцем події [4].

Інсценування, як правило, найбільш інформативні, на думку В.О. Коновалової, включають у себе систему дій злочинця із попередження виникнення слідів, знищення, фальсифікації, приховання, маскування виниклих у результаті вбивства змін, створення нових слідів, що підтверджують версію суб'єктів приховування [5, с. 154].

Мета інсценування – підтвердити помилкову версію правопорушника, котра для нього нейтрально пояснює причину, характер і обставини події, що розслідується.

Інсценування можна визначити сукупність дій, спрямованих на приховання винуватості певної особи у вчиненні певного кримінального правопорушення шляхом створення помилкової видимості іншої події, тобто, створення обстановки, що не відповідає тій, яка склалася на місці події і яка може доповнюватися поведінкою і помилковими повідомленнями як виконавця інсценування, так і пов'язаних з ним осіб. Інсценування кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей включає в себе систему дій правопорушника, спрямовану на запобігання виникненню слідів, їх знищення, фальсифікацію, приховування чи маскування, створення нових слідів, що підтверджують версію суб'єктів приховування кримінального правопорушення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що виявити способи приховування кримінального правопорушення у досліджуваній категорії кримінальних проваджень можна лише шляхом накопичення повної інформації про подію, аналізу виявленої слідової інформації та порівняння її з висунутими версіями. Виявлення елементів способу приховування вчинення кримінального правопорушення надає можливість визначити спосіб безпосереднього вчинення кримінального правопорушення, викрити спробу його приховання, з'ясувати причини та умови, що сприяли його вчиненню.

Список використаних джерел

1. Даньшин М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: навч. посіб. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 116 с.

2. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. ; за ред. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2010. 524 с.

3. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та

статевої недоторканості дітей: монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 700 с.

4. Аленин Ю.П., Тищенко В.В. Особливості розслідування тяжких злочинів проти особи. Одеса : Бахва, 1996. С. 15.

5. Коновалова В.Е. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія. Харків : Факт, 2001. С. 154.

Антощук Андрій Олександрович,
т.в.о. завідувача кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНА ПІДГОТОВКА В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Важливою складовою в системі правоохоронних органів України є Національна поліція України, представники якої щоденно ризикуючи життям в ході виконання своїх функціональних обов'язків вживають всіх можливих заходів для врятування життя громадян, відновлення порушених прав та притягнення винних осіб до відповідальності.

Для країни, яка перебуває у війні, одним із важливих елементів забезпечення правопорядку, захисту прав та законних інтересів громадянського суспільства є якісна підготовка майбутніх працівників Національної поліції України. Необхідно відмітити, що успішна діяльність майбутніх працівників поліції у боротьбі зі злочинністю залежить від їх професійної підготовки саме у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України. Завданням таких навчальних закладів є – виховати і виростити з числа здобувачів вищої освіти професійних офіцерів і юристів. Тому, в Академії, як у провідному вищому навчальному закладі із специфічними умовами навчання системи МВС значна увага приділяється практичній підготовці майбутніх правоохоронців [1, с. 42].

Ефективна підготовка поліцейських набула особливого значення саме в період воєнного стану, що зумовлює нові підходи та методики. На це звертає увагу і Романюк В.В., яка зазначила, що військова агресія Російської Федерації проти України стала поштовхом до пошуку нових підходів у підготовці правоохоронців, починаючи з їх відбору до закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС України, і завершуючи здобуття ними достатнього рівня компетентності [2, с. 115]. Проте, важко говорити про отримання достатнього рівня компетентностей майбутніми працівниками поліції без належних теоретичної та практичної складових, які безпосередньо будуть

пов’язані із військовими діями на території України. Умови навчання в таких ситуаціях звичайно складніші, оскільки вимагаються відповідні знання, вміння та навички для працівників поліції, які можуть бути необхідні, враховуючи ситуацію в країні.

Теоретична складова забезпечується висококваліфікованим науково-педагогічними працівниками із закріпленням базових знань щодо дій працівників поліції в умовах воєнного стану, а практична – завдяки залученню практичних працівників Національної поліції України до проведення занять, а також із використанням навчально-тренувальних полігонів для відпрацювання навиків проведення окремих слідчих (розшукових) дій в екстремальних умовах із використанням спеціального обладнання.

З метою адаптації майбутніх працівників поліції до реалій практичної діяльності в умовах бойових дій у Національній академії внутрішніх справ на декількох локаціях було створено ряд навчально-тренувальних комплексів, які покликані закріпити навички майбутніх правоохоронців. Першим навчально-тренувальним комплексом, який облаштовано представниками кафедри криміналістики та судової медицини спільно із іншими профільними кафедрами, із ухилом на відпрацювання навиків фіксації, виявлення та вилучення слідової інформації вчинених військових злочинів є «Розслідування воєнних злочинів», який розташований на Солонянській площі, 1 та включає у себе навчально-тренувальні полігони: «Катівня», «Місце масових розстрілів громадян», «Штаб ворога». Саме такі навчально-тренувальні полігони відіграють ключове значення для підготовки майбутніх працівників для органів досудового розслідування слідчих і є важливим інструментом в їх професійному розвитку.

Крім цього, змодельовано та облаштовано навчально-тренувальні полігони на навчально-науковому інституті № 1 Національної академії внутрішніх справ, який розташований в с. Віта Поштова, Київської області. Завдяки географічному розташуванню та наявності великої території стало можливим облаштування навчально-

тренувальних полігонів, які максимально наближені до реальних місць подій вчинення воєнних злочинів представниками російської федерації. Зокрема, на вказаній території облаштовано наступні навчально-тренувальні полігони: вказані навчально-тренувальні полігони:

1. Навчально-тренувальні полігони «*Місце допиту полонених / катівня*» «*Місце незаконного утримання та насильства*»

Полігон розташований на огородженій відкритій ділянці місцевості (прибудинкова територія) та є окремою дерев'яною спорудою, яка складається із коридора, двох окремих кімнат та горища. У кімнатах знаходяться макети зброї, використаної при вчиненні катування – ножі, сокира, утюг тощо. А також документи, манекен людини, предмети з різних матеріалів з невидимими відбитками пальців, предмети з поверхневими слідами взуття, предмети з мікроволокнами тканини, бутафорські елементи кухонного інвентарю, уніфікована валіза слідчого.

2. Навчально-тренувальний полігон «*Місце масового поховання*».

3. Навчально-тренувальний полігон «*Місце обстрілу цивільного транспорту під час евакуації*»

Полігони призначені для:

– удосконалення практичних навичок з ефективного досудового розслідування злочинів в умовах воєнного стану;

– набуття практичних вмінь щодо виявлення, вилучення, фіксації та дослідження доказів вчинених злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України;

– опрацювання форм та методів доказування у кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану;

– формування знань та набуття практичних навиків щодо особливостей проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану;

– відпрацювання алгоритму дій слідчого та інших учасників слідчо-оперативної групи на місці події щодо розслідування воєнних злочинів;

– опанування необхідних знань щодо складання кримінальних процесуальних документів пов'язаних з розслідуванням воєнних злочинів;

– відпрацювання порядку ідентифікації осіб і транспортних засобів, що перебувають у розшуку.

4. Навчально-тренувальний полігон «*Стаціонарний опорний пункт пропуску*»

Призначення полігону:

– засвоєння тактики дій поліції під час проведення превентивних поліцейських заходів у ситуаціях, характерних для району операції об'єднаних сил;

– відпрацювання порядку ідентифікації осіб і транспортних засобів, що перебувають у розшуку, а також перевірки документів у підозрілих осіб;

– формування навичок вербальної і невербальної комунікації та злагодженості дій поліцейських у складі наряду;

– удосконалення навичок поверхневої перевірки та огляду особи, транспортних засобів, багажу та вантажів;

– відпрацювання тактичних дій під час затримання правопорушника;

– відпрацювання алгоритму та тактики дій поліцейських під час збройного нападу на блок-пост та артобстрілу;

– удосконалення взаємодії слідчо-оперативних груп Національної поліції з іншими службами, підрозділами поліції та правоохоронними органами України при розслідуванні воєнних злочинів;

– удосконалення навичок огляду місця події та проведення першочергових слідчо-оперативних дій при розслідуванні воєнних злочинів;

– удосконалення навичок проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні воєнних злочинів;

– удосконалення навичок надання домедичної допомоги.

5. Навчально-тренувальний полігон «*Місце вибуху (вирва)*»

Полігон призначений для:

– удосконалення практичних вмінь і навичок застосування положень КПК України та використання техніко-криміналістичних засобів для виявлення, фіксації та вилучення слідів застосування вибухових речовин і пристроїв (інженерних та саморобних);

– опанування правил безпечного поводження із виявленими вибухонебезпечними предметами;

– набуття практичних навичок з'ясування механізму вибуху, його властивостей, вражаючих факторів і слідової картини.

Завдяки використанню навчально-тренувальних полігонів здобувачі вищої освіти мають можливість в умовах максимально наближених до реальності, використовуючи знання, отримані в ході теоретичних занять відпрацювати вміння та отримати навички, які найбільше цінятся в практичних підрозділах після призначення здобувачів на відповідні посади [3, с. 44].

Саме при підготовці працівників для органів досудового розслідування такі навчально-тренувальні полігони забезпечують: 1) розвиток практичних навичок; 2) розвиток тактико-технічних навичок; 3) тренування командної роботи; 4) підготовка до нових викликів пов'язаних із війною; 5) підвищення ефективності підготовки.

Разом з тим, як перспективні напрямки в криміналістичній підготовці майбутніх працівників поліції, для більш якісного та функціонального використання криміналістичних полігонів, а також з

метою вдосконалення проведення практичних занять, було б доречним використовувати також і інноваційні інструменти, а саме 3-D моделювання (віртуальні конструктори). Актуальність використання інноваційних технології, а зокрема, віртуальних симуляторів в освітньому процесі визначається: по-перше, необхідністю вдосконалення методико-дидактичної організації процесу професійно орієнтованої підготовки майбутніх фахівців; по-друге, об'єктивною потребою сучасного суспільства в підготовці фахівців, здатних інтегруватися; по-третє, тенденціями національної освітньої політики.

Програма 3-D моделювання буде корисна для створення інтерактивних тривимірних моделей різних місць подій і зокрема навчально-тренувальних полігонів вчинення воєнних злочинів. Можливості програми дозволяють помістити об'єкти і сліди в будь-якій фізичній площині. Наприклад, сліди крові, відбитки рук можна розмістити на підлозі, на стіні, на предметах оточуючої обстановки. Знаряддя кримінального правопорушення (пістолет, ніж, сокиру і інші види зброї) можна помістити під диван або на поверхню столу, на ліжко, у ванну кімнату та інші місця. Також можливо імітувати безлад в приміщенні шляхом перевертання речей в будь-якій площині, в тому числі і шляхом природного падіння на підлогу [1, с. 41].

Ще одним перспективним та затребуваним напрямком є підготовка працівників правоохоронних органів користуванню та використанню безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА) у практичній діяльності

Використання БПЛА у правоохоронних органах та у криміналістиці, зокрема, може вивести її на новий рівень розвитку. Такий літальний апарат слугуватиме ланцюгом взаємодії слідчого з експертно-криміналістичним центром та місцем кримінального правопорушення. За допомогою нього можна отримувати всі дані, відео та зображення з місця кримінального правопорушення в режимі реального часу, що значно підвищить швидкість, повноту отримання фактичних даних – доказів, а також сприятиме всебічності розслідування, доступу до важкодоступних області, особливо в умовах воєнних дій й отримати докази/зразки з них [4, с. 296]. Саме тому, в межах освітніх програм підготовки працівників поліції можливе запровадження тренінгів чи спеціальних курсів по навчанню керування та використання БПЛА в документуванні кримінальних правопорушень.

Таким чином, криміналістична підготовка працівників правоохоронних органів в умовах воєнного стану є важливим елементом забезпечення правопорядку і захисту громадянського суспільства. Така підготовка повинна проводитися у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання за відповідними програмами, на належному обладнанні та устаткуванні із використанням спеціально-облаштованих локацій, що допоможе підвищувати кваліфікацію, розвивати практичні та тактико-технічні навички, підготовитися до нових викликів.

Список використаних джерел

1. Антощук А. О. Нова методика проведення практичних занять в умовах криміналістичних полігонів із використанням 3-d візуалізації. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 42–45. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/285ae71d-3f28-43ea-bf41-49f1ff8b9a7e/content.

2. Романюк В.В. Місце ЗВО зі специфічними умовами навчання в підготовці правоохоронців у системі МВС України в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану* : зб. наук. пр. (м. Харків, 26 трав. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 114–116.

3. Антощук А. О., Курилін І. Р. Використання інноваційних підходів при викладанні криміналістичних навчальних дисциплін. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 41–45.

4. Тичина Д.М., Антощук А.О., Перцев Р.В. Криміналістичне забезпечення використання безпілотного літального апарату (дрону) у досудовому розслідуванні. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 78: частина 2. 2023. С. 291–297. DOI : https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.46.

Атаманчук Володимир Миколайович,
завідувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРОВІ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ОТРИМАННЯ ОДОРОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Сучасна обстановка в нашій державі продовжує залишатись складною, особливо її насильницька форма в результаті повномасштабної війни, що зумовлює правоохоронні органи вживати заходів з пошуку новітніх техніко-криміналістичних засобів та методів попередження та розслідування кримінальних правопорушень. Об’єднанні зусилля представників слідчих і експертних підрозділів, оперативних підрозділів під час розслідування тяжких злочинів проти життя і здоров’я особи є нагальною потребою сьогодення. Розширення

практики використання запахової інформації, вилученої з місця події, на нашу думку, перспективно допоможе в розслідуванні злочинів, в частині наповнення доказової бази.

В системі Міністерства внутрішніх справ України, протягом останніх років, значна увага приділяється розвитку відносно нової області криміналістичних досліджень – одорології. Так, в територіальних науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах Вінницької, Житомирської областей функціонують лабораторії з дослідження слідів запаху людини. Результати проведених досліджень мають високу ступінь достовірності і доказове значення в судовому розгляді.

Одорологічні дослідження використовуються як джерело отримання криміналістично-значущої інформації, зокрема:

– встановлення наявності слідів запаху особи, що перевіряється, на предметах, знайдених на місці події;

– встановлення наявності слідів запаху однієї і тієї ж людини на предметах, вилучених з різних місць події;

– встановлення наявності слідів запаху потерпілого на предметах, вилучених у злочинця і інших осіб.

Вирішення зазначених питань дозволяє встановити причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення, встановити його окремі обставини та механізм вцілому.

Окреслену проблематику в різні періоди досліджували науковці: Н.М. Д'яченко, А.А. Кириченко, В.А. Касін, А.К. Туманов, М.В. Салтевський, Г.М. Собко та інші.

За результатами наукових досліджень, людина розглядається як джерело запаху, який складається із сукупності хімічних елементів або речовин, до яких варто віднести: а) власні запахи людини, пов'язані з фізіологічною діяльністю різних залоз, захворюваннями окремих органів, дієтою; б) запахи, внесені предметами туалету і гігієни (мило, парфуми, креми і т.п.); в) запахи, пов'язані з побутовими і професійними умовами. Внаслідок змішування зазначених компонентів утворюється запах конкретної людини.

Протягом останніх років, судові експерти та науковці, відзначають розширення кола досліджених джерел запахової інформації, а саме одорологічні дослідження слідів крові.

Кров – рідка тканина, що заповнює артерії, вени і капіляри, складається з прозорої, блідо-жовтої плазми (сироватки) і зважених в ній формених елементів: еритроцитів, лейкоцитів, тромбоцитів які несуть у собі велику, генетично обумовлену інформацію, яка може залишатись на тілі та одязі злочинця, знаряддях злочину, різних предметах на місці події.

Кров, безперечно, містить індивідуалізуючі організм пахучі речовини в найбільш чистому початковому їх вигляді. Ці речовини стають джерелом неповторного особистого запаху суб'єкта, його біологічним «паспортом». Про це свідчить характерна впевненість, з

якою собаки-детектори об'єднують запах, зібраний з крові, з пахучими пробами, взятих з різних ділянок шкіри тої ж самої людини. Сприйняття собаками-детекторами особистого запаху із слідів крові не виключалось і при змішуванні крапель крові з такою ж самою кількістю крові іншої людини чи тварини (в процесі експерименту змішували кров людини з кров'ю великої рогатої худоби, свині, птахів). Накладення слідів парфумерних або виробничих запахів також не перешкоджало проведенню ідентифікації особи по пахучих слідах з її крові. Виявлення індивідуалізуючого фактора в слідах крові людини стало певною віхою у становленні даного експертного напряму, зробило це джерело пахучих слідів унікальним і найважливішим об'єктом ольфакторного аналізу.

Науковці приділяють слідам крові особливої уваги з кількох причин:

– внаслідок їхньої унікальної інформативності – в слідах крові знаходиться повний комплекс даних ольфакторної характеристики людини, крім того, сліди крові порівняно легко виявляються при проведенні різних слідчих (розшукових) дій;

– через природну здатність сліди крові, що висохли, можуть роками утримувати в своїй структурі пахучі елементи;

– кров являється самим чистим, звільненим від зовнішніх перешкод джерелом пахучих слідів суб'єкта і використовується для отримання повноцінних порівняльних зразків для криміналістичного дослідження ольфакторним методом.

Для вирішення завдання було вибрано спосіб переведення слідів крові із сухого в газоподібний стан з наступною їх конденсацією на охолоджуваній поверхні (у фізико-хімічних дослідах зустрічається назва методу «холодний палець»). Спосіб базується на посиленні летючості пахучих речовин при підвищеній температурі, здатності їх накопичення в процесі конденсації на охолоджуваних поверхнях та на стійкості індивідуалізуючих людину компонентів в достатньо широкому діапазоні температур.

Існуюча методика вилучення пахучих речовин з плям крові і технічні прийоми роботи із збирачем пахучих слідів базуються на наступному. Фрагмент плями на тканині поміщають в очищену від пахучих речовин кювету із алюмінієвої фольги, яку виготовляють для запобігання забруднення приладу від забруднення кров'ю. Очищення кювети проводять в сухоповітряному стерилізаторі при температурі 120-180 градусів за Цельсієм протягом 15 хвилин. Зразок крові розмочують в декількох краплях (0,1 мл) водопровідної води. Для прискорення процесу часточки крові розминають пінцетом. Потім кювету із алюмінієвої фольги з підготовленим препаратом крові поміщають на дно ємності збирача. Випаровувач з'єднують з охолоджувачем приладу і ємність охолоджувача заповнюють рідким азотом або іншим холодоагентом. Із збирача, використовуючи

масляний насос відкачують повітря і поміщають нижню частину збірника пахучих слідів на киплячу водяну баню.

При підвищені температури сорбційна ємність колоїдного розчину крові, який містить пахучі речовини, знижується, рівновага співвідношень між концентрацією речовин, сорбованих в твердій та рідкій фазах, і концентрацією цих речовин в газоподібній фазі зміщується в стороні їх випаровування. В наших умовах процес випаровування та конденсації зразка пахучих речовин займає в середньому 10–15 хвилин.

По ходу випаровування холодоагент додають в охолоджувач збірника пахучих речовин. Після їх виділення збирач знімають з водяної бані і, обережно відкриваючи кран, повільно підвищують тиск в пристрої, повільно заповняючи його атмосферним повітрям. Після цього охолоджувач від'єднують від випаровувача, залишки азоту зливають в дюар, а зібрану в вигляді інею воду та пахучі речовини переносять протиранням на шматочки тканини, які після цього герметизують в скляних банках. Всі маніпуляції по підготовці препаратів крові, виділенню із них індивідуалізуючих суб'єкта пахучих речовин виконують з дотриманням умов, забезпечуючих захист зразків крові ті виділених пахучих речовин від по сторонніх забруднень (пробопідготовку проводять в витяжній шафі з використанням резинових рукавичок та пінцетів як захисних засобів). Отриманні проби пахучих речовин відразу ж або протягом 5 років (строк, перевірений експериментом) використовують при проведенні ольфакторного дослідження.

Вакуумна кріогенна установка дозволяє найкраще зібрати ймовірні сліди індивідуального запаху людини з будь-якого носія, який не може бути безпосередньо використаний в одорологічному дослідженні, але за своїми розмірами може бути вміщений у цю установку, і при цьому не знищити або якось змінити, як інші ймовірні сліди, які можуть знаходитися на цьому носії, так і самого носія. Інтенсивне витягання імовірних слідів індивідуального запаху людини здійснюється в умовах вакууму і кріогенної конденсації пахучих речовин при градієнті температур від +40 до –150 ºС. Витягання імовірних слідів індивідуального запаху людини здійснюють у пристрої з термостійкого скла, що являє собою замкнену систему, складену з двох герметично сполучених ємностей, розташованих одна над іншою (див. мал. 1).

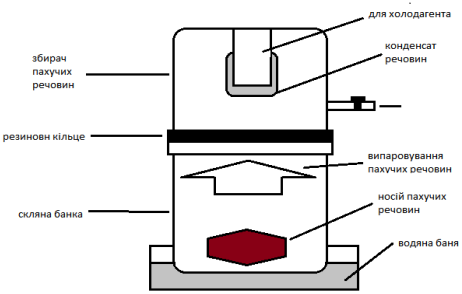

Рис. 1. Вакуумна кріогенна установка

Використання такого способу виділення пахучих речовин (збирач пахучих слідів), на нашу думку, дозволять підвищити ефективність використання слідів крові як традиційно важливого об'єкта судово-біологічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

3. Про судову експертизу : Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 23.04.2003 р. № 662-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

4. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України № 570 від 06.07.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08.

5. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України № 1339 від 3.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п.

6. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни: наук.-практ. посіб. / А.А. Вознюк, І.В. Жук, О.В. Таран, С.С. Чернявський, Р.В. Осуховський, В.В. Арешонков, В.М. Атаманчук, І.Г. Малиш, за заг. ред. М.С. Цуцкірідзе, В.В. Чернєя, А.А. Вознюка. К.: Норма права, 2023. 320 с.

7. Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження на стадії досудового розслідування: методичні рекомендації. Івано-Франківськ. 2016. 48 с.

8. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, В.К. Весельський, А.В. Іщенко та ін. Київ: Центр учб. літ., 2015. 704 с.

9. Conceptual problems of investigation and prevention of enforced disappearance of persons in the conditions of armed aggression, cuya

autoría corresponde / Mirkovets Dmytro, Atamanchuk Volodymyr, Marko Sergii, Dubivka Irina : y Matsola Antonina el cual será publicado en la Revista Cuestiones Políticas, Volumen 39, Número 69, 2021.

10. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ: Вид-во Ліра-К, 2019. 424 с.

11. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг.ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право». 2020. 752 с.

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ: ПОГЛЯД ВИКЛАДАЧА, НАУКОВЦЯ, ПРАКТИКА

Будь-яке вдосконалення діяльності та підвищення ефективності роботи галузі економіки, окремо взятого підприємства тощо неможливе без головного: без їх кадрового складу, колективу людей, які вирішуватимуть вказані завдання. Не є виключенням вітчизняна правоохоронна система, яка за роки незалежності України зазнала і пережила стільки реформувань, як ніяка інша галузь. Враховуючи завдання, які стоять перед правоохоронними органами України, та сучасні реалії українського життя (відкрита повномасштабна агресія, воєнний стан, численні руйнування інфраструктури, кількість внутрішньо переміщених осіб та ін.) актуальності набувають питання ефективної їх роботи, що насамперед пов'язано із особовим складом, з якістю його підготовки.

Серед проблем, які супроводжують процес підготовки майбутніх правоохоронців, однією з них, такою, що може потягти появу нових проблем, нам видається нестача або невміння використовувати слідчими та їх процесуальними керівниками на практиці необхідних у щоденній діяльності знань з різних галузей знань Для слідчого, це, насамперед, криміналістика, судова медицина, судова психологія, нові можливості і методики судових експертиз, досвід розслідування злочинів, викладений у спеціальній та мемуарній літературі (спогади слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів, експертів). Вміле використання таких знань при розслідуванні вказати нові можливості і шляхи для виявлення і збирання доказів, для вирішення складних слідчих ситуацій.

Відомий через успішні розслідування гучних злочинів слідчий в особливо важливих справах В.І. Калініченко, згадував про користь у своєму становленні як слідчого вивчення практичного досвіду

розслідування. У зв'язку з цим слід визнати суттєвою прогалиною в підготовці слідчих та отриманні необхідних їм знань відсутність наразі відомих і популярних раніше серед слідчої та експертної спільноти видань на кшталт «Слідчої практики» (154 випуски), «Слідчої практики МВС України» (видання ГСУ МВС), «Слідчої практики України» (видання Генеральної прокуратури України), низки видань з обмеженим доступом «Бюлетень з обміну досвідом роботи», періодичних видань відомчих (журналів) на зразок «Міліції України», інших подібних видань минулих років з їх розділами практичного спрямування «На допомогу слідчому, оперативному працівнику, прокурору». В цих виданнях самі слідчі, прокурори, керівники слідчих підрозділів наводили власний досвід роботи по розкриттю та розслідуванню найбільш важливих і складних кримінальних справ, про пошук тактичних рішень і приклади результативної тактики проведення окремих слідчих дій. Пізніше у випуски «Слідчої практики» стали додаватися коментарі і статті науковців, у тому числі – зі слідчим досвідом в минулому, щодо їх досвіду участі в розслідуванні (В.І. Бояров, В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько та ін.).

Нажаль, численні публікації з питань підвищення якості освіти та підготовки кадрів для правоохоронних органів, так само як і навчальні плани, методичні розробки для проведення занять у юридичних, у тому числі вищих навчальних закладах освіти з специфічними умовами навчання, не містять пропозицій щодо необхідності викладання низки важливих для професійного становлення слідчих і оперативних працівників дисциплін саме викладачами з достатнім практичним досвідом (на постійній основі або залучених для проведення конкретних лекційних, практичних, семінарських, лабораторних занять, вчень та ін.). Мова зазвичай йде про застосування новітніх (інноваційних) методів навчання, включення ділових ігор, вчень тощо. Хоча більш важливим є питання – хто саме буде проводити ці заняття на належному рівні, з демонстрацією конкретних вмінь (тактичних прийомів допиту, у тому числі різних категорій осіб), одночасного допиту (у тому числі складання протоколу слідчої (розшукової) проведення різних видів слідчого експерименту, призначення судових експертиз і роботи з експертом під час їх проведення та ін.). Так само відсутні вищевказані важливі для підготовки правоохоронців-професіоналів видання у списку літературних джерел до навчально-методичних матеріалів. Як же передати накопичений десятиліттями багатий слідчий і оперативний досвід прийдешнім правоохоронцям, як не через його передачу ще живими слідчими і оперативниками або використовуючи свідчення про нього у слідчій практиці та мемуарах правоохоронців (в яких він наразі тільки й залишився)?

Чому тоді дивуватися, що мало хто з майбутніх слідчих і оперативних працівників, навіть з майбутніх спеціалістів-криміналістів (скільки вже змін зазнала назва останньої професії, чи

змінили ці перейменування щось на користь справі?) може назвати видатних українських представників вказаних правоохоронних спеціальностей: як сучасників, так і працівників минулих років, пострадянського періоду (Р. Сушко, Г.І. Климович, В.П. Полєнова, В.С. Кур, Б.І. Хряпа, В.П. Калачікова, В.І. Калініченко та ін.).

Яке місце криміналістики у підготовці майбутнього слідчого і розшуковця? Наскільки зацікавлені у цьому правоохоронні міністерства і відомства, навчальні заклади? Що робиться ними, щоб покращити професійну і практичну складові цих спеціальностей?

Вдамося до наступних прикладів, які, на наш погляд, можуть свідчити про стан справ у вказаній галузі освіти. Так, не в кожному юридичному виші в бібліотеці є примірник найвідомішої, корисної у всіх сенсах і цікавої роботи Ганса Гроса «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики», так само як і роботи інших видатних криміналістів. Хоча будь-яке навчання, на нашу думку, починається із зацікавленості певною діяльністю, професією, примірювання своїх сил до опанування та заняття нею протягом життя. Детективні оповідання А.Конан Дойла, Агати Крісті тощо, так само як і мемуари слідчих («Записки слідчого» та ін.) можуть лише викликати цікавість до цієї роботи. Проте, підтримувати цей інтерес, викликати у слухачів і курсантів бажання навчатися цьому, а в подальшому постійно вдосконалювати свої знання і навички здатні інші публікації, інші види навчання. Тут ми знову повертаємося до необхідності поглиблювати вже набуті за час навчання у виші професійні знання, опановуючи саме практичну складову, що неможливе без звернення до слідчої практики, до відомих розслідувань гучних злочинів, аналізуючи хід їх розслідування та допущені при цьому недоліки. На нашу думку, аналіз таких недоліків є важливою складовою в подальшому професійної роботи слідчого чи оперативного працівника, чому не приділяється належної уваги, виходячи із запропонованих для навчальних дисциплін вишів списків рекомендованих літературних джерел як для курсантів, так і для слухачів, які підвищують свою кваліфікацію.

Справу підготовки співробітників правоохоронних органів України слід поставити на професійні рейки, залучити необхідний потенціал і посилити практичну складову навчання. Тим більше, враховуючи існуючі природні труднощі, викликані як перманентними реформуваннями цієї сфери, так і життєвими реаліями українського життя – появу викликів, пов’язаних із появою нових, раніше не знаних, видів правопорушень і злочинів, воєнним станом і необхідністю оперативно реагувати на раніше не знані ситуації та приймати по них рішення. Це, зокрема, виявлення масових поховань закатованих жертв російської агресії, міжнародні стандарти розслідування, відповідно до яких мають діяти українські правоохоронні органи, щоб забезпечити можливість притягнення до відповідальності за воєнні злочини та ін. Всього цього не зустрічалося після Другої Світової війни проведення

Нюрнбергського та інших судових процесів такого роду. Вочевидь, слід створювати нову слідчу практику реагування на виклики воєнного часу, творчо застосовуючи існуючий міжнародний досвід.

Таке наше бачення проблем підготовки правоохоронців і основних шляхів їх вирішення. Хотілося б почути експертні думки практиків, науково-педагогічних працівників, керівників правоохоронних органів, установ, навчальних закладів з цього питання.

Антонюк Поліна Євгенівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент;
Сорока Ірина Вікторівна,
доцент кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПИТАННЯ НАЛЕЖНОГО ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Л. Гапонова зазначає, що криміналістична термінологія української мови – це терміносистема, ядро якої складають терміни криміналістики – слова або словосполучення, що співвідносяться з криміналістичними поняттями, мають наукові визначення і вступають у системні відношення з іншими подібними одиницями мови, утворюючи разом з ними особливу систему – термінологію [1, с. 32].

Неможливо не погодитися з Є.В. Ковкіною, яка зазначає, що ефективність професійної комунікації криміналістів залежить від багатьох чинників, серед них і уміння правильно організувати процес спілкування й обґрунтовування своїх думок, спираючись на знання ситуації, мотиву, мети, на правильне розуміння фахових термінів, уникання помилок, неточностей, а також невластивих українській мові термінів [2, с. 71]. При цьому, на думку дослідниці, важливу роль у вивченні предмета криміналістики відіграє правильне викладання фахової термінології із використанням наукового професійного мовлення. Для майбутніх фахівців знання мови є основою оволодіння спеціальністю, за допомогою якої вони зможуть розв’язувати складні завдання, проводити дослідження [2, с. 71].

Разом з тим, враховуючи відсутність системної комплексної роботи щодо розроблення та уніфікації криміналістичної термінології української мови на фоні безперервного розвитку науково-технічного прогресу, а також загального зниження критеріїв до якості наукової діяльності в галузі криміналістики та судової експертології й зведення до формальності практики здорового конструктивного рецензування наукових розробок взагалі і в галузі криміналістики зокрема, вимушені констатувати наявність некоректного вживання криміналістичної

термінології як науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти, так і практичними працівниками-криміналістами, зокрема, судовими експертами. Що, в свою чергу, негативно відображається на якості наукових розробок в галузі криміналістики та методичного забезпечення судово-експертної діяльності, а також рівні професійної компетентності випускників профільних закладів вищої освіти. Така ситуація, на наше переконання, призводить до порушення логічних причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами, явищами і процесами не лише в аспекті закономірного розвитку наукових знань, але й в процесі застосування таких знань для збирання, оцінки і перевірки доказів.

Так, наприклад, останніми роками в різного роду наукових та науково-методичних розробках авторами використовуються такі термінологічні конструкції як «об'єкти дактилоскопічного походження» [3; 4; 5; 9, с. 18], «дактилоскопічна інформація» [6], «об'єкти балістичного походження» [7; 8, с. 125], «об'єкти трасологічного походження» [9, с. 18; 10, с. 5] тощо. Причому наведені нами випадки є лише незначною частиною прояву неналежного використання криміналістичної термінології науковцями та практиками.

Відповідно до сталих криміналістичних категорій, дактилоскопія (від грець. daktilos – «палець» і skopeo – «дивлюся») розділ криміналістичної техніки, у якому вивчаються прийоми і засоби використання відбитків папілярних узорів пальців рук з метою криміналістичної реєстрації та ідентифікації по слідах, що виявляються на місцях подій [10, с. 24]; а трасологія – розділ науки криміналістики, в якому вивчаються методи і технічні засоби збирання і дослідження слідів, що використовуються для розкриття, розслідування та запобігання злочинів [10, с. 122].

Тобто, виходячи з лексико-семантичного значення таких словосполучень як «об'єкти балістичного походження», «об'єкти трасологічного походження», «об'єкти дактилоскопічного походження» тощо, які вживаються науковцями та практиками у формалізованих результатах їх діяльності (методичних рекомендаціях, висновках експертів, навчальній та наукові літературі тощо), – логічним є розуміння таких об'єктів як похідних від, відповідно, дактилоскопії, трасології, балістики тощо. Якщо простими словами, то нібито дактилоскопія та трасологія як галузі криміналістичної техніки утворили якість об'єкти, які потрапили в поле нашої уваги.

Насправді, маються на увазі зовсім інші об'єкти, а саме: певні об'єкти матеріального середовища у різних станах (об'єкти-предмети, об'єкти-сліди як результат механічної взаємодії), як носії інформації про подію правопорушення, які в подальшому можуть бути об'єктами експертного дослідження при проведенні відповідних судових експертиз (експертизи зброї, обставин її застосування і слідів пострілу – балістичної експертизи; експертизи слідів рук людини –

дактилоскопічної експертизи; експертизи слідів, що утворилися в результаті контактної взаємодії – трасолоічної експертизи тощо).

Терміни криміналістики – слова або словосполучення, що співвідносяться з криміналістичними поняттями, мають наукові визначення і вступають у системні відношення з іншими подібними одиницями мови, утворюючи разом з ними особливу систему – термінологію [1, с. 32].

В той же час, можна спостерігати, що випадки неналежного використання криміналістичних категорій набувають ознак системності і створюють передумови для формування некоректних термінів криміналістики, що, в свою чергу, становить загрозу не лише для системного, логічного та закономірного формування та розвитку термінологічної системи криміналістики як органічного складника національної наукової мови, але й для розвитку вітчизняної криміналістики і судової експертології.

Список використаних джерел

1. Гапонова Л. Лексико-тематичні групи української криміналістичної термінології. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Сер. «Лінгвістика» : зб. наук. праць. Херсон : ХДУ, 2011. Випуск 14. С. 32–35. URI: http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/6043.

2. Ковкіна Є.В. Оволодіння термінологічною лексикою як умова успішного вивчення криміналістики. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*: Тези XIX Міжнародної науково-практичної конференції. 4–5 червня 2015 року. Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2015. С. 71–73.

3. Тимченко О.В., Чихун В.І. Удосконалення тактики негласного отримання порівняльних зразків дактилоскопічного та біологічного походження. *Вісник ОНДІСЕ*. 2018 (4). С. 59–67.

4. Троцюк В.М. Проблемні питання, що виникають у процесі вилучення та упакування слідової інформації дактилоскопічного походження. *Криміналістичний вісник*. № 2 (28), 2017. С. 107–111.

5. Нізовцев Ю. Ю. Окремі проблемні питання методичного забезпечення судово-експертних досліджень зображень тильної сторони кистей рук. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Клюєв, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. Вип. 23. С. 167–174. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.12.

6. Кофанов, А. В., Кобилянський, О. Л., Кофанова, О. С., & Ергард, Н. М. (2020). Криміналістичні та правові аспекти сучасного стану та перспектив обробки біометричних даних людини на прикладі дактилоскопічної інформації. Dictum Factum. 3 (8). С. 107–119. DOI: https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-3-8-107-119.

7. Матвієнко С.А. Особливості використання спеціальних знань про криміналістичні містки на об'єктах балістичного походження при проведенні огляду місця події. *Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 14 квітня 2016 р. Одеса : ОДУВС, 2016. С. 282–284.

8. Ковальова О.В. Праксеологія сучасного інформаційного забезпечення досудового розслідування. *Juris Europensis Scientia*. 2022. (1) .С. 121-126. DOI https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.333

9. Степанюк, Р. Л., Гусєва, В. О., Кікінчук, В. В., Щербаковський, М. Г., Малярова, В. О., Арешонков, В. В., ... & Савчук, Т. І. (2023). Криміналістика: криміналістична техніка: навчальний посібник.

10. Словник термінів: термінологічний словник судово-трасологічної експертизи / Мазниченко Ю.О., Садченко О.О., Юсупов В.В. К.: Талком, 2018. 132 с.

Басюк Лариса Олександрівна,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ;
Бистрицький Богдан Юрійович,
старший викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ RAPID DNA – ANDE 6C ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ ТРУПІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Загарбницьке вторгнення російської федерації в Україну супроводжується масштабними порушеннями законів і звичаїв війни, що в свою чергу спричинило стрімке зростання надходження до експертних установ значного масиву досліджень, які пов'язані з ідентифікацією загиблих осіб. Таке зростання зрозуміле кожного громадянину, оскільки активність бойових дій із дня у день нарощується. Досить частими є випадки виявлення та евакуація з місць активних бойових дій лише людських останків, випадки дослідження яких у міжнародній експертній практиці поодинокі.

Слід наголосити, що у світовій експертній практиці принципи молекулярно-генетичної ідентифікації особи у частині отримання первинних експериментальних даних універсальні і детально схарактеризовані в багатьох авторитетних світових підручниках із криміналістичного ДНК-аналізу (Butler, 2010, 2012; Goodwin et al., 2011; Shewale, & Liu (Eds.), 2013 ets.). Ґрунтуючись на цих принципах,

процедура ідентифікації невідомої особи за її останками на основі аналізу ДНК передбачає такі етапи:

1. Відбір з останків невстановленої особи біологічного матеріалу.

2. Виділення з цього матеріалу ДНК та її очищення.

3. Визначення кількості виділеної ДНК, оцінювання ступеня її деградації та нормалізація концентрації.

4. Ампліфікація маркерних ділянок ядерної ДНК, насамперед локусів із короткими тандемними повторами (STR, від Short Tandem Repeats), значно рідше – маркерних послідовностей, що містять сайти з однонуклеотидним поліморфізмом (SNP, від Single-Nucleotide Polymorphism).

5. Проведення капілярного електрофорезу ампліфікованих локусів із STR, або секвенування ядерних чи мітохондріальних послідовностей ДНК, що містять SNP.

6. Аналіз отриманих електрофореграм STR-локусів та/або хроматограм нуклеотидних послідовностей із SNP, який завершується встановленням індивідуальних молекулярно-генетичних ознак трупа невідомої особи.

7. Депонування встановлених молекулярно-генетичних ознак (переважно ДНК-профілів STR-локусів і послідовностей із SNP) у базах даних генетичної інформації. Ці дані використовують для генерації базою вхідних запитів на пошук збігів із генетичними ознаками інших осіб або слідів, зокрема, можливих родичів неідентифікованої особи.

8. Пошук збігів установлених генетичних ознак невідомої особи з ознаками відомих осіб (зазвичай імовірних близьких родичів) або з біологічними слідами, виявленими на речах відомого власника. За результатами пошуку та аналізу збігів призначають порівняльну експертизу, яка на основі статистичних оцінок дає висновок щодо остаточної ДНК-ідентифікації невпізнаної особи [1, с. 12].

Водночас, такий процес займає досить довгий період та потребує залучення значних як сил, так і засобів. Саме тому, збільшення необхідності проведення ідентифікаційних досліджень неправлених на встановлення осіб та плинність часу спонукали керівництво країни та міжнародних партнерів покращити ситуацію в цьому напрямку. Так, за ініціативою міжнародних партнерів в Україну були надані системи швидкого аналізу ДНК ANDE 6C. Система ANDE виконує швидку ідентифікацію ДНК, повністю автоматизовану генерацію та інтерпретацію ДНК-ідентифікаторів менш ніж за дві години поза лабораторією. Його перевагою у порівнянні із звичними методами ДНК-аналізу є простота використання (практично не потребує навчання оператора), час проведення ідентифікації та портативність. Крім цього, така система встановлює ДНК-профіль

людини за 27 локусами, що надзвичайно добре та відповідає стандартам експертної діяльності.

Система швидкого аналізу ДНК ANDE 6C успішно проаналізувала 97 % біологічних зразків незалежно від температури та вологості, використання всередині чи зовні, а також до чи після транспортування. Дослідження конкордантності 2800 маркерів показало значення 99,96 %. Невірних генотипів не виявлено. У профілі, згенерованому за допомогою системи ANDE 6C, було виявлено єдине алельне випадання на маркері TPOX, а на маркері SE33 виділявся один вихідний рядок. Усі алельні сигнали показали оптимальну силу сигналу та збалансований профіль для гетерозиготних маркерів. Якість результатів, отриманих у рамках цього проекту, також дозволила розробити внутрішній метод тестування та систему управління якістю, необхідну для акредитації мобільних лабораторій відповідно до стандарту EN ISO/IEC 17025: 2017 [2].

Проте, поряд із позитивними аспектами застосування в практичній діяльності систем швидкого аналізу ДНК ANDE стикаються і з проблемними питаннями. Першим проблемним аспектом є те, що застосування швидкого аналізу ДНК знецінює судову експертизу, а так не може бути. Саме тому, результати швидкого аналізу ДНК можуть слугувати лише своєрідним «фільтром» для визначення доцільності проведення судової експертизи і оформлятися у вигляді висновку спеціаліста. З цього випливає і другий проблемний аспект. Так, відповідно до ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [3]. Проте, результати застосування таких систем швидкого аналізу ДНК не можливо оформити жодним процесуальних документом в розумінні ст. 84 КПК України. На сьогодні, за результатами застосування системи швидкого аналізу ДНК ANDE практичні працівники можуть лише використовувати її у розшукових цілях без належного закріплення у матеріалах кримінального провадження. Тож, факт застосування вказаної системи потребує належного закріплення на законодавчому рівні, шляхом внесення змін та доповнень до ст. 71 КПК України в частині надання повноважень спеціалісту-криміналісту у підготовці та наданню довідки або висновку висновки з питань, що належать до сфери його знань стосовно ідентифікації особи за допомогою системи «ANDE 6C». Вказані зміни повинні також корелюватися із змінами в ст. 99 КПК України в частині віднесення довідки або висновку спеціаліста до документів.

Позитивним кроком законодавця в цьому напрямку можна назвати законопроект № 10075 від 20.09.2023 року, яким пропонується внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою оптимізації залучення спеціалістів під час досудового розслідування. Метою прийняття вказаного законопроекту є врегулювання правовідносин у кримінально-правовій сфері та забезпечення більш ефективного, справедливого та оперативного функціонування правоохоронних органів, а також поліпшення можливості в розкритті кримінальних правопорушень. Завданнями законопроєкту є передбачення можливості використання довідки, висновку спеціаліста під час досудового розслідування, у тому числі до внесення відомостей досудового розслідування, оскільки поставлена мета, на думку ініціаторів законопроєкту, може бути досягнута, зокрема в спосіб унесення змін до частини третьої статті 71 КПК України, частини другої статті 99 КПК України та частини третьої статті 214 КПК України [4].

Саме тому, залишається очікувати, що законодавець підтримає вказану ініціативу щодо удосконалення норм КПК України в частині застосування систем швидкого аналізу ДНК, подальше їх оформлення та використання у доказуванні вини окремих осіб російської федерації.

Список використаних джерел

1. Костіков І. Ю., Марійко В. В., Щербакова Ю. В., Мартиненко С. В., Сірівля А. І., Сандалович Б. О., Аббасов, Р. Г. Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти україни: успіхи та проблеми. *Криміналістичний вісник*, 39(1). 2023. С. 10–28. https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-39-1-10.

2. Ragazzo, Michele, Stefano Melchiorri, Laura Manzo, Valeria Errichiello, Giulio Puleri, Fabio Nicastro, and Emiliano Giardina. 2020. «Comparative Analysis of ANDE 6C Rapid DNA Analysis System and Traditional Methods». *Genes* 11, no. 5: 582. https://doi.org/10.3390/genes11050582.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

4. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою оптимізації залучення спеціалістів під час досудового розслідування № 10075 від 20.09.2023. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42822.

Беляєв Григорій Борисович,
завідувач відділу транспортно-технічних досліджень лабораторії інженерно-транспортних та товарознавчих досліджень Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат технічних наук;
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА ФАКТОМ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

На сьогодні проведення судової інженерно-транспортної експертизи залишається найефективнішим способом установлення обставин дорожньо-транспортних пригод за рахунок використання в процесі дослідження сучасних науково-технічних засобів, новітніх програмних продуктів та актуалізованих науково-методичних матеріалів. Призначення та проведення судової інженерно-транспортної експертизи – одна з найпоширеніших і найдієвіших форм використання спеціальних знань на етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері транспорту (дорожньо-транспортних пригод) [1].

Судову інженерно-транспортну експертизу слід розглядати як форму застосування спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері транспорту, а також як процесуальну дію, виконання якої потребує наукових, технічних та інших спеціальних знань.

Загальним об’єктом судової інженерно-автотехнічної експертизи є автомобільні транспортні засоби, а також явища і процеси, пов’язані з їх функціонуванням за цільовим призначенням. Нормативно-правове визначення автомобільного транспортного засобу надане у ст. 1 Закону України «Про автомобільний транспорт», згідно якої це колісний транспортний засіб (автобус, вантажний та легковий автомобіль, причіп, напівпричіп), який використовується для перевезення пасажирів, вантажів або виконання спеціальних робочих функцій [3].

Відповідно до статей 84 та 101 КПК України [2] висновок експерта – одне з процесуальних джерел доказів, що являє собою докладний опис досліджень, проведених експертом, та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

В експертній практиці існує постійна потреба виявлення негативних фактів під час проведення досліджень, обумовлених як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, до яких належать проблеми нормативного, методологічного й організаційного характеру. Достовірність експертного дослідження в більшості випадків потерпає від неналежного рівня компетентності виконавця, що призводить до такого негативного наслідку, як втрата доказового значення висновку експерта.

В Експертній службі МВС України за напрямом інженерно-транспортної експертизи (як і за іншими напрямами) достовірність результатів експертних досліджень забезпечується комплексом заходів, передбачених Інструкцією з організації забезпечення достовірності результатів досліджень у підрозділах Експертної служби МВС України, затвердженою наказом Експертної служби МВС України від 30.05.2023 року, №18-ЕС-Н [4].

Судовий експерт має орієнтуватися в системі такого моніторингу для забезпечення належного рівня достовірності за допомогою проведення всебічного аналізу матеріалів і фактичних даних, наданих для дослідження матеріалів, а також дотримання певних методів та методик під час дослідження.

Проведеним аналізом нормативних і методичних документів з питань забезпечення достовірності експертного дослідження, можна дійти висновку, що у сфері судової інженерно-транспортної експертизи можуть мати місце такі варіанти характеру достовірності: *достовірний, умовно-достовірний* та *сумнівний*. За умов використання об'єктивних вихідних (фактичних) даних дослідження матиме *достовірний* характер, а суб'єктивних вихідних даних – *умовно-достовірний*. Проведення дослідження із *сумнівним* ступенем достовірності взагалі не має сенсу, оскільки в такому разі втрачається доказове значення висновку експертизи.

Слід також зауважити, що належний рівень експертного супроводження кримінальних проваджень у справах про дорожньо-транспортні пригоди безпосередньо залежить від постійного розвитку загальної методології судової інженерно-транспортної експертизи, а також дотримання закладених у неї теоретичних основ.

Виявлення негативних фактів під час проведення досліджень, обумовлених як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, до яких належать проблеми нормативного, методологічного й організаційного характеру, може бути забезпечене розробленням і впровадженням відповідних нормативних документів. Збільшення ефективності таких заходів можливе і за рахунок підвищення кваліфікації судових експертів [1].

На жаль, такі намагання не були реалізовані, а ціла низка проблемних питань залишилася невирішеною, що дотепер сприяє поширенню хибних теорій, різного бачення розвитку дорожньо-транспортних ситуацій, різного трактування вимог Правил дорожнього

руху, різних методів дослідження, спрощених підходів до вибору вихідних даних, неповноти дослідження, недостатньої обґрунтованості висновків та відсутність єдиного підходу до визначення ступеня достовірності експертного дослідження.

Тому, висновки судового експерта формуються на основі всебічного аналізу і синтезу результатів дослідження. Вони повинні випливати з проведеного дослідження, не бути логічно суперечливими і бути такими, що можна перевірити.

Список використаних джерел

1. Дубонос К. В., Шевцов С. О., Зайцев В. М., Охрименко К. О. Судова інженерно-транспортна експертиза: структура та зміст висновку експерта : практ. порадник. К. 2023. 156 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *№ 4651*-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
3. Степанюк Р.Л., Абрамчук В.А. Судова інженерно-автотехнічна експертиза: поняття та об'єкти дослідження. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків. 2017 р.). Х., 2017. С. 198–199.
4. Про затвердження Інструкції з організації забезпечення достовірності результатів досліджень у підрозділах Експертної служби МВС: наказ Експертної служби МВС від 30.05.2023 № 18-ЕС-Н.
5. Пилипенко Г. М. Правова природа та доказове значення висновку експерта (обізнаної особи). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2013. Вип. 6-2(2). С. 126–129.
6. Бідняк Г. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 134 с.
7. Pakulova T., Bidniak H. International experience of using special knowledge in police activity. Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2021. Special Issue № 1 (113). P. 211–215.
8. Pletenets V. Forensic support for pre-trial investigation in the forensic system Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2021. Special Issue № 1 (113). P. 184–188.

Бондар Володимир Сергійович,
декан факультету підготовки фахівців поліції Луганського ННІ імені Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУДОВО-БАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ 9,0-ММ САМОЗАРЯДНОГО ПІСТОЛЕТА ДЛЯ БЕЗШУМНОЇ ТА БЕЗПОЛУМ'ЯНОЇ СТРІЛЬБИ (6-П-9)

9,0-мм самозарядний пістолет для безшумної та безполум'яної стрільби (ПБ) є прикладом стрілецької вогнепальної зброї, в якій інтегрований глушник (пристрій зниження рівня звуку пострілу інтегрованого типу) поєднується зі зйомним (багатокамерним ПЗРЗП розширювального типу). Розроблений конструктором науково-дослідного інституту стрілецької та гарматної зброї Центрального науково-дослідного інституту точного машинобудування А.А. Дерягіним під використання різних патронів калібру 9х18.

Прийнятий на озброєння в 1967 році, пістолет серійно випускався до 1989 року та, ймовірно, став наймасовішим у світі пістолетом спеціального призначення, розтиражованим десятками тисяч екземплярів. Він надійшов на озброєння рот військових розвідувальних батальйонів, груп спеціального призначення, і дотепер знаходиться на озброєнні спецпідрозділів ФСБ та Росгвардії рф. У 2003 році його виробництво було поновлено на Іжевському механічному заводі (№ 622).

Конструкція пістолета ПБ орієнтована на максимальну уніфікацію з деталями пістолета ПМ та забезпечує дозвукову швидкість куль.

Робота автоматики основана на принципі віддачі вільного затвору при нерухомому стволі. Ударний механізм курково-ударникового типу з відкритим розташуванням курка та запобіжника на затворі, який при включенні автоматично знімає курок з бойового зводу. Самовзводний ударно-спусковий механізм дозволяє вести тільки одиночний вогонь. Ударно-спусковий та запобіжний механізми, магазин, затворна затримка та викидач повністю аналогічні ПМ. Зміни торкнулись конструкції стволу, затвору, рамки та зворотного механізму. Прицільні пристрої пістолета складаються з мушки-виступу на розширювальній камері та цілику, закріпленого на затворі. Ширина мушки та прорізу цілика збільшені. В основі цілика та мушки пістолетів, випущених до 1989 року, розміщені капсули, що світяться, за якими здійснюється прицілювання в сутінках та в темряві за неможливості використання відкритого прицілу. Пістолети, які

випускалися з 2003 року, відрізняються відсутністю капсул, що світяться, в прицільних пристроях та посадкових місць під них.

9,0-мм пістолет ПБ складається з наступних частин та деталей (ілюстр. № 1):

– рамки зі стволом, защіпкою руків'я та спусковою скобою;
– затвора з викидачем, гнетком викидача, пружиною викидача, ударником та запобіжником;
– ударно-спускового механізму, зворотного механізму;
– руків'я;
– розширювальної камери;
– передньої втулки;
– задньої втулки;
– сітчастого рулону;
– пристрою зниження рівня звуку пострілу, який складається з сепаратора та корпусу;
– затворної затримки;
– магазину.

Ілюстрація № 1. 9,0-мм самозарядний пістолет для безшумної та безполум'яної стрільби ПБ та його основні частини.

Ствол пістолета подовжений до 104 мм та повністю хромований. Стволи пістолетів перших років випуску мали перфорацію з 20 отворів діаметром 3,8 мм, подальших – з 10 отворів того ж діаметру для часткового відводу газів в розширювальну камеру. Крок нарізів 252 мм, в подальшому – 260 мм. Також зміни торкнулись і розташування отворів – свердлення здійснюється суворо в наріз.

Маркувальні позначення нанесені на: рамці; кожусі; важелі взведення; пристрої зниження рівня звуку пострілу та магазині.

Ілюстрація № 2. Маркувальні позначення на деталях пістолету ПБ.

Конструктивна схема зниження рівня звуку пострілу та полум'я є комбінованою. Вона включає в себе інтегрований (пристрій зниження рівня звуку пострілу інтегрованого типу) та додатковий зйомний (багатокамерний ПЗРЗВ розширюваного типу). Безпосередньо на ствол пістолета надітий кожух – перша розширювальна камера діаметром 32 мм (інтегрований ПББС) – перша розширювальна камера. Камера фіксується на передньому «відростку» рамки, порохові гази відводяться в неї через отвори, виконані по дну нарізів стволу. Між стволом та кожухом укладена (рулоном) металева сітка для більш ефективного зниження швидкості та температури порохових газів, що виходять з отворів ствола. Приєднуваний насадок (додатковий ПББС) кріпиться сухарно-гвинтовим з'єднанням до передньої частини камери. Для підвищення ефективності роботі зі зниження швидкості і температури порохових газів, які виходять з насадку, на ньому розміщений сепаратор, який складається з декількох шайб, встановлених під різними кутами нахилу до осі каналу стволу (в їх центрі є отвори для вільного прольоту кулі). Шайби дроблять та переспрямовують гази.

Пістолет спроєктований для стрільби переважно з приєднаним «насадком». Водночас стрільба з нього є можливою і без «насадка». Зазначені конструктивні особливості ПБ забезпечують зниження початкової – дозвукової швидкості стріляної кулі – до 283-290 м/с (у ПМ – 315 м/с) та, відповідно, відсутність ударної хвилі [1; 5].

Порівняльна характеристика основних конструктивних параметрів 9,0-мм самозарядного пістолета для безшумної та безполум'яної стрільби (ПБ) і 9,0-мм самозарядного пістолета Макарова (ПМ) подані в таблицях.

Ствол		
	ПБ	ПМ
Довжина ствола, мм	105	125
Діаметр каналу ствола, мм	9,2	9
Довжина патронника, мм	14,6	18
Тип нарізів	Прямокутні (традиційні) нарізи	Прямокутні (традиційні) нарізи
Кількість нарізів	4	4
Нахил нарізів	Правий	Правий
Кут нахилу нарізів	5,5	5,8
Ширина полів нарізів, мм	2,2	2,3
Шаг нарізів, мм	260	277
Принцип роботи		
Принцип дії автоматики	Віддача вільного затвора при нерухомому стволі	Віддача вільного затвора при нерухомому стволі
Механізм замикання ствола	Замикання вільним затвором	Замикання вільним затвором
Ударно-спусковий механізм	Куркового типу	Курково-ударникового типу з відкритим розташуванням курка
Ступінь автоматизації	Самозарядна	Самозарядна
Режим ведення вогню	Спусковий механізм для ведення одиночного вогню	Спусковий механізм для ведення одиночного вогню
Запобіжник	Неавтоматичний запобіжник	Неавтоматичний запобіжник
Механізм видалення гільзи	Викидач та відбивач	Викидач та відбивач
Відбиття гільз	Праворуч	Праворуч
Інші		
Розміри (діаметр) бійка, мм	1,2	1,6
Форма бійка	Кругла	Кругла
Розміщення відбивача	Зліва внизу	Зліва внизу
Форма відбивача	Овальна	Прямокутна
Кут між зачепом викидача та відбивачем, град	140	165

З метою отримання експериментальних гільз та куль для вивчення слідів від частин зброї здійснювалась експериментальна стрільба у водний кулеуловлювач.

Найбільш важливими деталями, які утворюють сліди на кулях та гільзах патронів, стріляних в пістолеті ПБ та дозволяють провести ідентифікацію є:

– бійок ударника;

– зачеп викидача;
– виступ відбивача;
– патронний упор;
– нарізи каналу стволу.

Сліди на частинах патронів, утворені іншими деталями зброї, слабко виражені та є малоінформативними.

Розташування слідів на гільзі зумовлено конструктивними особливостями затвора (ілюстр. № 3). Нижче подаються розмірні характеристики слідів на гільзах у порівнянні з відповідною слідовою картиною на гільзах, стріляних з пістолета ПМ.

Слід бійка ударника		
	ПБ	ПМ
Форма	Кругла	Кругла
Висота, мм	не задано	не задано
Ширина, мм	1,17	1,65
Особливості	Вм'ятина сферичної форми	Не задано
Слід виступу відбивача		
Форма	Овал (коло)	Прямокутна
Висота, мм	0,86	Не задано
Ширина, мм	1,33	1,1
Особливості	Не задано	Не задано
Кут між зачепом викидача та відбивачем, град	140	165
Слід зачепа викидача		
Форма	-	Прямокутна
Висота, мм	-	Не задано
Ширина, мм	-	1,1
Особливості	-	Не задано

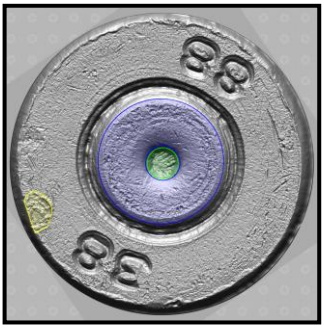

Ілюстрація № 3. Зображення слідів на гільзі, стріляної з пістолета ПБ.

На кулях, стріляних з пістолета ПБ є такі сліди (ілюстр. № 4):

– чотири «первинні» сліди (утворені при поступальному проходженні кулі в каналі ствола), розташовані паралельно поздовжньої осі кулі;

– чотири нахилених праворуч «вторинних» слідів полів нарізів (утворені при поступально-обертальному проходженні кулі в каналі ствола), середньою шириною: 1-й – 2,12 мм; 2-й – 2,168мм; 3-й – 2,219 мм; 4-й – 2,193 мм, розташовані під кутами, відповідно: 1-й – 4,802; 2-й – 4,643; 3-й – 8,372; 4-й – 8,343° до поздовжньої осі кулі.

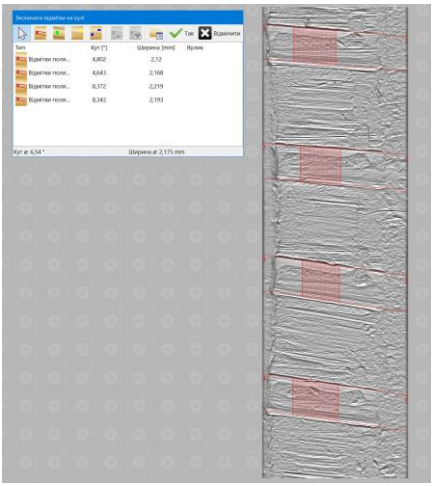

Ілюстрація № 4. Зображення слідів на кулі, стріляної з пістолета ПБ.

Сліди на кулях

	ПБ	ПМ
Кількість нарізів	4	4
Нахил нарізів	Правий	Правий
Кут нахилу нарізів, град	6,45	5,85
Ширина колів нарізів, мм	2,15	2,25
Шаг нарізів, мм	Не задано	277,5

Закономірності виходу та розповсюдження продуктів пострілу з ПБ.

Різні частки продуктів пострілу з 9,0-мм пістолета ПБ виявляються на відстанях від 0 см до 380,0 ± 11,4 см від зброї (в експериментах: на аркушах паперу, розташованих горизонтально на підлозі, перед стріляючим, в 150 см від рівня осі каналу стволу – на «слідовій доріжці»). Порівняно з 9,0-мм ПМ – частки продуктів

пострілу з нього відкладаються на «слідовій доріжці» в межах відстаней від 0 см до 300,0 ± 5,7 см.

У складі мікрооб'єктів, які осаджуються на «слідовій доріжці» більше за все напівзгорілих часток пороху – 95,7 % від всіх нашарувань, що виявляються (для ПМ – частки напівзгорілого пороху складають 41,6 % від всіх нашарувань, що виявляються). Вони мають переважно темно-сіре забарвлення. Частина з них (близько 20 %) чорного кольору, і тільки одиничні частки мають характерне для бездимного пороху зеленувато-жовте забарвлення з одиничними чорними вкрапленнями (в наскрізному світлі мікроскопу дані частки є напівпрозорими).

Всі частки пороху мають глибчасту звивисту форму, згладжені контури, бугристу та блискучу поверхню, з численними виступами, вузькими втягненнями та тонкими «відростками».

Крім часток пороху до складу продуктів пострілу, що відкладаються на «слідовій дорожці», входять: частки металу – 1,8 % (для ПМ – 13,1 %); частки графіту – 2,4 % (для ПМ – 33,5 %); частки червоного лаку кільця, яке герметизує патрони – 0,1% (для ПМ – 11,8 %). Металеві частки, що виявляються більшою частиною являють собою частки оболонки кулі – у вигляді своєрідної «стружки» (за характерним металевим блиском достатньо легко виявляються у відкладеннях на «слідовій доріжці»). Присутність у відкладеннях продуктів пострілу відносно великої кількості часток оболонки кулі у вигляді «стружки» пояснюється конструктивними особливостями ПБ – наявністю багатьох наскрізних газовідвідних отворів у стінках каналу його ствола та перегородок сепаратора в його насадці. Всі частки продуктів пострілу з ПБ, що виявляються, покриті темно-серію кіптявою.

Інтенсивність свічення досліджуваних напівзгорілих часток пороху в УФП люмінесцентного мікроскопу не є високою: від слабковираженої до помірної. Мінімальний рівень свічення мають найбільш закопчені частки пороху (ілюстр. № 5).

Більша частина досліджуваних часток продуктів пострілу осаджується на «слідовій доріжці» в межах відстаней 0 – 150 см від ПБ. Зоною максимального їх відкладення є відстань 100 см від переднього зрізу ствола. Тут визначається 33% від всієї кількості мікрооб'єктів, які виявляються.

Склад часток продуктів пострілу на різній відстані від ПБ є різним. У безпосередній близькості від ПБ осаджуються частки переважно невеликих розмірів (0,5 х 0,5 х 0,4 мм та менше). Частки металу в таких відкладеннях майже відсутні, а частки графіту і лаку зустрічаються найбільш часто.

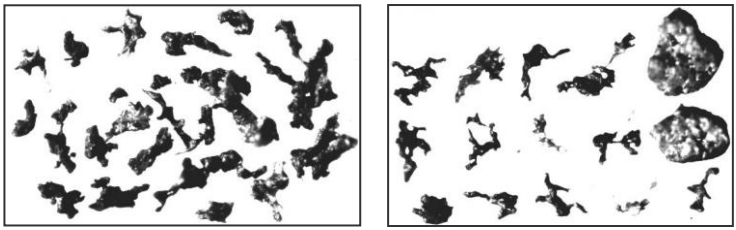

Ілюстрація № 5. Напівзгорілі частки пороху 9,0-мм пістолетних патронів при пострілах з ПБ (ліворуч) та ПМ (праворуч). Збільшення 24^x.

Іншою відмінною особливістю відкладень продуктів пострілу з ПБ є відсутність у їх складі шлакоподібних мікрочасток продуктів повного згоряння зерен бездимного пороху, які мають вигляд характерних чорних пористих глибок. Ці мікрочастки зазвичай є головною (в кількісному відношенні) складовою частиною всіх продуктів пострілу, котрі виходять зі ствола (в тому числі і ПМ) – близько 70 %. Причиною відсутності вищезазначених мікрочасток слугує наявність у ПБ пристрою зниження рівня звуку пострілу. Перешкоджаючи вільному виходу порохових газів зі ствола зброї, подовжуючи цей процес, ПЗРЗП сприяє більш тривалому процесу горіння продуктів пострілу, що призводить до своєрідного «допалювання» найбільш дрібних часток пороху, графіту, лаку тощо; сплавленню та подальшому копченню інших більш великих часток продуктів пострілу.

Для порівняльного дослідження особливостей виходу дрібних металізованих часток з ПБ та ПМ проводили імпульсну рентгенівську зйомку польоту куль та розповсюдження порохових газів на різному віддаленні їх від дульного кінця ствола зброї. Спостереження вели в зоні, починаючи від дульного кінця зброї, до 30–50 см по траєкторії руху кулі. Постріли здійснювали штатними патронами. В експериментах з ПБ та ПМ отримані різні результати. В дослідах з ПМ мікрочастки продуктів пострілу виходять зі ствола разом із кулею та розповсюджуються с нею до 30–40 см. На початку польоту кулі (на відстані 1,0–1,5 см від ствола зброї) продукти пострілу, які містять метали, знаходяться в безпосередній близькості від вогнепального снаряду, «муфтоподібно» оточуючи його. На віддаленні кулі від зброї близько 2–3 см, продукти пострілу починають відходити від поверхні вогнепального снаряду та розсіюються в напрямках, перпендикулярних траєкторії його польоту, а щільність всієї хмари падає. Протягом всієї ділянки спостереження відбувається поступове, але постійне зміщення досліджуваних мікрочасток від рівня головної частини кулі до хвостової. На відстані 10–15 см вогнепальний снаряд обганяє хмару продуктів пострілу та залишає її за собою. По мірі подальшого просування ця хмара все більше розсіюється, а на відстані

близько 25–30 см від стволу зброї – вже не розрізняється на рентгенівських знімках. В експериментах з ПБ рентгеноконтрастних продуктів пострілу не спостерігається. На рентгенівських знімках куля, стріляна з ПБ, «муфтоподібного» оточення металами не має, і виходу рентгеноконтрастної хмари з дульного кінця зброї не відбувається (ілюстр. № 6).

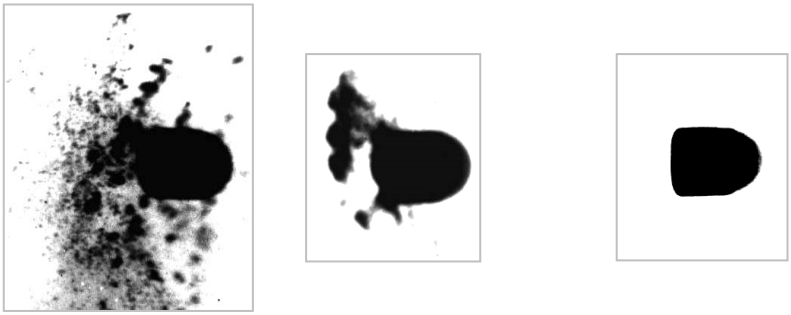

Ілюстрація № 6. Постріли з ПМ (ліворуч та по центру) та ПБ (праворуч).

Окрім часток продуктів пострілу на «слідовій доріжці» виявляються чорні або темно-сірі плями рушничної олії (круглої форми, діаметром 0,1–0,3 мм) – до відстаней пострілу 60–80 см (для ПМ – 150–170 см). При дослідженні в УФП вони мають характерну біло-блакитну люмінесценцію. При детальному вивченні даних плям за допомогою мікроскопу (при збільшеннях до 320^{x}) встановлено, що вони містять, переважно в центральній частині, багато дрібних чорних шлакоподібних часток з нерівною пористою поверхнею. Наявність таких включень й зумовлює чорний або темно-сірий колір формованих плям від рушничної олії. Ці вкраплення за топографією, формі та розмірам відповідають досліджуваним плямам (ілюстр. № 7).

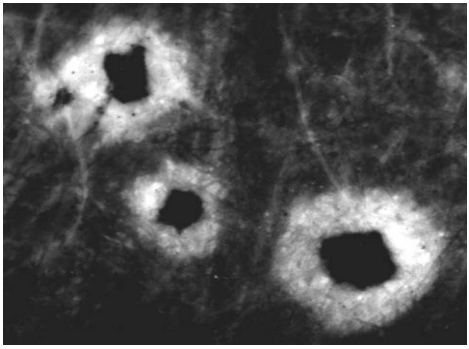

Ілюстрація № 7. Видима люмінесценція плям рушничної олії на «слідовій доріжці». В центрі олійних відкладень визначаються численні частки чорного кольору. Збільшення 120^{x}.

Відкладення часток продуктів пострілу з ПБ у напрямку, зворотному руху кулі відбувається переважно позаду та праворуч від казенної частини ПБ, на відстані до 50,0 ± 1,3 см (для ПМ – до 40,0 ± 0,7 см). Вони являють собою напівзгорілі частки пороху, 0,05–0,50 х 0,05–0,30 х 0,03–0,20 мм. Колір, форма та інші особливості таких часток є аналогічними вищезазначеним часткам пороху, які визначаються у відкладеннях за напрямком пострілу (на «слідовій доріжці») на відстані до 30 см. Відкладень яких-небудь інших часток продуктів пострілу (металів, лаку, графіту тощо) ззаду зброї практично не виявляється.

При пострілах з 9,0-мм пістолета ПБ впритул до ткані одягу на її лицьовій поверхні спостерігається утворення «штамп-відбитку» круглої (овальної) форми, діаметром 3,2–4,0 см.

Штамп-відбиток складається з трьох зон:

– периферичної: у вигляді добре вираженого тонкого кільцеподібного копчення темно-сірого або коричневато-сірого кольору, шириною 1–4 мм. Внутрішній край цього копчення виразний, а зовнішній розмитий – інтенсивність копчення плавно «сходить на нівець»;

– центральної: яка розташовується по краях вхідного отвору та має вигляд осередку копчення неправильної круглої або овальної форми, розмірами 1,7–2,4х1,5–2,0 см. Колір цієї зони чорний у центрі та коричневато-сірий за периферією;

– проміжної: у вигляді світлої кільцеподібної ділянки тканини, невкритою кіптявою, яка локалізується між вищезазначеними центральною та периферичною зонами.

Кульові пошкодження, які виникають на тканинних перешкодах в умовах пострілу з ПБ впритул, мають круглу або овальну форму, 8–9 х 7–8 мм. Будь-яких радіальних розривів по краях пошкоджень, а також опалень ворсу не формується.

При пострілах з ПБ з відстані (ілюстр. № 8):

– 1–2 см: відкладення кіптяви на білій тканині мають однорідний характер, неправильну овальну форму, 3–4 х 2–3 см. Найбільша інтенсивність кіптяви спостерігається в центрі, по краях вхідного пошкодження та в радіусі до 0,6–1,0 см від нього. Колір кіптяви в центрі відкладень бархатисто-чорний, а за периферією – коричневато-сірий. Зовнішні контури зони відкладення кіптяви мають нерівний та нечіткий характер;

– 3 см: відкладення кіптяви мають неправильну овальну форму, 2–4 х 2–3 см. Найбільша інтенсивність кіптяви спостерігається в центрі (темно-сіра). За периферією зони відкладення кіптяви вона має сірий та світло-сірий колір;

– 5 см: відкладення кіптяви темно-сірого кольору та розташовуються навколо пошкодження тканини на ділянці неправильної овальної форми, 2,0–3,5 х 2,0–2,5 см. Межі відкладення кіптяви відрізняються більшою нечіткістю (порівняно з вищезазначеними пошкодженнями, завданими з менших відстаней) і плавно переходять в незабруднену тканину;

– 7 см: відкладення кіптяви стають слабко розрізненими в прямих променях сильного джерела штучного та природнього світла, але є добре помітними при розсіяному освітленні, особливо лампами накалювання. Кіптява має сірий колір та розташовується на ділянці неправильної овальної форми, 3,0 х 2,5 см;

– 10 см: циркулярне відкладення кіптяви навколо вхідного пошкодження визначається не на всіх тканинних перешкодах. Вона сірого або світло-сірого кольору. Контури відкладення кіптяви нечіткі та визначаються важко. Максимальні розміри зони відкладення кіптяви складають до 4х4 см.

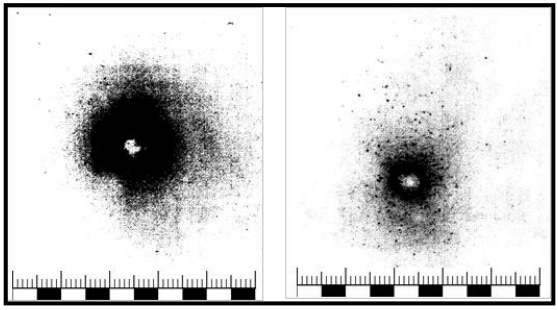

Ілюстрація № 8. Збільшене зображення кіптяви на тканині, ураженій з ПБ на відстані 2 см (ліворуч) та 7 см (праворуч).

Іншою особливістю пострілу з ПБ є викидання великої кількості крапель рушничної олії в напрямку, зворотному напрямку польоту вогнепального снаряду. Ця олія осідає на руках та одязі стрільця у вигляді зони овальної форми, витягнутої вздовж довгої осі зброї, шириною близько 10–15 см. При візуальному дослідженні вказаних слідів встановлено, що вони складаються з окремих плям темно-сірого кольору, круглої форми, діаметром до 1 мм та не відрізняються від вищезазначених олійних слідів на уражених мішенях. Механізм цього явища пояснюється викидом великої кількості порохових газів та рушничної олії з казенної частини стволу зброї, які реєструються при пострілах з ПБ (ілюстрація № 9).

Ілюстрація № 9. Вихід порохових газів та крапель олії з ПЗРЗП ПБ (верхній знімок) та казенної частини ствола зброї (нижній знімок).

Виявлені особливості можуть бути використані в якості критеріїв для діагностики як самої зброї, так і факту й ситуаційних обставин її застосування.

Список використаних джерел

1. Бондар В.С. Сліди близького пострілу з деяких зразків вогнепальної стрілецької зброї, оснащеної пристроями зниження рівня звуку пострілу. *Часопис Академії адвокатури України.* 2013. № 4 (21). С. 1–7.

2. ДСТУ 9168:2021. Судова експертиза зброї. Балістичні дослідження. Терміни та визначення понять. Видання офіційне. Національний стандарт України. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2022. 44 с.

3. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби. ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. [Гамов Д.Ю.]. Київ, 2012. 25 с.

4. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів). Методика. ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України. [Гамов Д. Ю.] Київ, 2012. 34 с.

5. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: навч. практ. посіб. / В.С. Бондар, О.В. Бочковий, М.В. Кривонос та ін.; за ред. В.М. Комарницького, М.Г. Вербенського та А.Є. Фоменка. 2-ге вид., перероб. і доп. ТОВ «НОВІК-ПРІНТ». Київ, 2021. 534 с.

Бондарчук Анна Сергіївна,
старший викладач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОГРОЗИ АБО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖУРНАЛІСТА

Одним із джерел отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення є слідча (розшукова) дія допит. Допит осіб потерпілих від погрози або насильства є досить складним, адже уповноважена службова особа, яка його проводить, повинна володіти не лише знаннями в галузі кримінального процесуального права, криміналістики але і знаннями в галузі психології. Водночас, набуває певної специфіки тактика проведення допиту окремої категорії потерпілого, а саме журналіста та вимагає використання певних тактичних особливостей допиту.

За класичною формою, проведення допиту складається з трьох етапів: підготовчого, робочого та заключного. Саме на підготовчому етапі проведення допиту журналіста, слід здійснити перевірку підтверджуючих документів статусу потерпілого. Відповідно до

примітки ст. 345-1 КК України статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів [1].

Вибір тактичних прийомів допиту потерпілого зумовлений вчиненням конкретних дій щодо останнього, але в жодному випадку не повинні суперечити критеріям їх допустимості. Не завжди обраний тактичний прийом допиту на підготовчому етапі буде реалізовано, він може змінитись на робочому етапі в результаті виникнення конфліктної ситуації, а саме відмови давати показання (через сильне душевне хвилювання, емоційний стан, отримані тілесні ушкодженння, залякування) або наданням завідомо неправдивих показань потерпілим (наприклад, через недовіру правоохоронним органам або в результаті вчинення неправомірних дій журналіста при збиранні інформації).

Важливого значення має вибір часу і місця допиту потерпілого від погрози або насильства щодо журналіста, які обираються з урахуванням його психологічно-емоційного та фізичного стану.

Відповідно до кримінального процесуального закону місцем допиту потерпілого – це місце провадження слідства. Однак дана норма не обмежує у виборі місця проведення допиту, та дозволяє обрати найбільш сприятливе. Тобто слідчий, враховуючи обставини, може запропонувати особі комфортну для неї обстановку, наприклад за місцем проживання, у лікувальному закладі чи у службовому кабінеті. За часту допит на місці події не є ефективним, так як впливає на емоційний стан потерпілої, викликає страх та скованість.

Вибір способу виклику на допит передбачений ст. 135 КПК України та з метою встановлення психологічного контакту потерпілого з слідчим, дозволяє останньому обрати на власний розсуд.

Важливу роль у підготовчому етапі до такої слідчої дії, займає підготовка технічних засобів фіксації. Особливу увагу слід приділити приладам за допомогою яких здійснюється аудіо- і відеозапис, перевірка їх на справність, заряд даних приладів та наявність додаткових елементів живлення. Застосування технічних засобів фіксації допиту повинно бути повідомлено особі заздалегідь.

Завершальною складовою в підготовці до допиту є планування процесу допиту. Це пов'язано з великим колом питань які потрібно з'ясувати слідчому і в таких випадках доцільно скласти письмовий перелік питань та визначити їх послідовність.

Робочий етап допиту розпочинається з встановлення психологічного контакту з особою. Не можна не погодитись з думкою В.Ю. Шепітько, що психологічний контакт – це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка допомагає взаємодії та взаємовідносинам між її учасниками, це певний «настрій» на спілкування» [2, с. 61]. Від нього залежить подальший розвиток всього допиту. Відповідно слідчому потрібно не забувати, що особа піддалася

насильству або погрози застосування щодо неї насильства і потребує захисту, співчуття та розуміння. В окремих випадках доцільним є залучення психолога. Лише після відчуття небайдужості та впевненості, що злочинець буде притягнений до відповідальності особа може почати давати свідчення у вільній розмові.

У разі демонстрації небажання надавати інформацію з причин наведених нами вище (наприклад, через недовіру правоохоронним органам або в результаті вчинення неправомірних дій журналіста при збиранні інформації), слідчому слід змінити тактику допиту, а саме змінити психологічні прийоми, ставити уточнюючі або контрольні запитання, продемонструвати матеріали, які суперечать свідченням особи, наприклад відеозапис або навести показання свідків події. Такі ситуації потребують від слідчого особливої уваги за поведінкою особи, у разі прояви агресії, спокійно сприймати ситуацію, бути психологічно стійким, намагатись заспокоїти.

Тактики допиту може змінитись також у разі, коли в наслідок нанесення особі тілесних ушкоджень, шокового стану та інше, вона втратила пам'ять або не пам'ятає всіх обставин події. В такому разі слідчий повинен допомогти пригадати обставини події, наприклад, за допомогою демонстрації речових доказів.

Також слідчому під час допиту журналістів потерпілих від погрози або насильства слід з'ясувати:

– яким саме напрямком журналістської діяльності займається, та протягом якого часу;

– яке саме журналістське розслідування на його думку могло спровокувати вчинення щодо нього погрози або насильства;

– під час здійснення щодо нього нападу, чи були на ньому розпізнавальні знаки що він є журналістом (бейджик, жилет з *надписом «PRESS»);*

– чи підозрює особа когось або ж можливо особа знає кривдника, чи зустрічалась з ним на передодні;

– обстановка вчинення злочину (де і коли сталася подія, послідовність дій зловмисника, їхня кількість, особливі, яскраві ознаки, якого змісту були погрози, які, скільки і куди були нанесені тілесні ушкодження, чи пошкоджена техніка журналіста та чи злочинець заволодів матеріалами його роботи);

– чи під час даної події журналіст був один, чи з ним були колеги або ж відеооператор, чи були інші свідки;

– які дії були вчинені злочинцем після здійснення протиправних дій щодо журналіста, в якому напрямку він зник.

З вище викладеного слідує наступне, що при обранні тактичних прийомів проведення допиту журналістів, слідчий повинен враховувати цілу низку факторів щодо даної категорії осіб, оскільки вони пов'язані саме зі специфікою роботи даної особи та тієї ситуації, яка складається безпосередньо під час допиту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

2. Шепітько В.Ю. Довідник слідчого К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. 208 с.

Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Невмержицька Ірина Миколаївна,
завідувач відділу технічного дослідження документів лабораторії почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та давнини їх виготовлення ДНДЕКЦ МВС України;
Венгрус Анфіса Юріївна,
завідувач сектору дослідження давнини виготовлення документів відділу технічного дослідження документів лабораторії почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та давнини їх виготовлення ДНДЕКЦ МВС України

МОЖЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН ДО ПЕРВИННОГО ЗМІСТУ ДОКУМЕНТА, УНЕСЕНИХ ШЛЯХОМ ДОПИСКИ

У процесі розслідування кримінальних правопорушень нерідко доводиться мати справу з документами, що піддавались частковій підробці. Серед різноманітних способів такої підробки однією з поширених на практиці є дописка.

Як відомо, дописка являє собою такий спосіб змін до первинного змісту документа, за якого нові записи або окремі штрихи (елементи літер, цифр та інших позначок) вносять у вільні місця документа (поміж рядками, словами та знаками) [1, с. 163]. Найефективнішим напрямом отримання достовірної інформації про змінення первинного змісту документа є призначення судової технічної експертизи документів, а в деяких випадках – комплексної експертизи, коли крім експертів-криміналістів до проведення експертизи можуть залучати експертів з дослідження матеріалів документів [2, с. 78]. Одним з прикладів такого комплексного дослідження наведемо матеріали з експертизи, яку провели співробітники відділу технічного дослідження документів лабораторії почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та давнини їх виготовлення ДНДЕКЦ МВС. Перед експертами були

поставлені питання щодо того, чи виконані написи цифр та знаку $ (долар) у договорі позики підозрюваною особою чи іншою особою; чи було внесено зміни до першочергового змісту в графах наданого документу; чи одним пишучим приладом було виконано запис сум та знака $ (долара) в графах наданого документу; чи мають спільну родову групову належність барвники, якими нанесені написи цифр та знака $ (долар) у договорі позики.

Технічне дослідження наданого документу проводилось візуально при природному та штучному освітленні в прохідних, Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних науккісних та розсіяних променях, з використанням криміналістичної лупи, в полі зору мікроскопа «OLYMPUS SZX12» (за різних режимів збільшення) та приладу відеоспектрального компаратору «Video Spectral Comparator foster+freeman VSC 8000» в УФ та ІЧ ділянках спектра. При цьому було встановлено, що досліджувані записи було виконано рукописним способом за допомогою паст кулькових ручок синіх відтінків. Також під час технічного дослідження було встановлено, що досліджувані записи між собою розміщені по-різному, мають розходження в розгоні почерку, різний відтінок та іншу люмінесценцію барвної речовини. Установлені ознаки свідчить про те, що в досліджуваних записах мало місце зміна первинного змісту, а саме дописка рукописних записів. (див. ілюстрацію № 1, 2).

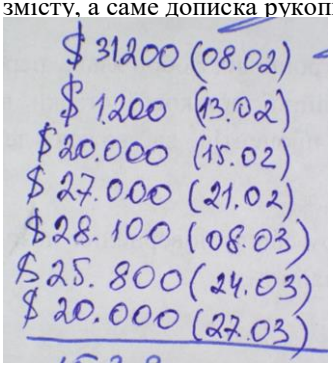

1

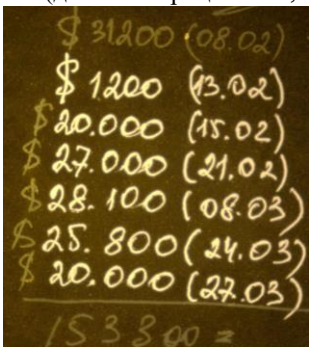

2

Ілюстрація 1, 2.
Збільшений вигляд досліджуваних цифрових рукописних записів у наданому договорі позики в штучному освітленні та в ІЧ-променях

Під час дослідження матеріалів документу проводилось морфологічне дослідження записів при денному освітленні та в полі зору цифрового мікроскопу «Leica DVM6 (за різних режимів збільшення). В ході дослідження встановлено, що морфологічні ознаки досліджуваних фарбових матеріалів є характерними для паст для кулькових ручок.

Далі проводилось дослідження розчинності фарбових матеріалів. Вивченню підлягала здатність фарбових матеріалів до копіювання. Дослідження проводилось за допомогою фільтрувального паперу, змоченого розчинниками: вода, етанол, диметилформамід. Було встановлено, що фарбові матеріали об'єктів добре копіюються диметилформамідом та етанолом, не копіюються водою.

Наступним було застосовано метод хроматографії в тонкому шарі сорбенту (ТШХ) з метою порівняльного дослідження барвників фарбових матеріалів досліджуваних об'єктів. Екстрагування барвників досліджуваних об'єктів та контрольних зразків проводили органічним розчинником диметилформамідом (ДМФА). Проби отриманих екстрактів досліджуваних об'єктів та пробу чистого розчинника ДМФА (контрольний зразок розчинника) за допомогою капілярів наносили на стартові лінії хроматографічних пластин. Сукупність отриманих результатів дозволила експертам зробити висновок, що фарбові матеріали, якими виконано окремі рукописні записи у представленому на експертизу договорі позики мають між собою спільну родову належність та відрізняються від фарбових матеріалів, якими виконані всі основні записи у документі.

У результаті проведеного комплексного дослідження наданого документу було встановлено: у записах договору позики мала місце зміна первинного змісту, а саме дописка символу «$» та цифрових рукописних записів (див. ілюстрацію №1, 2). На тильній стороні договору позики цифрові рукописні записи виконано з використанням одного типу пишучого приладу – пастами кулькових ручок синіх відтінків. Окремі рукописні записи у представленому на експертизу договорі позики мають між собою спільну родову належність та відрізняються від фарбових матеріалів, якими виконані всі основні записи у документі (див. ілюстрацію №2).

Таким чином, комплексне дослідження з використанням методів та сучасних технічних засобів дозволило встановити факт унесення змін до первинного змісту записів шляхом дописки, а також виявити первинний зміст.

Список використаних джерел

1. Воробей О. В., Кофанов А. В. Техніко-криміналістичне дослідження документів : навч. посіб. Київ : НАВС, 2011. 312 с.

2. Юдіна, І. В. Актуальні питання криміналістичного дослідження документів зі зміненим первинним змістом. *Криміналістичний вісник*. 2 (30), 2018. С. 78–91.

3. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) [уклад: Ковальов К. М., Давидова О. О., Коваленко В. В., Тимофеєва Т. В.]; Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2007. 34 с.

4. Методичні рекомендації щодо аналізу складу паст для кулькових ручок і чорнила / ВНДІСЕ Міністерства юстиції України. Київ, 2009.

Єфіменко Ігор Миколайович,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
Арешонков Віталій Володимирович,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

З переходом від командно-планової економіки до вільних ринкових відносин, розширенням зовнішніх економічних зв'язків, появою кооперативних господарств, відродженням приватного сектору економіки, активного формування приватного капіталу, розвитком банківської системи та фондового ринку тощо, правоохоронна і судова системи України зіткнулася з масою раніше не відомих для національної безпеки суспільно небезпечних діянь пов'язаних з незаконною економічною діяльністю. Це обумовило необхідність реформування кримінального законодавства України та впровадження у його норми нового розділу Особливої частини, який кваліфікував кримінально карні правопорушення у сфері господарської діяльності. Нині можна з впевненістю зазначити, що на сьогодні економічна злочинність охопила усі базові галузі промисловості, а її масштаби набули міжконтинентального характеру, що у сукупності становить загрозу розвитку економіки не лише на національному рівні, а й у міжнародному просторі загалом.

Наразі розділ VII закону України про кримінальну відповідальність, який має назву «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [1] є одним із найбільших у структурі Особливої частини. З моменту прийняття КК України, цей розділ зазнав динамічних перетворень. До прикладу із сорока семи змін та доповнень вісімнадцять стосувалися декриміналізації раніше діючих кримінально-правових заборон (кримінальних правопорушень). Ця обставина пояснюється тим, що у більшості випадків суб'єктивна сторона виключених суспільно небезпечних діянь характеризувалася спеціальною метою, яка породжувала додатковий, факультативний об'єкт кримінально карного делікту, що передував злочинній меті іншого кримінального правопорушення. У цьому контексті, дії винного прийнято було кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, які здебільшого мали більш суворий вид покарання. Як приклад можливо навести створення або придбання фіктивного суб'єкту

підприємницької діяльності з метою прикриття незаконної діяльності, або здійснення інших видів діяльності щодо яких є пряма заборона. При вчиненні цього кримінального правопорушення, учасник або група учасників із дотриманням необхідної процедури проходили реєстрацію та отримували офіційний статус суб'єкта підприємницької діяльності, що формально є цілком законно. Проте, основна мета цієї процедури полягала у незаконному збагаченні окремих осіб або їх груп через легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України), ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України), шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України), умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 277 КК України) або вчинення інших загальнокримінальних правопорушень таких як наприклад, експлуатація дітей (ст. 150 КК України), порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України), придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинних шляхом (ст. 198 КК України), незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246 КК України) тощо. При цих умовах фіктивне підприємництво лише дублювало інші суспільно небезпечні діяння, а в деяких випадках створювало передумови до вчинення більш значних за своєю правовою характеристикою кримінальних правопорушень, що як наслідок стало однією із причин декриміналізації ст. 205 КК України.

Економічна злочинність поряд з корупційними правопорушеннями залишається бути однією із основних загроз для національної безпеки України. Цей наратив прослідковується й у Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [2]. Відповідно до положень цього документу, непослідовність та незавершеність реформ і корупція в органах державної влади є однією із існуючих причин, що перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливлюють її стале і динамічне зростання, підвищують її уразливість до загроз та створюють і підживлюють кримінальне середовища в цій сфері. У свою чергу, недостатній захист прав власності, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах господарської діяльності, значна частка та роль державного сектору в економіці країни та недосконаліть і фрагментарність існуючого законодавства у цій сфері – стримують економічне зростання та відштовхують внутрішніх та зовнішніх інвесторів.

До найбільш криміногенних відносин у господарській сфері поряд з фінансовою, банківською, зовнішньоекономічною діяльністю та енергетичною, металургійною, нафтопереробною, хімічною промисловістю, можна віднести й процеси з незаконної приватизації державного та комунального мана. Вирішення вказаних проблем, перш за все, потребує комплексного підходу, де держава має забезпечити належні умови не лише для активізації суб'єктів господарської

діяльності, а й адаптувати національне законодавство до сучасних європейських тенденцій. Водночас, господарська діяльність може бути законною лише тоді, коли не порушуються положення господарського, цивільного, податкового, митного, фінансового та іншого законодавства. У цьому проявляється одна із основних засад її діяльності, яка полягає у відомому постулаті: «дозволено лише те, що передбачено законом».

Натомість недосконаліть одних нормативно-правових актів та відсутність інших створило «юридичні колізії» та їх негативні наслідки, які сприяли необґрунтованій приватизації низки об'єктів державної та комунальної власності. До прикладу законодавчий акт, нормами якого було врегульовано та систематизовано правові, економічні та організаційні основи приватизації державного і комунального майна та майна, що належить Автономній Республіці Крим, був прийнятий лише у 2018 році [3]. До цього приватизаційні процеси регулювалися окремими актами Кабінету Міністрів України та Фонду державного майна України діяльність якого, до 2011 року, здійснювалася відповідними постановами Верховної Ради України.

У сукупності із корупцією в державних органах влади та місцевого самоврядування, за умов відсутності незалежної преси, наростаючої інфляції, недостатньої правової бази діяльність правоохоронних органів у боротьбі з незаконною приватизацією державного та комунального майна безрезультатна. Оскільки, за таких умовах легко приховати сліди цього кримінального правопорушення та важко визначити мотиви його вчинення. Зі свого боку ця обставина пояснює чому кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності є одними із найбільш прихованих. Водночас, систематичні зміни та доповнення до розділу VII КК України на теоретико-емпіричному рівні спричинили дискусії щодо криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень родовим об'єктом яких є господарська діяльність, що як наслідок викликало певні труднощі у розробці відповідних криміналістичних методик їх розслідування. Тому, з урахуванням сучасних реалій, пріоритетними залишаються питання у напрямку створення системної криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, з метою розроблення на цій основі окремих криміналістичних методик організації, здійснення їх розслідування та попередження (запобігання).

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

2. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Прийнята рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020. Затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

3. Про приватизацію державного і комунального майна. Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

Іваньков Ігор Володимирович,
доцент кафедри кримінального права
та правосуддя Національного університету
«Чернігівська політехніка», кандидат
юридичних наук, доцент;
Пода Руфіна Вячеславівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
юридичного факультету Навчально-
наукового інституту права і соціальних
технологій Національного університету
«Чернігівська політехніка»

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Відомо, що міжнародно-правові стандарти є тим ідеалом, до якого у національному законодавстві мають прагнути всі держави. Це у повній мірі стосується міжнародно-правових стандартів у сфері правової регламентації судової експертизи.

Зміст поняття міжнародних стандартів був предметом тривалих досліджень наукової спільноти України. Наприклад, П.А. Рудик під міжнародними стандартами пропонує розуміти встановлені міжнародно-правовими актами (документами) певні мінімальні вимоги, закріплені правовими нормами і принципами, котрих зобов'язані дотримуватися у процесі законотворчої діяльності всі держави [1, с. 1]. У свою чергу В.Д. Бринцев виділяє загальні, процесуальні та судоустрійні стандарти [2, с. 54]. Таким чином, виникає можливість надати визначення міжнародних стандартів у сфері регламентації судової експертизи як складової частини процесуальних стандартів, якими слід вважати встановлені на міжнародному рівні мінімально допустимі норми, на основі яких відбувається регулювання суспільних відносин, що виникають під час призначення, проведення та оформлення результатів судової експертизи та пов'язаних з нею інших процесуальних дій шляхом нормотворчої діяльності законодавчих органів держави.

Міжнародні стандарти у сфері регламентації судової експертизи зокрема викладені у Конвенції ООН проти корупції, ратифікованої Верховною Радою України 18.10.2006, яка передбачає «співробітництво з іншими державами-учасницями в проведенні розслідувань справ за злочинами, визначеними цією Конвенцією, з метою надання, у відповідних випадках, необхідних предметів або необхідної кількості речовин з метою проведення експертизи або розслідування» [3, ст. 48]. Закон України «Про судову експертизу» прямо не передбачає цього правила, проте містить норму, відповідно до якої «якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою

України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України». Конвенція ООН проти корупції встановлює особливості правового захисту експертів (наприклад заборону не розголошувати інформацію про особу та їх місцезнаходження) [3, ст. 32], що дозволяє експерту уникнути впливу інших осіб, що прагнуть завадити об'єктивності дослідження.

Ще одним джерелом міжнародних стандартів у сфері регламентації судової експертизи є міжнародні договори міжвідомчого типу, які провокують їх втілення на національному рівні. Таким прикладом можна вважати Договір про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Грузії в галузі судової експертизи, чий зміст спрямований на створення нових методик, вдосконалення вже існуючих та обмін досвідом [4, ст. 1]. Таким чином, нові правила діяльності судової експертизи створюються за рахунок спільної наукової роботи і легалізуються шляхом видання нових відомчих наказів.

Отже залучення міжнародних стандартів судової експертизи до національного законодавства відбувається у процесі їх імплементації шляхом правової регламентації різних видів експертизи, встановлення загальних правил поводження експертів. Вимоги міжнародних стандартів відображаються у законах України, постановах Кабінету Міністрів України, міжнародних договорах, наказах, інструкціях тощо. Однак Конституція України визначає, що засади судової експертизи можуть визначатись лише законами України [5, ст. 92]. Вважається, що цю колізію слід врегулювати шляхом заміни поняття «закони» на поняття «законодавство», оскільки закони є лише частиною національного законодавства, яке може деталізуватись у постановах, наказах, інструкціях тощо. Також частиною законодавства є міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, які затверджуються законом України, що закріплює їх обов'язковість для держави.

Стандарти регулювання діяльності у галузі судової експертизи покладаються в основу міжнародного співробітництва, прикладом чого є Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах, у якому визначені стандарти в галузі фінансування судової експертизи, захисту експертів від кримінальної відповідальності тощо. Дані стандарти не регулюють порядок судової експертизи, проте суттєво уточнюють статус експерта.

Міжнародні стандарти у галузі судової експертизи викладені не тільки у конвенціях та у міжнародних договорах. Експертна служба МВС України є членом Європейської мережі інститутів судової експертизи, (ENFSI), тому на території України мають дотримуватись правила цієї організації, зокрема встановлені нею Норми поведінки, які містять загальні правила поведінки під час проведення судової експертизи, наприклад, діяти чесно, порядно, об'єктивно, справедливо,

не допускати дискримінації за будь-якими ознаками [6]. Також у якості стандарту ENFSI визначає неперевищення меж власної компетенції, що у Законі України «Про судову експертизу» відображено у вигляді дисциплінарної відповідальності за вирішення питань, що виходять за межі кваліфікації судового експерта [7, ст. 14]. Логічним продовженням є правило ENFSI щодо неминучого настання відповідальності за результати діяльності, що у вказаному законі закріплено встановленням різних видів відповідальності (від дисциплінарної до кримінальної). Досить важливим є встановлений ENFSI обов'язок експерта вжити всіх заходів, щоб уникнути судової помилки. У п. 6. Ст. 69 КПК України це положення викладене більш опосередковано «експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів» [8]. Логічним є правило зберігати конфіденційність клієнта, за винятком певних ситуацій, адже наслідком розповсюдження даної інформації може виникнути ризик вбивства або замаху на нього.

Подальший розвиток національного законодавства про судову експертизу знайшов своє відображення у проекті Закону України «Про судово-експертну діяльність», подальшим впровадження міжнародних стандартів у тексті якого можна вважати передбачення контролю за дотриманням вимог законодавства з питань судово-експертної діяльності судово-експертними установами та судовими експертами відповідними органами державного регулювання шляхом проведення планових і позапланових перевірок [9], що збільшить на наш погляд рівень довіри суспільства до судових експертів. Також важливою новацією має стати створення дисциплінарних комісій судових експертів для розгляду питань щодо притягнення судових експертів до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарних проступків, що призведе до розвитку професійного самоврядування.

Як висновок, слід зазначити, що міжнародні стандарти регламентації судової експертизи є досить загальними, знайшли своє відображення у міжнародних Конвенціях, зокрема у Конвенції ООН проти корупції, статутних документах міжнародних організацій, зокрема Нормах поведінки ENFSI, і деталізуються у законах України та у міжнародних договорах, що укладаються на рівні держави або відомчих інституцій, які слугують імпульсом для створення стандартів на національному рівні шляхом взаємодії у наукових сферах.

Список використаних джерел

1. Рудик П.А. Основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики. *Часопис Київського університету права*. 2019. Вип. 4. С. 74–80. URL: https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/115.

2. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія. Харків: Право, 2010. С 464.

3. Проти корупції: Конвенція ООН, прийнята резолюцією 58/4 ГА ООН від 31.10.2003 р. Дата ратифікації: 18.10.2006. № 58/4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

4. Про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Грузії в галузі судової експертизи: Договір Міністерства юстиції України; Грузія; Міжнародний документ від 04.11.1996 № 268_037. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_037#Text.

5. Конституція України: Закон України, прийнята 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

6. Code of conduct: Statutory European Network of Forensic Science Institutes since 16 June 2005 Issue No 002. URL: https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/code_of_conduct.pdf.

7. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/ed20230101#Text.

8. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

9. Про судово-експертну діяльність: проект Закону України від 04.11.2021 № 6284. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/JI06361A?an=3&ed=202.

Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент;
Руденко Андрій Іванович,
старший викладач кафедри вогневої
підготовки Національної академії
внутрішніх справ

ТАКТИКА УНИКНЕННЯ ПОВТОРНОЇ ВІКТИМІЗАЦІЇ ПОТЕРПІЛИХ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Питання вторинної віктимізації все частіше стає предметом дослідження науковців багатьох наук, це і кримінологія, і кримінальний процес, юридична та соціальна психологія, медичні та психіатричні науки. Адже жертви-потерпілі від насильницьких дій звертаються за допомогою не лише до правових інституцій, а й до систем, що можуть надати прихисток для медичного та психологічного відновлення.

Однак, непоодинокі випадки, коли допомога, яку отримують жертви, часто змушує їх почуватися знову жертвами. Цей негативний досвід отримав назву «вторинна віктимізація» [1]. Потерпілі піддаються повторному насильству через осуджуючу, не тактовну поведінку персоналу соціальної та правоохоронної систем, коли жертва сприймається як відповідальна за власне нещастя, мінімізуються її страждання, уникають контактів з жертвою [2]. Такі дії проявляються не лише у використанні вербальних та мімічних моделей осіб, а й у кількості проведення певних перевірочних, уточнюючих дій, зокрема таких слідчих (розшукових) дій як допит та судово-медичні чи психіатричні експертизи.

Тих, хто пережив домашнє насильство, як правило, розглядають через призму їхнього психічного здоров'я та залежності, а не через призму того, як жорстоке поводження спричинило складну психоемоційну травму [3].

В. С. Новожилов зазначає, що особи відносно яких вчиненні протиправні дії, мають абсолютне право на припинення насильства, в якій би формі воно не відбувалося (фізичне, психічне, психологічне, емоційне, майнове чи соціальне насильство). Такі особи не повинні в подальшому, під час надання їм правової, медичної чи соціальної допомоги знову відчувати себе жертвою, винною у своїх стражданнях. Хоча такі дії не є прямим продовженням кримінальної протиправності, вони є похідними від насильницької події. Саме наявність можливості, завдання постраждалій особі такої шкоди, автор, називає вторинною віктимізацією [4, с. 168].

Щоб попередити та уникнути повторної віктимізації та, відповідно, комплексної травми, що впливають на потерпілого, тактика досудового розслідування потребує травма-інформованого підходу.

Поводження з усіма потерпілими повинно на всіх етапах бути шанобливим, професійним, індивідуальним та недискримінаційним. Потрібно проявляти підвищену обачність, щоб уникнути повторної віктимізації та забезпечити максимально ефективне надання потерпілими показань. За жодних обставин не можна допускати звинувачення потерпілих та використання недоречної лексики [5, с. 43].

Враховуючи науково-практичні напрацювання в напрямку дотримання та забезпечення прав осіб, які стали потерпілими від різноманітних кримінальних правопорушень, в тому числі пов'язаних з домашнім насильством, можливим є виокремлення загальних тактичних засад встановлення психологічного контакту з ними та уникнення повторної віктимізації:

1. Під час отримання вербальної інформації (опитування, допиту інших видів спілкування під час досудового розслідування) необхідно не лише уважно вислуховувати потерпілих, а й приймати всю інформацію до уваги, пережитих особою насильницьких дій, без змін та переформатування вносити все у протокол, не лише про саме кримінальне правопорушення, а й про події, що передували таким

діям, про дії та поведінку як потерпілого так і кримінального правопорушника, можливих свідків. Необхідно враховувати не лише часові межи проведення допиту, а й уникнення надмірної їх кількості.

2. Важливим є задоволення мовних потреб потерпілого, у випадку належності його до мовних меншин, у тому числі шляхом залучення усного перекладача, використання зрозумілої мови, участі посередників або перекладу важливих документів на мову, якою розмовляє або яку розуміє жертва [5].

3. Кожного потерпілого необхідно оцінювати індивідуально, з врахуванням їх особистих психо-емоціного стану, періоду перебування у токсичних стосунках, вікових та соціальних особливостей, стать.

4. Державні органи влади мають забезпечити захист від зловмисника, у тому числі звести до мінімуму контакт між жертвою та підозрюваним [5]. Слідчий повинен надати інформацію про притулки, якщо це необхідно, центри та спеціалістів з надання психологічної допомоги жертві та іншим особам, що постраждали, – наприклад, членам сім'ї.

5. Потерпіла особа повинен бути проінформованим про хід досудового розслідування, вжиття відповідних заходів до підозрювано. Однак необхідно уникати переконання останньої у проведенні окремих слідчих розшукових дій (впізнання, слідчого експерименту тощо). Пояснювати ймовірну послідовність подальших подій, включаючи контакт зі слідчими та можливість висвітлення події в медіа.

Розуміння всіх негативних наслідків повторної віктимізації дозволить слідчому не лише вірно обрати тактику проведення досудового розслідування та процесуальних дій, а й забезпечити безпеку та психоемоційну стабільність потерпілого.

Список використаних джерел

1. Campbell R. & Raja S. Secondary victimization of rape victims: insights from mental health professionals who treat survivors of violence. *Violence and victims*, 1999. 14(3), 261–275.

2. Tavares S. M., Pimentel C. E., Paiva T. T., & Pereira C. R. Development and Validation of the Secondary Victimization Scale. *Psychological reports*, 2023. 126(5), 2594–2615. https://doi.org/10.1177/00332941221092652.

3. Rogers MM, Ali P, Thompson J, Ifayomi M. «Survive, learn to live with it … or not»: A narrative analysis of women's repeat victimization using a lifecourse perspective. Social Science & Medicine (1982). 2023 Oct; 338:116338. DOI: 10.1016/j.socscimed.2023.116338.

4. Новожилов В.С. Попередження вторинної віктимізації як завдання кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 41. 2021. 222 С. 165-181. DOI: 10.31359/2079-6242-2021-41-165.

5. Категоризація та розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні: практичний посібник. Organization for Security and Cooperation in Europe. URL: https://www.osce.org/uk/odihr/420296.

Коршикова Тетяна Василівна,
викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії;
Пясковський Вадим Валерійович,
професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ШАХРАЙСТВ, УЧИНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

Поняття потерпілого міститься у ч. 1 ст. 49 КПК України: «Потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду» [1].

Зважаючи на специфіку розглядуваного виду шахрайства, доречно зазначити, що потерпілим від нього може бути будь-яка особа: громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, що постійно проживає на території України, та повинен мати повну цивільну дієздатність.

У контексті дослідження особи потерпілого від шахрайства представляється слушним встановлення відношення самого потерпілого до факту обману відносно нього або його ставлення до того, що в результаті висловлення власної довіри до певної особи (осіб) він був ошуканий [2].

Специфіка предмета шахрайства обумовлена закономірним зв'язком з особою потерпілого. У багатьох випадках при вчиненні шахрайства, особливо під час його підготовки, правопорушник, оцінюючи реальну ситуацію, в якій йому доведеться діяти або в якій він уже діє, не може не враховувати вік, стать, фізичну силу, інтелектуальні можливості та інші індивідуальні якості потерпілого. Зв'язок «правопорушник – потерпілий» виникає як наслідок розвитку злочинної події та дій особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і її взаємодії з потерпілим. Акт протиправного посягання перетворює наявний до цього зв'язок згаданих осіб (який мав особистий, побутовий або інший характер) у зв'язок кримінальний. У разі якщо правопорушник і потерпілий до посягання не зустрічалися, не були знайомі, в основі розвитку зв'язку лежить лише факт учинення кримінального правопорушення [3, с. 78].

Поведінка потерпілого може виявлятися у різних проявах: від повної віктимності, уразливості до впливу шахрая, нейтрального ставлення до останнього або активної протидії йому. Саме тому, що

часто потерпілі самі провокують вчинення відносно них обманних дій, і відбувається подія кримінального правопорушення [2, с. 76].

Віктимність поведінки потерпілих виражена не лише у довірливості до інших людей чи у наявності негативних соціальних характеристик. Іноді самі власники майна створюють всі підстави для вчинення стосовно них шахрайства, наприклад, купують певне майно за значно заниженими цінами, не звертають уваги на інформацію про власника повідомлення (наявність установчих даних, телефону), користуються під час купівлі підозрілими сайтами і т. ін. [4].

Постраждати від шахрайства може практично кожен. Але існують певні характерні соціально-психологічні властивості особистості або їх комплекси, які можуть спричиняти віктимізацію особи стосовно шахрайства. Деякі дослідники, зокрема, зазначають, що підвищена віктимність у зв'язку з психологічними особливостями здебільшого притаманна саме потерпілим від шахрайства [5, с. 135].

Природа вчинення шахрайства з використанням електронно-обчислювальної техніки передбачає тривалий вербальний або конклюдентний контакт. Результатом такого контакту є введення потерпілого в оману або маніпулювання його довірою. Тому вивчення зв'язку «потерпілий – правопорушник» необхідне для побудови повної криміналістичної характеристики кримінального правопорушення, обрання тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій [4].

Залежно від наявності й впливу різних відносин, що існували або утворилися між правопорушником і потерпілим до вчинення кримінального правопорушення, проводиться розділення зв'язку за обставинами його утворення. Зв'язок за обставинами його утворення є залежним від наявності й впливу різних соціальних відносин, що існували або утворилися між правопорушником і потерпілим до або в момент вчинення кримінального правопорушення, і характеру їх розвитку. За обставинами утворення зв'язок буває такий, що:

1) розвинувся в результаті певних взаємин, які існували між правопорушником і його жертвою до вчинення кримінального правопорушення;

2) виник у результаті гостроконфліктної ситуації безпосередньо до або в момент вчинення кримінального правопорушення;

3) виник за відсутності якихось конфліктних взаємин між жертвою і злочинцем до вчинення кримінального правопорушення.

Взаємини між майбутнім правопорушником і майбутнім потерпілим за своїм характером можуть бути різними: від хороших (близьких, інтимних, дружніх, приятельських) або таких, що мають байдужний, нейтральний характер, до неприязних, відверто ворожих [6, с. 83–85].

Ураховуючи, що особистість жертви шахрайства становить інтерес, насамперед, з точки зору її віктимного потенціалу стосовно

цього кримінального правопорушення, в її соціально-психологічному дослідженні, окрім вже названих, можна визначити певні додаткові орієнтири. Це, зокрема, соціальнопсихологічні чинники зниження критичності, обачності особи. Саме необачна поведінка властива переважній більшості жертв шахрайства. При цьому необачність потрібно розглядати не лише як сутнісну (сталу) властивість особистості, але і як одну з ознак поведінки у конкретній ситуації, яка залежить, з одного боку, від соціального досвіду особи, її поінформованості, звичок, інших особистісних властивостей, а з іншого – від впливу елементів зовнішнього середовища, у якому потенційна жертва опиняється у конкретний момент часу [7, с. 164–169].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-V1. *Офіційний вісник України.* 2012. № 37. Ст. 1370.
2. Головкін С. В. Криміналістична характеристика шахрайства відносно власності особи та її використання на початковому етапі розслідування: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2008. 216 с.
3. Ковальчук О. В. Методика розслідування шахрайства, пов'язаного з діяльністю кредитної спілки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів, 2020. 236 с.
4. Головкін С. В. Криміналістична характеристика шахрайства відносно власності особи та її використання на початковому етапі розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2008. 18 с.
5. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Моісеєв Є. М., Джужа О. М., Василевич В. В. та ін. Київ: Атіка, 2006. 352 с.
6. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах: монографія / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2010. 168 с.
7. Попов К. Л. Соціально-психологічні орієнтири у віктимологічному дослідженні жертви шахрайства. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: Юрид. вісник «Повітряне і космічне право»: зб. наук. пр. Київ: НАУ, 2015. № 1 (34). С. 164–169.

Кравчук Олег Вікторович,
заступник директора Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор наук з державного управління,
кандидат юридичних наук, професор;
Копанчук Володимир Олександрович,
професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор наук з державного управління,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Починаючи із набуттям Україною незалежності у 1991 році, виникло питання формування української нормативної бази функціонування судово-експертних установ, які залишилися на території держави у спадок від Радянського Союзу. 25.02.1994 року було прийнято основоположний нормативно-правовий акт – Закон України «Про судову експертизу» (далі – Закон № 4038-XII) [1], яким було визначено організаційні, правові та фінансові основи судово-експертної діяльності в Україні. На основі цього закону Кабінетом Міністрів України, Міністерством юстиції України, іншими міністерствами та відомствами прийнято низку важливих нормативно-правових актів (положень, інструкцій, науково-методичних рекомендацій, методик, тощо), які деталізували положення Закону [2, с. 7–8].

Застосування Закону № 4038-XII на практиці показала його важливість та необхідність, як основоположного регулятора відносин у суспільстві у сфері судово-експертної діяльності. Основною ідеєю цього закону було регламентування порядку підготовки і атестації тих осіб, які бажають отримати статус судових експертів (підтвердити свою кваліфікацію).

У 2016 році розпочалася судова реформа, яку можна вважати найбільш масштабною в історії незалежної України. Вона включала утворення нових інституцій, змін до законодавчих актів з однією важливою метою – формування незалежної судової влади та зростання рівня довіри до неї. Заглиблюватися у деталі судової реформи ми не будемо, проте слід зауважити, що невід'ємною складовою судового процесу (доказовою базою) за будь-яким із Кодексів є саме судова експертиза, а тому без реформ судово-експертної сфери неможливо реформувати судову систему [3, с. 120–125].

Першою спробою змін у законодавстві про судову експертизу було розроблення проєкту Закону України «Про судово-експертну діяльність в Україні» у 2017 році, метою якого було створення умов для ефективного та незалежного експертного забезпечення правосуддя в рамках триваючої на той час судової реформи [4]. 30 березня 2017 р. законопроєкт був поданий на розгляд Верховної Ради України, однак 29 серпня 2019 року з невідомих причин відкликаний. Наступним був проєкт Закону України «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів» від № 8223 від 03 квітня 2018 року [5]. Проте він містив у собі положення, які протирічили один одному (щодо визначення термінів «експерт», «судовий експерт») та інші недоліки. Як і попередній, 29 серпня 2019 року Проєкт № 8223 був відкликаний. У 2019 році на державному рівні передбачено необхідність створення системи самоврядних судових експертів (Указ Президента України від 08 листопада 2019 р. № 837/2019 «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави», ст. 1, п. 3, п/п. «б», абз. 4) [6].

На виконання положень вищезазначеного указу було проведено науково-практичні заходи, за підсумками яких підготовлено та взято до розгляду чотири законопроєкти про судово-експертну діяльність та судову експертизу: № 6284, № 6284-1, № 6284-2 (проєкти нових законів) та проєкт внесення змін до існуючого закону про судову експертизу (№ 6284-3) [7–10].

В усіх законопроєктах закріплено понятійний апарат судово-експертної діяльності, з метою формування єдиного підходу до вживання термінів у правозастосовній діяльності. Це стосується термінів: «судова експертиза», «судово-експертна діяльність», «кваліфікація судового експерта», «експертна ініціатива» тощо).

Нам найбільше імпонує визначення із законопроєкту № 6284, оскільки в ньому є посилання на суб'єкта, що здійснює дослідження, і на знання, якими він повинен володіти, і на причину значущості фактів та обставин, що мають бути встановлені судовим експертом.

Доцільним, на нашу думку, також є позиція авторів законопроєкту № 6284 стосовно заміни терміну «експерт з питань права» на «консультанта з питань права», оскільки це дозволить відмежувати судового експерта від фахівця в галузі права. Задля цього авторами було запропоновано внесення змін до КПК України, ГПК України, КАС України, ЦПК України, адже нині у зазначених кодексах фігурує термін «Експерт з питань права».

Узагальнене порівняльно-правове дослідження Проєктів закону № 6284, № 6284-1, № 6284-2, № 6284-3 показало, що найбільш повна відповідність досягненням криміналістичної науки, чинному законодавству притаманна Проєкту закону № 6284. Звичайно, альтернативні проєкти теж мають право на існування (окрім № 6284, який за низкою причин не відповідає вимогам до основного документа, що декларуватиме основні засади судової експертизи та

судово-експертної діяльності), однак остаточний висновок має бути прийнятий Верховною Радою Україні, шляхом голосування.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що якісне покращення нормативно-правового регулювання таких важливих питань, як: окреслення правового статусу судового експерта; особливостей призначення та проведення судових експертиз; визначення нормативно-правової основи діяльності системи державних та приватних судово-експертних установ; боротьба із корупційним проявам у галузі експертної роботи тощо, є ключовим завданням експертного забезпечення правосуддя в країні. Прийняття нового удосконаленого закону допоможе потужно вплинути на якість та ефективність судово-експертної діяльності в Україні.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу. Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.
2. Клюєв О. М. Реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя – нагальна потреба часу. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : мат. кругл. столу (м. Харків, 06–07.02.2020). Харків, 2020. С. 6–11.
3. Сімакова-Єфремян Е. Б. Про необхідність удосконалення законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2018. Вип. 18. С. 118–129.
4. Проект Закону про судово-експертну діяльність в Україні. Проєкт Закону від 30.03.2017 р. № 6264. *Верховна Рада України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469.
5. Проект Закону про судову експертизу та самоврядування судових експертів. Проєкт Закону України від 03.04.2018 № 8223. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63780.
6. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави. Указ Президента України від 08.11.2019 № 837/2019. *Офіційне інтернет-представництво Президента України.* URL: https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389.
7. Про судово-експертну діяльність. Проєкт Закону від 05.11.2021 № 6284. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511 =73154.
8. Про судово-експертну діяльність. Проєкт закону від 19.11.2021 р. № 6284–1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/ webproc4_1?id=&pf3511=73246.
9. Про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів. Проєкт закону від 22.11.2021 № 6284-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=& pf3511=73258.
10. Про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу». Проєкт закону від 22.11.2021 № 6284-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261.

Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИКИ В УМОВАХ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ ТА ІНШИХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Нині Україна непросто, суперечливо, болісно рухається шляхом реформ, долає тягар пострадянського спадку. Європейський вибір Українського народу і сьогодні оплачується найвищою ціною – життями наших захисників і захисниць, які зупинили московську навалу та наближають перемогу над російським агресором. Так стверджується на практиці визнання людини як найвищої соціальної цінності, її пріоритетність у суспільних відносинах, долається прищеплений ще з імперських і радянських часів державний етатизм (зверхність держави над людиною та суспільством). Реформування в Україні відбувається передусім у правовій сфері. Перетворення суду, судової системи та судочинства, перехід прокуратури до європейського правового статусу, підтримка правозахисних громадських організацій, розширення адвокатської діяльності та запровадження професійної правничої допомоги, реформування правоохоронної системи тощо – все це є проявами прогресивних перетворень у правовому житті. Якість і результативність реформ обумовлюються гуманістичним правовим світоглядом, правовою свідомістю та правовою культурою всіх без винятку учасників процесів, які в найбільш узагальненому вигляді можна назвати юридичною практикою [1, с. 50].

Водночас трансформація основних сфер життєдіяльності суспільства зумовлює суттєве підвищення ролі наукових пошуків у сфері права і держави. Особливо це стосується таких галузей наукового знання як криміналістика, кримінальний процес, оперативно-розшукова діяльність, кримінальне право, кримінологія, що повинні працювати передусім на попередження кримінальних правопорушень, розробляти сучасні рекомендації стосовно розкриття вже скоєних, а також готувати пропозиції щодо прогнозованих проявів злочинності як у близькому, так і віддаленому майбутньому [2, с. 163]. У спеціальній енциклопедичній літературі під криміналістикою (від лат. criminalis – те, що стосується злочину, злочинний) розуміється самостійна галузь наукового знання; наука про закономірності злочинної діяльності та її відображення у джерелах інформації, що слугують основою для розроблення засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки та використання доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду і запобігання злочинам [3, с. 428]. Напрями розвитку криміналістики пов’язані з її завданнями в сучасних умовах. Завдання криміналістики визначаються її соціальною функцією – сприяти своїми прийомами, методами та засобами справі протидії злочинності. Загальною метою

криміналістики є допомога правоохоронним і судовим органам у протидії злочинності, повне і своєчасне техніко-криміналістичне забезпечення та супровід розкриття, розслідування кримінальних правопорушень і запобігання їм, їх судового розгляду тощо. Ця мета реалізується на основі всебічного використання досягнень сучасної науки й техніки. Криміналістика традиційно включає в себе загальну теорію криміналістики (загальнотеоретичні положення, методологічні основи тощо), криміналістичну техніку, криміналістичну тактику, криміналістичну методику (методику розслідування окремих видів кримінальних правопорушень).

Криміналістика як прояв правозастосовної діяльності зумовлена нормами кримінального та кримінального процесуального права. Зміни цих норм мають призводити до відповідної трансформації криміналістичних знань про злочинну діяльність та її розслідування. Зокрема, якщо законодавець криміналізує певний вид протиправної поведінки, то це зумовлює потребу розроблення криміналістичної методики її розслідування. Якщо змінюються види слідчих (розшукових) дій, запроваджуються нові процесуальні засоби, то криміналістична тактика, як і методика, також мають на це «відреагувати», пропонуючи тактичні прийоми та їх комплекси щодо нововведеного слідчого інструментарію. Криміналістична техніка «зобов'язана відгукнутися» на конкретні досягнення науково-технічного прогресу шляхом напрацювання засобів оптимізації роботи зі збирання, дослідження, оцінки та використання доказової інформації [4, с. 81]. Так, прийняття Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI з наступним внесенням до нього змін знаменувало собою кардинальні концептуальні трансформації в системі кримінального судочинства. Зміни торкнулися пізнавальної діяльності під час кримінальних проваджень, яка здійснюється у формі доказування, та повноважень її суб'єктів. Це суттєво впливає на розвиток наук кримінально-правового циклу, зокрема криміналістики, й вимагає переосмислення низки вже усталених теоретичних положень і практичних рекомендацій [5, с. 153].

В умовах реформування кримінального процесу, його демократизації й значного розширення прав його учасників, приміром сторони захисту, завдання криміналістики не повинні визначатися на користь інтересів тієї чи іншої сторони. Як зазначав один з основоположників цієї науки Ганс Гросс, виникнення криміналістики було продиктовано потребою судового слідчого у спеціальних знаннях, опрацьованих для вирішення специфічних завдань досудового розслідування злочинів. Проте ці знання призначені не лише для судового слідчого, але й усіх, хто бере діяльну участь у розслідуванні злочину та встановленні його винуватця. Тому основою для визначення завдань криміналістики є усвідомлення того, що ця наука знаходиться не на службі певного суб'єкта кримінального провадження, а на службі встановлення істини, яка визначається в

результаті змагання сторін і відображається в рішенні суду. При застосуванні криміналістичних засобів і прийомів як пізнавального інструмента потрібно враховувати, що отримані в результаті цього докази (і процедура їх отримання) будуть ретельно досліджуватися й оцінюватися при судовому розгляді суб'єктами з протилежними цілями з точки зору належності та допустимості цих доказів. З огляду на змагальність сторін як у судовому розгляді, так і в досудовому розслідуванні потребують певної корекції окремі наукові положення і практичні рекомендації криміналістики, що були викладені в науковій і навчальній спеціальній літературі минулих років [6, с. 60].

У свою чергу Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII у контексті судової реформи увів у кримінальний процес поняття електронних доказів – інформації в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема: електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Звідси слідує, що чекають розроблення криміналістичні прийоми виявлення, фіксації, вилучення, дослідження, оцінки та використання електронних доказів у кримінальних провадженнях [2, с. 164].

Отже, криміналістика як юридична наука досліджує реалії навколишнього світу в контексті існування їх у межах злочинної діяльності та практики з розслідування кримінальних правопорушень, судового розгляду і запобігання їм. Система криміналістики є незамкнутою, вона уможливлює поповнення новими структурними елементами, поняттями та категоріями. Розвиток системи криміналістики, зокрема її зміна внаслідок формування нових розділів науки, пов'язана з правовою реформою (прогресивними перетвореннями систем права і законодавства) та іншими суспільними трансформаціями, наприклад, реформування судових і правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Кривицький Ю. Правова реформа в межах предмета загальнотеоретичного правозНаціональної академії внутрішніх справ, доктор юридичних науктва. *Юридичний вісник.* 2022. № 5. С. 49–59. doi: https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2022.4.

2. Юсупов В. Сучасні напрями розвитку криміналістики в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 3. С. 163–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2018_3_32.

3. Шепітько В. Ю. Криміналістика. *Велика українська юридична енциклопедія :* у 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / Редкол. : В. Ю. Шепітько (гол.) та ін. Харків : Право, 2018. С. 428–429.

4. Юсупов В. В. Предмет криміналістики як системоутворювальний чинник криміналістичних знань. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2019. № 2. С. 79–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2019_2_11.

5. Волобуєв А. Ф. Криміналістика в умовах реформування кримінального судочинства. *Правовий часопис Донбасу.* 2018. № 3 (64). С. 153–157. doi: 10.32366/2523-4269-2018-64-3-153-157.

6. Волобуєв А. Ф., Даньшин М. В. Завдання криміналістики в умовах реформування кримінального процесу. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2018. Вип. 18. С. 53–62. doi: https://doi.org/10.32353/khrife.2018.06

Курилін Іван Ростиславович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Русанівська Діна Дмитрівна,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ОБСТАВИНИ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СКЛАДОМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 397 КК УКРАЇНИ «ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ», І ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ

Специфіка розслідування такого кримінального провадження, як втручання в діяльність захисника чи представника особи обумовлена змістом обставин, які підлягають встановленню, певними особливостями проведення окремих слідчих (розшукових) дій і джерелами отримання криміналістично значимої інформації. Саме тому, а у даній категорії кримінальних правопорушень, зокрема, ефективність, якість та повнота розслідування в основному залежить від своєчасності початку кримінальної процесуальної діяльності, які безпосередньо пов'язанні із обставинами, які підлягають встановленню.

Саме тому, в результаті аналізу матеріалів кримінальних проваджень, анкетувань слідчих та дізнавачів нами виділено три групи обставин, що підлягають встановленню під час розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи:

1) обставини, які пов'язані із складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України;

2) обставини, пов'язані з кримінально-процесуальною діяльністю у вказаній категорії кримінальних проваджень;

3) обставини, що не входять до предмета доказування, проте мають важливе криміналістичне значення.

З метою реалізації завдань кримінального провадження, працівники правоохоронних органів після вчинення кримінального правопорушення відразу на початковому етапі розслідування повинні зібрати дані про основні обставини розслідуваної події, які пов'язанні із складом кримінального правопорушення. Встановлення таких обставин сприятиме виконанню завдань кримінального судочинства.

Обставини, які пов'язані зі складом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» визначається як обов'язковими, так і факультативними ознаками складу втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Подія кримінального правопорушення:

а) час, коли відбулося втручання в діяльність захисника чи представника особи (коли саме особа вчинити певні дії або утриматись від вчинення певних дій, або через несумлінне ставлення до своїх службових обов'язків виконала їх або не виконала). Наприклад, Менським районним судом Чернігівської області відповідно розглянуті матеріали кримінального провадження внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань за № 42013260170000004 від 25.01.2013 року за підозрою ОСОБА_1 у вчиненні злочину передбаченого ст. 397 ч. 2 КК України і у резулятивній частині було вказано – обвинувальний акт повернути прокурору відділу прокуратури Чернігівської області. Однією із підстав було зазначено, що фактичні обставини кримінального правопорушення викладені узагальнено, не зазначено ряд важливих обставин: «Зокрема, не надано інформації стосовно того, який період часу ОСОБА_4 перебував в клініці; з ким мали проводитися слідчі чи інші процесуальні дії, які вимагали здійснення своєї діяльності захисниками ОСОБА_5 та ОСОБА_6» [1].

б) місце, де саме відбулось втручання (інформація про організацію, установу, де працює особа, яка здійснила втручання та конкретне місце, де вчинялись такі дії. Досить часто, одним із способів втручання в діяльність захисника чи представника особи є втручання в одним із різновидів професійної таємниці захисника чи представника особи – в адвокатську таємницю, предметом якої виступають питання, з яких громадянин або юридична особа зверталися до адвоката, зміст консультацій, порад, роз'яснень та інших відомостей, одержаних від адвоката під час здійснення ним своїх професійних обов'язків (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про адвокатуру»). Саме тому важливо встановити місце і яким способом здійснювалося таке втручання. Так, наприклад, захисник звернувся із скаргою, з якої встановлено, що працівниками правоохоронних органів Тернопільської області було вчинено втручання в спілкування клієнта з адвокатом, а в подальшому за допомогою працівників прокуратури Тернопільської області, які приймали рішення про зняття грифів секретності з вказаних протоколів НСРД, вказані незаконні протоколи було використано під час судового розгляду та скерування скарг про притягнення адвоката

до дисциплінарної відповідальності, а саме зупинення адвокатської діяльності шо призведе до усунення заявника як захисника від здійснення діяльності та надання правової допомоги ОСОБА_6 та ОСОБА_5 [2].

в) спосіб кримінального правопорушення (які саме дії були виконані особою, що призвели до спричинення суспільно-небезпечних наслідків (якщо мала місце активна протидія законній діяльності захисника чи представника особи) або які умови створила особа, які перешкоджають захиснику чи представнику особи надавати ефективну правову допомогу і реалізовувати надані ним законом права). Особливо необхідно звертати увагу на той факт, що диспозиція ст. 397 КК України сформульована таким чином, що подія кримінального правопорушення може мати місце лише за умови, якщо особа вчиняє в будь-якій формі перешкоди до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці. Тому дізнавачу важливо встановити чи дійсно така діяльність була правомірною і чи належним чином регламентована. У такому випадку предмет доказування у кримінальному провадженні буде неповним і можливо бути оскаржений. Наприклад, знову із вказаного вище рішення суду зазначено, що: «Відсутнє описання того, які повноваження мали здійснювати захисники під час перебування ОСОБА_4 у лікарні, тобто якій саме законній діяльності захисників перешкоджав своїми незаконними діями обвинувачений. Немає обґрунтування того, що діяльність захисників була законною і конкретної вказівки на те, в чому вона виражалась» [1]. Отже, у вказаних випадках органом досудового розслідування не було встановлено законність діяльності захисників та інших обставин події кримінального правопорушення.

Хто виступає суб'єктом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України: анкетні дані особи, його становище, якщо він є службовою особою, то необхідно встановлювати його посаду, ким, коли і яким розпорядчим актом призначався на посаду, коло його службових обов'язків і посадову інструкцію чи інший нормативний або ж розпорядчий акт, яким регулюється його діяльність. Важливо звернути увагу на визначення та ретельний аналіз кола службових обов'язків особи, яку будуть притягувати до кримінальної відповідальності. Такі обставини мають ключове значення для встановлення наявності або відсутності в діях особи складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України. Так, наприклад, у 2015 році було засуджено службову особу Бориспільської виправної колонії №119, майора внутрішньої служби, яка обвинувачувалась у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України шляхом відмови захиснику у наданні побачень із засудженим в медичній клініці. У Вироку суду вказано наступне: «ОСОБА_8, працюючи з 23 серпня 2012 року начальником Менської виправної колонії управління

Державної пенітенціарної служби України в Чернігівській області (№91), яка розташована в Чернігівській області Менському районі смт. Макошино, провул. Леніна 5, будучи представником влади та службовою особою, зобов`язаною відповідно до п.4 своїх функціональних обов`язків, передбачених Посадовою інструкцією начальника колонії, організовувати та забезпечувати роботу установи згідно чинного законодавства, згідно п.47 «Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарання» затверджених наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань № 275 від 25 грудня 2003 року, уповноважений в наданні дозволів на побачення із засудженим, вчинив перешкоди до здійснення правомірної діяльності захисників» [4].

Чи була завдана шкода: державі, конкретній фізичній або юридичній особі, охоронюваним законом правам, свободам та інтересам яких їх було заподіяно (чи піддаються вони грошовій оцінці; яким саме охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам було заподіяно шкоду; в чому конкретно ця шкода проявилась (які витрати були понесені внаслідок втручання в діяльність захисника чи представника особи).

Форма вини: вчинення цього кримінального проступку характеризується лише прямим умислом, а відповідно чи мала місце необережність особи або службової особи у формі злочинної самовпевненості або злочинної недбалості необхідно встановлювати в ході розслідування.

Мотив втручання в діяльність захисника чи представника особи: хоч і мотиви вчинення таких дій можуть бути різними, проте вони не впливають на кваліфікацію діяння. Проте встановлення таких мотивів покладається на дізнавача з метою об'єктивності та встановлення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення (такими мотивами можуть бути помилково зрозумілі інтереси служби, байдужість щодо своїх обов'язків, кар'єризм, співчуття іншим особам та інші).

Мета вчинення кримінального правопорушення: до чого прагнула особа, вчиняючи певні дії або утримуючись від їх вчинення (спростити собі роботу, швидше прозвітувати про виконання певних функцій перед керівництвом, отримати заохочення або уникнути дисциплінарного покарання по службі і т.п.). Важливо відзначити, що мотив та мета загалом не впливають на кримінально-правову оцінку втручання в діяльність захисника чи представника особи, але вони можуть враховуватися при призначенні покарання. Проте, останній аспект й урахування вимог п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України означає, що встановлення мотиву і мети даного кримінального правопорушення є обов'язком органу сторони обвинувачення. Саме тому такі обставини не можна ігнорувати.

Отже, встановлення вказаних обставин, враховуючи реалії практичної діяльності та судову практику вбачається за необхідне до

початку кримінального провадження, шляхом здійснення превентивних поліцейських заходів. Саме завдяки реалізації таких заходів можливе оперативне з'ясування ключових обставин кримінального правопорушення та відомостей про особу, яка його вчинила, для її якнайшвидшого встановлення та притягнення до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Ухвала Менського районного суду Чернігівської області від 23 грудня 2014 року. Справа № 738/2867/14-к. Провадження 1-кп/738/126/2014. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/42050493

2. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 13.08.2019 року. Справа №607/17667/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/83807524

3. Вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 10.09.2015 року. Справа № 738/2867/14-к. Провадження № 1-кп/745/28/2015. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/50054995

Левицький Андрій Олегович,
т.в.о. начальника управління криміналістичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидат юридичних наук

СУЧАСНЕ КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Проблемні питання техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій набувають особливого значення в умовах повномасштабної війни в Україні, оскільки стосуються одного з ключових напрямів роботи правоохоронних органів України – документування численних військових злочинів, скоєних російськими військовослужбовцями на території нашої держави. Проблематику, пов'язану із особливостями криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів розглядали у своїх працях О.М. Дуфенюк [1], Н.М. Татарин [2], Г. К. Тетерятник [3], Ю.Є. Філіпов [4], В.М. Щевчук [5, 6], В.І Шепітько та ін. вчені-криміналісти, однак, багато її важливих аспектів ще залишаються невисвітленими.

Характеризуючи воєнні злочини як правову категорію, спеціалісти зазначають, що: 1) названі діяння є новими видами кримінальних правопорушень, які розслідують слідчі органи; 2) вони є складними у плані механізму учинення діями; 3) насідки воєнних злочинів, як правило, постають у вигляді значної руйнацій об'єктів цивільної інфраструктури, великої кількості неідентифікованих

загиблих; 4) здійснюють зазвичай знаряддями та у спосіб, з переважною більшістю яких до цього не стикалися ні органи досудового розслідування, ні криміналісти; 5) суб'єктами їх вчинення є особи, що змінюють місця своєї дислокації, в тому числі перебувають на території іншої держави [2, с. 40]. Не можна не погодитися із тією думкою, що злочини, скоєні військовими російської федерації на території України, є надзвичайно масштабними, їх фіксування та розслідування потребують дослідження чималого обсягу подій, ретельного збирання значного масиву доказів і проведення численних експертиз [7, с.10].

Виходячи із зазначеного, констатуємо, що нині перед правоохоронною системою України та вітчизняною криміналістичною наукою постали нові виклики й завдання, які потребують новітніх підходів та методів вирішення.

Реалізуючи законодавчо визначені функції Національної поліції України у контексті виконання обумовлених дією воєнного стану завдань, спеціалісти-криміналісти від самого початку бойових дій проводять огляди місця події за фактами злочинів, вчинених військовослужбовцями російської федерації на деокупованих та прифронтових територіях з метою виявлення, фіксації та вилучення слідової інформації у справах, пов'язаних зі збройною агресією росії проти України. Якісне виявлення, фіксація та вилучення слідової інформації є невід'ємною частиною належного оформлення матеріалів кримінальних проваджень, які в подальшому слугуватимуть доказовою базою у Міжнародному кримінальному суді для притягнення до відповідальності як конкретних військовослужбовців-громадян російської федерації, винних у скоєнні воєнних злочинів, так і держави-агресорки у цілому та її військово-політичного керівництва.

Умови та специфіка проведення слідчих дій, змістом яких є виявлення, фіксація та вилученням слідової інформації у справах, пов'язаних із воєнними злочинами, вимагають новітніх підходів, що ґрунтуються на застосуванні спеціальних техніко-криміналістичних засобів (приладів, систем, комплексів), відповідного програмного забезпечення, а також залученні осіб, що володіють спеціальними знаннями і навичками роботи. Окремими напрямами роботи є подальше удосконалення процесуальних аспектів застосування зазначених техніко-криміналістичних засобів, а також підготовка спеціалістів.

Як свідчать військово-політичні реалії, російська військова агресія щодо України супроводжується явищами геноциду – масовим вбивством українського цивільного населення, а також скоєнням інших тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи, що зумовлює необхідність роботи з об'єктами ДНК. Комплексним завданням для криміналістичних підрозділів Національної поліції України, таким чином, є встановлення (ідентифікація) загиблих осіб за ДНК, відбір зразків букального епітелію у родичів загиблих і зниклих безвісти, а

також встановлення ДНК-профілів зазначених категорій осіб з метою подальшого їх порівняння.

З початку 2022 року Національна поліція України розгорнула систему мобільних ДНК-лабораторій, що забезпечують швидкі, точні та ефективні результати роботи на місцях скоєння військових злочинів. У своїй роботі підрозділи криміналістичного забезпечення почали використовувати прилади «ANDE 6C», які за допомогою технології автоматичного швидкісного встановлення ДНК-профілю Rapid DNA, дозволяють вилучити об'єкти ДНК на місці проведення слідчої дії; відібрати, в межах дотриманням процедури і правил відбору зразки букального епітелію; та протягом 90-105 хв часу встановити відповідні ДНК профілі. Перевагою застосування даного приладу є можливість його використання безпосередньо «в польових умовах», що допомагає вирішити проблему втрати доказів через несвоєчасність їх збирання та обробки. До того ж, як показує практика, прилад демонструє високу результативність при роботі зі «складними» зразками. Зокрема, йдеться про «кістковий» (довгий) протоколи – методику роботи з тілами та їх фрагментами, що зазнали значних гнилісних змін або термічного впливу.

За період застосування технології Rapid DNA було успішно відібрано декілька тисяч зразків ДНК, з яких було виділено ДНК-профілі. Дані профілі були занесені до бази «Fairs» для можливого подальшого використання шляхом порівняння. Результати були успішно використані для ідентифікації загиблих осіб, пошуку зниклих безвісти, встановленні осіб загиблих військовослужбовців, тощо. Можливості програмного забезпечення «ANDE 6C» дозволяють формувати та зберігати базу даних ДНК по всій Україні, що в подальшому слугуватиме вагомим доказовим інструментом для розслідування як воєнних, так і інших видів злочинів. Водночас, проблемних аспектів даного напряму є: 1) відсутність єдиних вимог щодо процесуального оформлення результатів проведених досліджень; 2) відсутність налагодженої взаємодії між судово-експертними установами МВС та МОЗ України; 3) відсутність єдиної спільної бази даних ДНК.

Не менш важливим напрямом діяльності підрозділів криміналістичного забезпечення Національної поліції України у контексті сприяння розслідування воєнних злочинів є проведення оглядів місць події територій та об'єктів, що зазнали значних руйнувань, за допомогою сканера Z+F Imager 5016 та подальшого 3-D моделювання. Слідча дія проведення огляду місця події, у випадку, якщо йдеться про місця ракетних та інших обстрілів і бомбардувань, зазвичай пов'язана із труднощами об'єктивного характеру через значні масштабами руйнувань і велику площу об'єктів (особливо, коли ними є об'єкти міської інфраструктури). Окрім того, в місцях розташування таких об'єктів зберігається ризик нанесення повторних ворожих ударів по об'єкту – тобто, існує ризик загибелі чи травмування особового складу слідчо-оперативної групи при проведенні ними слідчих дій. Не

менш важливим при огляді об'єктів, що зазнали руйнувань, є чинник часу, адже лише швидка та максимально деталізована фіксація місця події дозволяє отримати максимально повну та таку, що відповідає дійсності, картину, необхідну для слідства та можливого відновлення функціоналу об'єкта.

Застосування методу 3D-моделювання за допомогою сканера Z+F Imager 5016 при оглядах місць події дозволяє якісно, з максимальним відтворенням всієї обстановки, зафіксувати обставини події, причому, в найкоротші терміни та із мінімальним використанням людського ресурсу, а також створити 3D модель об'єкта (місця події). Метод 3D-сканування значно скорочує час проведення оглядів та перебування поліцейських в потенційно-небезпечній зоні, оскільки дозволяє дистанційно зафіксувати пошкодження великих будівель, споруд і територій (наприклад, багатоквартирних будинків, вулиць, торгівельних центрів, мостів, об'єктів інфраструктури); відтворити моделювання та комбінування зображень відсканованих об'єктів; здійснити візуалізацію та презентацію збірної моделі. У цілому, фіксацію огляду місця події за допомогою 3D-сканера, оцінюємо як високорезультативний та ефективний напрям застосування сучасних техніко-криміналістичних засобів при проведенні слідчих дій у процесі розслідування воєнних злочинів, одну із актуальних складових воєнної криміналістики.

Ще одним новітнім напрямом діяльності підрозділів криміналістичного забезпечення Національної поліції України у процесі розслідування воєнних злочинів, є детальна фото- та відеофіксація територій за допомогою безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Зокрема, така методика використовується під час оглядів місця події для детальної фото- та відеофіксації масштабів руйнування населених пунктів, доріг, об'єктів цивільної та критичної інфраструктури. Використовуючи отримані матеріали, криміналісти разом зі слідчими складають плани, схеми, фототаблиці тощо, долучаючи їх до протоколів ОМП. Аналіз наявних даних підтверджує високу результативність зазначеного напряму діяльності, особливо на прифронтових та деокупованих територіях, які залишаються замінованими чи досяжними для ворожого вогневого ураження. Використання ж БПЛА забезпечує умови відносно безпечного та якісного дистанційного огляду. Враховуючи зазначені позитивні аспекти використання БПЛА як напряму діяльності підрозділів криміналістичного забезпечення у розслідуванні воєнних злочинів, акцентуємо на необхідності системної роботи щодо набуття спеціалістами-криміналістами Національної поліції України навичок пілотів БПЛА, а також удосконалення навичок роботи з відповідним програмним забезпеченням – Pix4D, яке дозволяє створювати якісні орто- фотоплани, 3D моделі будівель та ділянок місцевості.

Підсумовуючи зазначене наголосимо, що використання передового досвіду застосування сучасних техніко-криміналістичних засобів на місці події є пріоритетним завданням спеціалістів-

криміналістів слідчих підрозділів Національної поліції України у контексті забезпечення повноцінного, якісного та максимального збору доказів під час розслідування воєнних злочинів.

Визначаючи загальні перспективи розвитку криміналістичної науки та практики в умовах війни, зазначимо, що, незважаючи на певні позитивні зміни, криміналістичне забезпечення діяльності Національної поліції України потребує якісної модернізації і «перезавантаження», змістом яких мають стати, зокрема: подальший розвиток таких напрямів діяльності, як встановлення (ідентифікація) загиблих осіб з використанням приладу «ANDE 6C»; здійснення огляду місця події, територій та об'єктів допомогою сканера Z+F Imager 5016; здійснення детальної фото- та відеофіксації територій за допомогою БПЛА. Зазначені напрями пов'язані, передовсім із застосуванням новітніх методик та криміналістичних засобів, і розглядаються як ефективні засоби вирішення певних завдань в умовах активних бойових дій. Необхідними кроками у зазначеному напрямі є: 1) удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства, пов'язаного із воєнними злочинами; 2) розроблення теоретико-методологічних засад і науково-практичних рекомендацій щодо зазначених напрямів діяльності криміналістичних підрозділів; 3) розвиток системи підготовки та перепідготовки спеціалістів-криміналістів у галузі воєнної криміналістики.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. Вип. 4. С. 369–374. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-4/88

2. Татарин Н. М. Особливості організації розслідування воєнних злочинів. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану:* тези доп. Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків: ХНУВС, 2022. С. 40–44.

3. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса, 2021. 500 с.

4. Філіпов Ю.Є. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі:* Зб. наукових праць. Київ, Нац. акад. внутр. справ. 2022. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/items/e36c3b54-f0f4-41ce-b760-1306df45d6d4.

5. Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації:* тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). - Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 40–47.

6. Шевчук, Віктор. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2022. Випуск 3 (28). С. 11–27 URL: https://khrife-journal.org/index.php/journal.

7. Шепітько В. Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3 (25). С. 9–20. DOI: 10.32353/khrife.3.2021.02.

Лелюк Тетяна Іванівна,
докторант кафедри криміналістики
та судової експертизи Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії з галузі
знань 081 «Право»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

З огляду на той факт, що внаслідок повномасштабного вторгнення на територію нашої держави, стрімкого зростання воєнних кримінальних правопорушень, неабиякого значення набуває організація міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, в діяльності міжнародних правоохоронних організацій.

Зокрема, як слушно зазначає Ю.М. Чорноус, питання, які стосуються міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, традиційно привертають інтерес наукової спільноти через об'єктивні причини, пов'язані з необхідністю боротьби зі злочинністю, однак передусім увага звертається саме на діяльність сторони обвинувачення, розслідування міжнародних злочинів, злочинів міжнародного характеру чи інших злочинів із «міжнародними зв'язками» [1, с. 158].

Серед важливих умов успіху в організації розслідування кримінальних правопорушень є налагодження ефективної співпраці між уповноваженими органами держав, які беруть участь такій діяльності.

В юридичній літературі міжнародне співробітництво означає цілеспрямовану й постійну, спільну й узгоджену, широку за масштабами й різноманітну за формами і напрямками, організаційно-правового, пошукового, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення завдань, що ставляться перед правоохоронними органами [2, с. 92].

Таким чином, поняття «міжнародне співробітництво» охоплює ширший обсяг взаємодії між уповноваженими органами різних держав у їх спільній діяльності по боротьбі із злочинністю, який полягає у спільній діяльності міжнародних організацій, міждержавних інституцій, органів державної влади та місцевого самоврядування,

судових та правоохоронних органів, громадських об' єднань та організацій, окремих громадян, основною метою якої є виявлення, розслідування, запобігання та профілактика вчинення кримінальних правопорушень, пошук шляхів боротьби із злочинними проявами.

При цьому без належної організації міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень неможливо забезпечити: збирання доказів, які перебувають за кордоном; здійснення кримінального переслідування; охорону прав і свобод людини та громадянина у кримінальному провадженні; відшкодування завданих збитків, а також можливої конфіскації майна.

Правову основою здійснення міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень складають міжнародні та національні нормативно-правові акти, міжнародні договори підписані та ратифіковані Україною.

Ми погоджуємось із твердженням, про те, що пряма взаємодія між компетентними органами держав сприяє підвищенню ефективності співпраці, спрощує вирішення низки організаційних питань. Виходячи з вищевикладеного, заходи щодо підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності мають передбачати вдосконалення механізмів прямої взаємодії між компетентними органами держав [3].

Організація міжнародного співробітництва, під час розслідування кримінальних правопорушень, різнитиметься залежно від мети запиту та вимог до оформлення відомостей, отриманих в ході надання міжнародної допомоги, та може здійснюватися у двох формах: офіційній (процесуальній) та неофіційній (непроцесуальній, консультативній).

Так офіційна форма надання міжнародної правової допомоги передбачає суворе дотримання процесуальної форми визначеної міжнародними конвенціями чи договорами та національними законодавчими актами, а також здійснюється в декілька етапів. Здійснення офіційного міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень відбувається шляхом подання запиту про надання міжнародної правової допомоги. Кримінально-процесуальним законодавством передбачений чіткий порядок її здійснення шляхом подання запиту про міжнародну правову допомогу.

Запит на отримання міжнародної правової допомоги повинен відповідати вимогам що стосуються його процесуального змісту, а також мати належне обґрунтування. Важливим при цьому є наявність зв'язку між кримінальним провадження за яким запитується міжнародна правова допомога та конкретними процесуальними діями, які мають бути проведені на території іноземної держави.

В процесі організації міжнародного співробітництва слідчий чи прокурор повинен звертати особливу увагу на дотримання його змісту та форми, зокрема враховуючи такі особливості: запит подано із чітким дотриманням всіх вимог, щодо його форми і змісту; орган чи

посадова особа, наділені відповідною компетенцією на звернення із запитом, або на виконання процесуальних дій, визначених у запиті про міжнародну правову допомогу; фактичні дані, отримані із дотриманням кримінального процесуального законодавства запитуваної сторони, а у випадках, передбачених міжнародним договором чи законом запитуючої сторони; в ході збирання доказів в процесі міжнародного співробітництва було дотримано права осіб, які брала участь у проведенні процесуальних дій; докази отримані із достовірних джерел, за допомогою належних способів фіксації доказової інформації, та забезпечення її збереження до направлення запитуючій стороні.

Не менш важливим також є попереднє вивчення слідчим, прокурором процесуального закону запитуваної держави, їх техніко-криміналістичного забезпечення, тощо. Вказане допоможе уникнути ситуацій, пов'язаних із відмінностями процесуальних процедур в різних державах, тактичних прийомів, які використовуються в ході проведення окремих процесуальних дій, компетенції уповноважених органів іноземних держав на проведення тих чи інших процесуальних дій, рівня підготовки посадових осіб цих органів, наявності технічних та інших можливостей.

Натомість, консультативна форма здійснення міжнародного співробітництва полягає у тому, що здійснення неформальних консультувань сприяють визначенню напряму розслідування, а також потреб та обсягу надання в подальшому офіційної допомоги. Проте, слід зауважити, що всі відомості, отримані в процесі здійснення неформального співробітництва не є доказом та не можуть бути використані в подальшому в досудовому розслідуванні чи судовому розгляді.

Також, не менш важливим в процесі організації міжнародного співробітництва під час збирання доказів у кримінальному провадженні про розслідування транснаціональної організованої злочинності є використання психологічних прийомів, що сприяють подоланню бар'єрів між суб'єктами взаємодії. Зокрема, розширення Україною міжнародної співпраці з іноземними державами на різних континентах у боротьбі зі злочинністю, відмінності правових систем, мовні бар'єри, тощо зумовлюють необхідність вирішення не лише правових, але й організаційно-тактичних та психологічних питань.

Таким чином, загальні засади організації міжнародного співробітництва під час розслідування під час розслідування кримінальних правопорушень включають в себе такі складові: правову – ґрунтується на сукупності міжнародних та національних правових актів, договорів, тощо на основі яких іноземні держави та їх інституції взаємодіють між собою в процесі розкриття, розслідування та запобігання злочинності, зокрема транснаціональної організованої злочинності; процесуальну процедуру – полягає у необхідності дотримання суворо визначених міжнародно-правовими документами та національним законодавством вимог щодо здійснення міжнародного

співробітництва; тактико-криміналістичні рекомендації – сукупність основних тактичних прийомів, які застосовуються під час здійснення міжнародного співробітництва як на етапі досудового розслідування так і судового розгляду; психологічні засади – використання психологічних прийомів під час встановлення та налагодження контакту між всіма суб'єктами міжнародної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Чорноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : монографія. Київ : Скіф. 2012. 448 с.

2. Жаровська Г.П. (2014) Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною організованою злочинністю: проблеми і перспективи. *Альманах міжнародного права*. Вип. 6. С. 90–100.

3. Чернявський С. С. Головкін Б. М., Чорноус Ю. М. Міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю: напрями, рівні та форми реалізації. *Журнал правових, етичних і нормативних питань*. Том: 22 Випуск: 3. 2019. URL: https://www.abacademies.org/articles/international-cooperation-in-the-field-of-fighting-crime-directions-levels-and-forms-of-realization-8346.html.

Марко Сергій Іванович,
доцент кафедри криміналістики та судової експертизи факультету № 1 інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ В ПРОТИДІЇ ЕКОЛОГІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Українське сьогодення характеризується складною екологічною ситуацією, надзвичайно низьким рівнем екологічної освіти і свідомості більшості населення, надмірною експлуатацією природних ресурсів, забрудненням та накопиченням шкідливих відходів у навколишньому середовищі. Екологічні проблеми України значною мірою зумовлені існуванням масштабної екологічної злочинності. Враховуючи надзвичайно високий ступінь суспільної небезпеки екологічної злочинності, неможливість усунення в багатьох випадках наслідків вчинення злочинних посягань на природне середовище (забруднення довкілля, знищення об'єктів рослинного та тваринного світу, захворювання, смерть людей), пріоритетним напрямком боротьби з екологічною злочинністю має бути запобіжна діяльність [1, с. 39, 40].

Одним з основних напрямів посилення протидії екологічній злочинності є розроблення ефективних заходів щодо запобігання її проявам. Серед них особливого значення набувають засоби та методи криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень.

Констатуємо відсутність одностайності серед криміналістів щодо характеру та змісту питань запобігання кримінальним правопорушенням, що вирішуються за допомогою методики розслідування окремих видів протиправних діянь. Ефективність означених питань у методиці розслідування, на нашу думку, недооцінюється.

Розробка засобів, прийомів та методів профілактичного характеру завжди була предметом наукового пошуку в криміналістиці. Так, у фундаментальні праці «керівництво для судових слідчих як система криміналістики» Г. Гросс наголошував на важливості встановлення в ході слідства обставин (причин і умов), які сприяли вчиненню кожного злочину [2]. Проблема криміналістичної профілактики злочинів була предметом дослідження вітчизняного криміналіста Г.А. Матусовського, який визначав криміналістичну профілактику злочинів як діяльність уповноважених суб'єктів і напрям наукових досліджень, який базується на загальних кримінологічних рекомендаціях зі встановлення причин та умов, що сприяють конкретним злочинам, сприяють їх вчиненню, вжиттю спеціальних криміналістичних заходів з метою їх профілактики, запобігання та припинення [3, с. 33].

Визначаючи певні особливості криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень, учинених у досліджуваній сфері, зазначимо, що її об'єктами здебільшого є конкретні особи (з негативними установками, складом характеру), окремі колективи (з несприятливим мікрокліматом). Серед конкретних осіб слід виділити: засуджених (до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; до позбавлення волі); осіб, які перебувають під адміністративним наглядом; осіб, які повідомили про вчинення кримінального правопорушення; свідків; потерпілих; працівників правоохоронних органів.

До суб'єктів криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень проти довкілля насамперед слід віднести слідчі та оперативні підрозділи, прокурори, судді. До такої діяльності можуть бути залучені представники засобів масової інформації, громадських, природоохоронних організацій.

Криміналістична профілактика кримінальних правопорушень частково здійснюється під час досудового розслідування та є необхідною складовою діяльності слідчого. До завдань методики розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля більшість криміналістів відносять: виявлення об'єктів криміналістичної профілактики; розроблення найбільш ефективних методів виявлення в процесі розслідування злочинів причин та умов, що сприяли їх вчиненню; розробку та застосування специфічних профілактичних заходів [4, с. 257; 5, с. 408].

В умовах негативного впливу на довкілля, що неминуче у зв'язку з агресією рф щодо України, органи досудового розслідування поряд з установленням і доказуванням обставин вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, повинні чітко усвідомлювати

необхідність виконання іншої, не менш важливої функції – запобігання таким кримінальним правопорушенням у майбутньому.

Під час здійснення досудового розслідування слідчий вирішує завдання профілактичного характеру переважно шляхом застосування заходів забезпечення кримінального провадження (затримання особи, тримання під вартою, арешт майна) проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляду, допиту та інших), а також тактичних операцій. Так, застосування слідчим запобіжних заходів спрямоване не тільки на забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків, а й на запобігання спробам підозрюваного вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжувати кримінальне правопорушення, у якому він підозрюється.

Як слушно зазначає В.О. Малярова, профілактична діяльність слідчого не вичерпується необхідністю припинити злочин. У процесі досудового розслідування слідчий зобов'язаний, по-перше, виявити обставини, що сприяли вчиненню злочину, адже без цього неможливо встановити коло інших обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), і, по-друге, вправі поінформувати про виявлені обставини зацікавлених суб'єктів [6, с. 348].

Ми підтримуємо точку зору більшості криміналістів, що запобігання кримінальним правопорушенням належить до предмета криміналістики і є складовою слідчої діяльності. Водночас, не варто заперечувати, що профілактична діяльність правоохоронних органів при розслідуванні кримінальних правопорушень дає максимальний ефект тільки тоді, коли вона органічно поєднується з економічними, соціальними, правовими й організаційними заходами попередження злочинності в масштабах країни [7, с. 12].

Отже, предметом криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень проти довкілля є: об'єкти та суб'єкти криміналістичної профілактики; відповідні методи, прийоми виявлення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень; розробка на їх основі головних напрямів криміналістичної діяльності із запобігання екологічній злочинності. На наше переконання, необхідним є віднесення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. З цією метою відповідні доповнення слід внести до змісту ст. 91 КПК України, що легалізує профілактичну діяльність органів досудового розслідування та суб'єктів, яким буде адресована відповідна вимога.

Список використаних джерел

1. Василевич В.В., Поліщук Г.С. Реалізація кримінологічної політики у сфері кримінально-правової охорони довкілля. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 37–49.

2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс: пер. с нем.; с 4-го доп. изд.

перевели Л. Дудкин и Б. Зиллер. СПб.: Типография М. Меркушева, 1908. 1040 с.

3. Матусовский Г.А. Проблемы развития криминалистической профилактики *Актуальні проблеми криміналістики*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків) 25-26 вересня 2003 р. / Ред. кол.: Панов (голов. ред.), В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Х.: Гриф, 2003. С. 38–41.

4. Корж В.П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями: руководство для следователей. Х.: Лицей, 2002. 280 с.

5. Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Едвард Картер, Річард Ворнер. Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2004. 568 с.

6. Малярова В.О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика: моногр. / за ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова / В.О. Малярова. Х.: Диса плюс, 2013. 422 с.

7. Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочинів: лекція для всіх форм навчання / Укл. А.Ф. Волобуєв. Харків: НУВС, 2003. 24 с.

Негребецький Владислав Валерійович,
НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДОКУМЕНТУВАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ

Війна в Україні призвела до потреби в розслідуванні і документуванні численних фактів причетності держави-агресора до терористичної діяльності та порушення норм міжнародного права. Станом на 20 листопада 2023 року Офісом Генеральної прокуратури зареєстровано понад 113 000 випадків воєнних злочинів та широкомасштабної агресії російської федерації проти України [1]. Задокументовані чисельні випадки руйнувань житлової інфраструктури, вбивств мирних жителів, мародерства та насильства. Зібрані докази згодом дозволять не лише довести, що ці злочини було вчинено, а й пов'язати їх із конкретними особами (злочинцями), висунути їм обґрунтовані обвинувачення та притягнути до відповідальності.

Сучасними завданнями цифрової криміналістики є пошук і аналіз цифрових слідів, аналіз даних, збирання доказової інформації у цифровому середовищі. Під цифровими доказами необхідно розуміти фактичні дані, які представлені у вигляді бінарного (двійкового) коду та містять інформацію, що має значення для об'єктивного вирішення

справи [2]. В Україні створено цифрових платформ, призначених для збирання доказів воєнних злочинів в Україні, зокрема:

Застосунок eyeWitness to Atrocities від Міжнародної асоціації юристів (IBA);

Платформа WarCrimes (warcrimes.gov.ua) на базі Офісу Генерального прокурора України;

War Crime Bot – для документування доказів порушень міжнародного гуманітарного права, прав людини і злочинів;

TRIBUNAL UA – чатбот для фіксації фото-і відеодоказів вбивств, насильства, пограбувань цивільних або військових окупантами;

SaveEcoBot – чатбот для повідомлень про злочини проти навколишнього середовища, що здійснюються на території України;

Портал «Доказ» (dokaz.gov.ua);

Портал «Культурні злочини» (culturecrimes.mkip.gov.ua) для збору доказів руйнування російською армією історичних та культурних пам'яток.

Так, на єдиній загальнодержавній платформі https://warcrimes.gov.ua/ здійснюється збирання та документування доказів про воєнні злочини держави – агресора. Таким чином, на базі Офісу Генерального прокурора України фактично було створено сучасну платформу для документування воєнних злочинів на Україні з можливістю надання документів, фото та відео.

Вважаємо, що найбільш технічно оснащеним для потреб збору доказів воєнних злочинів є додаток від Міжнародної асоціації юристів «eyeWitness to Atrocities». Додаток розроблено за ініціативи Міжнародної асоціації юристів (IBA) в 2011 році. Користувачі програми завантажують свої кадри на захищений сервер для верифікації та безпечного зберігання. Фотографії та відео, зроблені за допомогою програми «eyeWitness to Atrocities», можна легко перевірити на предмет використання в якості доказів. Крім того, eyeWitness попіклуватиметься, щоб надані користувачем фото або відео були надані компетентним органам [3].

Офіс Верховного комісара ООН із прав людини та Центр з прав людини Каліфорнійського університету в Берклі у 2020 р. представили «практичний посібник щодо ефективного використання цифрової інформації у відкритому доступі для розслідування порушень міжнародного кримінального права з прав людини та гуманітарного права», який містить стандарти й методологічні підходи до «збору, збереження та аналізу інформації у відкритому доступі, яка може бути представлена як доказ у кримінальних процесах» [4].

Нажаль, норми Кримінального процесуального кодексу України не передбачають окремої категорії цифрових доказів. У КПК відсутнє визначення терміна «цифрові докази», не наведено докладного порядку їх вилучення, огляду, фіксування та зберігання. Тому у слідчих і суддів часто виникають труднощі у збиранні, оцінюванні цифрових доказів через відсутність у законодавстві України їх

визначення, порядку фіксування й оцінки. При цьому використання цифрових доказів для документування випадків воєнних злочинів держави-агресора проти України є край необхідним.

Список використаних джерел

1. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення рф станом на 20.11.23. URL: https://www.gp.gov.ua/.

2. Галина Авдєєва, Ельжбета Живуцька-Козловська. Проблеми використання цифрових доказів у кримінальному судочинстві України та США. URL: https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/download/564/633.

3. Гладкий Д. В. Особливості використання програми «eyeWitness to Atrocities» в Україні для фіксації воєнних злочинів рф. *Державна безпека України в умовах російської агресії: актуальні питання експертно-криміналістичного та науково-технічного забезпечення*: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 22 серпня 2023 р.: Том 2. Київ : ІСТЕ СБУ, 2023. С. 29–31.

4. Протокол Берклі. URL: https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf.

Несен Ольга Олександрівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат медичних наук,
доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року в Україні почалась повномасштабна війна. Масова загибель людей призвела до перевантаження усіх бюро судово-медичної експертизи, які не були готові до масового надходження загиблих та померлих осіб, така кількість зупинила всю налагоджену роботу у моргах через брак кількості експертів та через те, що громадяни не забирали тіла своїх померлих родичів, покидаючи місця постійного проживання. Практика показала, що в умовах масової загибелі людей територіальні бюро судово-медичної експертизи не можуть своїми силами забезпечити своєчасне та ефективне виконання необхідного об’єму експертних робіт, без залучення додаткових сил та засобів із інших регіонів. Тому виникла необхідність у розроблені організаційної структури яка спроможна забезпечити роботу судово-медичних закладів в цей складний період для країни. [1, 2, 3].

Були внесені пропозиції щодо покращення роботи судово-медичних установ:

– створення в складі мобільного військового шпиталю відділу судово-медичної експертизи трупів, із залученням спеціально підготовлених судово-медичних експертів для проведення експертиз у складних умовах в зонах бойових дій [1, 2, 3].

– для ефективності роботи мобільного відділу судово-медичної експертизи відділ повинен складатись із: приймально-сортувального відділення, відділення з дослідження та ідентифікації трупів без проведення розтинів, відділення ідентифікації особи та видачі трупів для подальшого поховання. Це дасть можливість забезпечити не лише етапність, але й ефективність в роботі такого судово-медичного відділу [1, 2, 3].

– розроблення спеціальної спрощеної документації для фіксації результатів зовнішнього огляду трупа із насильницькою та ненасильницькою категорією смерті за неможливості фотографічної фіксації через брак часу. Це надасть можливість прискорити швидкість судово-медичного дослідження трупів та збільшить обсяг самих досліджень за короткий проміжок часу в умовах масової загибелі людей в зонах активних бойових дій [1, 2, 3].

МОЗ України, МВС України та Офіс Генерального прокурора наказом від 09.03.2022 № 177/450/46 затвердили порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України для встановлення факту смерті людини під час воєнного стану на території України.

Згідно наказу прописано порядок дій працівників бюро судово-медичної експертизи для встановлення факту смерті під час війни:

1. Оглядає труп на місці його виявлення слідчий із залученням судово-медичного експерта або лікаря. Якщо неможливо оглянути труп на місці його виявлення (обстріли, проведення бойових дій тощо), оглядає труп слідчий у бюро судово-медичної експертизи або іншому спеціально визначеному та облаштованому безпечному місці, із залученням судово-медичного експерта або лікаря з можливим подальшим направленням трупа для проведення судово-медичної експертизи трупа [4].

2. Працівники бюро судово-медичної експертизи: на підставі постанови, направлення, відношення або іншого документа, розробленого уповноваженою особою військової адміністрації, Національної поліції, СБУ, прокуратури або інших уповноважених органів, проводять судово-медичне дослідження (зовнішній огляд) або судово-медичну експертизу (розтин) трупа перед тим як провести судово-медичне дослідження або судово-медичну експертизу експерт дублює інформаційне сповіщення щодо наявності трупа за телефонним номером, визначеним територіальним органом поліції. Відсутність у поліції попередньої інформації щодо наявності трупа в судово-медичній установі не є підставою для припинення судово-медичної експертизи й видачі лікарського свідоцтва про смерть за умов явних ознак вогнепальної, вибухової, опікової, хімічної, радіаційної або іншої травми як результату бойових дій, незалежно від того, чи є постраждалий військовим або цивільним, лікарське свідоцтво про смерть видає лікар – судово-медичний експерт на підставі зовнішнього огляду. Умови для використання подібного

алгоритму: обов'язкове фотографування трупа з достатнім цифровим документуванням обов'язковий відбір матеріалу для судово-імунологічного та можливого молекулярно-генетичного дослідження (за необхідності) збереження елементів, що стали причиною травмування (за можливості) під час експертизи невідентифікованих трупів осіб, що загинули внаслідок бойових дій (цивільних та військових), підхід має бути таким самим за зовнішнім оглядом. Додатково в обов'язковому порядку експерт має здійснити заходи для подальшої ідентифікації (фіксація та обов'язкове фотографування особливих прикмет, зубної формули тощо, вилучення та зберігання об'єктів для молекулярно-генетичної експертизи). Впізнання трупа зі складанням відповідного протоколу проводять із дотриманням вимог Кримінального процесуального кодексу України за результатами зовнішнього огляду складають дослідну частину висновків експерта проводять судово-медичну експертизу (розтин трупа у виключних випадках з усіма необхідними лабораторними дослідженнями у виключних випадках) і складають висновок експерта надають протягом трьох діб після початку експертизи особі, яка винесла постанову для проведення експертизи, інформацію про причину смерті надають висновок експерта особі, яка направила труп на експертизу, протягом трьох діб після його складання видають лікарські свідоцтва про смерть близьким родичам або уповноваженій особі за наявності документальних підтверджень відповідних повноважень видають лікарське свідоцтво про смерть безпосередньо перед видачею трупа, щоб запобігти перевищенню строків перебування трупа в моргі видають труп особі, що має лікарське свідоцтво про смерть, без будь-яких додаткових дозволів [4].

Список використаних джерел

1. Ергард Н. М. Проблемні питання у діяльності судово-медичної служби в особливий період. *Східноєвропейський журнал*. № 1 (22). 2015. С. 123–124.
2. Ергард Н. М. Судово-медичний огляд трупів загиблих (померлих) осіб в умовах воєнного стану : інформаційний лист НМУ імені О.О. Богомольця. УкрДГРІ. 2022. 22 с.
3. Ергард Н.М., Кубаля С.М., Ситник Ю.В., Богдаш В.В., Селін В.С. Судово-медичний огляд трупів загиблих (померлих) осіб в умовах воєнного стану. *Actual priorities of modern science, education and practice*: матер. XII Междунар. наук. практ. конф. Париж, Франція. 2022. Р. 399–403.
4. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України : наказ МВС України, МОЗ України, ОГП України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text.

Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Патик Андрій Анатолійович,
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший дослідник

СПОСОБИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН

На сьогодні, гостро постає питання, щодо ідентифікації осіб, зниклих безвісти, які знаходилися в зоні бойових дій, на окупаційних територіях, військових тощо. Наразі в пошуку перебувають понад 26 тисяч людей, які зникли безвісти за особливих обставин [1], хтось із них перебуває у полоні, а значна частина, на жаль, загинула. При розслідуванні воєнних злочинів типовою є необхідність ідентифікації трупів, яка може здійснюватися візуально за ознаками зовнішності (якщо є тіло особи), супутніми речами та документами, а також за допомогою досліджень геномної інформації людини, у разі виявлення решток тіла.

Відповідно до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII особою, зниклою безвісти вважається фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук, а особливими обставинами вважаються збройний конфлікт, воєнні дії, тимчасова окупація частини території України, надзвичайні ситуації природного чи техногенного характеру [2].

До джерел інформації, що може сприяти розшуку особи, зниклої безвісти за особливих обставин належать будь-які відомості або дані про особу, зниклу безвісти, що можуть сприяти: 1) визначенню її місцеперебування; 2) ідентифікації невпізнаних останків; 3) визначенню місця поховання або місцезнаходження останків померлої особи [2].

Для ідентифікації осіб, зниклих безвісти за особливих обставин збирається така інформація: дата та місце знайдення людських останків, обставини смерті (зникнення) особи, ознаки зовнішності особи (вік, стать, зріст, статура тощо, одяг, особливі прикмети і речі), дані медичної історії, стоматологічні дані та генетичний профіль (зразки та профілі ДНК).

Способами ідентифікації осіб, зниклих безвісти за особливих обставин є: 1) вилучення тіл (останків) померлих (загиблих) з їх місцезнаходження на місцевості або з необлікованих поховань з метою

ідентифікації останків та їх подальшого перепоховання відповідно до ритуальних (релігійних) обрядів; 2) ведення обліку осіб, зниклих безвісти, з метою їх розшуку – електронного Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; 3) отримання будь-якої інформації, що може сприяти розшуку особи, зниклої безвісти за особливих обставин (її ймовірне місцеперебування, визначення місця поховання або місцезнаходження останків померлої особи); 4) проведення пред'явлення для впізнання невпізнаного трупа; 5) проведення експрес-аналізу ДНК за останками померлої особи та зразками відібраними у близьких родичів та членів сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин; 6) експертне дослідження невпізнаних тіл (останків) померлих (загиблих) осіб (проведення судово-медичної, судово-портретної, дактилоскопічної експертиз).

На сьогодні, достовірним способом ідентифікації тіл (останків) померлих (загиблих) осіб є проведення судових експертиз, зокрема: судово-медичної та судово-портретної.

Медична ідентифікація тіл (останків) померлих (загиблих) осіб полягає у визначенні належності останків конкретній особі шляхом порівняння відомої інформації про особу, зниклу безвісти (прижиттєвої інформації), та інформації, отриманої за результатами дослідження мертвого тіла (посмертної інформації). У свою чергу, судово-медична ідентифікація тіл (останків) померлих (загиблих) осіб – це комплекс заходів та методів, спрямованих на достовірне встановлення належності останків конкретній особі з використанням словесного портрета, стоматологічних даних, особливих прикмет, генетичного аналізу тканин у зіставленні з прижиттєво задокументованими медичними та антропологічними даними. Тобто, достовірним способом є проведення судово-медичної ідентифікації.

У свою чергу, основним завданням портретної експертизи є ідентифікація особи (трупа) за фотознімком (фотокарткою, негативом) та відеозаписом. Порівняльними матеріалами для ідентифікації особи за фотознімком можуть бути достовірні фотографії та відеозапис цієї особи (любительські, професійні, а також експериментальні). Доцільно, щоб серед порівняльних зразків були знімки, близькі до досліджуваного за часом зйомки і ракурсом зображення. Ідентифікація трупа проводиться шляхом порівняння фотознімка трупа з прижиттєвими знімками. Знімки самого трупа повинні бути зроблені не тільки у фас, профіль, але й у декількох інших ракурсах, оскільки серед прижиттєвих знімків може не бути зразків, на яких особа зображена у фас або профіль. Для проведення портретної експертизи трупа перед фотозйомкою слід зробити йому туалет [3, с. 288].

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що ідентифікація осіб, зниклих безвісти за особливих обставин можлива завдяки низці дієвих способів, найдостовірнішими серед них є проведення судових експертиз. Також, досить ефективним способом ідентифікації особи є проведення експрес-аналізу ДНК за останками померлого та зразками

відібраними у її близьких родичів. Однак, на превеликий жаль, на сьогодні, доводиться констатувати значну кількість невстановлених осіб, зниклих безвісти за особливих обставин і це пов'язано, у більшості випадків, з відсутністю порівняльного матеріалу для експертного дослідження. У зв'язку з цим, залишається накопичувати виявлену інформацію про зниклу особу, з тим, щоб у подальшому можна було її ідентифікувати за отриманими зразками.

Список використаних джерел

1. Заступник голови МВС назвав кількість зниклих безвісти через війну. *Радіо свобода*. 25 жовт. 2023 р. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-mvs-kilkist-znyklyh-bezvisty/32624180.html.

2. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»: Закон України від 12 лип. 2018 року № 2505-VIII URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text.

3. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін. ; за ред. В. В. Пясковського ; 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

Полтавський Андрій Олександрович,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з питань криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ

ПИТАННЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕТОДИК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ: ВІД ПЛАНУВАННЯ ДО ПРИПИНЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ

Через понад 15 років із часу отримання незалежності в Україні було затверджено Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, створено їх (експертних методик) Реєстр [1, 2]. На момент формування Реєстру в 2008 році дефініцію «методика проведення судової експертизи» було визначено як результат наукової роботи, що містить систему методів дослідження, які застосовуються в процесі послідовних дій експерта з метою виконання певного експертного завдання, а тому в якості експертних методик, окрім самих методик, до нього (Реєстру) включалися частини (розділи, підрозділи тощо) посібників, методичні рекомендації, остаточні звіти із проведення науково-дослідних робіт (далі – НДР) тощо, які, фактично, не є методиками. Слід зазначити й те, що на той час було відсутнє визначення експертної методики як офіційного видання, не було врегульовано зміст, структуру та порядок оформлення експертних методик, не був визначеним детально нормативний порядок функціонування експертних методик. З плином часу, тобто ще понад 15 років, подана ситуація суттєво не змінилася, що складає

певну методологічну проблему судово-експертної діяльності. Причиною такого стану справ є, на наш погляд, неналежне нормативне забезпечення функціонування методик проведення судових експертиз.

У 2012 році було розроблено методичні рекомендації, якими було актуалізоване поняття експертної методики, визначено її (методики) зміст та структуру з урахуванням вимог (особливостей) міжнародних стандартів якості, прийнятих в Україні [3]. Зазначені методичні рекомендації було рекомендовано Координаційною радою з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України (далі – Координаційна рада) для врахування під час розробки методик проведення судових експертиз (рішення від 12.09.2014). У 2013 році до Постанови Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 595 [1], було внесено доповнення, якими врегульовано порядок внесення змін до методик і припинення їх застосування [4].

Зважаючи на те, що:

– у 2014 році було прийнято нову редакцію Керівництва G-19 «Модулі в криміналістичному процесі», виданому Міжнародною організацією з акредитації лабораторій (ILAC – International Laboratory Accreditation Cooperation);

– у 2015 році в Україні приймається нова редакція основного міжнародного стандарту систем управління якістю ДСТУ ISO 9001:2015 «Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2015, IDT)», а у 2019 році приймаються нові редакції міжнародних стандартів з оцінювання відповідності ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT)» та ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 «Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT; ISO/IEC 17020:2012, IDT)», на відповідність вимогам яких акредитуються установи з експертного забезпечення правосуддя, а також приймаються або змінюються інші нормативні документи;

– було ініційовано актуалізацію положень зазначених вище рекомендацій, за результатами якої було видано другу перероблену та доповнену їх редакцію [4], що рекомендовано Координаційною радою для використання в експертній практиці із включенням її до Переліку рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 08.05.2018 № 1467/5 (рішення від 28.01.2021).

Проте, це не вирішило проблему досконалого нормативного врегулювання функціонування експертних методик.

Методики проведення судових експертиз розроблюються під час проведення НДР в рамках науково-методичного забезпечення, під яким розуміється, перш за все, провадження наукових робіт із розроблення експертних методик, організацію якого (провадження) покладено на міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, до сфери

управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність; прийняття НДР (методик), результатів їх (методик) апробації науковими радами зазначених установ із метою надання рекомендацій щодо впровадження методик у практичну діяльність експертів із наступним прийняттям рішення Координаційною радою про включення їх (методик) до Реєстру методик проведення судових експертиз із можливим внесенням змін та припиненням дії методик [1, 2, 6]. У цьому нормативно визначеному ланцюгу від розроблення та прийняття методик до припинення їх застосування відсутні такі важливі етапи як періодичні перевіряння та переглядання методик проведення судових експертиз. Безсумнівним є те, що така робота з удосконалення науково-методичного забезпечення судової експертизи повинна проводитися постійно, що потребує обов'язкового унормування. У цьому сенсі, на наш погляд, необхідно використати досвід проведення національної стандартизації (який, на сьогодні, відповідає міжнародній та європейській практиці), одними із видів робіт якої (стандартизації) є перевіряння та переглядання національних нормативних документів – стандартів і кодексів усталеної практики (далі – НД). Відповідно до Правил проведення робіт із національної стандартизації національні НД перевіряються принаймні один раз на п'ять років із дати набуття чинності НД або останньої перевірки, якщо не виникає потреби перевірити їх раніше. Національний орган стандартизації (далі – НОС) відстежує терміни набуття чинності чи дати останньої перевірки НД, у разі строку використання яких необхідно перевірити національні НД, та щороку готує щорічний план перевірки національних НД, в якому вказується, у тому числі, термін виконання перевірки та результат перевірки національного НД. За результатами перевірки національного НД у висновку надаються такі пропозиції:

– застосовувати національний НД далі, не переглядаючи;

– застосовувати національний НД далі із обмеженням сфери застосування;

– скасувати національний НД;

– переглянути національний НД;

– розробити проєкт зміни до національного НД.

Надалі НОС відповідно до результатів перевірки:

– видає відповідний наказ, яким скасовує національний НД;

– видає відповідний наказ, у якому зазначають умови подальшого застосування та сферу, на яку не поширюються вимоги національного НД;

– розглядає пропозицію щодо перегляду національного НД або розроблення зміни до національного НД із внесенням її до програми робіт з національної стандартизації.

Перегляд національного НД здійснюють за потреби змінити його певні положення за умови, що загальний обсяг змін до НД перевищує 50 % від загального обсягу НД [7]. Враховуючи викладене, на наш

погляд, з метою постійного підтримання Реєстру методик проведення судових експертиз в актуальному стані необхідно внести зміни до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз [2, 3] або розробити окремий нормативний акт щодо планового обов'язкового перевіряння експертних методик принаймні один раз на п'ять років із наступним прийняттям рішення щодо подальшого застосування методик, внесення змін до методик, переглядання методик із їх наступним перевиданням або припинення їх дії.

Таким чином у системі науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності є суттєва прогалина, яка полягає у відсутності нормативного регулювання перевіряння та переглядання методик проведення судових експертиз. Зазначена проблематика, на наш погляд, може бути усунена розробленням проєкту ДСТУ «Судово-експертна діяльність. Правила розробляння, викладання й оформлення методик проведення судових експертиз» та його (ДСТУ) наступним прийняттям Національним органом стандартизації. При цьому, вже сьогодні необхідно почати проведення «інвентаризації» експертних методик, включених до Реєстру:

– розробленням сучасних древ родів, класів, видів, підвидів тощо судових експертиз і визначенням їх фактичного методичного забезпечення загальними та окремими методиками, що включені до Реєстру;

– встановленням застарілих та тих, що дублюються, експертних методик;

– вирізненням методик, що потребують актуалізування, у тому числі у зв'язку з акредитацією експертних лабораторій на відповідність вимогам міжнародних стандартів, прийнятих в Україні. За результатами проведеної роботи потрібно виключити із Реєстру застарілі методики; об'єднати методики, що дублюються, або замінити їх знов розробленими методиками; актуалізувати методики, прийняті до 2023 року (що не відповідають зазначеним вище методичним рекомендаціям [4]); визначити методики, що підлягають розробленню.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 № 595. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text.

2. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України від 02.10.2008 № 1666/5 (зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02.10.2008 за № 924/15615). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/z0924-08#Text.

3. Рувін О. Г., Полтавський А. О., Бондар М. Є. та ін. Розробка експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням

міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні) : метод. рек. / КНДІСЕ. Київ, 2015. 76 с.

4. Про внесення змін до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз: постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2013 № 814. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/814-2013-%D0%BF#Text (режим доступу 16.11.2023).

5. Рувін О. Г., Полтавський А. О., Будко Т. В. та ін. Розроблення експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів, прийнятих в Україні) : метод. рек. / КНДІСЕ. Київ, 2021. 144 с.

6. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws /show/4038-12#Text.

7. ДСТУ 1.2:2015. Національна стандартизація. Правила проведення робіт з Національної стандартизації. ДП «УкрНДНЦ»: Київ, 2015. URL: https://quality.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/dstu_1_2_2015.pdf.

Полях Анатолій Михайлович,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Військова агресія з боку росії докорінно змінила життя громадян нашої країни. Більша частина населення нашої держави вважає своїм обов'язком докласти максимум зусиль для звільнення зайнятих ворогом земель та скорішої перемоги.

В той же час, незважаючи на складний період, який проходить наша держава, реальною загрозою для національної безпеки держави й цілих народів залишається наркозлочинність, яка на даний час нібито відійшла на другий план. Контрабанда, виготовлення та збут наркотичних засобів, як елементи наркозлочинності, є одними з особливо небезпечних злочинів, боротьбі з яким слід приділяти особливу увагу.

Українськими вченими спільно з правоохоронними органами розроблені відповідні методики та програми, які дозволяють на належному рівні протидіяти розповсюдженню незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Поряд з цим, в інших країнах світу наявні методики та програми, які дозволяють ефективно протидіяти цьому негативному явищу й тому існує нагальна потреба звернути увагу на позитивний зарубіжний досвід та у разі необхідності запровадити його.

Наразі практично у всіх країнах світу існує комплекс законодавчих норм, які регулюють різні аспекти, пов'язані з протидією незаконному обігу наркотичних засобів, що обумовлено насамперед необхідністю державного контролю обігу наркотиків та наявністю міжнародно-правових зобов'язань на рівні міждержавних відносин.

Однією з країн, де на належному рівні налагоджено роботу щодо розслідування та протидії незаконному обігу наркотичних засобів є США, що відноситься до держав, які дотримуються жорсткої законодавчої політики у сфері контролю за обігом наркотиків.

За скоєння злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, в США встановлюються досить суворі заходи кримінального покарання, що у виняткових випадках передбачають застосування страти. Здійснюється жорсткий контроль за усіма видами наркотичних засобів, зосереджуються зусилля на протидії незаконному продажу наркотиків.

Відповідно до чинного законодавства США, розробка загальнодержавної антинаркотичної політики здійснюється під особистим контролем Президента країни, який формує національну антинаркотичну стратегію та щорічно визначає її основні завдання та пріоритетні напрямки діяльності.

Ключове місце у діяльності правоохоронних органів США займають оперативно-розшукові методи, оскільки співробітники поліцейських відомств виступають не тільки як суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, а й одночасно як слідчі. Це зумовлено відсутністю у правоохоронній системі США будь-якого законодавчого розмежування між оперативно-розшуковими заходами та слідчими діями, а також відсутністю процесуальної стадії попереднього розслідування.

Процес розслідування злочинів у США – це проведення негласних оперативно-розшукових дій, без участі адвоката, без повідомлення підозрюваних осіб про їх проведення (виключенням є лише пред'явлення підозрюваній особі ордера на обшук). В рамках такого процесу відбувається формування процесуальних доказів, які згодом подаються до судових органів, після чого вони вивчаються та оцінюються у рамках судового процесу. Поліцейська оперативно-розшукова тактика протидії незаконному обігу наркотичних засобів у США складається з таких основних оперативно-розшукових дій: використання агентів, зовнішнє спостереження, перехоплення та прослуховування переговорів.

Результати вищезазначених негласних методів роботи американської поліції надалі не лише стають доказами у справах про незаконний обіг наркотиків, але й є підставами для проведення інших оперативно-слідчих заходів. Так, повідомлення інформатора про те, що конкретна особа зберігає у себе вдома наркотики, є підставою для отримання ордера на обшук, а запис прослуханих телефонних розмов використовується як доказ проти обвинуваченого.

Використання інформаторів під час проведення будь-яких оперативно-розшукових заходів регламентується Інструктивним листом Генерального Атторнея США від 15 грудня 1976 р. [1]. Надалі інформатори, як особи з числа громадян, так і штатні співробітники поліції, беруть участь у судовому процесі з боку обвинувачення, де дають свідчення про факти, які стали їм відомі під час проведення оперативно-розшукових заходів, та викривають підсудних в інкримінованих їм протиправних діяннях, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів.

Також слід зазначити, що участь інформаторів у судових процесах США здійснюється виключно у гласному порядку та, на відміну від правових положень українського законодавства (див.: ч. 10 ст. 352 КПК України), засекречення особи – інформатора при дачі ним свідчень у суді не передбачено. Водночас, згідно з положеннями Закону «Про контроль над організованою злочинністю» 1970 року, Генеральний прокурор Сполучених Штатів має право вживати відповідних заходів щодо забезпечення безпеки свідків звинувачення та членів їхніх сімей у справах про організовану злочинність, у тому числі й незаконний обіг наркотиків. Такі свідки у передбаченому законом порядку забезпечуються документами щодо зміни установчих даних та, за необхідності, здійснюють зміну місця проживання за рахунок коштів державного бюджету.

У США до основних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, які використовують спеціальні, переважно негласного характеру, прийоми та способи боротьби з наркотиками поряд з поліцією та Федеральним бюро розслідувань (далі – ФБР) слід також віднести Управління по боротьбі з наркотиками (далі –УБН), що входить до складу Міністерства юстиції США [2]. УБН було створено 1 липня 1973 року. УБН є федеральним правоохоронним органом США, якому доручено боротися з незаконним обігом та розповсюдженням наркотиків. Воно також є провідним агентством із внутрішнього забезпечення дотримання закону про контрольовані речовини, поділяючи паралельну юрисдикцію з ФБР, а також несе виняткову відповідальність за координацію та проведення розслідувань у справах про наркотики як усередині країни, так і за кордоном.

УБН США є органом, який застосовує федеральне законодавство про речовини з обмеженим обігом шляхом розслідування діяльності передбачуваних чи підозрюваних великих наркоторговців. УБН є відповідальним за регулювання законної діяльності з реалізації речовин з обмеженим обігом. Агенти, які відстежують потрапляння наркотиків у мережу злочинного наркобізнесу, вивчають бухгалтерську звітність оптових наркоторговців, постачальників та виробників наркотиків. Вони перевіряють записи та споруди, що належать великим виробникам і продавцям наркотиків, розслідують випадки «перекачування» наркотиків з легальних джерел у незаконний обіг.

Також в УБН є діючі агенти в інших країнах, де їх завданням є забезпечення співпраці у боротьбі з незаконним наркообігом, що ведеться на міжнародному рівні, та надання допомоги у спеціалізованій підготовці співробітників правоохоронних органів іноземних держав [3].

Список використаних джерел

1. Руководство для судебного клерка. Федеральный судебный центр 2007. URL: www.undp.org ›files ›migration›un_uzb_Law_ Clerk_Handbook.

2. Теж саме.

3. Офіційний сайт Управління по боротьбі з наркотиками Міністерства юстиції США. URL: https://www.dea.gov/mission.

Свобода Євгенія Юріївна,
професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Михальчук Тетяна Володимирівна,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ 3D ДОКУМЕНТУВАННЯ СЛІДІВ ВЗУТТЯ

Найбільш поширеними видами доказів, які можуть пов’язати конкретну особу з місцем злочину, є сліди рук і сліди взуття. Багато злочинців одягають маски, щоб приховати обличчя, і користуються рукавичками, щоб не залишати сліди рук.

Тим не менш, дуже рідко злочинці прикривають або навіть намагаються змінити сліди взуття. Ось чому практично кожне місце злочину заповнене доказами слідів взуття, які можуть безпосередньо «прив’язати» підозрюваного до злочину.

Якщо задокументувати та зібрати належним чином, такі докази можуть надати велику кількість деталей, крім ідентифікації підозрюваного, навіть дозволяючи реконструювати частину самого злочину: тип, марку, розмір і конкретну модель взуття, кількість підозрюваних, шляхи підходу та відходу до місця злочину.

Сліди взуття є одними із найбільш «крихких» доказів, знайдених на місці злочину або поблизу нього. Отже, їх потрібно зафіксувати та негайно зібрати, особливо якщо вони знаходяться на вулиці та вразливі до природних змін, не кажучи вже про ризик ушкодження перехожими та іншими особами.

Серйозним недоліком традиційного методу вилучення об’ємних слідів взуття – виготовлення зліпків – є те, що це інтенсивний контактний, деструктивний процес, що означає, що є лише один шанс,

перш ніж оригінальний відбиток буде пошкоджений і більше не зможе бути доказом.

Як тільки матеріал (традиційно гіпс) для виготовлення зліпків буде готовий, його необхідно рівномірно влити у слід взуття з правильною швидкістю. Інакше можна легко зіпсувати зліпок ще до того, як він встигне затвердіти. Цей процес значною мірою залежить від кваліфікації спеціаліста-криміналіста на місці злочину. Інші проблеми можуть виникнути через неправильне змішування матеріалів або наявність бульбашок у ньому. Ще одна проблема полягає в тому, що матеріал для виготовлення зліпків часто збирає каміння, бруд, траву, гілки та інші шматочки сміття, тому вони стають частиною зліпку. Однак перед тим, як їх можна буде витягти зі зліпків, матеріал повинен повністю затвердіти (протягом 24-48 годин), інакше зліпки можуть бути серйозно пошкоджені.

Сьогодні все більше працівників правоохоронних органів і слідчих за кордоном використовують 3D-сканери для документування та збору доказів, зокрема і слідів взуття. 3D лазерні сканери – це пристрої, які використовують лазерне випромінювання для створення тривимірних моделей об'єктів або поверхонь. Вони сканують об'єкт з високою точністю і збирають дані про його геометрію та текстуру. 3D-сканери за своєю природою є безконтактними та неруйнівними, що робить їх ідеальним вибором для поставлених завдань, оскільки сканування можна виконувати легко та безпечно, без жодного ризику пошкодження доказів.

На відміну від годин очікування, перш ніж відбитки взуття висохнуть, отримані 3D-моделі зі сканерів можуть бути готові вже за кілька хвилин після зйомки, навіть на місці злочину. Ними можна поділитися з іншими слідчими, спеціалістами, експертами в місті чи за його межами.

Деякі 3D-сканери також можна використовувати для зйомки слідів взуття на снігу [1]. Навіть із спеціальними спреями для захисту снігу від пошкоджень під час виготовлення зліпків, багато спеціалістів або не мають доступу до цих інструментів на місці події, або просто не мають часу та ресурсів, щоб чекати, доки цей процес завершиться.

Нещодавно студенткою Технологічного університету Онтаріо (Канада) Джулією Харві було проведено дослідження «Recovery of footwear impression evidence using portable 3D scanning technologies»[1], метою якого було дослідити, чи може 3D-сканування бути прийнятною заміною для традиційного виготовлення слідів взуття [2]. Під час дослідження було створено чотири окремі сліди взуття (використовувалися черевики та кросівки) на двох різних субстратах (грунт і пісок) і проведені обчислення для визначення точності отриманих 3D-моделей. Результати дослідження показали, що

[1] У перекладі з анг. «Відновлення доказів відбитків взуття за допомогою портативних технологій 3D-сканування».

портативний 3D-сканер може замінити виготовлення зліпків сліду взуття. Результати подібні до 2D-фотозйомки, з додатковою перевагою можливості перегляду всіх деталей сліду зблизька, під будь-яким можливим кутом.

Крім точності 3D-сканування має ще ряд переваг порівняно із традиційними методами, зокрема:

– швидкість зйомки (менше хвилини на показ);

– можливість робити аналіз ще на місці події (розрахунки відстаней між особливостями підошви та індивідуальними характеристиками);

– просте зберігання та обмін 3D-даними між відділами та підрозділами;

– можливість 3D-друку реалістичних копій.

Створення в майбутньому тривимірної колекції слідів взуття, зробленими на різних поверхнях або в різних погодних умовах може стати корисним для працівників правоохоронних органів.

Крім зйомки слідів взуття на місці злочину, професійні 3D-сканери можуть робити набагато більше, починаючи від документування візерунків плям крові, кульових отворів, людських тіл та їх фрагментів, а також зброї, інструментів та інших об'єктів, включаючи всю обстановку навколо.

Список використаних джерел

1. Patrick Thorn & Co. URL: https://www.artec3d.com/reseller/patrick-thorn-co.

2. 3D documentation of footwear impressions at crime scenes in minutes, no contact needed. URL: https://www.artec3d.com/cases/3d-scanning-footwear-impressions-for-forensics?utm_source=linkedin.com&utm_medium=social&utm_campaign=organic_post.

Семенов Віктор Васильович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Азамат Надія Євгеніївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МЕТОДІВ НАУКИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методи криміналістики грають важливу роль як у наукових дослідженнях, так і в практичній діяльності правоохоронних органів з розслідування кримінальних правопорушень.

Криміналістика створює науковий фундамент для розуміння необхідності і доцільності використання відповідних методів у різних напрямах боротьби зі злочинністю. Вдосконалює вже існуючи та

розробляє нові методи, аналізує їх на відповідність сучасним викликам та ефективність використання.

Методи криміналістики – це способи вирішення наукових задач в процесі криміналістичних досліджень теоретичного і прикладного характеру. У науковій сфері криміналістика спрямована на розробку нових методів та технологій кримінальних правопорушень. Вона допомагає аналізувати традиційні слідчі методики та пошукові методи, що використовуються в практиці розслідування [1, с. 161].

Для потреб практичній діяльності правоохоронних органів криміналістика створює "набори" практичних інструментів для розслідування кримінальних правопорушень, включаючи збір і аналіз криміналістично значущої інформації, методики проведення судових експертиз, методи ідентифікації об'єктів різних видів. Криміналістика активно взаємодіє з іншими науками, такими як біологія, хімія, інформаційні технології тощо, для розробки нових методів дослідження доказів і виявлення злочинців.

Призначення різних видів експертиз, таких як дактилоскопічна, балістична, молекулярно-генетична та інші, для вирішення ідентифікаційних та діагностичних завдань щодо об'єктів пов'язаних з подією кримінального правопорушення, також тактична та методична складова дозволяє на основі отриманих доказів розробити алгоритм дій з розслідування обставин кримінального правопорушення, та може використовуватися для розробки стратегій та заходів з попередження злочинів та покращення ситуації з безпекою в суспільстві [2, с. 17].

В умовах сьогодення криміналістика повинна постійно розвіватися та вдосконалюватися відповідно до потреб правоохоронних органів і вимог законодавства. Постійний взаємозв'язок між науковими дослідженнями та потребами практики розслідування робить криміналістику ефективним інструментом в боротьбі зі злочинністю.

Наукове обґрунтування та формалізація методів розслідування сприяє забезпеченню об'єктивності подальшого судового процесу та уникнення можливих помилок.

Наукові розробки криміналістики, їх опрацювання при підготовці та підвищенні кваліфікації працівників правоохоронних органів сприяють підготовці кваліфікованих фахівців для правоохоронних органів, які в змозі ефективно використовувати методи криміналістики в практичної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень.

Такі дослідження допомагають аналізувати різні аспекти злочинів, такі як їх природа, суспільні наслідки, мотивація винних тощо. Це сприяє розвитку наукової бази для розуміння кримінальних явищ, дозволяє створювати та вдосконалювати методи і технології для збору, обробки та аналізу доказів у кримінальних провадженнях.

Усі ці аспекти показують важливість взаємодії між науковою криміналістикою та практичною криміналістикою у забезпеченні

ефективного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень і забезпеченні справедливості в судовому процесі.

Наукові дослідження допомагають розробляти нові методи і технології, які підвищують ефективність розкриття злочинів та розслідування. Вони також сприяють розвитку стандартів і протоколів, що використовуються в практиці.

З іншого боку, вивчення практичного досвіду розслідування надає науковцям побачити конкретні результати використання методів криміналістики, дозволяючи їм вдосконалювати і адаптувати їх до сучасних реалій [1, с. 174].

Таким чином зусилля науковців з розробки та удосконалення методів криміналістики та працівників правоохоронних органів з ефективного їх використання спрямовані на виконання спільного завдання – забезпечення боротьби зі злочинністю. Співпраця між наукою та практикою в галузі криміналістики сприяє підвищенню професійної компетентності фахівців та забезпеченню довіри до судової системи. Таким чином, це взаємодія є ключовою в забезпеченні безпеки та справедливості в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування кримінальних правопорушень : підручник / Цільмак О. М., Користін О. Є., Талалай Д. В., Шаптала О. С. 2015. С. 161–174.

2. Криміналістика : підручник / Шепітько В.Ю., Журавель В.А., Коновалова В.О. Харків : Право. 2019. С. 17.

Семенов Віктор Васильович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Янченко Анастасія Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Національної академії внутрішніх справ

ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ

Криміналістична наука повинна постійно розвиватись і вдосконалюватись. Це об’єктивно пов’язано з рядом факторів, таких як: зростання складності і досконалості способів вчинення злочинів, оскільки злочинці використовують все більш складні засоби вчинення злочинів, що ускладнює їх розкриття; розвиток науки і техніки дає поштовх до розвитку криміналістики, адже нові технології дозволяють створювати більш чутливі і точні технічні засоби дослідження для отримання більш детальної і достовірної інформацію про об’єкти дослідження; зміна суспільних відносин призводить до зміни характеру злочинності. Відповідно до цих факторів еволюціонують і криміналістичні методи.

Традиційні, загальнонаукові методи, такі як спостереження, опис, порівняння, експеримент і моделювання, залишаються основою

криміналістичної науки. Однак вони постійно вдосконалюються завдяки розвитку науки і техніки. Наприклад, розвиток нових технологій дозволяє створювати більш чутливі і точні прилади для спостереження, а також методи аналізу цифрових даних.

Сучасні криміналістичні методи, такі як методи молекулярної біології, цифрової криміналістики, кібернетики і дистанційного зондування Землі, дозволяють вирішувати завдання, які неможливо вирішити за допомогою традиційних методів.

Так, наприклад, метод криміналістичної фотографії постійно розвивається, і одним з її останніх досягнень є метод сферичної панорами. Цей метод має ряд переваг порівняно з звичайною криміналістичною фотографією.

Звичайна криміналістична фотографія дозволяє зафіксувати місце події з одного або декількох ракурсів. Це дозволяє отримати детальну інформацію про об'єкти і обстановку на місці події, але не дозволяє отримати загальне уявлення про їх взаєморозташування.

Натомість, метод сферичної панорами дозволяє отримати панорамний знімок місця події, який відображає простір із максимальним кутом охоплення. Це дозволяє отримати уявлення про взаєморозташування всіх об'єктів на місці події, що є дуже важливим для розслідування злочинів.

Крім того, метод сферичної панорами дозволяє створювати віртуальні тури, що дозволяє віртуально переміщатися територією, де проводиться огляд місця події. Це дає можливість особам, які не були присутні на місці події, формувати версії про механізм злочину і вивчати матеріальну обстановку [1, с. 120].

Таким чином, метод сферичної панорами є більш ефективним і інформативним, ніж звичайна криміналістична фотографія. Він дозволяє отримати більш детальну інформацію про місце події і створює додаткові можливості для розслідування злочинів.

Для ефективного розслідування злочинів під час огляду місця події використовуються сучасні науково-технічні засоби, такі як системи глобального супутникового позиціювання (GPS) та лазерні 3D сканери.

GPS-прилади дозволяють оперативно фіксувати географічні координати будь-якої точки на місці події, а також розташування об'єктів і відстані між ними. Це особливо важливо, коли огляд проводиться на відкритій місцевості, де немає надійних орієнтирів.

Лазерні 3D сканери забезпечують комплексну фіксацію обстановки на місці події з точним відображенням зовнішнього вигляду, форми, вимірювань відстані між об'єктами, кутів їх взаєморозташування та розмірів. Це дозволяє досліджувати обстановку на місці події в цілому через будь-який час [2, с. 164].

Традиційний метод огляду місця події передбачає використання лише візуальної фіксації обстановки, однак цього може бути недостатньо для отримання повної та точної інформації про місце події.

Сучасні науково-технічні засоби дозволяють значно підвищити ефективність огляду місця події. Вони забезпечують більш точну і детальну фіксацію обстановки, що може сприяти успішному розслідуванню злочинів.

Використання 3D-моделей для реконструкції злочинів є ефективним методом, який дозволяє краще зрозуміти механізм злочину і зібрати додаткові докази.

3D-моделі створюються на основі показань учасників кримінального провадження, результатів проведення слідчих (розшукових) дій, судових експертиз. Вони дозволяють відтворити обстановку на місці злочину з високою точністю і деталізацією.

3D-моделі можуть використовуватися для різних цілей, зокрема:

1. Для відтворення подій у ході допиту. Це дозволяє уточнити показання учасників кримінального провадження і зібрати додаткову інформацію.

2. Для проведення слідчого експерименту. 3D-моделі можуть використовуватися для перевірки версій про механізм злочину і поведінку учасників.

3. Для демонстрації доказів суду. 3D-моделі дозволяють наочно показати суду, як відбувалися події.

Традиційний метод реконструкції злочинів передбачає використання описових матеріалів, таких як протоколи огляду місця події, схеми, малюнки. Цей метод може бути недостатньо ефективним, оскільки він не дозволяє повною мірою відтворити обстановку на місці злочину. 3D-моделі є більш точним і інформативним методом реконструкції злочинів. Вони дозволяють краще зрозуміти механізм злочину і зібрати додаткові докази [3, с. 76].

Таким чином, еволюція криміналістичних методів є закономірним процесом, який забезпечує підвищення ефективності розслідування злочинів. Сучасні методи криміналістики дозволяють отримувати нову інформацію про злочин і його учасників, що може сприяти відновленню справедливості.

Список використаних джерел

1. Семенов В. В., Терешкевич А І. Використання новітніх технологій та досягнень науки й техніки в кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза*. 2015. № 60. С. 117–125.

2. Юсупов В. Сучасні напрямки розвитку криміналістики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 163–166.

3. Buck U., Naether S., Räss B., Jackowski C., Thali M. J. Accident or homicide – Virtual crime scene reconstruction using 3D methods. Forensic Science International. 2013. 10 Feb. Volume 225. P. 75–84. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073812002587?via%3 Dihub.

Ткач Андрій Володимирович,
прокурор Печерської окружної прокуратури
міста Києва, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПІД ЧАС ВІДІБРАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ: СУДОВИЙ АСПЕКТ

Одним із важливих процесуальних джерел доказів, безумовно, є висновок експерта. Аналіз актуальної судової практики підтверджує, що саме під час судового розгляду стороною захисту вживаються активні заходи щодо дискредитації письмових доказів обвинувачення у вигляді висновків експертів. Особливої уваги заслуговує оскарження висновків молекулярно-генетичних експертиз під час судового розгляду.

В якості аргументів сторона захисту, як правило, апелює до практики Європейського суду з прав людини. Зокрема, рішення ЄСПЛ «Яллог проти Німеччини», де суд вказав, що метод і ступінь примусу, застосованого до заявника були визнані нелюдськими і такими, що принижують гідність, поводженнями. А громадський інтерес аж ніяк не міг виправдати таке тяжке втручання у фізичну і психічну цілісність людини, що потягло за собою порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

Також при намаганні поставити під сумнів належність висновку експерта у вказаній категорії кримінальних проваджень поширене посилання на рішення ЄСПЛ «Функе проти Франції», у якому Суд зазначив про неможливе здійснення по відношенню до особи будь-якого примусу з метою надання цією особою доказів, які згодом буде покладено в основу її обвинувачення [2].

Проте, на наше переконання, зазначені посилання на рішення ЄСПЛ є виправданими лише коли мова йде про відібрання біологічних зразків у особи в примусовому порядку та отримані результати у подальшому було покладено в основу обвинувачення. Вказане підтверджується дослідженою нами практикою Верховного Суду.

Так у постанові колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі ВС від 10.02.2022 у справі № 163/2245/17 зазначається, що «Європейський суд з прав людини у своїй практиці звертав увагу на недопущення застосування до особи примусових заходів задля отримання від неї даних, які можуть бути використані як підстава для висунення обвинувачення такій особі. Право не свідчити проти себе передбачає, зокрема, що у кримінальній справі сторона обвинувачення, намагаючись довести вину обвинуваченого, не може використовувати докази, здобуті всупереч волі обвинуваченого за допомогою методів примусу чи тиску» [3].

Однак, коли йдеться про добровільне надання особою біологічних зразків для проведення експертизи, навіть без участі

захисника-це згідно правових позицій Верховного Суду не є порушенням кримінальних процесуальних гарантій.

Розглянемо кілька прикладів із судової практики в аспекті оскарження рішень судів першої і апеляційної інстанцій, де сторона захисту ставила під сумнів процесуальний порядок відібрання біологічних зразків з посиланням на порушення прав підзахисних.

Зокрема, у одному випадку захисник стверджував про недопустимість протоколу отримання зразків для експертизи, оскільки слідчу дію проведено без захисника у кримінальному провадженні, де участь є обов`язковою з огляду на вимогу ст. 52 КПК України. Крім того, захисник вважав, що відсутність у матеріалах провадження окремого процесуального документа, який би підтверджував добровільну згоду підзахисного на надання зразків для проведення експертизи, є безумовною підставою для визнання протоколу отримання зразків для проведення експертизи недопустимим доказом.

У постанові колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі ВС від 29 березня 2023 року у справі № 472/827/20 зазначається, що отримання біологічних зразків для експертизи є самостійною процесуальною дією, яка здійснюється в порядку, встановленому положеннями статей 241, 245 КПК України, і про проведення якої складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу. При цьому колегія суддів ураховує, що в аспекті гарантій, передбачених ст. 6 Конвенції, за дотичною практикою ЄСПЛ право не свідчити проти себе не поширюється на інформацію, яка існує незалежно від волі особи та яку можна отримати, вдаючись до відповідних примусових повноважень, як наприклад, отримання документів у належному процесуальному порядку, примусове відібрання зразків для встановлення стану алкогольного сп'яніння, а також зразків крові, сечі та шкіри для аналізу ДНК (рішення ЄСПЛ «Саундерс проти Сполученого Королівства» від 17 грудня 1996 року, «О`Халлоран і Френсіс проти Сполученого Королівства» від 29 червня 2007 року).

В цьому контексті колегія суддів зазначила, що «слідує правовим позиціям Верховного Суду, який неодноразово зазначав-присутність захисника під час відібрання біологічних зразків не може змінити змісту доказу, який отримується в такий спосіб (рішення від 02 квітня 2020 року у справі № 415/1864/14-к, провадження № 51-6004км19; від 26 січня 2021 року у справі № 236/4268/18, провадження № 51-3124км20; від 26 жовтня 2022 року у справі № 317/3345/20, провадження № 51-2042км22), тому відсутні підстави для визнання недопустимим протоколу отримання біологічних зразків для експертизи та похідних від нього доказів. Також ВС вказав, що «приписи кримінального процесуального закону не висувають вимогу про складання окремого процесуального документа щодо

підтвердження добровільної згоди на те особи, у якої відбираються біологічні зразки, отже, добровільність такої згоди за необхідності суд може перевірити, спираючись на інші докази, надані сторонами для дослідження» [4].

Аналогічною є судова практика щодо оскарження стороною захисту висновку молекулярно-генетичної експертизи, коли зразки відбирались без присутності понятих. У вказаному аспекті, визнаючи доводи захисту необгрунтованими, ВС колегією суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у своїй постанові від 14.07.2020 у справі № 318/1411/18 зазначив, що «з урахуванням формулювання ч. 3 ст. 245 КПК, яка містить відсильну норму та вказує, що відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 КПК, що передбачає порядок та умови проведення освідування особи, відповідно до якого участь понятих не є обов'язковою» [5].

Отже, не можемо не погодитись із загальними критеріями отримання біологічних зразків для проведення експертизи, сформульованими з огляду на правові висновки Верховного Суду [4]. Ця процедура повинна відбуватись: 1) відповідно до загальних засад кримінального провадження щодо поваги до людської гідності та невтручання у приватне життя; 2) з урахуванням практики Європейського суду з прав людини в аспекті дотримання гарантій, передбачених статтями 3, 6, 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; 3) з урахуванням походження об`єктів експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Справа «Яллог проти Німеччини» (заява № 54810/00): рішення Європейського суду з прав людини від 11 лип. 2006 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/ES026799.

2. Справа «Функе проти Франції» (заява 10828/84): рішення Європейського суду з прав людини від 25 лютого 1993 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57809%22]}.

3. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 163/2245/17 від 10.02.2022. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103283297.

4. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 472/827/20 від 29 березня 2023 року. URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109963729&red=100003b7a73bd58c2fd57b22e0646b8dcf16bd&d=5.

5. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справі № 318/1411/18 від 14.07.2020. URL: https://ips.ligazakon.net/document/C014482.

Філіпов Юрій Євгенович,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Необхідність застосування техніко-криміналістичних засобів, що застосовуються під час розслідування воєнних злочинів у зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням рф на територію України, на другому році війни продовжує залишатися актуальним питанням.

Результативність попередження, розкриття та розслідування будь-яких кримінальних правопорушень, як зазначив професор А. В. Іщенко, безпосередньо залежить від надійності засобів та методів, досконалість яких зумовлена тим, наскільки вони враховують новітні здобутки науково-технічного прогресу. Чим більше вони містять у собі досягнень передової науки і техніки, тим більше їх використання забезпечує оптимізацію вирішення завдань протидії злочинності [1, с. 8–9].

Протягом всієї історії в правоохоронній діяльності використовуються різні технічні засоби та досягнення науки. Об'єктивна необхідність застосування у воєнній криміналістиці науково-технічних засобів визначається не тільки прагненням правоохоронців спростити й прискорити процес розкриття й розслідування злочинів, вчинених в умовах воєнного стану в Україні, але також і властивостями останніх значно розширювати діапазон можливостей пізнавальної слідчої діяльності.

Відповідно, здатність об'єктивно відображати події, що відбуваються, запам'ятовувати їх із найменшими подробицями, довгостроково зберігати й багаторазово відтворювати робить науково-технічні засоби найважливішим інструментом забезпечення об'єктивного розкриття та розслідування кримінальних проваджень і фактором, що сприяє дотриманню прав і свобод громадян [2].

В цілому, науково-технічні засоби поділяються на техніко-криміналістичні і загально-технічні. В.Г. Гончаренко зазначив: поняттям «науково-технічні засоби» слід охоплювати усі без винятку засоби і методи їх застосування, використовувані у слідчій роботі, а терміном «техніко-криміналістичні засоби» – технічні засоби, спеціально створені для криміналістичних цілей чи пристосовані для цього шляхом зміни загально-технічних засобів [3, с. 9–10].

Будь-які технічні засоби та методи їх застосування, що можуть використовуватись при розслідуванні злочинів, вчинених в умовах

воєнного стану, мають розглядаються у як у розділі криміналістичної техніки, так і бути висвітленими у методиці розслідування злочинів, вчинених в умовах воєнного стану. Відповідно, ці технічні засоби є техніко-криміналістичними.

Наприклад, для відео-, фотофіксації доцільно застосовувати безпілотні літальні апарати – мультикоптери (зокрема, квадрокоптери). Відзняті матеріали аерофотозйомки можуть бути використані під час складання план-схеми місця події, особливо у випадку, якщо потрібно негайно завершити огляд у зв'язку зі зміною оперативної обстановки та можливістю опинитись у небезпечній зоні [4, с. 349].

Вважаємо, що техніко-криміналістичні засоби в умовах воєнного стану в Україні можуть бути використані у наступних напрямах розслідування злочинів:

1) вивчення та аналіз слідчих ситуацій, перевірка версій, технічне забезпечення діяльності груп слідчих, що спеціалізуються на розслідуванні воєнних злочинів;

2) збирання доказів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій (оглядів місць подій, ексгумації трупів, обшуків, пред'явлення для впізнання, допитів);

3) отримання порівняльних зразків (з останків трупів з місць масових поховань; ідентифікація військовослужбовців рф; експертні дослідження виявлених речових доказів та ін.);

4) якісна підготовка додатків до протоколів слідчих (розшукових) дій за результатами фото-відеофіксації місця події, у тому числі з використанням аерофотовідеозйомки;

5) технічне супроводження аналітичної роботи з формування, узагальнення, дослідження та використання інформаційно-пошукових ресурсів, реєстрів та баз даних, у тому числі з відкритих джерел інформації в он-лайн просторі.

Список використаних джерел

1. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : монографія / за ред. І. П. Красюка. Київ : Вид. Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних науку, 2003. 359 с.

2. Хараберюш І. Ф. Використання науково-технічних засобів в правоохоронній діяльності. *Часопис Академії адвокатури України.* 2011. № 12(3). С. 1–7.

3. Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике: учеб. пособие. Київ : Вища школа, 1984. 149 с.

4. Пиріг І. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2022. Спец. випуск. № 2. С. 348–353.

Фурман Ярослав Володимирович,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ РОБОТИ З ДАНИМИ БПЛА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Основним кроком при розслідуванні переважної більшості злочинів є огляд місця події, у ході якого з'ясовуються обставини вчиненого діяння, проводиться фотографування, складання планів та схем. Світовий досвід слідчої та експертної практики свідчить про велику користь використання БПЛА та обробки результатів їхньої діяльності спеціальним програмним забезпеченням на місці вчинення злочину.

Рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування приймає особа, яка проводить відповідну процесуальну дію (ч. 1 ст. 107 КПК України) [1].

Для обробки результатів зйомки за допомогою БПЛА використовують спеціалізоване програмне забезпечення по створенню ортофотопланів, хмар точок, цифрових моделей поверхні Землі задля проведення якісного огляду місця події.

Такі програмні продукти як Pix4D, ContextCapture, Photoscan і інші були створені для швидкої побудови тривимірних моделей методом фотограмметрії. Особливо затребувані вони стали з появою доступних БПЛА, а разом з тим і можливістю швидко і дешево проводити зйомку з повітря. Таким чином виділився окремий клас програм автоматизованої фотограмметричної обробки матеріалів аерофотозйомки [2, с. 21].

Програмне забезпечення для фотограмметрії Pix4DMapper дозволяє створювати професійні 3D-моделі та карти із зображень. Це програмне забезпечення перетворює зображення на дуже точні 2D-карти та 3D-моделі з географічними посиланнями.

Pix4DMapper Professional використовує зображення для створення хмар точок, цифрових моделей поверхні та місцевості, ортомозаїк, текстурованих моделей тощо.

Деякими ключовими особливостями Pix4DMapper є:

– Ущільнена хмара 3D-точок - це набір 3D-точок, які реконструюють модель. Позиція X, Y, Z та інформація про колір зберігаються для кожної точки ущільненої хмари точок;

– Карти індексів (NDVI, NDRE).

– Карти додатків. Можна об’єднувати та візуалізувати значення, отримані з індексних карт.

– Термографія – радіометрична точна карта із значенням температури кожного пікселя.

– Формати виводу програмного забезпечення для фотограмметрії Pix4DMapper.

– Хмара кольорових точок - .las, .laz, .ply, .xyz.

– Класифікована хмара точок - Індексні карти - GeoTiff (.tif), .shp.

– Теплові карти - GeoTiff (.tif) [3].

Найкраще програмне забезпечення, що базується на фотограмметрії для створення 3D моделей – MapsDroneDeploy – це провідна платформа хмарних програм у світі для картографування, БПЛА та 3D-моделювання.

Мобільний додаток DroneDeploy дозволяє керувати майже усіма БПЛА, такими як Phantom 3, Phantom 4, Inspire 1 і 2, MavicPro, Matrice 100, 200 і 600 моделей, щоб створювати інтерактивні карти та моделі. Він дуже простий у використанні як для початківців, так і для професіоналів, які люблять цю швидку програму для фотограмметрії.

Слід відзначити простоту процесу керування БПЛА з використанням додатку DroneDeploy, високу якість обробки зображень та створення 2D та 3D-моделей на сервері, можливість аналізувати, коментувати та ділитися своїми картами з іншими безпосередньо з програми, а також виокремити такі основні моменти автономного польоту:

– Просте планування польоту.

– Налаштування автоматичного польоту та камери.

– Автоматизовані передпольотні перевірки безпеки.

– Підтримка багатопольотних місій та вибір вихідної точки для продовження місій.

– Офлайн-можливості польоту.

– Спеціальні параметри (висота, перекриття зображення спереду та збоку, налаштування камери) [4].

Як підсумок слід зазначити, що зображення, отримані з БПЛА, придатні для обробки за допомогою різних програмних пакетів, таких як Pix4d Mapper, та DroneDeploy. Порівняємо ці два додатки за наступними критеріями.

1) Фотокамера, встановлена на БПЛА, повинна бути відкалібрована. Вбудовану камеру можна калібрувати в лабораторних умовах або калібрувати зображення під час обробки. Програмне забезпечення і Pix4d,і DroneDeploy мають деякі переваги, вони мають самокалібрування, і перед фотографуванням не потрібно турбуватися про параметри камер.

2) Орієнтація зображення повністю автоматизована як в Pix4d Mapper, так і DroneDeploy. Користувач може навіть не знати про

процеси фотограмметрії, що виконуються всередині програми. Тим часом в деяких програмах ті ж процеси повинні виконуватися вручну або напівавтоматично, наприклад, фіксація центру зображення, тому користувач повинен дуже добре знати основи фотограмметрії.

3) Pix4d Mapperта DroneDeploy автоматично генерують ортомозаїку.

4) Програмне забезпечення DroneDeploy може робити топографічну карту вручну та у стереорежимі. Користувач бачить дані об'єктів у 3D на екрані комп'ютера. Pix4d Mapper не має цієї функції. Топографічна карта, виконана в стереорежимі, є більш точною й не має таких недоліків, як Pix4d Mapper.

5) Програмне забезпечення Pix4d Mapper може обробляти якісно величезну кількість зображень. Це важко зробити за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, оскільки фотограмметрія потребує високоякісних зображень. Тож, якщо зображень багато, краще використовувати спеціалізоване програмне забезпечення для обробки БПЛА, а не лише спеціалізоване програмне забезпечення для фотограмметрії. Програмне забезпечення DroneDeploy також має таку функцію [5, с. 81].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651- VI від 13 квіт. 2012 р. (зі змінами та доповненнями): URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17.

2. Pix4Dmapper Посібник з початку роботи. URL: https://s3.amazonaws.com/mics.pix4d.com/KB/Getting+Started+PDFs/tradуctions/Pix4Dmapper-Getting_Started-4.0-UKRANIAN-DIGIFLY_FINAL.pdf.

3. Pix4Dmapper Провідне програмне забезпечення для фотограмметрії для професійного картографування безпілотників. URL: https://www.pix4d.com/product/pix4dmapper-photogrammetry-software.

4. EnterpriseGrade. DroneSoftware. URL: https://www.dronedeploy.com/product/platform/.

5. Джума Л.М., Скворцов М.С. Аналіз програмного забезпечення для обробки знімків з БПЛА. *Управління високошвидкісними рухомими об'єктами та професійна підготовка операторів складних систем*: матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (18 листопада 2020 року, Кропивницький). ЛА НАУ, 2020. С. 80–82.

Чорний Микола Васильович,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат медичних наук, доцент

НАРКОМАНІЯ – ШЛЯХ ДО ПРОБЛЕМ ІЗ ЗАКОНОМ

Кількість наркоманів зростає в усьому світі, в тому числі і в Україні. Наркоманія в нашій державі, на думку спеціалістів, давно набула ознак епідемії. Кількість людей, які вживають наркотики близько 100 тисяч (за офіційними даними). А реальна цифра людей, за оцінками МВС, в 10–12 разів більша, і складає 800–900 тисяч. За даними Інтерполу, в Україні зареєстровано 65 тисяч розповсюджувачів наркотиків [1].

Наркоманія – це насамперед проблема молоді. Дослідження показали, що середній вік початку прийому наркотиків – 13–15 років, а в деяких містах нашої країни ще менший – 9–13 років.

Наркоманія – це важка хвороба, яка дуже швидко розповсюджується. Середня тривалість життя людини після початку регулярного прийому наркотиків становить 7 років. Наркомани рідко доживають до 30-річного віку.

Наркотиком вважається кожна речовина рослинного чи синтетичного походження, яка при введені в організм може змінити одну чи декілька функцій та внаслідок багаторазового вживання призвести до психічної або фізичної залежності.

Звичайно, наркоманами не народжуються. Найчастіше наркотик пробують з цікавості, через легковажність, наслідування когось, а іноді до вживання наркотиків привчають «досвідчені друзі». Наркоманія поширюється за законами епідемії: хворий на наркоманію втягує в свої тенета все нові й нові жертви. Ті, хто вживають наркотики, без них вже обійтись не можуть, і дози вживання їх з кожним днем все збільшують.

Як свідчать дослідження, часто вживати наркотики починають зовсім випадково, через цікавість. Молодь «знайомиться» з наркотиками на дискотеках і вечірках, в компанії з друзями. Існують й інші причини збільшення кількості наркоманів, а саме: економічна криза, безробіття, проблеми в особистому житті. Все це змушує людину за допомогою наркотиків шукати «кращого життя», але це життя без майбутнього [2].

До кола споживачів наркотиків втягується досить велика кількість молоді та підлітків. Саме у підлітковому віці, як правило, вперше вживаються наркотичні речовини, тому дуже важливо вміти помічати та розрізняти ранні ознаки вживання наркотиків, коли проблема ще не набула хронічного характеру і значно легше піддається корекції.

Предметом зловживання стають, як правило, наркотики, які викликають приємні або незвичайні стани свідомості. Всі хімічні сполуки рослинного або синтетичного походження, що безпосередньо впливають на психічний стан людини, прийнято називати психоактивними.

Кожен наркотик має свою ціну, причому, не маленьку. Оскільки наркозалежні люди, як правило, не мають грошей і обмежені в засобах, їм доводиться добувати необхідні для вживання наркотичні речовини нелегальними шляхами.

Розплатитися за наркотики часто можна не тільки грошима, а й послугами, цінними речами, продажем власного тіла. І в тих випадках, коли мова йде про болісну наркотичну ломку, людина готова заплатити будь-яку ціну, віддати все що завгодно, тільки б позбутися нестерпних страждань, полегшити свій стан.

Дітям із заможних сімей в цьому плані дещо простіше, у них більше вільних грошей і довгий час може не виникати необхідність у вчиненні незаконних, аморальних вчинків. Людям малозабезпеченим у фінансовому відношенні дуже швидко доводиться зіткнутися зі злочинним світом, щоб добути засоби на тепер життєво необхідний наркотик.

Більшість наркозалежних людей вже не працюють, не мають джерела постійного фінансового доходу. Спочатку вони просто виносять з дому гроші, продають цінні речі, потім переходять до більш серйозних, кримінальних злочинів.

Відповідно до думки фахівців, більшість наркозалежних не є агресивними, рідко вдаються до насильства. Такі випадки можна вважати поодинокими, вони не відображають повною мірою поведінкову модель хворого. У більшості випадків, наркомани добувають гроші на придбання наркотику шляхом підробки рецептів, кишенькових крадіжок, пограбування чужих квартир тощо.

Викрадені речі наркозалежні або продають, або ж обмінюють на наркотик. Поширена і така практика, як закупівля наркотичних речовин оптом з подальшим продажем, що дозволяє отримати необхідну для себе дозу безкоштовно. Таким чином, наркоман стає і наркодилером, торгівцем наркотичними речовинами, що вже є кримінальним злочином і тягне за собою суворе покарання.

При неможливості отримати або заробити необхідні кошти, перебуваючи в стані ломки, наркозалежні люди з легкістю переступають моральні бар'єри, займаючись проституцією, як жіночою, так і чоловічої. Цією особливістю наркоманів активно користуються сутенери, збоченці, особи з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, що пропонують наркотик взамін за «послугу» інтимного характеру. Поступово особистість людини, його моральні принципи повністю руйнуються і настає деградація людських якостей[3].

Чи є наркоманія проблемою людства? Чи являться вона однією з причин деградації сучасного суспільства? Саме вживання наркотиків приведе до повної розрухи нашого майбутнього? Ці питання постають перед нами під час розгляду наркоманії як одного із чинників впливу на сучасну молодь.

На мою думку головною проблемою даного захворювання є не розбещені підлітки, не жорстокість світу, а його байдужість. Бо саме байдужість людей до долі інших, в наш час являється катастрофічною проблемою. Ми почали жити по принципу «моя хата скраю», нам немає діла до когось окрім себе. Байдужість і егоїзм сучасного суспільства – може привести до повної розрухи. Зараз ідучи по вулиці і побачивши людину якій потрібна допомога, ми не зробимо нічого, тому що під час допомоги можемо забруднити свій одяг. Гуляючи на березі річки чи моря, ми побачимо людину яка стоятиме на мосту і захоче зчинити самогубство, як не дивно замість того щоб надати моральну підтримку і спробувати запобігти вкороченню її життя ми дістанемо з кишені сучасний гаджет і будемо знімати це дійство на відео. Ви скажете, це жорстокість? Ні, в першу чергу це байдужість. Адже там на краю не ваш син чи дочка, не ваш знайомий, там абсолютно стороння людина. До якої вам не має жодного діла.

Я підліток. І щодо наркоманії я маю свою суб'єктивну думку, яка як мені здається кардинально відрізняється від думки дорослої людини. Я не вважаю прогресуючу наркоманію серед молоді тільки бажанням спробувати щось нове.

50% підлітків вживають наркотичні речовини для того щоб придавити свій внутрішній біль, щоб забути про те, що так картає їх душу. Єдине, що може так сильно впливати на наш душевний стан – це наша сім`я. Дитина яка відчуває любов своїх батьків, ніколи не підпаде під вплив так званої поганої компанії. Дитина яка оточена байдужістю своїх батьків, шукатиме забуття. І знайде його в вживанні наркотиків. Зараз проблема наркоманії серед підлітків не є такою катастрофічною, бо молодь в наш час є прихильниками легких наркотиків, більше того вони свідомо не бажають ставати корінними наркоманами, бо вони на власні очі бачать наслідки вживання тяжких наркотиків [4].

І як би дивно це не звучало, не без винятків звісно, але сучасна молодь куди більш чутлива до проблем інших людей, більш схильна прийти на допомогу, ніж старше покоління.

Наркоманія – це не проведення вільного часу в товаристві друзів, а небезпечна хвороба. І далеко не кожному вдається її перемогти.

Важливо своєчасно звертатися за допомогою до фахівців на початкових стадіях формування наркотичної залежності. Для цього домочадцям і батькам потрібно гранично уважно ставитися до своїх близьких, помічати зміни в їх поведінці, адекватно оцінювати і бити на сполох при появі явних насторожуючих ознак.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» № 901-VIII (901-19) від 23.12.2015. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. Ст. 44.

2. Піщенко Г., Мінченко С. Кримінологічна характеристика наркоманії в Україні. *Право України*. 2012. № 9. С.63-66.

3. Щелкунов А.О. Соціально-педагогічні умови профілактики наркоманії серед підлітків та молоді / за ред. С.С. Єрмакова. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : Зб. наук. праць. Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2014. № 16. С. 48–53.

4. Юнак В.Ю. Наркоманія – дорога в безодню. К.: Здоров'я, 20016. 160 с.

Абакумов Олександр Юрійович,
здобувач ступеня доктора філософії
Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Удосконалення процесу розкриття й розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою залежить від рівня запровадження у слідчу діяльність новітніх криміналістичних розробок, що базуються на синтезі теоретичних знань і передової слідчо-судової практики, серед іншого, тактичних операцій [1, с. 186].

За своєю суттю тактичні операції є: 1) сукупністю тактичних засобів реалізації методів розслідування; 2) засобом реалізації взаємодії слідчого або детектива з працівниками оперативних підрозділів; 3) організаційним тактичним засобом ліквідації протидії з боку суб'єктів вчинення таких злочинів; 4) засобом реалізації тактичних прийомів, що вимагають сукупності дій слідчого та представників інших органів; 5) засобом алгоритмізації процесу розслідування розглядуваних злочинів [2, с. 15].

Розкриваючи поняття тактичної операції, В. Ю. Шепітько вважає, що воно означає поєднання однойменних і різнойменних слідчих (розшукових) дій, а іноді й організаційно-технічних заходів, спрямованих на виконання завдань розслідування в даній слідчій ситуації [3, с. 196].

Забезпечення ефективності будь-якої діяльності слід впроваджувати почергово. Ділення процесу досудового розслідування на окремі частини надає можливість деталізації тактичних завдань розслідування та уточнення заходів, спрямованих на їх вирішення. У криміналістиці такі частини називають етапами розслідування. Указане можна і необхідно застосувати також щодо тактичних операцій, які, за загальним правилом, слід поділяти на тактичні операції початкового етапу розслідування та тактичні операції наступного етапу розслідування.

Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою характеризуються пошуково-пізнавальною спрямованістю, визначаючи головним завданням виявлення та збір необхідної доказової інформації та її джерел.

До одних з тактичних операцій початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання

неправомірної вигоди службовою особою відносять тактичну операцію «Затримання на гарячому». Проведення тактичної операції «Затримання на гарячому» при вчиненні корупційних діянь можливо в нижченаведених слідчих ситуаціях. 1. За наявності достовірної інформації про підготовку до вчинення такого злочину: а) зафіксовано розмову про намір запропонувати, пообіцяти неправомірну вигоду службовій особі; б) стало відомо про час та місце домовленостей щодо предмета неправомірної вигоди. 2. Є заява про прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди від особи, яка її пропонувала, або посередника таких дій. 3. Є заява про майбутнє одержання неправомірної вигоди від особи, яка її пропонувала, або посередника таких дій. 4. Є заява про систематичне одержання службовою особою неправомірної вигоди. 5. Є заява про факт вимагання службовою особою предмета неправомірної вигоди [4].

Не менш важливою тактичною операцією є «Викриття учасників прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди». Дана тактична операція реалізовується шляхом проведення наступних слідчих (розшукових) дій: 1) допит підозрюваного, заявника, свідка тощо; 2) одночасний допит раніше допитаних осіб; 3) слідчий експеримент; 4) пред'явлення для впізнавання; 5) обшук; 6) призначення та проведення судових експерти, а також негласних слідчих (розшукових) дій, таких як зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та з електронних інформаційних систем.

Наступною тактичною операцією початкового етапу розслідування є «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди», яка реалізовується на базі комплексу негласних слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на фіксацію спілкування учасників події та безпосереднього факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання предмета неправомірної вигоди.

До складу цієї тактичної операції входять: 1) залучення до конфіденційного співробітництва особи, у якої вимагають або пропонують надати неправомірну вигоду; 2) аудіовідео контроль особи та/або місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та/або з електронних інформаційних систем з метою фіксації перемовин, пересувань і зустрічей учасників події; 3) контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту; 4) затримання одержувача неправомірної вигоди (посередника) відразу після її прийняття; 5) огляд місця події та/або обшук приміщення, ділянки місцевості чи транспортного засобу (залежно від того, де і за яких обставин відбулось передавання предмета неправомірної вигоди та затримання), особистий обшук особи, яка отримала неправомірну вигоду; 6) освідування особи з метою вилучення слідів спеціальних хімічних речовин (у випадку їх застосування); 7) допити підозрюваних і свідків щодо обставин прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди [5].

Проаналізувавши наведені тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою слід констатувати, що, на відміну від послідовного проведення окремих слідчих (розшукових) дій, які не поєднані єдиною метою та нерідко порушують логіку пошуку доказів на підтвердження чи спростування висунутої версії, тактичні операції сприяють не тільки оперативності одержання необхідної інформації, але й усуненню перешкод, які створюються для її одержання.

Список використаних джерел

1. Журавель В.А. Тактичні операції в системі криміналістичних засобів протидії злочинності. *Вибр. твори*. Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2016. С. 186–193.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
3. Криміналістика : підручник для студ. юрид. спец, вищ. закл. освіти / В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2001. 684 с.
4. Олійник С. В. Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. : к.ю.н. : спец.. 12.00.09 2016.
5. Таркан О. М. Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції : дис…док. філософії : спец.. 081 право : 2021. Харків.

Акулінічева Дарія Олексіївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кощинець Маріанна Ігорівна,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОМПЛЕКСНОЇ РЕВІЗІЇ ВІД СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Фінансово-господарський контроль має такі складові елементи як ревізія та судово-бухгалтерська експертиза. Використовуючи загальні методи і процедури економічного контролю, обидва проводять аналіз фінансово-господарської діяльності підприємств та організацій. Крім того, обидва використовують однакові джерела інформації ,такі як первинна бухгалтерська документація та

законодавчі й нормативно-правові акти України з питань фінансово-господарського контролю.

Разом із тим між ревізією та судово-бухгалтерською експертизою є суттєві відмінності, обумовлені їхньою юридичною природою, цілями і завданнями, що вирішуються.

Ревізія (від латинського «ревізіон» – перегляд)– це метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності, спосіб документального викриття нестач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань [1, с. 4].

Судова бухгалтерська експертиза – це фінансово-економічне дослідження спірних фінансових ситуацій в господарській діяльності компанії або підприємства. Фінансово-бухгалтерська експертиза проводиться на основі даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності [2].

Суть судової експертизи полягає в детальному вивченні за вказівкою слідчого (суду), експертом-бухгалтером наданих ним різноманітних документів для визначення фактичних даних, що мають важливе значення для виявлення порушень в економічній сфері. Зазвичай судово-бухгалтерська експертиза аналізує конкретні недоліки, виявлені під час ревізії, з метою обґрунтування позовних вимог, поданих до слідчих або судових органів. Після проведення досліджень експерт складає висновок, який є одним з передбачених законом джерел доказів.

Терміни «судово-бухгалтерська експертиза» та «ревізія» часто плутають, що може ускладнювати оперативний збір необхідних даних для конкретного кримінального провадження. Невизначеність у розумінні схожості та суттєвої різниці між судово-бухгалтерською експертизою і ревізією пояснюється тим, що Кримінальний процесуальний кодекс України не визначається призначення та проведення ревізії під час досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень.

Відмінність у процесуальному становищі ревізора і експерта-бухгалтера полягає в тому, що ревізор не є самостійним учасником кримінального процесу. Він може виступати свідком у справі, а інколи навіть представляти цивільного позивача, тоді як експерт-бухгалтер є особливою фігурою у процесі з власними процесуальними правами та обов'язками. Також існують різниці в значенні акта документальної ревізії і висновку експерта-бухгалтера. Ці відмінності настільки суттєві, що виконання функцій ревізора експертом є неприпустимим і розглядається як перешкода для призначення його експертом-бухгалтером у даній справі.

Таким чином, різниця між судово-бухгалтерською експертизою і ревізією визначається за: суб'єктом; об'єктом; методами (табл. 1).[4]

Таблиця 1

Відмінності судово-бухгалтерської експертизи від ревізії

Ревізія	Судово-бухгалтерська експертиза
За суб'єктом	
Ревізія економічної і соціальної діяльності підприємств усіх форм власності здійснюється ревізійною комісією (ревізором)	У судово-бухгалтерській експертизі особою, котра досліджує господарські операції, відображені в документах, що знаходяться у кримінальній (цивільній) справі, є експерт-бухгалтер
Ревізор згідно із законодавством є посадовою особою. Крім того, на недержавних підприємствах (фірмах, акціонерних товариствах, комерційних банках тощо) ревізор (ревізійна комісія) – виборна посада	Судовий експерт-бухгалтер може не бути посадовою особою. Він – самостійна процесуальна особа
Ревізор у суді і на досудовому розслідуванні виступає в ролі свідка і дає свідчення як свідок	Експерт-бухгалтер на досудовому розслідуванні та у суді дає не показання, а робить висновок на підставі проведеного дослідження.
Ревізор самостійно збирає документи, необхідні для ревізії	Експерт-бухгалтер не має права самостійно збирати документи. Він досліджує господарські операції, які відображені в документах, що перебувають у кримінальній (цивільній) справі, або надані йому додатково на заявлене клопотання
За об'єктом	
Об'єктами (засобами) ревізії є первинні документи і записи в облікових реєстрах, тобто лише документи бухгалтерського обліку	Об'єктами судово-бухгалтерської експертизи є як документи бухгалтерського обліку, так і інші матеріали кримінальної (цивільної) справи.
За методом	
Ревізія являє собою один з методів управління народним господарством. Метод управління включає як документальний, так і фактичний контроль	Судово-бухгалтерська експертиза поряд із прийомами документальної перевірки включає і спеціальні прийоми, властиві лише даному виду досліджень господарських операцій

Отже, під час аналізу можна зазначити, що судово-бухгалтерська експертиза відрізняється від ревізії як за суттю, так і за підставами для проведення. Кожен вид контролю має свою область застосування, суб'єктів, які його здійснюють, і відповідну нормативну базу. Навіть якщо судово-бухгалтерська експертиза та ревізія, яка ініціюється правоохоронними органами, є формами контролю, вони відрізняються за багатьма ключовими характеристиками.

Список використаних джерел

1. Будник Л.А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Контроль і ревізія». 2017 р. URL:http://dspace.wunu.edu.ua/retrieve/49417/Опорний%20конспект%20лекцій.pdf.
2. Незалежний інститут судових експертиз. Бухгалтерська експертиза. URL: https://nise.com.ua/buhgalterska-ekspertiza#:~:text=Судова%20бухгалтерська%20експертиза%20%2D%20це%20фінансово,бухгалтерського%20обліку%20та%20фінансової%20звітності.
3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 01.02.1993 р. № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text.
4. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2015. 202 с.

Базір Вікторія Богданівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПАСПОРТ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ ДЛЯ ВИЇЗДУ ЗА КОРДОН ЯК СУЧАСНИЙ БІОМЕТРИЧНИЙ ДОКУМЕНТ ІЗ ЗАСОБАМИ ЗАХИСТУ ВІД ПІДРОБКИ

Закордонні паспорти – це документи, що містять коротку інформацію про особу, яка є громадянином певної країни з метою контролю потоку людей, що в'їжджають та виїжджають за межі її території. Створення та підробка фальшивих документів нині набирає значних обертів, що зумовлює необхідність працівників прикордонних служб бути особливо пильними.

Як відомо, паспорт громадянина України для виїзду за кордон (закордонний паспорт) є одним із документів, які дозволяють перетин державного кордону громадянам України. Цей документ також є підтвердженням громадянства тих осіб, які виїхали на постійне місце проживання до інших країн. Для його оформлення необхідно подати заяву до будь-якого підрозділу Державної міграційної служби та підготувати певний пакет документів, передбачених чинним законодавством.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 07.05.2014 року № 152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення

та повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення» існують два бланки паспорта громадянина України для виїзду за кордон: з безконтактним електронним носієм та без такого носія [4].

Підроблення таких видів документів може призвести до негативних наслідків. Тому, зазвичай, для захисту бланків паспортів використовують складні технології, які ґрунтуються на оптико-змінних властивостях або засоби, що доповнюють інші методи захисту. Особливу увагу приділяють тим візуальним елементам, що легко можуть бути ідентифіковані або рельєфним елементам, які виявляються в ході візуальної перевірки. Ефективність забезпечення бланка документа захисними оптичними елементами пояснюється тим, що такі елементи неможливо підробити без спеціальних знань та спеціальної апаратури. Також підтвердити автентичність справжнього документа можливо за допомогою тих елементів захисту, які піддягають верифікації за допомогою відповідних технічних засобів для зчитування, а саме носіїв інформації. До таких носіїв відносять магнітну стрічку або штрихкод.

Сучасною технологією у сфері виготовлення документів є імплантація в документ безконтактного електронного носія. Саме один із видів бланка закордонного паспорта громадянина України і містить даний елемент. Даний механізм працює таким чином: на вбудований електронний носій вноситься базова інформація, а також інформація про біометричні дані власника документу, що дозволяє ідентифікувати людину та унеможливлює використання його іншою особою [2].

Усі сучасні паспортні документи характеризуються комбінованим захистом від підробок – певним поєднанням різних елементів технологічного, фізико-хімічного та поліграфічного захисту. Як свідчить аналіз сучасних технічних елементів захисту паспортних документів, їх ефективність залежить від успішного вирішення таких завдань, як можливість візуальної оцінки дійсності та цілісності предмета та ідентифікація документа за допомогою спеціальних приладів. До традиційних захисних елементів належать водяні знаки, захисні волокна, зображення, що мають виражену рельєфність. Наприклад, зображення які виконані ірисовим та орловським способом друку; різні види прихованих зображень та елементи, які виконані фарбами, що змінюють колір.

До більш новітніх елементів захисту паспортних документів можна віднести лазерну мікроперфорацію, технологію мікролінз та двомірний ірисовий друк. Технологія використання лазерної перфорації полягає у тому, що захисний ефект ґрунтується на спробах імітувати її шляхом механічних проколів, що призводить до отримання нерівностей у місцях проколів. Двомірний ірисовий друк характеризується поєднанням різкого та поступового переходу кольорів. В ході використання такої технології плавні кольорові переходи можуть проходити не лише в одному напрямі, а й поширюватися в будь-який

бік. Це використовується здебільшого під час виготовлення фонового малюнка в паспортних документах [1, с. 322].

Паспорт громадянина України для виїзду за кордон оформлюється з обов'язковим заповненням машинозчитуваної зони. В дану зону документа вносяться відомості про особу: прізвище та ім'я, громадянство, дата народження, стать та унікальний номер запису в Єдиному держаному демографічному реєстрі; дані про документ: тип та номер документа, дата закінчення строку дії документа, та код держави, що видала документ.

До структури машинозчитувальних даних паспортних документів (у формі книжечки) належить така інформація:

– назва документу;
– країна;
– номер документу;
– прізвище та ім'я;
– громадянство;
– унікальний номер запису в реєстрі;
– дата народження;
– уповноважений суб'єкт, котрий видав документ (код);
– місце народження;
– відцифрований підпис;
– дата видачі та дата закінчення строку дії;
– стать;
– відцифроване зображення обличчя людини.

Для верхнього машинозчитуваного рядка важливою є позиція знаків, які містять певні елементи даних. Перший та другий знаки вказують на тип документу; третій, четвертий і п'ятий – на державу, що видала документ (для України це UKR); шостий – сорок четвертий передають прізвище та ім'я.

Для нижнього машинозчитуваного рядка позиція знаків також є важливою. Перший – дев'ятий знаки передають номер документу; одинадцятий – тринадцятий вказують на громадянство, чотирнадцятий – дев'ятнадцятий відображають дату народження (рік, місяць, день); двадцять перший знак вказує на стать (F – жіноча, M – чоловіча, «-» - не зазначено); двадцять другий – двадцять сьомий знаки передають термін дії документу (рік, місяць, день); двадцять дев'ять – тридцять вісім засвідчують персональний номер особи тощо [3, с. 123].

Слід пам'ятати, що найчастіше зустрічається часткова підробка паспортних документів. До основних ознак, що характеризують внесення змін до паспортних документів можна віднести: пошкодження поверхонь паперу та сторінки даних; зміна та пошкодження текстури фонового зображення; наявність на сторфнцs з даними хаотично розташованих фігур та чорнильних крапок; нерозпізнавання системою зчитування даних машинозчитувальних зон та невідповідність даних пред'явника паспорта інформації, яку зазначено в машинозчитувальній зоні; невідповідність шрифту на сторінці з даними, у тому числі в машинозчитувальній зоні та шрифту в зразках дійсних паспортних

документів тієї самої серії; наявність пошкодження ламінувального покриття сторінок документа тощо [1, с. 323].

Список використаних джерел

1. Ананьїн О. В., Іванов С. О. Деякі аспекти сучасної системи захисту паспортних документів і характерних ознак виявлених підроблених документів Криміналістичний вісни. 2017. № 2 (28) С. 44–50.

2. Білоус І. В. Спеціальні захисні елементи верифікації та аутентифікації документів, що посвідчують особи. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.–практ. конф. (Київ, 24 листопада 2017 р.). Київ: НАВС, 2017. Ч. 1. С. 321–324.

3. Нечеснюк М. В. та ін. Порядок проведення перевірки документів громадян України, що надають право на перетин державного кордону : практ. довід. Київ, 2021. 130 с.

4. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення : Постанова КМУ від 07.05.2014 № 152. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-2014-%D0%BF.

Бесклеткіна Марина Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Коршикова Тетяна Василівна,
викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

У сучасних умовах криміналістика залишається найактуальнішою наукою під час розслідування кримінальних правопорушень, адже вона спрямована на вивчення закономірностей збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, що є основною складовою при розкритті правопорушень. Як наслідок, це одна з наук, яка протидіє злочинності, та забезпечує правомірне функціонування всіх правоохоронних інституцій.

Синтетичні знання, методи та прийоми, що використовуються в криміналістиці дають можливість отримувати не виключну кількість інформації при розслідуванні та попередженні кримінальних правопорушень.

Завдання криміналістики можуть бути реалізованими з допомогою багатьох засобів, які у свою чергу всебічне використання

досягнень сучасної науки й техніки є наслідком інформатизації, диджиталізації, глобалізації в процесі розслідування правопорушень, що є запорукою запобіганню злочинності в усіх сферах: соціальній, політичній, економічній, культурній, енергетичній тощо.

Традиційно в криміналістиці виділяють три напрями виявлення, розроблення й запровадження інновацій: техніко-криміналістичний, тактико-криміналістичний і напрям забезпечення методики розслідування окремих видів злочинів [5, с. 50].

Окремого вивчення у теоретичному та практичному контексті потребують сучасні інновації, які все більше використовуються криміналістами, адже їх правильне використання та застосування є гарантом ефективнішого результату.

Інновації в криміналістиці – це розроблені та впровадженні в практику боротьби зі злочинністю нові сучасні методи, методики, технології, технічні засоби (прилади, апаратура, інструменти тощо), метою яких є оптимізація кримінального провадження та підвищення якості правозастосовної діяльності [2, с. 4].

Розвиваючи ідею важливості застосування інновацій в криміналістиці, доцільно зазначити, що тенденція активних пошуків щодо розроблення й упровадження новітніх криміналістичних продуктів, спрямованих на оптимізацію розслідування злочинів і судового розгляду, набирає обертів.

У літературі та на практиці все частіше використовуються такі технології, як: ДНК-біочип, розроблення інформаційно-довідкових систем типу АРМ (АРМ слідчого «Інсайт», АРМ судових експертів різних експертних спеціальностей (трасолога, баліста, фоноскопіста, поліграфолога тощо)), застосування сучасних тривимірних цифрових технологій і штучного інтелекту, БПЛА, «BLUESTAR FORENSIC», використання технологій BIG DATA тощо.

На жаль, у сьогоденні, після повномасштабного вторгнення рф на територію України, використання однієї з технологій – БПЛА (так званих «дронів» набули широкого застосування різними підрозділами внутрішньої безпеки, перш за все, у тактичних цілях, проте актуальним стає й їх використання як техніко-криміналістичних засобів у кримінальних провадженнях.

Функція, для виконання якої призначено конкретний засіб, слугує критерієм для класифікації техніко-криміналістичних засобів за цільовим призначенням й використовується для наступного: 1) виявлення слідів та предметів – речових доказів; 2) фіксації слідів і криміналістично значущої інформації; 3) виготовлення матеріальних моделей слідів і знарядь злому; 4) закріплення та вилучення об`єктів, їх попереднього й експертного дослідження; 5) дистанційного провадження слідчих (розшукових) дій (під час проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції, пред'явлення для впізнання особи поза її візуальним й аудіоспостереженням тощо); 6) кримінальної реєстрації; 7) наукової організації праці слідчого;

8) забезпечення особистої безпеки співробітників правоохоронних органів; 9) фіксації місця подій, правопорушників та запобігання злочинним посяганням; 10) відстеження та фіксація місцезнаходження підозрюваного чи обвинуваченого [3, с. 42, 43].

Останнім часом набуває активного функціонування сучасних тривимірних цифрових технологій і штучного інтелекту з використанням 3D-моделей з цілю виявлення, фіксації, вилучення, а також дослідження матеріально фіксованих слідів та обстановки місця події, що зокрема поширено на великих територіях – під час вибухів, масштабних пожеж, аварій та катастроф.

Для реконструкції місця події використовується метод лазерного сканування певних об'єктів і відтворення їх у вигляді систем 3D-візуалізаційй, що дає змогу зафіксувати й реконструювати в міліметрових деталях місце події та його окремі об'єкти у тривимірному просторі, що не є можливим за використання звичайних засобів і методів дослідження цих об'єктів. Це дає можливість досліджувати й використовувати важливу криміналістичну інформацію під час розслідування злочинів й у судовому розгляді. Використання технології лазерного сканування місцевості та об'єктів, у результаті чого виготовляється 3D-модель, дає змогу в кілька разів збільшити інформативність зібраних на місці події даних, надає наочну візуалізацію в тривимірному вигляді, що забезпечує ілюстративність [4, с. 159].

Одною з надзвичайних інновацій є «BLUESTAR FORENSIC» – це новітні реагенти, що використання криміналістами під час пошуку та візуалізації слідів крові на місці вчинення правопорушення, котрі було змито, стерто або які невидимі неозброєним оком.

Так, у процесі тестування цього реагенту в ДНК-лабораторії НДЕКЦ було констатовано такі переваги:

1. Надчутливість (використання реагенту дає змогу виявляти сліди крові, які було замито, навіть із використанням миючих засобів).
2. Принцип дії реагенту ґрунтується на явищі хемілюмінесценції, причому на відміну від аналогів він люмінесцює інтенсивно та досить довго, не потребуючи повної темряви.
3. Використання реагенту є незамінним під час огляду місць учинення злочинів в умовах темної пори доби, огляду масштабних приміщень, підвалів, горищ тощо.
4. Хімічний склад «BLUESTAR FORENSIC» не руйнує молекулу ДНК.
5. Реагент є ефективним навіть у разі дуже забруднених і застарілих слідів крові, особливо на темних поверхнях, де їх практично не видно.

Отже, вивчення та упровадження новітніх технологій дає змогу удосконалити практичну діяльність суб`єктів, що спрямовані на ефективне виконання криміналістичних завдань, забезпечення оптимізації, підвищення якості й результативності правозастосовної практики.

Список використаних джерел

1. Берназ П. В. Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 49–53. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/4/16.pdf.

2. Шепітько В.Ю., Авдєєва Г.К. Інновації в діяльності криміналістичної юстиції. *Криміналістика й судова експертиза*: Міжвідомчий науково-методичний збірник. Вип. 59. Київ, 2014. С. 3–11.

3. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін. Криміналістика. Вид. 5. Київ, 2016. С. 640.

4. Павлюк Н. В. Фіксація доказової інформації за допомогою систем 3D-візуалізації : матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців НДІ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України за фундаментальними темами у 2018 р., м. Харків, 26 березня 2019 р. Харків : Право, 2019. С. 158–160. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/05.

5. Костильова О.А. Результати впровадження в практику експертної служби МВС України реагенту для виявлення невидимих слідів крові BLUESTAR FORENSIC. С. 129–132. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/06f8635c-84d9-4f4c-ac43-01e421a403f4/content.

Богатирчук Олександр Миколайович,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ, ОХОРОНИ НАДР, АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Конституція України у ст. 16 («Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави») передбачає захист екологічної безпеки [1]. Відповідна функція реалізується за допомогою регулювання відносин у сфері охорони, використання й відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання та ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на довкілля.

Повнота та всебічність розслідування досягається та забезпечується не лише встановленням обставин, що підлягають доказуванню (ст. 91 КПК України), а й усіх фактів, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, правильної кваліфікації вчиненого та призначення справедливої міри покарання. Під час розслідування кримінальних правопорушень у

сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря, передбачених ст. ст. 236–254 КК України, серед іншого, з'ясуванню підлягають такі обставини: які екологічні норми були порушені; хто винен у їх порушенні; до яких наслідків призвело порушення; яка матеріальна шкода спричинена тощо. Перелік таких обставин, визначається уповноваженою особою в кожному випадку окремо, виходячи з предмета й меж доказування, кваліфікуючих ознак злочину та обставин, зумовлених особливостями кожного провадження. Їх встановлення неможливе без використання спеціальних знань.

Спеціальними визнаються професійні знання, отримані під час навчання, а також навички, набуті досвідченою особою в процесі практичної діяльності в різних областях науки, техніки й інших суспільно корисних галузях людської діяльності, що використовують спільно з науково-технічними засобами при проведенні експертизи [2, с. 13, 14]. Спеціальні знання використовуються в ході розслідування при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря в декількох формах: як в процесуальній (залучення спеціалістів для участі у проведенні огляду документів; допиті осіб, які здійснювали розслідування, призначення та проведення експертиз), так і в непроцесуальній (отримання довідок і консультацій).

Судово-екологічна експертиза – одна з найважливіших процесуальних форм застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами завдання шкоди довкіллю. Це процесуальна дія, сутність якої полягає в спеціальному дослідженні, спрямованому на встановлення пов'язаних з порушенням екологічного законодавства обставин і фактів про екологічну подію, що призвела до загибелі людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, великих матеріальних збитків, а також до інших тяжких наслідків, і яке проведене в передбаченому процесуальним законом порядку обізнаними в галузі екології та певних прикладних науках особами за дорученням органу, що проводить розслідування, чи суду для встановлення фактичних даних, які у формі висновку судового експерта можуть стати доказом для встановлення істини в кримінальному провадженні [3, с. 71].

Слід зазначити, що судово-екологічна експертиза призначається не лише для встановлення меж антропогенного впливу (забруднення території, виснаження поверхневих чи підземних водоймищ, шкода тваринному та рослинному світу), але і його специфічних обставин, наслідків тощо. Значення судово-екологічної експертизи полягає в тому, що: висновок судово-екологічної експертизи є джерелом доказової інформації; за допомогою такої експертизи з'ясовують походження та причинні зв'язки окремих факторів, ознак, механізмів їхнього утворення; дає змогу визначити час настання й перебігу окремих явищ, встановити факти, що мають юридичне значення; допомагає дати правильну юридичну оцінку факту, явищу [3, с. 70, 71].

Зазначена експертиза носить комплексний характер, проводиться екологами, хіміками, фізиками, біологами, агротехніками, судовими медиками й іншими фахівцями. У її процесі розв'язуються питання, пов'язані з наслідками забруднення об'єктів навколишнього середовища, з виявленням механізму забруднення, встановлення порушення правил охорони навколишнього середовища, вивчення можливостей попередження негативного антропогенного впливу на довкілля тощо. Як слушно зазначає І.В. Гора, враховуючи комплексний характер зазначеної експертизи, спеціаліст може надати сторонам кримінального провадження допомогу в правильному формулюванні питань, які підлягають постановці перед експертом [4, с. 212].

На вимогу експертів надається інформація, яка міститься в різних документах. Найчастіше ними є: протоколи слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, допитів та ін.); акти працівників контролюючих природоохоронних органів, які фіксують факти порушення екологічного законодавства; акти перевірок, проведених природоохоронними органами; виписки з журналів, які відображають технологічний процес виробництва, зберігання, транспортування, скидання отруйних речовин і відходів виробництва; висновки за результатами інших експертних досліджень, що мають значення для проведення даної експертизи.

Експертизи окремих видів проводяться у зв'язку з необхідністю з'ясування обставин, які стосуються заподіяння шкоди живим організмам – людям, тваринам, птахам. Зокрема, важливим завданням судово-медичної експертизи є встановлення причини, механізму захворювання або смерті людини, дійсних або можливих наслідків для людей, викликаних забрудненням довкілля.

Окрему групу становлять завдання санітарно-епідеміологічного характеру, спрямовані на визначення безпеки господарської та іншої діяльності, умов праці, навчання, виховання, побуту, що прямо чи побічно негативно впливають або можуть вплинути на здоров'я населення; встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам санітарних норм; оцінку повноти та обґрунтованості санітарних і протиепідемічних заходів та ін.

Одним із проблемних питань при розслідуванні таких кримінальних правопорушень є встановлення розміру завданої шкоди. Так, відповідно до ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» шкода, заподіяна внаслідок порушення природоохоронного законодавства, підлягає компенсації в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища та за погіршення якості природних ресурсів. До того ж, застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів (ст. 68) [5]. Також Постановою Пленуму

Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 р. № 17 акцентовано увагу на необхідності ретельного встановлення причинного зв'язку між відповідними діями підсудного та фактом заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, з'ясування чи не зумовлені шкідливі наслідки факторами, що не залежали від волі підсудного (стихійне лихо, пожежа тощо) [6].

Питання, які вимагають використання відомостей з різних областей знання, вирішуються в рамках комплексної експертизи. Зокрема, при визначенні величини шкоди, завданої вчиненням кримінального правопорушення у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря матеріальної шкоди поряд зі спеціальними знаннями в галузі екології можуть знадобитися пізнання в агротехніці, зоотехніці або ветеринарії, залежно від того, чому саме заподіяна шкода – сільськогосподарським рослинам чи тваринам.

Отже, проблеми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря, ще недостатньо розроблені у криміналістиці. Судова експертиза є найефективнішим засобом виконання завдань кримінального судочинства у провадженнях даної категорії за умови неухильного дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства, щодо призначення та проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

До типових експертиз, які призначаються в ході розслідування кримінальних правопорушень ст. ст. 236–254 КК України, слід віднести: судово-екологічну, судово-медичну, судово-хімічну, санітарно-епідеміологічну, будівельно-технічну, агротехнічну, судово-ветеринарну експертизи. Основною експертизою, яка проводиться при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря, є судово-екологічна експертиза, яка по суті є комплексною та включає в себе дослідження різних видів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР. 1996. № 30. ст. 141.

2. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учебно-практическое пособие. Харьков : Эспада, 2005. 544 с.

3. Бордюгов Л.Г. Судово-екологічна експертиза – основна форма використання спеціальних знань під час розслідування злочинів проти довкілля. *Криміналістичний вісник*. 2008. № 2 (10). С. 67–71.

4. Гора І.В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 209–214.

5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р., № 1264-XII // ВВР. 1991. № 41. Ст. 546.

6. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : *Постанова Пленуму Верховного Суду України* від 10 груд. 2004 р., № 17 // Вісник Верховного Суду України. 2005. № 1. С. 9–12.

7. Експертизи в судовій практиці: навчальний посіб. за заг. ред. В.Г. Гончаренко, І.В. Гори. К.: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.

Бойко Анастасія Василівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чорноус Юлія Миколаївна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

На сьогоднішній день ми живемо в умовах особливого правового режиму – режиму воєнного стану. Повномаштабне вторгнення росії на територію нашої країни змінило наше життя та одним з найвагоміших чинників досягнення перемоги на усіх фронтах нашого протистояння агресору стало об’єднання зусиль, спільна праця і взаємна допомога.

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об’єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

14 березня 2022 року набрав чинності наказ Міністерства юстиції України «Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану» № 1138/5, яким:

1) зупинено проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, позапланових контрольних перевірок діяльності судових експертів та перевірок відповідності робочого місця, розпочатих відповідно до Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 12 грудня 2011 р. № 3505/5, на період до останнього календарного дня (включно) місяця, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан;

2) перенесено проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, які мали розпочатися у період з 24 лютого 2022 р., відповідно до скоригованого графіка перевірок;

3) зупинено з дня введення в Україні воєнного стану перебіг строків розгляду заяв та документів, поданих до Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України відповідно до Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2015 р. № 301/5;

4) продовжено строк дії свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта фахівцям, які до введення воєнного стану в Україні подали заяви та документи для проходження атестації в Центральній експертно-кваліфікаційній комісії при Міністерстві юстиції України з метою продовження строку дії свідоцтв, а також свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта, строк дії яких закінчується у період дії воєнного стану, або протягом одного місяця після припинення чи скасування воєнного стану;

5) зобов'язано фахівців протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану вжити заходів щодо продовження строку дії свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта у порядку, визначеному Положенням про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2015 р. № 301/5 [2].

Значно збільшились потреби використання спеціальних знань у галузі криміналістичної вибухотехніки та судової балістики. На сьогоднішній день судова балістика сформувалась як складова криміналістики, галузь криміналістичної техніки, а тому має свій предмет, методи, завдання. Процес її формування відбувався на основі завдань та об'єктів, що досліджуються в ході проведення експертизи вогнепальної зброї і боєприпасів. Судово-балістична експертиза є теоретичною і методологічною основою експертизи вогнепальної зброї і патронів, включає в себе технічні відомості, які відносяться до вогнепальної зброї, боєприпасів і слідів їх застосування; розробляє рекомендації щодо застосування методів і засобів виявлення цих об'єктів, їх вилучення і дослідження; з метою встановлення обставин, які мають суттєве значення для розслідування, розкриття і попередження злочинів.

До головних завдань судово-балістичної експертизи належать:

1. Встановлення конкретного екземпляра вогнепальної зброї за слідами на стріляних кулях, шроті, картечі, гільзах.

2. Визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї і боєприпасів.

3. Визначення технічного стану зброї, боєприпасів і придатності їх до стрільби.

4. Установлення можливості пострілів без натискання на спусковий гачок.

5. Установлення належності саморобних стріляючих пристроїв і патронів до них, до вогнепальної зброї і боєприпасів.

6. Встановлення способу виготовлення вогнепальної зброї та патронів.

7. Установлення обставин, пов'язаних з використанням вогнепальної зброї (факту стрільби після останнього чищення і змащування зброї, кількості пострілів, відстані, з якої стріляли, напрямку пострілу, взаємного положення зброї та перешкоди тощо) [3].

Умови воєнного стану можуть створювати додаткові проблеми для судової експертизи. Деякі з цих проблем включають обмеження доступу до місць злочинів; втручання влади: умови воєнного стану можуть призводити до втручання влади у роботу правоохоронних органів та судових експертів; недостатній доступ до ресурсів: умови воєнного стану можуть призводити до недостатнього доступу до необхідних ресурсів для проведення судової експертизи, таких як лабораторії, обладнання та кваліфіковані спеціалісти (це може обмежувати можливості проведення детальних та точних експертиз); загроза безпеці експертів та ін. Усі ці проблеми потребують уваги та вирішення з боку влади та міжнародних організацій, щоб забезпечити незалежність, об'єктивність та ефективність судової експертизи навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.

2. Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану : наказ Міністерства юстиції України від 14 березня 2022 року № 1138/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22#Text.

3. Інформаційний лист «Особливості призначення судово-балістичної експертизи. Упаковка та надання на судово-балістичну експертизу». URL: https://ndekc.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/02/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf.

Бородін Олександр Іванович,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

НАУКОВІ ДИСПУТИ ЩОДО ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ ТИПОВОЇ СЛІДЧОЇ СИТУАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЯКУ ВЧИНЯЮТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Типові слідчі ситуації завжди вважалися однією з найбільш важливих і необхідних складових методики розслідування кримінальних правопорушень. І це зрозуміло, адже, по-перше, вони вирішують ряд вагомих завдань будь-якого кримінального провадження (планування, послідовність проведення окремих процесуальних дій), а, по-друге, дозволяють одразу висунути версії стосовно події протиправного діяння або особи правопорушника. Тому й розробка типових слідчих ситуацій розслідування торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів, потребує детального опрацювання.

Як вірно відмічає С. Грищенко, щороку сотні тисяч людей мігрують у пошуках кращого життя. В той же час, автор зауважує, що обмеження, накладені міграційною політикою, у поєднанні з диспропорціями соціально-економічного розвитку різних країн, зменшують можливість робити це самостійно або користуючись законними та безпечними каналами. Як висновок, дослідник акцентує увагу, на таких аспектах: по-перше, щороку продовжує надходити інформація про сотні випадків торгівлі людьми – осіб, які у процесі міграції стають жертвами цього тяжкого протиправного діяння; по-друге, встановити їх точну кількість важко. Адже, як влучно вказує науковець, будь-які відомості про масштаби досліджуваного діяння опираються на факти, офіційно встановлені правоохоронними органами, громадськими організаціями або міжнародними агенціями. Тому через латентну природу зазначеного кримінального правопорушення слід наголосити на значній кількість ситуацій, про які не повідомляється [2, с. 35]. І дійсно, як показало вивчення матеріалів кримінальних проваджень, в переважній кількості випадків інформація про факт учинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів надходила до правоохоронних органів від громадян, які є родичами або знайомими потерпілих (57 %) чи від громадян, які отримали інформацію про вчинене протиправне діяння або стали його свідками (15 %).

З приводу визначення поняття типової слідчої ситуації звернемось до позицій різних науковців. Для прикладу, Р. Л. Степанюк зауважував, що досліджувану наукову категорію можна встановити як «…сформульовану на підставі аналізу практики розслідування певної категорії злочинів абстрагована штучна модель, яка відображає стан наявної у слідчого інформації про обставини злочину й обставини, що

склалися на відповідному етапі розслідування» [4, с. 111]. А вже В. К. Весельський говорив про те, що «…слідча ситуація належить до кола понять криміналістичної тактики і вже в цій якості, як і інші тактико-криміналістичні поняття, реалізується в криміналістичній методиці». Автор аргументує вказаний умовивід тим, що вказана наукова категорія обумовлює тактику проведення конкретних слідчих (розшукових) дій [1, с. 195]. Як бачимо, вчені-криміналісти акцентують увагу як на обов'язковому опрацюванні матеріалів кримінальних проваджень, так і на потребі виокремлення типових слідчих ситуацій для можливості ефективного проведення окремих процесуальних дій (слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та розшукових заходів).

В свою чергу, А. Іщенко та Г. Щербаков вказували на те, що опрацювання проблеми слідчої ситуації як наукової криміналістичної категорії має як теоретичне, так і прикладне значення. Теоретичне значення науковці формулюють як розроблення вказаного питання через призму об'єктивної потреби конкретизації сутності та поняття досліджуваної наукової категорії. А вже його практичне значення, на думку вчених-криміналістів, полягає в тому, що формулювання сутності слідчих ситуацій, їх класифікація, аналіз і оцінка надають перспективу об'єктивно вмотивувати вибір варіантів методики розслідування, що найбільшою мірою відповідали б обставинам і завданням певного етапу кримінального провадження [3, с. 57]. Тобто А. Іщенко та Г. Щербаков доцільно наголошували на важливості як теоретичного, так і практичного значення досліджуваної наукової категорії.

Зі свого боку, Є. С. Хижняк зазначає, що «…слідча ситуація, як і криміналістична характеристика, є одним із найважливіших інструментів у руках слідчого, що дозволяє максимально підвищити ефективність діяльності з розслідування злочинів, а володіння типовими слідчими ситуаціями дозволяє слідчому визначити коло пріоритетних завдань, уникнути непотрібної витрати часу й сил. На основі зіставлення типової слідчої ситуації й ситуації, що сталася під час розслідування конкретного злочину, використовуючи взаємозв'язки між елементами криміналістичної характеристики цієї групи злочинів, слідчий зможе оптимально спланувати процес розслідування й найефективніше вирішити завдання встановлення особи, яка вчинила злочин» [6, с. 197]. В даному випадку автор зауважує на важливості вирішення основних завдань кримінального провадження завдяки використанню вказаної криміналістичної категорії.

Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення С. С. Чернявського, який сформулював типову слідчу ситуацію як «…інформаційну модель з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів певної категорії» [5, с. 405].

Підсумовуючи, вважаємо за необхідне надати авторське визначення типової слідчої ситуації як абстрагованої штучної моделі,

що сформована на основі опрацювання кримінальних проваджень конкретної категорії, та що відтворює становище існуючих в уповноваженої особи відомостей про обставини кримінального правопорушення та обставини, що склалися на конкретному етапі розслідування. Слід також наголосити, що типові слідчі ситуації розслідування торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів, потребують конкретизації та визначення алгоритмів найбільш ефективної їх реалізації. Ці завдання будуть наступними напрямками нашого дослідження.

Список використаних джерел

1. Весельський В. К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25. С. 193–199.
2. Грищенко С. В. Протидія торгівлі людьми : навчальний посібник. Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2015. 224 с.
3. Іщенко А., Щербаков Г. Проблема слідчих ситуацій, як складова навчального курсу криміналістики. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 2. С. 57–63.
4. Степанюк Р. Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 110–115.
5. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2010. 610 с.
6. Хижняк Є. С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні статевих злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2012. № 4. С. 197–199.

Бреус Анастасія Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та судових
експертиз ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНОПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ РЕЙДЕРСТВА

Поняття права власності є продуктом первіснообщинного суспільства. Тогочасне право власності ототожнювалося з фактичним володінням річчю. Подальший прогрес суспільства, виникнення перших держав та розвиток товарно-грошових відносин зумовив розмежування між правомірним захопленням чужого майна (наприклад, на війні) та неправомірним заволодінням майном внаслідок крадіжки, грабежу

(розбою) чи шахрайства, а з виникненням писемності фактично розпочалась ера підтвердження правомірності володіння будь-яким майном за допомогою правовстановлюючого документа.

Варто зауважити , що з виникненням права власності, одразу ж виникли і злочини проти власності. Тривалий час основний масив злочинів проти власності був представлений чотирма класичними формами, до яких слід віднести: крадіжку, грабіж (розбій), шахрайство, підроблення документів, печаток, штампів, бланків, печаток та торгівля краденим. Відповідальність за вказані види злочинів повсякчас була передбачена в законодавстві усіх держав світу зі своїми незначними відмінностями. Правоохоронні органи всіх країн світу володіють багатовіковим досвідом боротьби з цими злочинами.

Однак злочинний світ не стоїть на місці, постійно підвищуючи свою майстерність, що вилилось в той факт, що наприкінці XX століття на пострадянському просторі з'явився новий вид правопорушень в сфері власності, який в народі отримав назву «рейдерство».

На сьогодні рейдерство визнається однією з найгостріших та найбільш суперечливих проблем вітчизняного бізнесу, що перешкоджає належному функціонуванню не тільки підприємств усіх форм власності, а й органів державної влади України. Під рейдерством прийнято розуміти замовлення та організацію нападу, напад на підприємство, установу, організацію будь-якої форми.

Фіктивні угоди, напади злочинних угрупувань, вбивства на замовлення та інші рейдерські методи сьогодні дуже часто бувають вкрай жорстокими. Заради захоплення бізнесу в Україні знищують цілі родини фермерів, і при цьому злочинцям вдається уникнути покарання.

З 2014 року кількість рейдерських атак щорічно зростає. Беручи до уваги статистичні дані, то всього за останні сім років в Україні відбулося близько 3250 рейдерських атак. Найбільша кількість таких захватів відбулося в 2020 році (724), найменша кількість зареєстровано в 2014 році (279). Говорячи про регіональне поширення, то слід зауважити, що тут пальму першості тримає Київ і Київська область (1253 рейдерських атак). На другому і третьому місцях – Дніпропетровська (200) і Харківська (191) області відповідно.

Бізнес в Україні переживає досить непрості часи. Останнім часом ведення комерційної діяльності зазнає чималих ризиків, які невпинно збільшуються й загострюються. Саме тому питання правового захисту бізнесу в Україні не втрачає своєї актуальності. Однією з найбільш складних і небезпечних ситуацій, з якими доводиться мати справу бізнесу в нашій державі за останні роки, можна сміливо вважати рейдерство.

І хоча наша держава різноманітними способами намагається протидіяти незаконному поглинанню та захопленню підприємств, але все ж проблема рейдерства не зникає. Саме тому виникає необхідність в з'ясуванні сутності такого соціально-економічного явища, аналізі причин та умов, що сприяють його виникненню та існуванню.

Ще до недавнього часу терміни «рейдерство» можна було зустріти в розмовному сленгу окремих бізнесменів. Сьогодні їх все частіше вживають у своїй діяльності журналісти, політики, економісти, юристи.

Рейдерство як явище пройшло у своєму розвитку не одне століття і зародилося на теренах сучасної Великобританії тоді, коли поодинокі британські військові кораблі виконували бойові завдання із захоплення торгових суден інших держав.

Тогочасне рейдерство багато в чому нагадувало піратство (напади на торгові морські судна), але на відміну від піратів рейдери (капери) перебували на службі в уряду певної країни і, зазвичай, не брали участі в розподілі прибутків, одержуваних в результаті захоплення судна. При цьому у рейдерів не було мети безпосередньо захопити вантаж на судні. Вони діяли на морських кораблях, що належать до категорії військових, і займалися знищенням торговельних суден недружніх країн, керуючись тезою, що нанесений противнику збиток послужить на благо протиборчої сторони. Але з часом внаслідок демократичних процесів у світі та активних виступів громадськості проти організованого морського розбою відбувся поступовий занепад рейдерства. У XIX ст. настав час розквіту буржуазії, повсюдного утвердження принципів недоторканності приватної власності і розвитку міжнародної торгівлі, у зв'язку з чим відбулась поступова зміна акцентів. Рейдерство остаточно трансформувалось із суто політичного засобу, за допомогою якого держави диктували свою волю у міжнародній політиці, в явище, якому необхідно протидіяти, тобто, міжнародна спільнота почала відносити його до розряду злочинних діянь.

Одним із перших непримиренних борців проти рейдерів був Бенджамін Франклін, який запропонував відразу після закінчення війни за незалежність в США включити спеціальний пункт про заборону рейдерства (каперства) в мирний договір США і Англії. Продовжуючи свою політику, Франклін згодом домігся включення аналогічного положення до угоди із Пруссією. І хоча для країн подібна заборона не мала особливого значення через відсутність власних військових флотів, проте вперше в міжнародному праві був створений прецедент. Протягом першої половини XIX ст. у колах фахівців з морського права довгий час не вщухали суперечки з приводу того, чи належить майно, яке транспортують морем, до класу недоторканного в разі військових дій. Суперечки досягли свого піку на проведеному після закінчення Кримської війни Паризькому конгресі 1856 р, підсумком якого було прийняття декларації про заборону рейдерства (каперства) на морі.

Проблеми «крейсерської війни» (саме таку інтерпретацію отримало рейдерство після Паризького конгресу) активно обговорювалися і в минулому столітті, зокрема на Гаазькій конференції 1907 р., а вже в 1909 році вони отримали остаточне закріплення в Лондонській декларації про право морської війни. В

даному документі передбачались процедури огляду, захоплення і привода судів з вантажем в свій порт, хоча там же була обмовка про те, що лише у виняткових випадках була можливість знищувати і вантаж, і судно.

У свою чергу говорячи про рейдерство в українських реаліях, то варто зазначити, що у своєму розвитку воно пройшло два періоди. Точкою відліку першого періоду можна вважати розпад Радянського Союзу, відбудову Української державності та як наслідок перехід молодої держави від планової до ринкової моделі ведення економічних відносин. В часових рамках він фактично охопив початок 90-х років і тривав до 2000 року (у цей час підприємства захоплювали відверто кримінальним шляхом, досить часто із застосуванням фізичного насильства).

Другий період бере свій відлік з початку 2000-х рр. і триває досі. Його характерними особливостями були непідзаконні операції із відчуження як майна, так і підприємств у цілому, більш легальні методи боротьби та активна протидія рейдерству з боку органів державної влади. На даний момент термін «рейдерство», перемістившись на суходіл, по суті, отримав інше забарвлення, але зберіг у своєму змісті основний сенс – насильницьке (вороже) захоплення власності (майна) законного власника.

Перед тим як переходити до безпосереднього з'ясування та аналізу означеного вище поняття, варто спершу розглянути його етимологію, що, у свою чергу, допоможе краще зрозуміти саме явище. Як уже зазначалося раніше, термін «рейдерство» має англомовне походження, причому запозичений не з офіційної (літературної) мови, а з професійного бізнес-жаргону, де він вживається у спеціальному значенні. В українській мові слова «рейд» і «рейдер» нічого спільного ні з економікою, ні з юриспруденцією не мали, сфера їх використання обмежувалась діяльністю правоохоронних чи контрольних органів, де мали місце так звані «рейди».

Отже, «рейдер» і «рейдерство» це слова іншомовного походження, що походять від англійського слова «raid», що в перекладі означає напад, наліт. І донедавна, як юридичний термін, окрім у значенні нападу чи облави, воно не вживалось. «Рейдерство» ж як поняття потрапило до нас з бізнесового словника, завдяки розвитку міжнародних відносин і обміну відповідною лексикою.

При аналізі літератури можна помітити певну закономірність, яка полягає в тому, що рейдерство пояснюється через інші поняття: «вороже поглинання», «недружнє поглинання», «корпоративне захоплення» і таке подібне. Але між цими поняттями простежуються певні відмінності.

На історичній батьківщині під цим поняттям здебільшого розуміють набуття контролю над ліквідними (недооціненими) активами компанії або скупкою акцій з метою подальшого перепродажу, що є різновидом так званого корпоративного шантажу –

грінмейл (це форма легального корпоративного шантажу, яка може використовуватись дрібним акціонером з метою примусити акціонерну спільноту викупити його пакет акцій за завищеною ціною). Отже, «рейдерство» та «грінмейл» не є тотожними поняттями.

Якщо ж говорити про співвідношення понять «рейдерство» та «вороже» або «недружнє поглинання» то можна відмітити, що головним критерієм відмінності між даними поняттями є законність дій сторони, яка зацікавлена в контролі над активами. Дотримання законодавства – це саме та межа, яка розмежовує ці поняття. Рейдерство – це протиправний, незаконний перерозподіл власності. Навіть цілком законна операція стосовно поглинання активів підприємства стає рейдерським актом, якщо на одному з її етапів застосовуються незаконні методи.

Але незважаючи на довготривалі дискусії в наукових колах і всі потуги владних структур у боротьбі з цим явищем, питання визначення такого складу злочину як рейдерство в окрему статтю Кримінального кодексу України до сих пір залишається відкритим. Відсутність на законодавчому рівні юридичного визначення такого поняття негативним чином впливає на результати боротьби із ним, так як Кримінальним кодексом України не передбачено відповідальності за таке суспільно небезпечне діяння.

У чинному Кримінальному кодексі України є ряд статей ст. 115 (Вбивство) п. 11, ст. 189 (Вимагання), ст.206 (Протидія законній господарській діяльності), ст. 206-2 (Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації), ст. 255 (Створення злочинної організації), ст. 257 (Бандитизм), ст. 358 (Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів), ст. 366 (Службове підроблення), які лише в деякій мірі охоплюють склад такого правопорушення, як рейдерське захоплення підприємств, установ та інших об'єктів.

Даючи аналіз кримінальним провадженням Головного слідчого управління Національної поліції України, сьогодні склалась така практика, що зазвичай під рейдерство підпадають:

– дії, які супроводжуються силовим захопленням підприємства, коли заподіюються тілесні ушкодження його працівникам чи керівництву;

– дії, які відбуваються шляхом вчинення «певних маніпуляцій» з правовстановлюючими документами, такими, як рішення зборів засновників, «підробка судових рішень» тощо.

Отже, звідси можна зробити висновок про те, що під рейдерством слід розуміти як і вилучення майна на нібито законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо), так і привласнення підприємств відверто незаконним шляхом із застосуванням насильства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодексу України: станом на 1 грудня 2013 р URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
2. Про національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 № 580-8.
3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявлені та розслідуванні: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липн. 2017 р. № 575. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15.
4. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових)дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2018. 442с.
5. Кобзар А.В. Рейдерство з юридичної точки зору. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/naukma/law/2007_64/07_kobzar_av.pdf.
6. URL: https://www.agravery.com/uk/posts/author/show?slug=vsi-kolori-rejderstva-ta-mehanizmi-zahistu.

Бровко Валерія Костянтинівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОБСТАВИНИ, ЯКІ СЛІД З'ЯСУВАТИ ПІД ЧАС ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОЇ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗҐВАЛТУВАНЬ

Зґвалтування є найбільш тяжким злочином проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, відповідальність за вчинення якого передбачається ст. 152 КК України. Переважна більшість зґвалтувань пов'язана з вчиненням інших злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, нерідко поєднуються з вчиненням пограбувань або розбійних нападів, виготовленням порнографічних предметів, замахом на вбивство тощо [1, с. 43].

Суто інтимний характер переживань потерпілих, глибокі психічні травми, поряд з іншими чинниками, надають виключно латентного характеру цим злочинам і, відповідно, ускладнюють їх розкриття та розслідування. Процес розслідування ускладнено також тим, що потерпіла особа не бажає обговорювати зі сторонніми особами подробиці події, тобто багаторазово відтворювати психотравмувальну

ситуацію, брати участь у судовому розгляді злочинного діяння та розголошувати факт зґвалтування у своєму соціальному оточенні. Безумовно, що після зґвалтування потерпіла особа психологічно не готова до проведення допиту й інших важливих слідчих (розшукових) дій; крім того, її перебування в стресовому стані ставить під сумнів ефективність їх проведення. Розслідування ускладнюється також за умови, якщо потерпіла особа своєчасно не звернулася із заявою у поліцію [2, с. 141].

Від показань потерпілої особи залежить встановлення важливих фактів для подальшого розслідування зґвалтування. Тому, слідчому потрібно встановити з потерпілою особою психологічний контакт, тобто створити умови, що забезпечують розвиток спілкування в потрібному для розслідування напрямі. Йдеться про те, що потерпіла особа не повинна відчувати напруженості, тиску з боку слідчого чи будь-яких інших негативних моментів, за яких потерпіла особа не зможе розповісти про вчинене правопорушення щодо неї [3, с. 321].

Під час допиту потерпілого необхідно встановити наступні відомості: 1) де і коли вчинене зґвалтування, та хто вчинив цей злочин; 2) якщо потерпіла особа раніше була знайома з ґвалтівником, то де і коли познайомилися з ним і які стосунки підтримувала; 3) у разі коли заява про зґвалтування була подана через деякий час після зазначеної події, потрібно з'ясувати причини такої поведінки потерпілої особи; 4) чи мав місце статевий акт чи інше проникнення в тіло (оральне чи анальне); 5) якщо зґвалтування вчинене групою осіб, то які дії вчиняв кожний з них; 6) які конкретні дії вчиняв ґвалтівник і що говорив; 7) чи чинила опір потерпіла особа ґвалтівникові і якщо так, то який саме, чи могли залишитися його сліди на одязі та тілі злочинця; 8) які тілесні ушкодження отримала потерпіла особа від ґвалтівника; 9) як вона була одягнута у момент зґвалтування, де цей одяг знаходиться, чи підлягав він пранню або хімічному впливу, чи є сліди боротьби та насильства на її одязі; 10) як був одягнутий ґвалтівник, які предмети, що належать їй або злочинцю, могли залишитися на місці події; 11) кому розповідала потерпіла особа про те, що трапилося з нею; 12) хто ще володіє будь-якими відомостями, що можуть мати значення для розслідування; 13) чи мала потерпіла особа до зґвалтування статеві зносини, якщо так, то коли востаннє; 14) які наслідки для потерпілої особи спричинило зґвалтування; 15) чому потерпіла особа виявилася в місці де була зґвалтована [4, с. 626, 627].

У ситуації зґвалтування, вчиненого знайомою жертві особою, головними тактичними завданнями, що постають перед слідчим, є, по-перше, встановлення всіх обставин зґвалтування, по-друге, встановлення причетності вказаної потерпілим особи до його вчинення й, по-третє, вивчення осіб учасників події та характеру їх взаємовідносин [1, с. 48].

Якщо потерпіла повідомляє, що вона перебувала в момент зґвалтування у безпорадному стані, необхідно отримати від неї

детальні показання, в чому саме проявлявся її безпорадний стан і які причини його. Важливо виявити також, чи проявляла потерпіла опір ґвалтівнику, в якій формі він проявлявся, чи була боротьба між ними і які у зв'язку з цим сліди могли залишитися на одязі і тілі злочинця, де цей одяг знаходиться [5, с. 9].

Неодмінними складовими допиту потерпілої щодо відомого їй злочинця є з'ясування таких психологічних аспектів: 1) обставин їх знайомства та попередніх стосунків, частоти зустрічей, наявності спроб схилити майбутню жертву до добровільного статевого акту; 2) місце зустрічі потерпілої з підозрюваним, як вони провели час до вчинення зґвалтування, хто був разом із ними, чи бачив їх разом, як і чому потерпіла опинилася на місці вчинення злочину; 3) чи чинила потерпіла опір і в чому він полягав, чи могли залишитися на місці події, тілі й одягу підозрюваного сліди опору; 4) які психологічні наслідки мало зґвалтування для потерпілої, як воно вплинуло на її подальше життя [5, с. 9].

Якщо потерпілій не відома особа, що скоїла зґвалтування, то в ході допиту необхідно детально з'ясувати прикмети зовнішності злочинця, які сприяли б його розшуку. Також з'ясовують таку інформацію про злочинця: 1) його особливі прикмети, зовнішність і поведінка; 2) особливості мовлення та невербальної комунікації, одяг, прикраси й інші предмети; 3) спосіб нападу, використання зброї та допоміжних засобів; 4) якщо злочинців було декілька – встановлюють роль у групі кожного з них; 5) ушкодження, яких зазнав ґвалтівник унаслідок опору потерпілої; 6) транспорт, який він використовував; 7) як він познайомився з потерпілою та що повідомив про себе; 8) у якій формі було встановлено комунікативний контакт; 9) чи не передувало нападу вистежування потерпілої; 10) яким шляхом ґвалтівник і потерпіла прямували до місця нападу; 11) хто міг його бачити; 12) у якому напрямку він зник тощо [3, с. 321, 322].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що стати жертвою зґвалтування це великий біль, який залишає як психологічну, так і фізичну травму в житті людини. Потерпілі внаслідок таких злочинів потребують особливої уваги та підходу, а допит має проводитися в комфортному для них режимі. Важливого значення набуває підготовка до такого допиту, це не лише консультація з психологом щодо обрання правильної тактики його проведення, але і ретельне планування послідовності проведення, формулювання запитань допитуваній особі та вжиття інших важливих заходів з метою встановлення усіх обставин події, що сталася.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.

2. Психологічні особливості допиту потерпілих від згвалтувань. Шмерецький Є. Є. *Науковий вісник публічного та приватного права.* Вип. 6. Том 2. 2016. С. 139–144 URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/6/tom_2/33.pdf.

3. Кушпіт В.П., Малиновська А.В. Проведення слідчих (розшукових) дій у розслідуванні згвалтування. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 3. 2021. С. 320–322. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/83.pdf.

4. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

5. Ланцедова Ю. О. Курс криміналістики. Методика протидії статевим злочинам: [лекція] / Ю. О. Ланцедова; [за наук. ред. О. А. Кириченка]. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2014. 13 с.

Васюта Юлія Володимирівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ СПІЛЬНИМИ СЛІДЧИМИ ГРУПАМИ

Тактика огляду місця події під час розслідування воєнних злочинів обумовлена не лише механізмом злочину, але і специфікою дії воєнного стану, які впливають на діяльність спільних слідчих груп під час збирання, документування та проведення слідчих і негласних слідчих розшукових дій, з урахуванням міжнародного досвіду та європейських стандартів доказування.

Задля своєчасного збору і збереження інформації, яка може свідчити про вчинення воєнних злочинів, слід визначитися з колом першочергових невідкладних слідчих дій. Передусім до них належать: огляд місця події, допит потерпілого та свідків, судово-медична експертиза (з метою невідкладної фіксації ушкоджень), а також експертизи щодо слідів та предметів (якщо існує ризик їх псування чи втрати) [5, с. 17].

Насамперед розглянемо першочергову та невідкладну слідчу (розшукову) дію, яка спрямована на пошук та документування слідів кримінального правопорушення – огляд місця події. Унікальність огляду полягає у сприйнятті слідчим обстановки події, яка з урахуванням плину часу та гнучкості умов може змінюватися, а тому, існує ризик втрати слідів, місць їх ймовірного розташування, та і загалом – порушення слідової картини вчиненого кримінального правопорушення.

Однією з проблем діяльності спільних слідчих груп на територіях ведення активних бойових дій є реальна небезпека для життя та здоров'я членів групи. У зв'язку з цим, проведення огляду

місця події (перебування у зоні підвищеного ризику) має здійснюватися у найбільш короткий проміжок часу. Також слід зазначити, що успішність огляду місця події передусім залежить від дотримання тактичних вимог щодо його проведення, а саме: своєчасності, повноти та об'єктивності, єдиного керівництва, чіткої організації та планомірності, цілеспрямованості, ефективності використання науково-технічних засобів, спрямованих на виявлення, фіксацію та вилучення слідів, взаємодії з правоохоронними органами як на державному рівні, так і завдяки міжнародному співробітництву.

Акцентуємо увагу на те, що огляд місця події необхідно проводити після перевірки ділянки (території) вибухотехнічними службами. Під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії слід з'ясувати, якою була обстановка на момент вчинення злочину (зокрема, розташування предметів), та оцінити співвідношення зібраних даних з попередньо отриманими показаннями від потерпілої особи/свідка. Також потрібно звернути увагу на сліди боротьби та опору: розбиті вікна та меблі; ознаки утримання (ув'язнення): мотузки, пов'язки на очі, написи на стінах; сліди біологічного походження: кров, слину, волосся, нігті тощо; знаряддя вчинення злочину; загублені та залишені злочинцем речі. Якщо місце вчинення злочину було пошкоджено, слід, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства, вжити заходів для вилучення відеоматеріалів із камер спостереження [2, с. 23].

Під час огляду місця події основними завданнями слідчого є фіксація злочину, пов'язаного зі збройною агресією, а саме: місця вчинення злочину (населений пункт чи координати); приблизної дати і часу вчинення злочину; ймовірного засобу ураження противника. Також особливу увагу слідчі повинні спрямовувати на виявлення заборонених засобів і методів ведення війни, фіксацію військових об'єктів поблизу місця обстрілу та вибору супротивником способу ураження [3, с. 5].

У свою чергу, до складу спільної слідчої групи може входити працівник оперативного підрозділу. Під час огляду місця події він встановлює потерпілих, свідків та очевидців вчиненого злочину. Окрім того, під час огляду колони або скупчення розстріляних автомобілів, місця обстрілу або влучання снаряду ракетної артилерії оперативний працівник знаходить місця, з яких вівся обстріл об'єкта огляду тощо, а під час огляду облаштованого приміщення катівні та місця масового розстрілу цивільних громадян, місця масового поховання цивільних осіб встановлює дані про рідних та близьких закатованих (розстріляних) осіб [4, с. 255].

Оскільки розслідування воєнних злочинів має свою специфіку, то проведення огляду місця події слід проводити за участю спеціалістів, зокрема: *працівників вибухотехнічної служби*, які здійснюють заходи з розмінування та перевірки на вибухобезпечність місця (об'єкта) огляду; *спеціаліста-криміналіста*, який з використанням спеціальних знань та

навичок, науково-технічних засобів та спеціального обладнання відповідає за якісну фіксацію слідової картини, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, що містять слідову інформацію вчиненого злочину, складає схеми та ін. Наприклад, під час огляду колони або скупчення розстріляних автомобілів спеціаліст-криміналіст здійснює вимірювання розташування автомобілів відносно постійних орієнтирів, слідів обстрілу на транспортних засобах (встановлює напрямок, із якого вівся обстріл, здійснює локалізацію слідів обстрілу на частинах автомобіля та окреслює їхній характер тощо); *спеціаліста з питань застосування ракетних військ та артилерії, а також військової авіації*, якого залучають для визначення ймовірних напрямків обстрілів, встановлення типів озброєння тощо; *судово-медичного експерта*, який залучається як спеціаліст для проведення огляду, за наявності на місці події трупів загиблих осіб [4, с. 255]. Також у разі потреби до участі у огляді місця події під час розслідування воєнних злочинів слід залучати співробітників ДСНС, кінологів тощо, та обов'язково — міжнародних фахівців (наприклад, спеціалісти із Французької Республіки надали українським правоохоронцям мобільні ДНК-лабораторії та обладнання для здійснення молекулярно-генетичних досліджень, відтак відбувається активна співпраця із французькими експертами та жандармами під час розслідування воєнних злочинів [6]).

Одним із пріоритетних етапів огляду місця події за фактами авіаційних, ракетних ударів та артилерійських обстрілів є визначення напрямку ведення обстрілу або прильоту снаряду. Для цього доцільно використовувати квадрокоптери, фото- та відеозаписи [1, с. 171]. Під час огляду облаштованого приміщення катівні слід здійснити пошук, фіксацію та вилучення предметів зв'язування (кайданки, мотузки, липкі стрічки тощо), гільз, фрагментів куль, ножів та інших предметів – знарядь катування [1, с. 176].

Нині для фіксації обстановки під час огляду місця події спільними слідчими групами слід використовувати у своїй діяльності відносно новітнє техніко-криміналістичне забезпечення, передусім здійснювати фото- та відеофіксацію за допомогою радіокерованих літальних апаратів, 3D-моделювання (сканування), стерео-фотозйомки, завдяки яким вдасться змоделювати місце події, деталізувати окремі його частини (ділянки) в просторі та часі. Безумовно, результати огляду місця події фіксуються у протоколі, а зібрані фото-, відео-, аудіозаписи, схеми обстрілів тощо долучаються до процесуального документа як додатки.

Розглядаючи питання розслідування воєнних злочинів, крізь призму науки криміналістики, слід зауважити на воєнній криміналістиці, завданням якої є розробка, формування й застосування системи засобів, методів, прийомів і заходів криміналістичного забезпечення протидії вчиненню воєнних злочинів та військових кримінальних правопорушень [7, с. 802–803].

Таким чином, з урахуванням особливостей огляду місця події під час розслідування воєнних злочинів спільними слідчими групами, застосування сучасних засобів фіксації, залучення спеціалістів, використання тактичних прийомів та методик огляду дозволить сформувати доказову базу, провести необхідні експертні дослідження, а в подальшому – притягнути до відповідальності винних осіб відповідно до національного та міжнародного законодавства. Від кваліфікованого професійного підходу до проведення першочергової невідкладної слідчої (розшукової) дії залежить подальший напрям розслідування, визначення завдань та алгоритмів дій відповідно до слідчої ситуації. Нині існує необхідність у вдосконаленні тактичних підходів щодо проведення огляду місця події. Так, під час розслідування воєнних злочинів спільними слідчими групами, слід враховувати особливості тактики проведення слідчих дій, обсяг застосування нових спеціальних знань та навичок тактики дій, а також криміналістичне забезпечення, з огляду на кращий світовий досвід.

Список використаних джерел

1. Корнієнко В.В., Савчук Т.І. Тактичні особливості проведення огляду місця події в умовах ведення бойових дій. *Вісник кримінологічної асоціації України.* 2023 № 2 (29). С. 167–197. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.12.
2. Методичні рекомендації з інтегрування підходу, орієнтованого на потерпілих, у деяких аспектах досудового розслідування злочинів сексуального насильства в умовах збройної агресії. С. Чернявський, К. Левченко, Ю. Чорноус, Г. Нікітіна-Дудікова, О. Перунова, Л. Гордієнко, В. Ієрусалимов, О. Остапенко. Київ, 2023. 48 с.
3. Пам’ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об’єкти цивільної інфраструктури. Київ, 2022. 9 с.
4. Пчеліна О.В., Фоміна Т.Г. Особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов’язаних зі збройною агресією проти України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2023. № 2. С. 251–259. DOI: https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-2-251-259.
5. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Незаконне позбавлення волі та катування: метод. рек. Київ, 2023. 104 с.
6. Україна отримала другу французьку мобільну лабораторію ДНК для роботи у регіонах активних бойових дій. *Офіс Генерального прокурора.* URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/ofis-genprokurora-peredav-drugu-francuzku-mobilnu-laboratoriyu-dnk-ministerstvu-yusticiyi-dlya-roboti-u-regionax-aktivnix-boiovix-dii.
7. Shevchuk V.M. Current issues of criminalistics in context of war and global threats. *Theory and practice of forensic science and criminalistics.* 2022. № 3 (28). P. 11–27. DOI: 10.32353/khrife.3.2022.02.

Воліков Тарас Анатолійович,
докторант Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

СПОСОБИ ПРИХОВУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ В МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Загальноприйнятими способами приховування кримінального правопорушення є утаювання, знищення, маскування або фальсифікації інформації, отриманої під час розслідування [1, с. 57].

Вчені-криміналісти розглядають способи приховування злочину у двох аспектах: як самостійну наукову категорію та як складову способу вчинення кримінального правопорушення. Окремі науковці розглядають способи приховування слідів кримінального правопорушення в системі способів протидії розслідуванню. Так Р. М. Шехавцов, наводячи класифікацію способів протидії розслідуванню наводить такі способи її реалізації: (приховування слідів злочину шляхом їх знищення, маскування, фальсифікації, психічного та фізичного впливу) [2, с. 64]. В. М. Плетенець, ґрунтуючись на думках науковців розглядає приховування як одну з форм протидії розслідуванню [3, с. 61]. Ми розглядаємо приховування як елемент злочинної діяльності та складову способу вчинення злочину, спрямований на перешкоджання розслідуванню шляхом утаювання, знищення, маскування або фальсифікації слідів кримінального правопорушення. Також ми поділяємо точку зору В. К. Весельського, С. М. Зав'ялова та В. В. Пясковського, які поділяють способи приховування кримінального правопорушення на п'ять груп: приховування матеріальних слідів, що відбилися в навколишній обстановці внаслідок готування та вчинення злочину; приховування предметів посягання та наслідків заволодіння, розпорядження ними та їх використання; фальсифікація та маскування слідів злочину; протидія розшуку правопорушника; протидія щодо встановлення істини загалом [4, с. 37]. Розглянемо способи приховування, що обираються злочинцем при вчиненні злочинів проти власності.

Утаювання є способом приховування, що полягає у неповному або взагалі ненаданні слідчому інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Ознаками цього способу при вчиненні злочинів проти власності є приховання правопорушником знарядь вчинення злочину, зокрема знарядь зламу; утаювання місця знаходження викрадених речей та цінностей; часткова або повна відмова від надання правдивих свідчень; невиконання законних вимог слідчого тощо. Утаювання може здійснюватися в пасивній або активній формах. Пасивна форма утаювання проявляється у невиконання вимог слідства, недонесенні інформації про злочин, замовчуванні, відмова

від дачі показань та характерна майже для всіх категорій кримінальних правопорушень проти власності. До активних форм у розглядуваної категорії кримінальних правопорушень належить використання сприятливих умов обстановки, що проявляється у відсутності свідків, очевидців, вчинення злочину у будні, вечірній та нічний час, недосконаліть запірних пристроїв, відсутність охорони об'єктів тощо; зберігання викраденого у підготовлених заздалегідь схованках; швидка реалізація викраденого майна та ін.

Знищення проявляється у видаленні на місці вчинення кримінального правопорушення слідів: рук, слідів зламу, пошкоджених замків, перешкод, слідів взуття, транспортних засобів тощо. Знищення правопорушником слідів, що викривають його у вчиненні злочину може бути повним: видалення папілярних візерунків рук з поверхні предметів обстановки, на яких вони залишені; спалювання одягу та взуття злочинця, викидання у річку знарядь зламу та інструментів, що використовувались тощо. При частковому знищенні сліди видаляються не повністю, наприклад, використання злодієм перед тим, як покинути обкрадену квартиру, однієї з їдких речовин (порошку гірчиці, тютюну, гасу, одеколону та ін.), що, на його думку, нейтралізують (знищують) його запахові сліди і виключають можливість застосування по сліду службово-розшукового собаки.

Маскування – зміна уявлення у осіб, які опинилися свідками крадіжки або слідчого щодо злочинного характеру вчинюваних дій і причетності до них певної особи. Характерними ознаками маскування є здійснення підготовчих до крадіжки дій під пристойним для жертви мотивом щодо мети відвідання його житла; зміна злодієм свого зовнішнього вигляду (зачіски, використання темних окулярів, перука, капронової панчохи з прорізом для очей, зміна одягу, відрощування бороди перед учиненням злочину з наступним голінням або, навпаки і т. ін.), що утрудняє і навіть виключає запам'ятовування можливими очевидцями крадіжки обличчя злодія та подальше його впізнання; здійснення злому перешкоди під час наявності зовнішніх звуків (посилене гуркоту ріжучих інструментів, що використовуються); використання гумових рукавичок, бахіл на взуття і т. ін.; приведення в початковий вигляд зламаних дверей, висунутого скла, вставлення шибок тощо.

Фальсифікація полягає у створенні неправдивої інформації про подію або підробка носіїв цієї інформації. Вона може виражатися в умисному залишенні на місці вчинення злочину чужих слідів рук або інших предметів, що належать людині, не причетної до події; обмові співучасників; підміні, дублюванні предметів крадіжки; частковій або повній підробці документів на викрадені номерні речі (наприклад, автомобіль); підробці документів, в тому числі їх реквізитів (при вчиненні шахрайства); частковій переробці предмета злочинного посягання для зміни його призначення чи зовнішнього вигляду. Комбінованим способом фальсифікації є створення неправдивого

алібі, тобто створення помилкового уявлення щодо перебування в іншому місці на момент вчинення правопорушення.

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень приховування шляхом утаювання проявляється майже при вчиненні всіх злочинів проти власності, знищення та маскування характерно при вчиненні крадіжок, грабежів та розбоїв. Маскування шляхом зміни зовнішності також характерно для всіх видів злочинів. Фальсифікація частіше зустрічається при вчиненні шахрайських дій. Наведені нами способи приховання злочинів проти власності можуть мати прояв як окремо, так і у сукупності, утворюючи так звані змішані способи приховання кримінального правопорушення.

Розглянувши способи приховування злочину, можна зазначити важливість цього елементу криміналістичної характеристики для розслідування. З приводу цього ми погоджуємось з думкою М. В. Даньшина, який зазначив, що у криміналістиці спосіб вчинення злочину та інформація щодо нього є основою для об'єднання окремих видів кримінальних правопорушень, виявлення взаємозв'язку між структурними елементами характеристики; розробки особливостей тактики проведення слідчих (розшукових) дій; прогнозування механізму вчинення конкретного кримінального правопорушення; розмежування схожих складів злочину [5, с. 84]. Зазначене повною мірою стосується кримінальних правопорушень проти власності, зважаючи на їх різноманітність.

Список використаних джерел

1. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підруч. Дніпро : Біла К. О. 2022. 271 с.

2. Шехавцов Р. Виявлення та подолання протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими злочинними угрупуваннями. *Право України.* 2001. № 6. С. 63–67.

3. Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Гельветика, 2020. 424 с.

4. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : КНТ, 2009. 160 с.

5. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2000. 210 с.

Ганелін Володимир Борисович,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗКРАДАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Нині проблеми розслідування службових злочинів, зокрема розкрадання бюджетних коштів службовими особами органів місцевого самоврядування, є досить актуальними у сучасному контексті боротьби зі злочинністю [3].

У цьому напрямку проведено значну кількість наукових досліджень, які спрямовані на розробку ефективних методів розслідування таких злочинів, оскільки проблематика розкрадання бюджетних коштів наразі має значний вплив на фінансове становище органів місцевого самоврядування та формування довіри громадян до влади [6, с. 37–38].

Пріоритетною сферою такої діяльності є вивчення теоретичних засад формування криміналістичної характеристики розкрадання бюджетних коштів службовими особами органів місцевого самоврядування [5, с. 350], яка охоплюватиме відомості про отримання та аналіз доказів, встановлення обставин злочину, визначення особи злочинця та інші аспекти, необхідні для проведення успішного розслідування [7].

Зокрема, цікавим, з огляду на досліджувані питання, видається дослідження А.А. Бакуліна щодо криміналістичної характеристики особи злочинця. У своїй праці «Криміналістична характеристика особи злочинця [1, с. 156–157] автор розглядає питання профілювання особи злочинця, що є важливим елементом розслідування. службових злочинів. Профілювання особи злочинця являє собою процес, який дозволяє встановити типові риси, характеристики та поведінку злочинця на основі аналізу його дій, модусу операнді та інших доказів. Це допомагає правоохоронним органам отримати більш повне уявлення щодо характеристик особи, яка вчинила злочин та зосередити свої зусилля на його виявленні та затриманні.

Крім того, криміналістична характеристика особи злочинця може також відігравати важливу роль у попередженні подібних злочинів. Аналізуючи типові риси та характеристики злочинців, правоохоронні органи розробляють профілі, що допомагають виявити особи, які мають високий ризик вчинити подібний службовий злочин, і прийняти відповідні запобіжні заходи.

О.В. Головко у дослідженні на тему «Методика розслідування службових злочинів» [2, с. 38–44] розглядає питання щодо методів, прийомів та алгоритмів, які використовують при розслідуванні таких злочинів.

Окрему увагу, вчений приділяє питанням збору та аналізу доказів, інтерв'юванню свідків та підозрюваних, проведенню операцій під прикриттям, технічному спостереженню, використанню експертиз та іншим методам та прийомам, що допомагають встановити обставини події, зберегти докази та затримати злочинців.

Практичне значення роботи полягає у отриманні правоохоронними органами, які здійснюють розслідування службових злочинів та їх оперативне супроводження, можливостей щодо вдосконалення методики розслідування зазначеної категорії злочинів, допомагає покращити якість розслідування, виявити осіб, причетних до їх вчинення, забезпечити пошук та збереження доказів.

Таким чином, наукові дослідження проблем методики розслідування службових злочинів, зокрема розкрадання бюджетних коштів службовими особами органів місцевого самоврядування, є актуальними та необхідними у сучасному кримінально-правовому контексті. Вони спрямовані на розробку ефективних методів розслідування таких злочинів, що мають великий вплив на фінансове становище органів місцевого самоврядування та довіру громадян до влади. Автори зосереджуються на вивченні теоретичних засад формування криміналістичної характеристики розкрадання бюджетних коштів, аналізі практики розслідування, виявленні проблемних моментів та пошуку шляхів їх вирішення. Крім того, вони досліджують методи, прийоми та процедури, які використовуються при розслідуванні службових злочинів, а також формування криміналістичної характеристики злочину. Всі ці дослідження важливі для покращення якості розслідування, забезпечення збереження доказів та досягнення справедливості в процесі судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Бакулін, А.А. Криміналістична характеристика особи злочинця. *Вісник Академії правових наук України.* 2014. № 2. С. 37–40.

2. Головко, О.В. Методика розслідування службових злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2018. № 4. С. 38–44.

3. Таран О.В. Розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці. Київ, 2012. 352 с.

4. Таран О.В. Розслідування порушення вимог законодавства про охорону праці. Київ, 2013. 64 с.

5. Пчеліна О.В. Ситуаційна зумовленість розслідування окремих видів злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2012. Вип. 2 (2). С. 349–358.

6. Пчеліна О.В. Тактичні завдання розслідування злочинів і криміналістична методика. *Криміналістичний вісник.* 2012. № 2 (18). С. 48–53.

7. Пчеліна О.В. Структура методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2014. № 10-2. Т. 2. С. 122–126.

Голюк Людмила,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Несен Ольга,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат медичних наук,
доцент

ПРОБЛЕМИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЯК НАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Психічне здоров'я може стати серйозною проблемою для багатьох людей, які пережили військові дії. Розглянемо основні проблеми психічного здоров'я, які можуть виникнути в результаті військових дій.

Військові конфлікти, особливо бойові дії, часто супроводжуються жахливими подіями, які можуть залишити глибокий психологічний слід. Це може викликати ПТСР (посттравматичний стресовий розлад), який проявляється нав'язливими спогадами, кошмарами, гіперактивністю та навіть відчуттям відчуження від навколишнього світу.

Надмірний стрес і травми під час військових дій можуть призвести до розвитку депресії та тривожних розладів. Учасники бойових дій можуть відчувати безнадійність, втрату інтересу до життя, страх і тривожність.

Військовий синдром – цей термін використовується для опису комплексу проблем, пов'язаних з психічним здоров'ям що стосуються військових. Він включає в себе ПТСР, депресію, тривожність, а також проблеми з адаптацією до цивільного життя після війни.

Військові можуть стикатися з великим ризиком самогубства через посттравматичний стрес, депресію та інші психічні проблеми. Важливо забезпечити їм доступ до психологічної та психіатричної допомоги. Повернення до цивільного життя після служби у військах може бути дуже важким для багатьох ветеранів. Вони можуть відчувати незручності при адаптації до нового робочого місця, взаємодії з родиною та соціальною ізоляцією.

Деякі військові можуть звертатися до алкоголю та наркотиків, щоб заспокоїти свою психічну біль. Це може призвести до проблем залежності і загострити психічні проблеми [1–2].

Необхідно свідомо висвічувати ці проблеми, підкресливши важливість надання допомоги та підтримки особам, які пережили військові дії. Для зменшення негативного впливу військових конфліктів на психічне здоров'я важливо розвивати програми психологічної реабілітації та забезпечувати доступ до якісних послуг з відновлення психічного здоров'я ветеранів.

Треба розглянути кілька ключових аспектів, пов'язаних із проблемами психічного здоров'я ветеранів війни [3–5].

Психологічна допомога – один з важливих кроків у вирішенні проблем психічного здоров'я, це забезпечення доступу до якісної психологічної допомоги. Психотерапія, консультування та психіатрична допомога можуть допомогти справлятися зі своїми проблемами.

Публічна свідомість – важливо підвищити громадську свідомість про проблеми психічного здоров'я і відмовитися від стигми, пов'язаної з психічними розладами. Розповсюдження інформації і освіта на цю тему можуть допомогти ветеранам отримати підтримку від свого оточення.

Професійна перепідготовка – ветерани можуть зіткнутися з труднощами у пошуку роботи після війни через відсутність необхідних навичок та досвіду в цивільному секторі. Програми професійної перепідготовки можуть допомогти їм знайти нові можливості та відновити самостійність.

Соціальна підтримка – родина та близькі друзі можуть відігравати важливу роль у підтримці ветеранів. Важливо підтримувати відносини та створювати умови для відкритого спілкування та розмов про психічне здоров'я.

Ветеранські організації – велика кількість організацій працюють на благо ветеранів, надаючи психологічну допомогу, юридичну підтримку та інші ресурси. Важливо знати про існування цих організацій і звертатися до них, якщо виникають проблеми з психічним здоров'ям [3–5].

Проблеми психічного здоров'я, які виникають унаслідок військових дій, є серйозними та загрожують фізичному і психологічному благополуччю. Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, який включає в себе надання якісної психологічної допомоги, публічного освічення та усунення стигми, яка оточує психічні розлади, а також забезпечення підтримки у відновленні і адаптації ветеранів до цивільного життя.

Важливо визнати внесок ветеранів у безпеку і свободу суспільства та забезпечити їм належну підтримку та гідне життя після військової служби. Держава та громадські організації мають взяти на себе відповідальність за забезпечення здоров'я ветеранів та допомогу їм у процесі відновлення та адаптації.

Список використаних джерел

1. World health report 2001 – Mental health : new understanding, new hope (2001) Geneva: Switzerland: World Health Organization.

2. Massad, S.G., Shaheen, M., Karam, R. et al. (2016) Substance use among Palestinian youth in the West Bank, Palestine: a qualitative investigation. BMC Public Health. 16, 800. https://doi.org/10.1186/s12889-016-3472-4.

3. Itani Taha, Kathryn H. Jacobsen, A. Kraemer (2017) Suicidal ideation and planning among Palestinian middle school students living in Gaza Strip, West Bank, and United Nations Relief and Works Agency (UNRWA) camps. International Journal of Pediatrics and Adolescent Medicine. Vol. 4, Is. 2. P. 54–60. https://doi.org/10.1016/j.ijpam.2017.03.003.

4. Zoya Wazir Contributor (2021) In Gaza, Childhoods Lost to the Trauma of War Israel's May siege leaves the majority of children in Gaza with deep emotional scars, a new study shows. U.S.News. By Aug.

5. Comtesse, H., Powell, S., Soldo, A. et al. (2019) Long-term psychological distress of Bosnian war survivors : an 11-year follow-up of former displaced persons, returnees, and stayers. Comtesse et al. BMC Psychiatry. 19:1. https://doi.org/10.1186/s12888-018-1996-0.

Горюшкіна Анастасія Ігорівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Враховуючи складне економічне та соціальне становище в нашій країні, особливо після початку повномасштабної війни – незаконна міграція набула загрозливих масштабів і для національної безпеки, а її організація на сьогодні є одним із найприбутковіших видів незаконної діяльності причетних до цього осіб.

Особливо вагомим елементом у виявленні, фіксації, розслідуванні та доведенні справи до суду – було, є і буде – дієва взаємодія не лише суб'єктів досудового розслідування, а й налагоджена співпраця між необхідними підрозділами Національної поліції, іншими правоохоронними органами, відомствами, із громадськістю та медіа у питаннях боротьби із кримінальною протиправністю.

Зазначене обумовлено наступними чинниками:

– по–перше, необхідністю досягнення злагодженої роботи працівників правоохоронних органів при вирішенні конкретних практичних питань, що виникають під час досудового розслідування кримінального правопорушення;

– по–друге, дефіцитом часу, оскільки досудове розслідування обмежено конкретними строками. Це зобов'язує слідчого, прокурора, працівників оперативних підрозділів, експерта, спеціаліста та інших осіб, залучених до цієї сфери, дотримуватися як розумних строків у цілому, так і строків досудового розслідування зокрема [1];

– по–третє, взаємодія різних структур під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України

базується не лише на КПК, а й на внутрішніх нормативно-правових актах, окремих підрозділів. На прикладі наступного: швидке та повне розслідування і розкриття кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів та підрозділів поліції [2].

Але ми повинні розуміти, що даний наказ стосується лише підрозділів МВС, а ніяк не інших відомств. До 2014 року була інструкція (4348/138/151/11-2-2870/172/148-407/2-90-442 від 10.08.1994), що регулювала відносини між державними органами під час розслідування кримінальних правопорушень, але нажаль нового нормативно-правового акту, на підставі втрати чинності вище зазначеного, не було.

За результатами дослідження Зіневича І.І., Потапчука А.І. було зроблено висновок, що в ході розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон, найбільш характерними процесуальними діями є: огляд місця події – 93 %, допит – 100 %, пред'явлення для впізнання – 45 %, (у тому числі по фотокартках – 55 %; в живу – 45 %); перевірка показань на місці – 38 %; слідчий експеримент – 12 %; обшук – 18 %; призначення експертизи – 3 %; освідування – 4%; інші види огляду – 28 %, затримання підозрюваного – 100 % [3]. Зазначене є підтвердженням того, що слідчому визначивши необхідне коло дій під час розслідування даного кримінального правопорушення просто необхідна допомога як працівників оперативних підрозділів так і інших суб'єктів владних повноважень.

Методика розслідування злочинів у сфері незаконного переправлення осіб через державний кордон має свою специфіку, яка зумовлена як необхідністю співпраці з органами виконавчої влади, що забезпечують порядок перетину державного кордону, так і структурою зазначеного злочину, що містить окремі дії з переправлення цих осіб через державний кордон України, а також організації, керівництва та сприяння таким переправленням. Нормативно-правові акти як і злочинність не стоїть на місці, постійно вдосконалюється та підлаштовується під реалії сьогодення. Тому у вивченні питання про взаємодію потрібно вдосконалювати та всебічно розглядати діяльність суб'єктів між якими і буде організовуватися взаємодія під час розслідування даного кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-V1. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17.

2. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС від 07.07.2017 № 575 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text.

3. Методика розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України на стадії дізнання. *Мего-Інфо - Юридичний портал № 1*. URL: http://surl.li/mwefx.

Гречана Світлана Іванівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії Науково-дослідного інституту
публічного права

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ТАКТИКИ ДОПИТУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ

У 2012 році відбулося прийняття нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України [1], з'явилася така новела кримінального процесуального законодавства як ст. 225 «допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні». Однак, повномасштабна агресія російської федерації, вплинула на всі аспекти суспільного та правового життя нашої держави. За сучасних реалій, відсічі збройної агресії російської федерації, запровадженням з 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану [2], кримінальне процесуальне законодавство зазнало змін. Так, згідно закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 року [3], були внесені зміни як до назви, так і змісту статті 225 КПК України.

Так, згідно ч. 1 ст. 225 КПК України, у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворої особи в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду [1]. У порядку, визначеному ст. 225 КПК України, може бути допитаний свідок, потерпілий, а також особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого.

Вважаємо, що розгляд тактики допиту особи під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею слід здійснювати за принципом «від загального – до окремого», тобто, по перше, розглянувши загальні засади криміналістичної тактики – сформувати тактику даної процесуальної дії; по друге, розпочавши розгляд тактичних засад підготовки до проведення даної процесуальної дії – підсумувати висвітленням особливостей фіксації та оцінки отриманих результатів у кримінальному провадженні. Слід звернути увагу й на

застосовувані тактичні прийоми та їх комплекси [4], яким теж притаманні особливості.

Особливим є об'єкт процесуального та тактичного впливу – це свідок, потерпілий, а також особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого. Особливим є і суб'єкт, який реалізує процесуальні й тактичні завдання – це слідчий суддя.

У науковій літературі визначається, що допит особи під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею є слідчою (розшуковою) дією [5, с. 176–177]. Однак, як з процесуального, так і організаційно-тактичного аспекту він має «подвійну» природу, має ознаки процесуальної дії, яка проводиться під час судового розгляду, або – як зазначають вчені (І.І. Шепітько [6, с. 16–17; с. 77]) – судової дії чи слідчо-судової дії (В.Є. Тимощук) [7, с. 17]. Вказана особливість є досить помітною під час робочої стадії даного виду допиту, впливає на його тактику.

Власне судовою дією є будь-яка процесуальна дія, що здійснюється учасниками судового провадження та судом упродовж судового провадження на підставі та у порядку визначеному кримінально-процесуальним законом. У цьому аспекті судовими є не лише дії пізнавальної, але й організаційної, підготовчої та забезпечувальної спрямованості. За такого підходу поняття «судова дія» та «процесуальна дія» є синонімами [7, с. 17].

Слідчо-судовою є процесуальна дія, що проводиться учасниками судового провадження та судомі спрямована на перевірку, а у визначених кримінально-процесуальним законом випадках – й на збирання доказів. Інакше кажучи, слідчо-судова дія розглядається як інструмент, спосіб перевірки, а іноді й збирання доказів. Слідчо-судові дії, регламентовані ст. 332, 351–361 КПК України, доцільно розглядати саме у такому значенні. Слідчо-судові дії у цьому розумінні є частиною судових (процесуальних) дій [7, с. 17].

Враховуючи те, що результати допиту особи під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею використовуються у процесі доказування, зокрема – як під час досудового розслідування, так і судового розгляду, можна сказати, що допит особи під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею має подвійну природу, змістовно зберігаючи ознаки як слідчої (розшукової), так і судової дії.

Окрім того, законодавець визначив, що «3. при ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, лише навівши мотиви такого рішення...» (ч. 3 ст. 225 КПК України) [1].

Отже, характеризуючи організаційно-тактичні засади проведення допиту особи під час досудового розслідування в судовому засіданні варто враховувати особливості реалізації даної дії особливим

суб'єктом – слідчим суддею. Власне проведення допиту – у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворої особи в присутності сторін кримінального провадження відбувається з дотриманням правил проведення допиту *під час судового розгляду* (ч. 1 ст. 225 КПК України). Результати допиту особи під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею використовуються у процесі доказування на будь-якій стадії кримінального провадження.

Важливо, що слідчий суддя обирає тактику допиту залежно від таких чинників: а) ситуації допиту (первинний чи повторний; конфліктна чи безконфліктна; наявність психологічного контакту); б) характеристики допитуваного: процесуального положення допитуваного і його зацікавленості в досягненні цілей кримінального провадження; психологічної характеристики; індивідуальних рис допитуваного відповідно до його медичних, особистих, психологічних особливостей (вік (особа похилого віку чи малолітня), стан здоров'я (наявність тяжкої хвороби), життєві обставини (виїзд на постійне місце проживання за кордон, участь у бойових діях з подолання збройної агресії російської федерації, наявність стану стресу, рівень правової поінформованості особи та ін.); в) характеристики зібраної інформації у кримінальному провадженні відповідно до змісту клопотання слідчого, погодженого прокурором.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172.

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397.

3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 року № 2472-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text.

4. Смик С.І. Підстави та процесуальний порядок здійснення допиту на стадії досудового розслідування в судовому засіданні : дисер. …. кандидата юридичних наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 – Право). Київ, 2018. 224 с.

5. Чорноус Ю.М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. *Юридична психологія*. № 1 (26). 2020. С. 13–22. doi: https://doi.org/10.33270/03202601.13.

6. Шепітько І.І. Судовий розгляд в системі судового провадження у першій інстанції: монографія. Харків: Право; Апостіль, 2018. 224 с.

7. Тимошук В. Є. Судовий огляд: процесуальне і криміналістичне дослідження: дис. … д-ра філософії. Львів, 2022. 264 с.

Гринюк Анна Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 3 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Мировська Анна Всеволодівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ВІДЕОЗАПИСУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Реалізація положень Конституції України щодо побудови незалежної, демократичної, соціальної, правової держави на сучасному етапі потребує вирішення великої кількості різних завдань, головним із яких є насамперед подолання кризових явищ у розвитку економіки України. З одного боку, такі явища зумовлюють у різних сферах суспільних відносин поширення та зростання різних видів злочинів, а з іншого – обумовлюють необхідність удосконалення форм і методів боротьби з ними. В оптимізації цього процесу важливу роль відіграє повноцінне застосування сучасних досягнень науки й техніки. Вирішальним завданням боротьби зі злочинністю є вдосконалення способів і методів правоохоронної діяльності, забезпечення їх відповідності потребам практики за допомогою застосування сучасних спеціальних знань і навичок [4, с. 129].

У сучасній теорії криміналістики під відеозаписом розуміють, насамперед, такий спосіб фіксації, який не тільки візуально фіксує процес і результати слідчих (розшукових) дій, а й забезпечує їх об'єктивну оцінку в майбутньому завдяки своїй ілюстративності [2, с. 12]. Водночас, на мій погляд, відеозапис рекомендується розглядати не лише як процес документування результатів використання технічних засобів (відеокамери), а і як інформаційну модель слідчої (розшукової) дії, що дозволяє посилатися до її змісту, а також оцінити отримані результати в подальшому.

Відповідно до ст. 240 кримінального процесуального кодексу України слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань, з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення [1]. Таке формулювання надає слідчому можливість проводити не тільки власне експериментальні дії, а ще й особливий їх різновид – перевірку показань на місці. В тому числі, змістом цієї норми також охоплюється відтворення дій, обстановки й обставин певної події.

Важливу категорію суб'єктів застосування спеціальних знань, в межах досліджуваної слідчої (розшукової) дії, становлять спеціалісти, які відповідно до ст. 71 КПК України, є особами, що володіють спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і можуть надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду справ з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок .Участь спеціаліста в кримінальному судочинстві регламентована ст.ст. 71, 228, 236, 237, 240, 245, 360 КПК України.

Спеціалістів до процесу розслідування кримінального провадження залучає слідчий для надання йому консультативної, технічної та іншої допомоги під час прийняття процесуальних рішень і проведення слідчих (розшукових) дій.

Під спеціальними знаннями, що використовуються в процесі розслідування, слід розуміти систему незагальновідомих, незагальнодоступних, науково обґрунтованих і апробованих практикою знань теоретичного та прикладного характеру в галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, отриманих унаслідок спеціальної підготовки, підвищення кваліфікації, самоосвіти, наукової діяльності, досвіду практичної роботи за спеціальністю, що не становлять професійних знань суб'єкта доказування і використовуються з метою одержання доказової та орієнтуючої інформації, необхідної для встановлення істини [3, с. 201].

Аналіз наукових джерел та практики залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій дає змогу виокремити основні види допомоги, яку може надавати спеціаліст під час виявлення, фіксації та вилучення доказів, зокрема: криміналістичну, методологічну, консультативну й технічну.

Спеціаліст допоможе слідчому точніше реконструювати обстановку місця події, передусім якщо необхідно використовувати технічні пристрої та обладнання, вимірювальні прилади. Він простежить за технічною правильністю посвідчувальних дій, допоможе усвідомити, зафіксувати в протоколі й оцінити результати експерименту.

Процес провадження слідчого експерименту та отримані при цьому результати повинні бути процесуально належним чином зафіксовані, щоб вони могли зайняти місце серед інших доказів по справі.

Водночас, поряд з протоколом доцільно використовувати додаткові способи фіксації, які дозволяють наочно проілюструють зміст цієї слідчої (розшукової) дії та отримані результати, наприклад, відеозапис. Разом з тим, існують особливості застосування методів, способів і прийомів відеофіксації спеціалістом під час слідчого експерименту. Це пов'язано з особливостями процесу пізнання під час слідчої (розшукової) дії та структурою отримуваної інформації. Фіксації підлягає складна за структурою інформація, яка, зокрема, може мати динамічний характер. Наприклад, обстановка на місці,

послідовність виконання окремих дій, маршрут пересування, поведінка особи, показання якої перевіряються, зокрема її ініціатива в демонстрації дій, напрямків руху, розташування окремих об'єктів, відтворенні первісної обстановки.

Межі вивчення і фіксації обстановки під час перевірки показань на місці цілком залежать від того, наскільки одержана інформація пов'язана зі змістом показань, що перевіряються, і у якому ступені вона дозволяє оцінити їх вірогідність [5, с. 64].

Відеозапис може бути надзвичайно цінним доказовим матеріалом у кримінальних провадженнях. Він дозволяє зафіксувати реальний час, істотні подробиці та події, що відбуваються перед камерою, а це допомагає забезпечити об'єктивність та надійність висновків.

Одна з головних переваг відеозапису полягає в його здатності створювати точний хронологічний порядок подій. Це дозволяє нам розблокувати ключові елементи справи та наблизитись до правдивого подання фактів. Завдяки відеозапису ми можемо виявити нюанси та динаміку, які можуть бути пропущені під час нашого першого вивчення сцени злочину.

Підсумовуючи, можна зазначити, що під час слідчого експерименту доцільно використовувати саме відеозапис спеціалістом. Тому що на відміну від інших способів фіксації, відеозапис дозволяє наочно відобразити динамічні елементи змісту цієї слідчої дії, зокрема, самостійність у демонстрації обстановки, зміст окремих дій, реакцію особи, показання якої перевіряються. Крім того, він підвищує ефективність слідчої (розшукової) дії, тому доцільно його розглядати як інформаційну модель слідчої дії, яка дозволяє в подальшому звернутися до її змісту і оцінити отримані результати.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. №4651-V1. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/4651.

2. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків, 2019. 456 с.

3. Мировська А.В. Використання спеціальних знань при розслідуванні фальшивомонетництва : дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09. Київ, 2012. 285 с.

4. Мировська А.В., Процюк Д.В. Взаємодія правоохоронних органів у боротьбі з фальшивомонетництвом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 32. Том 3. С. 129–131.

5. Сокиран М.Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 20 с.

Грицань Анна Максимівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ВПЛИВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІТЕЙ

Вплив домашнього насильства на розвиток соціального інтелекту у дітей є актуальною та надзвичайно важливою проблемою в сучасному світі. Насильство в сім'ї відіграє руйнівну роль у житті дітей, залишаючи глибокі сліди в їхньому фізичному та психологічному розвитку.

Домашнє насильство – це проблема сучасного суспільства, що торкається сімей у всій своїй різноманітності. Воно не обирає соціальний статус, вік чи етнічне походження. Проте, однією з груп, яка найбільше піддається впливу домашнього насильства, є найбільш беззахисні члени родини – діти.

Зазвичай сім'я уявляється місцем, де можна відпочивати від небезпеки зовнішнього світу. Проте, іноді рідний дім перетворюється на місце, де небезпека часто виявляється більшою, ніж на вулиці і для деяких родин жорстокі випадки насильства стають частиною їхньої реальності. На думку А. В. Мірошниченко, часто ймовірність постраждати від рідного виявляється вищою, ніж від незнайомця. Велика кількість людей зіштовхуються з такою реальністю, коли вдома, за зачиненими дверима, їх можуть чекати приниження, ізоляція від друзів та родичів, а також фізичний чи сексуальний тиск [1].

Насильство в сім'ї, як проблема національного масштабу, яка вперше почала вивчатися у Сполучених Штатах Америки, коли в 1962 році в журналі Американської медичної асоціації була опублікована стаття «Синдром дитини, яку б'ють». Авторський колектив, на чолі з професором Г. Кемпом, підняв питання жорстокої поведінки щодо дітей.

Будь-який вид насильства, здійснений над особистістю, є потужним психологічним травмуючим фактором, який може призвести до значних розбалансувань між внутрішніми механізмами адаптації та зовнішніми викликами, які надає життя. Цей дисбаланс може призвести до різноманітних емоційних порушень, які варіюють за ступенем важкості та глибиною. Психічні розлади, які часто сприймаються як результат сімейного насильства, також можуть суттєво погіршити якість життя тих, хто їх переживає.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», під домашнім насильством ми будемо розуміти діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

В статті 1 ЗУ зазначено, що дитина, яка постраждала від домашнього насильства – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства [2]. Кожен різновид насильства призводить до певного роду наслідків, проте їх поєднує щось загальне, а саме – створення небезпеки для життя та розвитку дитини, а також завдання шкоди її здоров'ю.

Серед причин виникнення насильства виділяють наступні: 1) народження першої дитини, яке може поєднуватися з незрілістю батьків чи недостатнім рівнем їхньої освіти; 2) неналежні житлові умови, як умова виникнення додаткової напруженості, що може спровокувати насильство; 3) неповні сім'ї – наявність лише одного годувальника, що обумовлює погіршення матеріального становища в таких сім'ях; 4) неадекватні очікування стосовно дитини; 5) сім'ї з невизначеними сімейними ролями і функціями – суперечливими і непослідовними вимогами у вихованні дітей; 6) конфліктні чи насильницькі стосунки між членами сім'ї – застосування насильства з метою вирішення сімейних конфліктів; 7) алкоголізм і наркоманія батьків; 8) авторитарні методи виховання; 9) афективні порушення одного з батьків або обох; 10) нерозвиненість батьківських навичок і почуттів [3].

Тож як може вплинути домашнє насилля на розвиток особистості у дитини? На жаль, статистика свідчить, що більшість дітей, які мали досвід домашнього насильства, зіштовхуються з численними та серйозними проблемами у подальшому житті. Домашнє насилля може призвести до важливих змін у розвитку особистості та викликати викривлення рис характеру, адже приклади сім'ї сформують у дитини уявлення, що насильство – це нормальна форма поведінки.

Спостереження таких випадків показують, що діти, які були свідками або жертвами домашнього насильства, найчастіше мають короткострокові та довгострокові наслідки. До короткострокових відносяться зміни в їхній поведінці та емоційних реакціях, такі як тривога, агресивна поведінка, прояви гніву, сором і страх. Діти, які стикаються з насильством, можуть відчувати вину і відповідальність за це насильство.

Довгострокові наслідки є більш серйозними та можуть значно вплинути на загальну особистість дитини. Діти, які пережили домашнє насильство, можуть розвивати негативне сприйняття світу, вважаючи його ворожим і небезпечним. Вони можуть втрачати довіру до інших людей і навіть до самих себе. Це може призвести до втрати емоційної стійкості, емпатії та не сформованість такої якості як соціальний інтелект.

Серед інших наслідків можна виділити астенічні скарги, втомленість, психосоматичні та особистісні розлади. Домашнє насильство може також призводити до утворення залежності від психоактивних речовин [4].

Таким чином, домашнє насильство має серйозний вплив на розвиток особистості дитини, і наслідки можуть бути довготривалими та складними для подолання.

Домашнє насилля може має значний вплив на розвиток соціального інтелекту у дитини в наступних аспектах: травматичний ефект, який проявляється у постійному перебуванні дитини у стані тривоги та страху, що може ускладнити її адаптаційну здатність до соціальних ситуацій, роблячи її менш відкритою та сприйнятливою до інших людей; моделювання поведінки, коли діти спостерігають за «звичними» поведінковими стратегіями вдома і якщо насильство між батьками або іншими членами родини є «нормою», то ця поведінка може копіюватися на власних відносинах з однолітками та друзями, що призводить до конфліктів та соціальної відчуженості; зниження самооцінки, як наслідок домашнього насилля, коли відбувається зменшення віри в свою власну цінність, що ускладнює розвиток здорових соціальних відносин та взаємодій; вплив на міжособистісні навички – діти, які були свідками або жертвами домашнього насильства, можуть мати складнощі у розвитку міжособистісних навичок, таких як емпатія, спілкування та вирішення конфліктів, а також проявляють боязливість або агресивність у стосунках з іншим; соціальна ізоляція, коли дітям приходиться ізолюватися від рідних чи друзів, через страх чи сором, це може заважати їм розвивати необхідні соціальні навички та взаємодіяти з іншими дітьми.

Усі ці аспекти разом свідчать про те, що домашнє насилля має потенційно шкідливий вплив на розвиток соціального інтелекту у дитини, ускладнюючи її спілкування, взаємодію та адаптацію до соціального середовища.

Соціальна служба та правоохоронні органи повинні бути в готовності для реагування на випадки домашнього насильства та захисту дітей. Проводити роботу з батьками через надання їм навичок вирішення конфліктів та способів спілкування, для запобігання насильства в родині, та надавати психологічну підтримку дітей, задля допомоги у подоланні своїх травм та розвитку соціального інтелекту.

Список використаних джерел

1. Мірошниченко А. В. Насильство в сім'ї. Правова освіта. Сайт Головного управління юстиції у Кіровоградській області. URL: http://pravovaosvita.ucoz.ua/publ/nasilstvo_v_sim_39_ji/1-1-0-13/.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 15.11.2018 №2789-III. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2229-19.

3. Вплив насильства в сім'ї на психоемоційний розвиток дитини. URL : http://lubotin.kharkov.ua/main/5296-vpliv-nasilstva-v-smyi-na-psihoemocyniy-rozvitok-ditini.html/

4. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Перцева Т.О., Огоренко В.В., Кожина Г.М., Зеленська К.О., Носов С.Г., Терьошина І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О. Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.

Дегтярьова Дар'я Павлівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кощинець Маріанна Ігорівна,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

ЕКСПЕРТ-БУХГАЛТЕР: ЗАГАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ, ПОРІВНЯННЯ З МІЖНАРОДНИМИ ПОЛОЖЕННЯМИ

Експерт бухгалтер – це висококваліфікований спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю господарської діяльності, обов'язком якого є дослідження правильності віддзеркалення господарської діяльності підприємства в документах бухгалтерського обліку під час розслідування та розгляду кримінальних і цивільних справ [5].

Питання, вирішення яких відноситься до компетенції експертів-бухгалтерів, можна об'єднати в такі групи: 1) дослідження організації і особливостей бухгалтерського обліку на конкретному підприємстві, його відповідність діючим нормативним актам, загальним вимогам бухгалтерського обліку, визначення відступів від встановлених правил ведення обліку і звітності; 2) дослідження бухгалтерських операцій з метою встановлення наявності чи відсутності недостач або надлишків товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, періоду їх утворення і спричиненого матеріального збитку; 3) встановлення обставин, що сприяють вчиненню правопорушень і розробка заходів по усуненню таких обставин; 4) дослідження операцій бухгалтерського обліку для

перевірки обставин, які були встановлені іншими матеріалами (показаннями обвинувачених, свідків, висновків бухгалтерської ревізії, відомчих обстежень).

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про судову експертизу» судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання у певній галузі. Фахівці спеціалізованих державних установ і відомчих служб, що проводять судові експертизи, повинні мати вищу освіту, пройти відповідну підготовку та атестацію як судові експерти певної спеціалізації [1].

На сайті служби внутрішніх доходів Міністерства фінансів США розкривається зміст фінансових розслідувань як практичної діяльності, що ґрунтуються на спеціалізованому дослідженні документів, до яких належать облікові записи, банківська інформація, дані про нерухомість, рух грошових коштів. Водночас у Великобританії та Італії створені спеціалізовані правоохоронні органи з протидії сучасній організованій злочинності. Щодо боротьби з економічними злочинами на рівні підприємств (виявами корпоративного шахрайства), то варто зазначити, що сьогодні ефективно здійснює свою діяльність міжнародна асоціація сертифікованих спеціалістів з виявлення, розслідування та запобігання корпоративних шахрайств (ACFEA). Застосування у фінансових розслідуваннях експертиз, здійснюваних спеціалістами, що мають спеціальні знання, є світовою практикою, а експерти з відповідною кваліфікацією працюють у багатьох країнах.

Закон України «Про судову експертизу» [1] та Кримінальний процесуальний кодекс України [2] надають судовому експерту певні права. Зокрема, незалежно від виду судочинства експерт має право: 1) знайомитися з матеріалами справи, які стосуються експертизи; 2) порушувати клопотання перед слідчим (судом) про надання додаткових та нових матеріалів, необхідних для вирішення поставлених запитань; 3) з дозволу особи або органу, які призначили експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих і судових дій, порушувати клопотання, що стосуються проведення експертизи, та ставити запитання особам, яких допитують; 4) указувати у висновку експертизи на факти, які мають значення для справи, щодо яких йому не було поставлено запитань; 5) у разі незгоди з іншими членами експертної комісії складати окремий висновок експертизи; 6) викладати письмово відповіді на запитання, які ставляться перед ним під час допиту; 7) оскаржувати в установленому порядку дії та рішення особи або органу, які призначили експертизу, що порушують права експерта або порядок проведення експертизи [2].

Через великий процент зростання злочинів у фінансовій сфері у всьому світі зросла потреба захисту цього сектору держави. У США доволі розповсюдженою є співпраця ФБР з різними спеціалістами (як державними, так і приватними). У сфері консультацій з питань бухгалтерського обліку та цінних паперів, до фінансових розслідувань залучаються також представники Американського інституту

дипломованих громадських бухгалтерів. В офісах ФБР навіть формують робочі групи з питань фінансової безпеки держави, до яких входять представники правоохоронних органів та залучені спеціалісти.

Експерту забороняється: 1) проводити експертизу без письмової вказівки керівника експертної установи; 2) самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені у наданих йому матеріалах неоднозначно; 3) розголошувати без дозволу прокурора, слідчого, особи, яка провадить дізнання, дані попереднього слідства чи дізнання; 4) вступати в контакти, не передбачені порядком проведення експертизи, з будь-якими особами, якщо такі особи прямо чи опосередковано стосуються експертизи; 5) зберігати кримінальні, цивільні та арбітражні справи, а також речові докази й документи, що є об'єктами експертизи, поза службовим приміщенням [2].

Відповідальність за неправдивий висновок або відмову без поважних причин від проведення експертизи несе особисто експерт (як фізична особа). Ці чинники можуть впливати на рішення суду, завдавати матеріальної шкоди сторонам провадження або замовникам експертизи, погіршувати ділову репутацію. Досвід Чехії демонструє наявність обов'язкового страхування цивільної відповідальності осіб зі спеціальними знаннями, що могло б певним чином компенсувати завдану шкоду інтересам замовників експертизи та розслідуванню [4].

Узагальнюючи міжнародну практику діяльності експертів, організації та проведення розслідувань у фінансовому секторі, можна зробити відповідні висновки: у країнах Європи експерт, зазвичай, обирається з офіційного реєстру і основними його функціями можна назвати виконання обов'язків «помічника суду», «експерта судді». В деяких країнах, наприклад в США, не існує спеціальних реєстрів для експертів, але є певні вимоги щодо їх досвіду, освіти та компетенції. Міжнародний досвід використання спеціальних знань експертів-бухгалтерів сприяє запровадженню в Україні дотичних способів боротьби з фінансовими правопорушеннями та злочинами економічного характеру. Фінансові розслідування виступають важливим інструментом забезпечення економічної безпеки держави загалом та окремих суб'єктів господарювання, а економічна експертиза є однією із складових у їхньому проведенні.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Долбнєва Д. В. Шляхи трансформації системи боротьби з економічними злочинами в Україні з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу. ScienceRise. 2019. С. 21–27.

4. Федчишина В. В. Спеціальні економічні знання у правових системах Європи, Австралії та США. Науковий огляд. 2018. С. 124–143.

5. Ужва А. М., Ротару Т. В Проведення судово-бухгалтерської експертизи як складової економічного контролю. *Финансы, учет, банки*. № 1 (20). 2014 file:///C:/Users/KVV/Downloads/1031-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2082-1-10-20160125%20(1).pdf.

Дідовець Ярина Олексіївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ;
Жук Володимир Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Єфімов Микола Миколайович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розслідування випадків хуліганства вимагає особливої уваги до організаційно-тактичних аспектів проведення слідчого експерименту. Хуліганство може виявитися складним кримінальним правопорушенням для розслідування, оскільки воно часто відбувається в громадських місцях, де свідків може бути багато, але оточення буде хаотичним. Особливо актуальним питання досліджуваних кримінальних проваджень, а також проведення визначеної слідчої (розшукової) дії під час їх реалізації, виникають у зв'язку з військовою агресією нашого східного «сусіда».

Ми підтримуємо позицію М. М. Єфімова, який вказував на те, що однією з найбільш складних слідчих (розшукових) дій за тактикою свого проведення є слідчий експеримент. Автор аргументував це наступним чином: «…під час розслідування хуліганства ця процесуальна дія має певну специфіку, яка потребує додаткового висвітлення. Адже його вчинення пов'язане з виконанням правопорушником ряду різних дій: пересування по певній території, нанесення тілесних ушкоджень, використання зброї, розбиття вітрин,

пошкодження меблів тощо. Для випробування можливості виконання цих дій та перевірки показань хулігана і проводиться досліджувана слідча (розшукова) дія» [4, с. 202].

Стосовно підготовчого етапу до проведення визначеної процесуальної дії при розслідуванні хуліганства, то зазначимо, що важливими заходами є вибір місця та часу. Це завдання вимагає спеціального підходу й уважної підготовки. Зокрема, спробуємо охарактеризувати вказані аспекти більш детально.

Для прикладу, на основі роботи Є. О. Гусаченка, нам вбачається важливим наголосити, на необхідності вибору безпосереднього місця, де було вчинено хуліганство, або де можливе якомога точніше відтворення події. Якщо подія відбулася на вулиці, на стадіоні або в іншому публічному місці, слід враховувати особливості цього місця, такі як освітлення, камери спостереження, щільність заповнення людьми тощо. Крім того, важливо, щоб місце було відкритим для документування та спостереження. Також автор вказує на потребу реконструкції події в окремих випадках. Зокрема, необхідно провести реконструкцію події на місці розгляду справи, особливо якщо точне місце вчинення хуліганства не може бути визначено. Це може включати в себе створення аналогічних умов та обставин для отримання точних даних про те, як подія розвивалася [2, с. 96].

Одним з найважливіших кроків на підготовчому етапі проведення слідчого експерименту є визначення його мети. У кримінальних провадженнях за фактом вчинення хуліганських дій, як зазначає група авторів, метою може бути: «…1. Встановлення ідентифікації підозрюваного. 2. Збір доказів стосовно способу скоєння злочину. 3. Збір інформації про свідків та їх відомості про подію» [1, с. 200].

Відзначимо, що для ефективного проведення слідчого експерименту важливо залучити свідків. Це можуть бути очевидці події, потерпілі або інші особи, які мають важливі відомості щодо події. Слід заздалегідь спланувати, кого саме залучити як свідків до слідчого експерименту. Вибір свідків повинен ґрунтуватися на їхній ролі та відомостях, які вони можуть надати. Як влучно зазначає О. О. Юхно, потрібно визначити, хто може підтвердити ідентифікацію підозрюваного, хто бачив скоєння протиправного діяння та хто може надати додаткові відомості про подію [7, с. 80].

А вже М. М. Єфімов акцентує увагу на тому, що важливо заздалегідь спланувати та підготувати місце і час проведення слідчого експерименту, щоб забезпечити максимальну об’єктивність і достовірність отриманих даних, а також забезпечити безпеку всіх учасників експерименту та співробітників правоохоронних органів [3, с. 154].

Для успішного проведення слідчого експерименту слід підготувати всі необхідні реквізити та обладнання. Це може включати в себе фото- та відеозйомку, засоби реєстрації звуку, плани місця події,

картографічні дані та інше обладнання, яке допоможе відтворити подію та зібрати докази.

Під час проведення слідчого експерименту слід враховувати важливі деталі, такі як поведінка підозрюваних, реакція свідків та потерпілих, а також будь-які несподівані обставини. В свою чергу, В. М. Стратонов та М. С. Чесакова наголошували на тому, що слід вести запис всіх подій під час експерименту у відповідному протоколі [6, с. 140].

На останок приведемо думку М. М. Єфімова, який доцільно зазначав на важливості підготовки свідків безпосередньо перед проведенням слідчого експерименту. Автор вказував, що слід пояснити їм їх роль у процесі, надати відомості про те, що очікується від них, і яким чином вони можуть допомогти розслідуванню. Науковець зробив висновок, що це допоможе свідкам відчувати себе більш впевнено та сприятиме отриманню точних свідчень [5, с. 68], що ми повністю підтримуємо.

Підводячи підсумок зазначимо, що організація і тактичні особливості проведення слідчого експерименту при розслідуванні хуліганства є складним завданням, вимагає спеціальних навичок та підготовки. Ефективне проведення вказаної слідчої (розшукової) дії може допомогти встановити обставини справи, перевірити наявні та отримати нові докази. Урахування організаційно-тактичних особливостей допоможе уповноваженим особам у досягненні успіху кримінальних проваджень досліджуваної категорії.

Список використаних джерел

1. Гапонова К. В., Єфімов М. М. Тактичні умови проведення слідчого експерименту при розслідуванні хуліганства. *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 29 травня 2020 р.). Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 199–202.

2. Гусаченко Є. О. Фіксація та оцінка результатів слідчого експерименту. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 93–98.

3. Єфімов М. М. Методика розслідування хуліганства : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 216 с.

4. Єфімов М. М. Організаційно-тактичні особливості проведення слідчого експерименту при розслідуванні хуліганства. *Наук. вісн. Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ*. 2016. Випуск № 2. С. 202–209.

5. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб.. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

6. Стратонов В. М., Чесакова М. С. Тактика проведення слідчого експерименту в умовах протидії розслідуванню злочинів. *Науково-*

інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. Серія Право. 2018. № 5 (17). С. 139–144.

7. Юхно О. О. Особливості проведення слідчого експерименту в досудовому розслідуванні вбивств, пов'язаних з насильством у сім'ї. *Право.ua*. 2023. № 2. С. 77–85.

Дідовець Ярина Олексіївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПАНСИВНИХ КУЛЬ

З розробленням у 1880-х роках бездимного пороху на основі нітроцелюлози, який не демаскував стріляючого димом, забезпечував велику енергію пострілу і швидкість польоту кулі і набагато менше забруднював ствол кіптявою, стало можливим зменшити калібр, таким чином зробивши зброю і боєприпаси легшими і компактнішими. Для того, щоб поліпшити балістичні характеристики, кулі стали покривати металевою оболонкою, яка також захищала кулі від деформації при носінні і заряджанні, зменшувала забруднення нарізів каналу ствола свинцем і збільшувала пробивну здатність кулі.

Однак нові малокаліберні оболонкові кулі володіли занадто слабкою дією. Так, при попаданні в м'які тканини вони пробивали супротивника навиліт, залишаючи лише вхідний і вихідний отвори. При своєчасній і належній домедичній допомозі противник залишався боєздатним, тому військових це не влаштовувало.

Вирішення цього питання пов`язують з капітаном Клеєм з британського арсеналу Дум-Дум, що розташований недалеко від Калькутти, що в Індії. Після своїх експериментів в середині 1890-х років з різними формами куль, він запропонував відпиляти у кулі верхню головну частину, в результаті чого вона стала напівоболонковою і експансивною. Варто зазначити, що як стверджують дослідники, Клей не робив на кулі хрестоподібних надрізів – цей спосіб з'явився пізніше, як метод виготовлення експансивних куль в польових умовах [4].

Потрапивши в тіло, така куля деформувалася, «розкриваючись» подібно квітці і віддаючи всю свою кінетичну енергію, при цьому пробивна дія кулі зменшувалася. Часто такі кулі називають «дум-дум», виходячи з назви арсеналу в якому вони були вперше виготовлені.

Вперше експансивні кулі, а саме фабричні .303 Mark IV, широко використовувалися в ході битви при Омдурмані в Судані під час придушення повстань британською армією. Наслідки застосування таких куль були настільки жахливими, що німецький уряд виніс протест і заявив, що ушкодження, які завдаються такими кулями при попаданні в м'які тканини, дуже важкі і негуманні, що порушує закони війни [4].

Тому вже на першій Гаазькій мирній конференції в 1899 році кулі, що розкриваються і деформуються в людському тілі були заборонені для військового застосування. IV Гаазька конвенція 1907 року підтвердила заборону на використання безоболонкових куль під час військових дій.

Безоболонкова куля не дозволяє добитися високої швидкості, а отже, і великої дальності. При збільшенні порохового заряду м'яка свинцева куля зривається з нарізів і вилітає зі ствола, майже не обертаючись, а нарізи забиваються свинцем. В той час, коли армії стали озброюватися магазинними гвинтівками і з'явився кулемет, з'ясувалося, що безоболонкова куля має ще один великий недолік: в процесі подачі патрона з магазину (стрічки) в патронник вона деформується, що призводить до затримок під час стрільби і відмови зброї. Тому сьогодні для армійської зброї використовуються оболонкові кулі.

Заборона на застосування експансивних куль вводилася тільки для регулярних армій та під час військових дій, тому даний тип боєприпасів залишається на озброєнні правоохоронних органів деяких країн. До того ж, такі кулі активно використовуються в мисливстві для полювання на середню та велику здобич.

Серед основних характеристик патронів з даним видом куль виділяють знижений ризик рикошету та велика зупиняюча дія. Траєкторія руху експансивних куль обумовлює те, що вони завдають великих ушкоджень тканинам і органам, спричиняють сильний больовий шок і значний крововилив, зупинити який майже неможливо. У зв'язку з тим, що такі кулі, потрапляючи в тіло, розкриваються всередині, вони утворюють характерні рвані рани і об'ємні пошкодження внутрішніх органів [1].

Варто зазначити, що здатність зброї миттєво зупинити нападника, за умови недопущення рикошету або проходженні кулі навиліт, важлива у проведенні тактичних операцій по затриманню озброєного злочинця, під час звільнення заручників, ліквідації злочинця у натовпі або навіть терориста в літаку [2].

Патрони з експансивними кулями, не мають ідеальної балістичної форми, тому їх використання ефективне лише на порівняно коротких дистанціях. Як зазначалося, дані боєприпаси офіційно знаходяться на озброєнні правоохоронних органів в багатьох країнах світу, зокрема, вони активно використовуються підрозділами спеціального призначення, а також експансивні кулі активно

використовують американські служби з боротьби із наркозлочинністю, поліція, а також військова спеціального призначення.

Як стало відомо з промов командування армії США, використання розривних і експансивних куль планується запровадити і для американських військових, однак поки невідомо які саме. Найпоширенішим типом таких куль є кулі hollow point, з порожнистою верхньою частиною. З 2013 року в США також випускаються патрони з радикально-експансивними кулями, відомі, як R.I.P. ammo (Radically Invasive Projectile). Вони повністю виготовлені з міді, мають експансивну заглибину у верхній частині, крім того верхня частина виконана у формі пелюстків, які при влучанні у тіло розкриваються, а потім відламуються і рухаються в сторони від основної частини снаряда. Основна ж частина продовжує рух по прямій. У таких боєприпасах поєднуються високі показники убивчої і зупиняючої сили. На сьогоднішній день, патрони з кулями типу R.I.P. в США випускаються тільки для цивільного ринку [3].

Ряд українських науковців пропонує звернути увагу і розглянути можливість впровадження використання експансивних куль як боєприпасів в органах Національної поліції України, що підвищить рівень особистої безпеки поліцейських, а також стане гарантією підвищення безпеки населення й дотримання прав і свобод людини. Дане питання потребує комплексного наукового підходу, адже запровадження експансивних куль в правоохоронній діяльності може мати як переваги, так і становити великий ризик для життя і здоров`я особи, якій завдається вогнепальне ушкодження.

Отже, експансивна куля – це особливий вид снарядів, що характеризується наявністю в верхній головній частині виїмки. Будова таких куль обумовлюється тим, що при потраплянні в перешкоду або тіло людини куля «розкривається», міняє напрям руху і стрімко втрачає швидкість. Даний вид куль широко використовується у мисливстві та в правоохоронних органах, адже має високу зупиняючу дію з низькою ймовірністю ураження навиліт при попаданні в ціль, що зменшує ризик випадкових уражень.

Список використаних джерел

1. Орлова Т. А. Про ризики застосування вогнепальної зброї в умовах законодавства України та шляхи забезпечення безпеки поліцейського. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2019. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/7e80075d-b0cc-40b4-99e6-cc2942297615.

2. Про небезпеку застосування вогнепальної зброї поліцейськими та окремі пропозиції зменшення ризиків. URL: http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2100/.

3. Армія США планує перейти на використання набоїв з експансивними кулями. URL: https://zbroya.info/uk/mobile/blog/6614_armiia-ssha-planuie-pereiti-na-vikoristannia-naboyiv-z-ekspansivnimi-kuliami/.

Квіти смерті: експансивні кулі. URL: http://airgunshop.kiev.ua/best/2015/12/%D0%BA%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8-%D1%81%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%96-%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%81%D

Зарубін Кирило Євгенійович,
аспірант кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПІДСТАВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПОЖЕЖ

У сучасних реаліях необхідності вдосконалення правоохоронної діяльності, криміналістичне дослідження кримінальних пожеж відіграє ключову роль у виявленні, розслідуванні та запобігання кримінальним правопорушенням.

Актуальність цього питання обумовлена значною кількістю кримінальних пожеж, особливо під час тривалої збройної агресії рф проти України. Кримінальні пожежі безумовно супроводжуються матеріальними та соціальними втратами. Якщо звернутися до статистичних даних ДСНС України, то ми можемо спостерігати наступну картину цього соціально-небезпечного явища, тобто лише за 10 місяців 2023 року, матеріальні втрати від пожеж склали 75 млрд. 310 млн. 440 тис. грн, що на 3 % більш ніж у минулому році. Кількість загиблих, нажаль, склала 1100 осіб [1, с. 1].

Ефективне розслідування кримінальних пожеж вимагає не лише застосування сучасних технічних засобів та методів, а й розробки чіткої та об'єктивної класифікації, яка б враховувала всі можливі характеристики цього явища.

Пропонування підстав криміналістичної класифікації кримінальних пожеж дозволить уніфікувати підходи до визначення їх природи та обставин виникнення, сприятиме поліпшенню механізмів розслідування та буде спрямована на забезпечення більш ефективної діяльності правоохоронних органів.

Криміналістична класифікація, що ґрунтується, наприклад, на теоретичних засадах, має стати фундаментом для визначення стратегій профілактики кримінальних пожеж та розробки відповідних рекомендацій до розслідування цих суспільно-небезпечних явищ.

Переосмислення та оновлення криміналістичної класифікації кримінальних пожеж є не тільки актуальною задачею на часі. Сучасні підходи до класифікації повинні бути відкритими до інтегрування з інших галузей права. Так, багатовимірний аналіз причин кримінальних пожеж, який включає технічні, соціологічні, психологічні та інші фактори, може значно поглибити розуміння цього суспільно-небезпечного явища.

Доцільно також враховувати специфіку, що використовується у інших галузях права, зокрема кримінального. Так можливим є розрізнення такого виду кримінальних пожеж, як підпали, що є, наприклад, елементом диспозиції статті 113, частини 2 статті 194, частини 2 статті 194[1], частини 3 статті 239[1], частини 4 статті 240, частини 2 статті 252, статті 258, статті 270[1], статті 279, статті 283, статті 294, частини 2 статті 347, частини 2 статті 347[1], частини 2 статті 352, частини 2 статті 378, частини 2 статті 399, статті 411 Кримінального Кодексу України та кримінальні пожежі, що виникають внаслідок злочинної необережності є, наприклад, елементом диспозиції частини 1, 2 статті 240, статті 264, статті 267, частини 2 статті 269, статті 270, статті 271, статті 272, статті 273, статті 274, статті 275, статті 276, статті 277, статті 281, статті 286, статті 287, статті 288, статті 291, статті 292, статті 414 КК України [2].

Доречно звернути увагу і на елементи криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із кримінальними пожежами. Більш широке їх дослідження також може стати важливим фактором при побудові криміналістичної класифікації кримінальних пожеж. Слушною є думка М. Л. Цимбала з цього питання, науковець наголошує на потребі необхідності побудови ефективних класифікаційних засобів, і що в їх основі повинні бути криміналістичні критерії [3, с. 16].

Наприклад, більш поглиблений аналіз або здійснення більш точного дослідження саме місця вчинення кримінального правопорушення, може стати основою для виокремлення кримінальної пожежі, що виникла у тому чи іншому житловому або нежитловому приміщенні, на військових чи інших цивільних об'єктах, у містах чи передмістях тощо.

З огляду на ці аспекти, на наш погляд, є сенс у розробці класифікаційної системи, яка включала в себе широкий спектр критеріїв для розрізнення кримінальних пожеж, враховуючи як надбання інших наук, галузей права, так і суто надбання криміналістики.

Окреслена криміналістична класифікація має бути динамічною, разом із системним її доповненням, а також можливістю адаптуватися враховуючи стрімкі зміни у кримінальному світі.

Розроблена та запроваджена класифікаційна система на практиці могла б включати в себе як фіксовані категорії, так і змінні, що відображають поточну криміногенну ситуацію та тенденції.

Таким чином, майбутні дослідження мають зосередитись на розробці нових методів та підходів, що сприятимуть створенню динамічної системи криміналістичної класифікації кримінальних пожеж, здатної ефективно реагувати на постійні зміни та виклики.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 10 місяців 2023 року. URL: https://idundcz.dsns.gov.ua/upload/1/9/6/4/5/6/2/analitychna-dovidka-pro-pojeji-102023.pdf.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

3. Цимбал М. Л. Розслідування пожеж (огляд місця події та проблеми застосування спеціальних знань) : монографія за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Гриф, 2004. 240 с.

Заславська Анна Віталіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

СЛІДИ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ТА БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ

Трохи більше ста років пройшло з того часу, як дактилоскопія прийшла на службу в криміналістику. З одного боку це невеликий термін, а з іншого – цілком достатній, якщо врахувати ту обставину, що криміналістика, як наука, має приблизно такий же вік. Завдяки копіткій праці вчених-криміналістів і практиків вона за порівняно короткий період часу перетворилася на стрункую систему знань. Сьогодні ідентифікація людини за слідами рук є однією з найбільш надійних і відносно простих, завдяки чому вона міцно зайняла своє місце в криміналістичній експертизі. Кримінальну реєстрацію неможливо уявити без дактилоскопічних обліків, і рідкісна криміналістична методика не містить рекомендацій щодо використання слідів рук у розслідуванні тієї чи іншої категорії злочинів.

Дактилоскопія належить до галузі криміналістичної техніки – трасології, яка вивчає теоретичні основи слідоутворення і практичні навички, методи і прийоми роботи з ними, а також властивості, будову папілярних узорів шкіри людини, переважно пальців рук, засоби і методи знаходження, фіксації, вилучення і вивчення з метою криміналістичного дослідження для криміналістичної реєстрації та ідентифікації особи за слідами, вилученими з місця події.

Сучасний стан криміналістики дає можливість з високою достовірністю встановити особу за слідами її долоней чи пальців рук. Сліди рук, що виявлені на місці події, є незаперечним доказом того, що певна особа знаходилась на цьому місці. Останнім часом в Україні надаються пропозиції щодо необхідності введення системи загального дактилоскопіювання та створення відповідного банку даних.

У криміналістиці важливе значення приділяється слідам рук, оскільки:

– контактування руки з яким-небудь об'єктом відбувається переважно долонною поверхнею кисті;

– на пальцях і долонях рук є потожирові виділення, які залишають сліди нашарування;

– шкіра руки має специфічні властивості.

Шкіра на долонній поверхні рук людини складається з двох основних шарів: верхнього шару – епідермісу та нижнього, що розташований під епідермісом, – дерми. Дерма має будову у вигляді сосочків, розміщених рядами, кожен з яких має незмінну структуру протягом усього життя людини. Епідерміс копіює рельєф сосочків і утворює папілярні лінії – лінійні пагорби, розділені борозенками. Папілярні лінії становлять основу рельєфу шкіри долонної поверхні руки і підошви стопи. У дорослої людини ширина папілярної лінії сягає 0,4–0,6 мм, а висота – 0,1–0,4 мм.

Основними властивостями папілярних ліній є їхня індивідуальність, стійкість та відновлюваність.

Індивідуальність папілярних візерунків полягає в тому, що у кожної людини свої малюнки папілярних ліній, а будова їх ліній має таку сукупність ознак, яка дає змогу відрізнити один візерунок від іншого. Цікавий (і поки ще єдиний) випадок зафіксовано у мешканців Швеції Андреаса Даніельсона та його доньки Марі, у яких зовсім відсутні папілярні лінії на пальцях рук. Та навіть відсутність папілярних ліній – це яскрава індивідуальність відбитків пальців рук людини, яка дає можливість їх ідентифікувати.

Стійкість папілярних візерунків виявляється в тому, що протягом усього життя людини їх будова не змінюється. На нігтьових фалангах вони виникають на 3–4-му місяці розвитку плоду людини, а остаточне їх формування відбувається на шостому місяці. Розвиток організму людини пов'язаний зі збільшенням ширини, висоти та довжини папілярних ліній, але малюнок, його окремі деталі, кількість папілярних ліній залишаються незмінними. В експертній практиці мали місце випадки виявлення пересадки злочинцям, які перебували на дактилоскопічному обліку, ділянок шкіри папілярного візерунка. Однак і в цих випадках є певні ознаки, що дають змогу встановити факт пересадки шкіри та ідентифікувати особу.

Про відновлюваність папілярних ліній свідчать пошкоджений епідерміс, який через певний час відновлюється у початковому вигляді, а пошкодження дерми призводить до порушення папілярних ліній та утворення шрамів або рубців.

На різних ділянках долонної поверхні папілярні лінії утворюють різні за складністю візерунки. Більшість узорів на нігтьових фалангах пальців складається з трьох потоків папілярних ліній: а) внутрішній малюнок у вигляді петель, кругів, завитків чи інших фігур; б) верхній потік зовнішнього малюнку; в) нижній потік зовнішнього малюнку; г)

дельта – місце зближення чи з'єднання всіх трьох груп папілярних ліній; ґ) основа, яка підкреслює малюнок.

Папілярний візерунок – узор на нігтьових фалангах пальців рук, утворений папілярними лініями. Папілярні візерунки поділяються на три основних типи: дугові, петльові та завиткові. Якщо візерунки за своєю будовою не належать до жодного з основних типів, то це атипові (аномальні) візерунки.

Дугові папілярні візерунки є найпростішими за своєю будовою і складаються з одного-двох потоків папілярних ліній, які беруть початок біля одного бічного краю пальця та продовжуються до другого, утворюючи в середній частині візерунка дугоподібні фігури. Дугові візерунки поділяються на два види: прості дугові візерунки і дугові візерунки із зародковим внутрішнім малюнком. Дугові візерунки становлять близько 5 % від загальної кількості пальцьових візерунків.

Петльові папілярні візерунки мають не менше трьох потоків ліній і одну дельту, а в їхньому внутрішньому малюнкові є хоча б одна папілярна лінія, що утворює вільну петлю. Петльові візерунки поділяються на ульнарні (основи петель звернені до мізинця) і радіальні (основи петель звернені до великого пальця). Розрізняють такі види петльових візерунків, як прості, половинчасті, замкнуті, вигнуті, паралельні, зустрічні. Петльові візерунки становлять близько 65 % від загальної кількості пальцьових візерунків.

Завиткові папілярні візерунки найскладніші за будовою, їх внутрішній малюнок має хоча б одне коло, повний оберт спіралі або дві-три системи петель, голівки яких огинають одна одну, або хоча б одне півколо, опуклість якого звернена до основи візерунка.

Завиткові візерунки мають дві дельти (іноді три-чотири). Завиткові візерунки поділяються на кругові, спіралеподібні, неповні зі складною будовою внутрішнього малюнка. Завиткові візерунки становлять близько 30 % від загальної кількості візерунків.

Основним завданням дактилоскопії, як і всієї трасології, є вивчення закономірностей утворення слідів як наслідків злочинного діяння, а також розробка технічних засобів, прийомів і методів, що призначені і використовуються з метою знаходження, фіксації і вилучення слідів, їх огляду, для з'ясування механізму, часу і умов утворення, типу (роду) і ідентифікації об'єктів (суб'єкта) за слідами-відображеннями, з метою встановлення джерела походження окремих предметів і речових доказів, а також вирішення інших питань, наприклад, встановлення окремих обставин, що сприяли вчиненню злочину, посилення захисту об'єктів від злочинних посягань тощо. Для вирішення розглянутих завдань методи криміналістичної техніки можуть використовуватися слідчим, спеціалістом, експертом у різних процесуальних формах. Слідчий і спеціаліст застосовують її в процесі слідчих (розшукових) дій (наприклад, огляду, обшуку, слідчому експерименті). Експерт застосовує її під час проведення експертизи.

Практика використання дактилоскопічного методу має певні слабкі його сторони і породжує проблеми. Проблемні питання дактилоскопії проявляються на всіх стадіях роботи - під час збирання, дослідження, оцінки та використання слідів.

Однією із проблем залишаються похибки в опрацюванні інформативних даних слідів рук за дактилоскопічними обліками, що проявляється в ручних способах обробки дактилокарт, відсутності концепції уніфікованого автоматизованого дактилоскопічного обліку в державі, обмеженості загальнодержавної мережі автоматизованої ідентифікації слідів рук.

Дискусійним є питання про доцільність дактилоскопічної реєстрації всіх громадян України (В.П. Бахін, Е. Лапін, В.К. Лисиченко, М. Мельничук), яка має місце в деяких державах та визначає обмежене коло суб'єктів. Така процедура певним чином порушує права людини. Можна визнати її практичну доцільність для боротьби зі злочинністю обмеженого кола суб'єктів-працівників, причетних до діяльності кредитно-фінансової сфери, а також працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, моряків, льотчиків тих, хто страхує своє життя під час перетинання кордону України. Але чи доцільно піддавати дактилоскопічній реєстрації новонароджених (з метою запобігання підміни або крадіжки)?

Дактилоскопічний метод дослідження за понад сто років існування довів свої переваги і нині є визнаним методом гомеоскопії за допомогою чого можливо провести ідентифікацію та криміналістичну реєстрацію.

Методика визначення групи крові за потожировими слідами рук розроблена вітчизняними вченими (М.В. Кісін, Т.В. Стегнова, Н.М. Дяченко), її використання надає можливість експертам досліджувати поодинокі сліди чи фрагменти слідів, непридатні для дактилоскопічного дослідження, тим самим звужуючи коло підозрюваних осіб.

Особливе значення для ідентифікації людини мають сліди біологічного походження, де ефективне вирішення цієї проблеми лежить у площині теорії криміналістичної ідентифікації, що являє собою систему наукових методів біологічної ідентифікації особи.

Вона заснована на будові молекул ДНК, носіїв генетичної інформації. Хоча вони у всіх істот однакові, деякі ділянки вздовж всієї молекули повторюються у кожного в різній послідовності і сполученнях, мають певні варіанти. Вірогідність спів падання таких ділянок у двох людей 1 на 30 млрд., тобто практично нульова (виняток становлять одно яйцеклітинні близнюки) оскільки цей генний «відбиток» є в будь-якій клітині, з'являється можливість використання його з метою ідентифікації особи. Тому сучасні досягнення молекулярно-генетичної експертизи дозволяють одержувати інформацію про конкретну особу за допомогою найрізноманітніших слідів біологічного походження.

Об’єктом молекулярно-генетичного дослідження є дезоксирибонуклеїнова кислота (ДНК), отримана з крові, виділень (сперми, слини, піхвових виділень тощо), волосся, лупи, епітеліальних клітин, а також з частин органів та інших тканин організму людини, вилучених під час огляду місця події.

Відбір зразків крові проводиться в облаштованому для таких процедур кабінеті, який повинен відповідати певним вимогам. Одразу після відбору частину крові потрібно розмістити на фільтрувальному папері або стерильній лабораторній марлевій серветці і висушити при кімнатній температурі, подалі від нагрівальних приладів, після чого запакувати в паперові пакети, маркувати і зберігати в архіві відділення;

– зразки крові, які передбачено досліджувати в рідкому вигляді, доцільно одразу додавати спеціальні стабілізатори або використовувати спеціальні пробірки з внесеним в них стабілізатором. Зберігати такі зразки до початку дослідження потрібно в холодильнику при температурі +4°С не більше 2–3 діб;

– зразок букального епітелію для ДНК-дослідження береться шляхом потирання слизової оболонки щоки спеціальними паличками або, за відсутності таких можна використовувати ватні палички, які теж одразу висушуються.

Рідко зустрічаються на місці огляду події сліди біологічного походження у вигляді мікрослідів. Як правило, вони виявляються на автотранспортних засобах при наїздах на пішоходів, а також на знаряддях злочинів, предметах обстановки місця злочину, в піднігтьовому вмісті потерпілого та злочинця.

Нігті у трупа, як і зразки волосся, зістригає та упаковує судово-медичний експерт при проведенні розтину в морзі. Ці об’єкти упаковуються в герметичні скляні банки, пробірки, поліетиленові пакети і т. ін. Слід відмітити необхідність комплексного дослідження піднігтьового вмісту – рекомендовано спочатку провести дослідження на наявність текстильних волокон та інших мікрооб’єктів, а потім – цитологічну експертизу.

Із трупа, який має гнилісні зміни (ексгумація тощо), доцільно направляти найменш змінені тканини, насамперед, фрагменти плоских (ребро, грудина, таз) і трубчастих кісток з епіфізами (стегнова, плечова тощо). Слід пам’ятати, що дія високої температури (при виварюванні кісток) і дії хімічних речовин (при відбілюванні кісток) негативно впливають на виділення і подальше дослідження ДНК. У таких випадках на молекулярно-генетичне дослідження додатково слід направляти м’язи (стегна, сідниць тощо), в яких менше виражені гнилісні зміни.

ДНК-профілювання на сьогодні стало важливим інструментом для розслідування тяжких і резонансних кримінальних проваджень, ідентифікації безвісті зниклих, невпізнаних трупів, зокрема невпізнаних трупів військовослужбовців серед яких близько 2000 осіб.

Список використаних джерел

1. Галаган В.І., Козак О. В. Процесуальний порядок і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні України : моногр. [2-ге вид., переробл. та допов.]. Краматорськ: ТОВ «Каштан», 2015. 224 с.

2. Котляренко Л.Т. Біологічні права людини: основи, реалії чи експеримент. *Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку*: збірник матеріалів круглого столу (23 квітня 2015 року). Київ: ННІПФЕКП Національної академії внутрішніх справ, 2015. С. 193–196.

3. Білоус В.В. Законодавче забезпечення генетичної ідентифікації в Україні: проблеми теорії і практики криміналістики. *Право і суспільство*. 2015. № 5–2. Частина 3. С. 216–224.

4. Котляренко Л.Т. Особливості огляду трупа: роль судово-медичного експерта і спеціаліста. *Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень*: збірник матер. круглого столу (10 квітня 2014 року). Київ, 2014. С. 130–132.

5. Котляренко Л.Т. Особливості правового регулювання відібрання біологічних зразків для експертного дослідження. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень*: збірник матер. круглого столу (21 листопада 2013 року). Київ, 2013. С. 171–173.

6. Дяченко Н. М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України. *Криміналістичний вісник*, 2011. № 1 (15). С. 165–169.

7. Єрмолаєва А.О., Чепіга С.М. Методи проведення імунологічних досліджень в експертизах слідів біологічного походження та формування висновків: методичний посібник / ДНДЕКЦ МВС України. Київ., 2010.

8. Ольховець С.О. Дослідження розподілу частот алелів STR-локусів у змішаній популяції України: методичні рекомендації /ДНДЕКЦ МВС України. Київ., 2008.

9. Єрмолаєва А.О., Лагус В.І. Особливості збирання, зберігання та направлення біологічних слідів людини на молекулярно-біологічну експертизу: методичні рекомендації /ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2006.

10. Особливості збирання у досудовому провадженні біологічних слідів людини : метод.рек. / [Фурман Я.В., Юсупов В.В., Котляренко Л.Т., Дмитрук Р.С.] Київ. : Нац. акад. внутр. справ, 2016,. 44 с.

Здорик Дмитро Валерійович,
ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

УЧАСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ОФІЦЕРА ГРОМАДИ У ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інститут поліцейських офіцерів громади (ПОГ) є новим для України. Він виник у зв'язку пошуками ефективних та лояльних до громадянського суспільства підходів забезпечення законності і порядку в громадах, необхідністю підняття на новий рівень поліцейського сервісу [1, с. 509].

Становлення та розвиток цього інституту, забезпечення його ефективного функціонування неможливі без використання позитивного досвіду накопиченого Національною поліцією України, запозичення досвіду правоохоронних органів розвинутих демократичних країн, а також без відмови від помилкових практик минулого. Це зумовлює необхідність проведення низки наукових досліджень.

Сьогодні такі дослідження проводяться переважно у площині визначення концептуальних засад та загальних проблем розбудови інституту поліцейських офіцерів громад.

Так, Н. Лебедєва зазначає, що проєкт «Поліцейський офіцер громади» спрямований на впровадження нового формату роботи дільничних офіцерів поліції, головною метою якого є поліцейська діяльність, орієнтована на громаду. Метою роботи поліцейських офіцерів громади буде насамперед запобігання правопорушенням в інтересах громади. Офіцери поліції будуть більш самостійними у своїй діяльності та виконувати основні завдання поліції у партнерстві з керівництвом об'єднаної територіальної громади. Проєкт впроваджується для реалізації принципу взаємодії населення на засадах партнерства, а оцінювати роботу правоохоронців будуть самі мешканці [2, с. 137].

Р. А. Сербін та С. І. Шевченко, цілком слушно наголошують, що основними видами діяльності поліцейських офіцерів громади є адміністративно-наглядова діяльність та організація взаємодії з іншими суб'єктами забезпечення публічного порядку [1, с. 509]. При цьому дослідники акцентують на необхідності комплексного підходу до забезпечення належного нормативно-правого регулювання зазначеного інстутиту.

Чимало наукових праць присвячено правовому статусу поліцейського офіцера громади [3; 4], що, безумовно, є важливим для вдосконалення законодавства та підзаконних нормативно-правових актів.

Проте сьогодні бракує наукової уваги тому, що на поліцейських офіцерів громад, серед іншого, покладено функції запобігання

кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розкриття, досудового розслідування кримінальних проступків. Адже, згідно ст. 2 другого розділу Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад, затвердженій Наказом МВС України від 28 липня 2017 року № 650 (у редакції наказу МВС України від 18 травня 2022 року № 301) до кола обов'язків, покладених на цю категорію поліцейських належать:

– здійснення профілактичних заходів, спрямованих на запобігання вчиненню кримінальних правопорушень;

– виявлення причин та умов, що призводять до їх вчинення ужиття у межах компетенції заходів для їх усунення;

– ужиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, правопорушення;

– здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, правопорушення;

– доставляння у випадках і порядку, визначених законодавством, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення;

– вжиття всіх можливих заходів для надання невідкладної допомоги особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я, а також особам, які постраждали від торгівлі людьми;

– провадження превентивної (профілактичної) діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню дітьми кримінальних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

– здійснення досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

Крім того, ст. 5 розділу V зазначеної Інструкції передбачає також обов'язок ПОГ і ДОП з виявлення та припинення кримінальних правопорушень.

Така регламентація є цілком природною, оскільки саме поліцейські офіцери громади та дільничні офіцери поліції, щоденно спілкуючись з місцевим населенням, будучи обізнаними про широке коло соціальних подій на обслуговуваній території, мають змогу своєчасно виявляти ознаки злочинів, що готуються, надавати вагому допомогу оперативним підрозділам та органам досудового розслідування у проведенні оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, забезпечувати їх інформацією необхідною для викриття кримінальних правопорушень, а також ефективно розслідувати кримінальні проступки.

У разі вчинення кримінального правопорушення на території своєї громади саме ці категорії поліцейських мають змогу першими прибути на місце події, забезпечити його охорону до прибуття слідчо-оперативної групи, вжити заходів із збереження речей та документів,

що в подальшому можуть бути визнані доказами у кримінальному провадженні, організувати переслідування та затримання підозрюваного.

Проте виконання ПОГ зазначених функцій сьогодні недостатньо чітко регламентована законом. Основи організації їх участі у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень не знайшли свого відбитку у підзаконних нормативно-правових актах. Питання виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у практиці та наукових дослідженнях традиційного відносять лише до компетенції підрозділів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, а також слідчих та детективів.

Зазначені напрями наукових розвідок ніколи не перетиналися. Як наслідок, проблеми правого регулювання та організаційного забезпечення участі поліцейських офіцерів громад у виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень, їх взаємодії з оперативними підрозділами та органами досудового розслідування залишилися недослідженими.

Отже виникає практична необхідність: визначити зміст та форми участі поліцейського офіцера громади у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; окреслити шляхи вдосконалення правового регулювання такої участі; розробити її організаційні основи та засади взаємодії поліцейського офіцера громади з оперативними підрозділами та органами досудового розслідування; визначити особливості діяльності поліцейського офіцера громади з досудового розслідування кримінальних проступків; оцінити доцільність використання ним конфіденційного співробітництва з метою виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, а також розробити практичні рекомендації з організації такого співробітництва; внести пропозиції щодо використання можливостей поліцейського офіцера громади для проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій; внести пропозиції щодо використання зарубіжного досвіду участі поліцейського офіцера громади у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Сербин Р. А., Шевченко С. І. Поліцейська діяльність дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 508–510.

2. Лебедєва Н. Реформування підрозділу дільничних офіцерів поліції за проектом «поліцейський офіцер громади» в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С 137–140.

3. Мердова О.М., Головков О.М. Адміністративно-правовий статус дільничного офіцера поліції та поліцейського офіцера громади. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 3 (72) С. 132–144.

4. Щербина М. О. Адміністративно-правовий статус поліцейського офіцера громади: аналіз та удосконалення законодавства. *Юридична наука*. 2020. № 4 (106). Том 1. С 192–199.

Іванко Євгеній Борисович,
головний судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

РОЛЬ ОЦІНКИ ОЗНАК ПОЧЕРКУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА В СУДОВІЙ ПОЧЕРКОЗНАВЧІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Основний зміст експертної оцінки полягає у визначенні значущості, цінності властивостей та ознак досліджуваних об'єктів для вирішення ідентифікаційних та неідентифікаційних завдань, поставлених перед судовим експертом. Оцінити означає визначити ідентифікаційну або неідентифікаційну інформативність, а також значення збіжних і розбіжних ознак, як в сукупності, так і окремо.

Наприклад, почерк, незважаючи на певну стійкість, може змінюватися. Це залежить від багатьох причин, які в криміналістичній літературі прийнято називати «збиваючими факторами»:

– від зміни зовнішньої обстановки письма (незвична поза, незвичний пишучий прилад, незвичний матеріал письма тощо);

– від зміни внутрішнього стану пишучої особи (сп'яніння, погіршення зору, вікові зміни, хвороба тощо);

– від незвичної для пишучої особи задачі, пов'язаної або не пов'язаної з навмисною зміною почерку (залежно від призначення документа) з метою маскування власного почерку (наслідування, письмо лівою рукою тощо).

При цьому будь-яка зміна почерку (навмисна чи ні) пов'язана зі зміною навичок письма і тягне за собою зміну ознак почерку, які необхідно правильно оцінити. Однак ступінь і характер змін залежать від різних факторів, що впливають на почерк і можуть виражатися по-різному. Відомо, що ознаки зниженої координації рухів (звивистість та злами штрихів, нестійкість розміру, розгону, нахилу, нерівномірність розміщення рухів по вертикалі та горизонталі тощо) – це загальна риса незвичайного виконання. Але ознаки зниженої координації розрізняються за ступенем і характером вираженості залежно від причини, що діє, на почерк, та особливостей почерку конкретної особи (виробленість, будова) [1, с.99].

Наприклад, при дослідженні текстів, виконаних лівою рукою та в незручній позі, спостерігатиметься розлад (зниження) координації рухів, але ступінь та характер виразності цих ознак будуть різними. Тому, досліджуючи такі почерки, експерт повинен добре орієнтуватися в ознаках незвичайного виконання, у ступені та

характері їхньої виразності в залежності від факторів, що діють на почерк, і особливостей почерку конкретної особи.

Оскільки почерк може змінюватись, при вирішенні експертизи важливу роль відіграють зразки, які подаються для порівняльного дослідження. Зразки повинні бути співставні з досліджуваним документом: виконані тим же пишучим приладом (кульковою ручкою, олівцем, гелевою ручкою тощо), на такому ж матеріалі, відповідати за часом виконання, цільовому призначенню і т.п. Обов'язковою вимогою під час проведення експертизи є наявність в експерта достатньої кількості порівняльного матеріалу. Достатня кількість зразків означає такий їхній об'єм, який би забезпечував можливість повного та всебічного співставлення усіх ознак, які містяться в досліджуваному рукописі (підписі). Також необхідною умовою, яка ставиться до зразків, що направляються для експертного дослідження, є їхня достовірність, тобто безперечна належність рукописів (підписів) саме тій особі, чиїми зразками вони служать. Помилки, допущені при підборі зразків та невірна їх оцінка за зазначеними вище критеріями, можуть спричинити експертну помилку та спрямувати слідство чи суд по невірному шляху [2, с. 48].

Також найчастішими причинами необґрунтованих висновків є невміння виявляти, вивчати та оцінювати ідентифікаційні ознаки почерку. Від правильного виявлення та ретельного вивчення ознак залежить подальша їх оцінка та включення до ідентифікаційної сукупності, яка є основою висновку експерта. При виявленні та вивченні ознак експерти-почеркознавці повинні враховувати їх стійкість, частоту зустрічаємості, взаємозалежність та варіаційність. Оцінка ознак проводиться на всіх етапах дослідження, але найбільшої складності набуває вона після порівняльного дослідження, тобто після того, коли будуть встановлені збіги та відмінності ознак. На цій стадії експерт остаточно з'ясовує ідентифікаційну значущість виявлених раніше ознак і всіх їх варіацій і, залежно від оцінки, формує свій висновок.

При формуванні позитивного висновку експерт включає сукупність суттєвих стійких збіжних ознак, завдяки яким сукупність стає індивідуальною (неповторною в почерках різних осіб). При формуванні негативного висновку експерт включає в сукупність стійких ознак, що свідчать про іншу систему рухів при виконанні досліджуваного тексту (підпису), в порівнянні з особою, зразки почерку якої представлені для порівняння.

Найчастіше недоліки при виявленні ознак та їх оцінки зводяться до наступного:

1) у досліджуваному почерку виділяються лише збіжні чи лише розбіжні ознаки, тоді як слід виділити ті й інші та надати оцінку;

2) виявляються не всі необхідні для ідентифікації ознаки, що збігаються (розрізняються);

3) неправильно оцінюються виявлені ознаки (так, збіжні ознаки оцінюються як розбіжні і навпаки; не враховується ідентифікаційна

цінність ознаки: в основу висновку кладуться ознаки, що часто зустрічаються в почерках різних осіб; не звертається увага на їх варіаційність тощо).

У результаті судовими експертами можуть бути дані необґрунтовані висновки, а саме: замість категоричного позитивного – категоричний негативний (і навпаки), або відмова від вирішення питання по суті [3, с. 174, 175].

Таким чином, змістом всього процесу дослідження при проведенні кожної конкретної почеркознавчої експертизи є виявлення, вивчення та оцінка ознак почерку (підпису) у наданих на експертизу матеріалах. Інакше – об'єктом пізнавальної діяльності експерта є графічний матеріал, що міститься в досліджуваному об'єкті та зразках, що визначає зрештою висновок експерта. Суб'єктивна оцінка експерта спирається на дані кожного конкретного дослідження, і вони слугують об'єктивною основою для всього висновку експерта. Отже, необхідно ретельно оцінювати як об'єкти дослідження, так і порівняльний матеріал, а також загальні та окремі ознаки досліджуваного почерку (підпису), так як саме від оцінки експерта буде залежати висновок, який він надасть після закінчення експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Винберг Л.А. К вопросу об анализе и синтезе в криминалистических исследованиях. Вопросы криминалистики, судебной экспертизы и криминологии. 1971. С. 128.

2. Меленевська З.С. Собода Є.Ю., Шаботенко А.І. Судово-почеркознавча експертиза: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. І.П. Красюка. Укр. центр духовної культури, 2007. 280 с.

3. Щербаковский, М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособ. Харьков: Эспада, 2005. 544 с.

Іванова Аліна Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
магістра ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Антонюк Поліна Євгенівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОКАЗАНЬ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОПИТУ

Допит – це слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою збирання доказів шляхом отримання показань допитаної особи про відомі їй обставини кримінального правопорушення, або такі

обставини, що мають чи можуть мати значення для кримінального провадження. З криміналістичної точки зору допит – це засіб збирання і перевірки не лише доказів, а й такої інформації, відомостей про факти й обставини, що мають орієнтуюче значення, і які слідчий чи інша уповноважена особа отримує від допитуваної особи шляхом проведення бесіди за допомогою вербальної та невербальної комунікації. Предмет допиту складають обставини, які входять до предмета доказування, а також інші обставини, які можуть надати допомогу у всебічному, повному, об'єктивному встановленні істини під час розслідування кримінального правопорушення.

В ході допиту особа, яка надає показання, може казати правду, але те, що вона говорить, може не зовсім відповідати тому, що сталося в дійсності. Будь-яка правда – це лише одна грань істини [1, с. 225].

Причина «перекручення інформації» та втрати її в ході допиту криється в психологічних основах формування показань у допитуваної особи. Цікавим також є той факт, що іноді показання різних учасників кримінального провадження, навіть у «перекрученому» вигляді, в протоколах допиту викладені майже у стовідсотковому співпадінні.

Так, виділяють шість етапів формувань показань: 1) сприйняття подій особою за допомогою органів чуття, 2) розпізнавання об'єктів, 3) оцінка подій та учасників особою, що сприймає інформацію, 4) оцінка власної ролі сприймаючою особою, 5) формування уявного образу у особи, що сприймає інформацію, 6) відтворення показань [2, с. 46].

Цілком очевидним є те, що не один учасник події не володіє всім обсягом інформації про подію. Обсяг такої інформації залежить від місця знаходження учасника події, напряму спостереження, зорової можливості для спостереження та цілого ряду об'єктивних факторів (час доби, погодні умови, особливості рельєфу місцевості, взаєморозташування учасників тощо). Також виділяють суб'єктивні фактори, які впливають на сприйняття інформації, як то: емоційний та фізичний стан особи, цілеспрямованість сприйняття, стан органів чуття тощо. Наприклад, якщо у особи (очевидця події правопорушення) занедбаний емоційний стан, її не цікавить навколишнє середовище, вона перебуває суто у своїх думках, особа втомлена та не зацікавлена, то показання такої особи про подію буде відрізнятися від показань особи, яка перебуває у підвищеному емоційному стані і є очевидцем тієї ж самої події.

Об'єм отриманої інформації залежить від цілеспрямованості сприйняття. Якщо інформація сприймається особою не цілеспрямовано, тоді при допиті ми отримуємо мінімум показань про предмет допиту, якщо навпаки, – дев'яносто відсотків інформації [3, с. 259].

Характер сприйняття особою інформації обумовлюється тим, який саме орган чуття є домінуючим (максимально роздратованим) в момент безпосереднього сприйняття інформації: дотик, нюх, смак, слух, зір. Наприклад, якщо особа дивиться фільм, і пролунав гучний звук, то людина втрачає зоровий контакт, а домінуючим стає слух.

Органи чуття сприймають тільки ту інформацію, яку вони можуть сприйняти: ні слух, ні нюх, ні зір не можуть вийти за межі людського організму. Особа бачить конкретний спектр, чує конкретну хвилю звуків. Те, що випадає зі спектру її бачення та сприйняття, втрачає інформаційне значення для особи.

При цьому те, що пройшло через зір особи та дійшло до мозку, не є тим, що думає та бачить особа. Між органами чуття та свідомістю особи наявні фільтри [4, с. 80].

Один з фільтрів відповідає за те, що особа бачить в першу чергу, він пов'язаний з інстинктами самозбереження. При необхідності прискорити сприйняття, фільтр змінює те, що особа бачить, використовуючи образи з минулого, наявні в пам'яті. І, якщо відбулося впізнання об'єкта, то за допомогою фільтру наявний в пам'яті образ підміняється новим. Це пояснює можливі помилки особи: наявний образ набуває ознак нового образу, і у особи формується зовсім інший уявний образ. Саме через цей фільтр обсяг інформації, яку об'єктивно сприймає особа, зменшується та перетворюється. Таким чином, те що бачать очі особи, і те, що особа думає, що бачить,– не є тотожним.

Наступний фільтр характеризується «наклеюванням ярликів» [5, с. 20]. Коли особа бачить предмет, вона його пізнає на основі власного досвіду, знань, світогляду. Внаслідок чого і відбувається «перекручення інформації», тому що особа не правильно визначає предмет, причиною чого є: впевненість у власній правоті, недостатній перебір варіантів можливого, неуважність до деталей.

Наступний фільтр відповідає за оцінку, і перш за все особа оцінює учасника події на підставі свого ставлення до нього. Оцінка може змінюватися в залежності від різних обставин. Наприклад, якщо найкращий друг допитуваної особи вчинив бійку з особою, яка щодо неї є недоброзичливою, то у допитуваної особи буде не об'єктивна оцінка. Також може бути помилка в оцінці ситуації, якщо особа не володіє всією інформацією про подію, а лінійно бачить тільки її частину. І в такому випадку відбувається наклеювання «неправильних» ярликів. Також оцінці піддається визначення власної ролі в події. Особа буде оцінювати себе, спираючись на власну систему цінностей, адже особа не може для себе бути поганою; вона буде шукати собі виправдання, що призводить до значної зміни показань.

Стать особи, що сприймає інформацію, також впливає на можливе «перекручення» показань, адже чоловіки та жінки сприймають світ по-різному.

Також на характер та обсяг показань впливають індивідуальні особливості особи. Так, чим бідніший словарний запас особи, тим гірше якість показань, що надає особа. Особа може використовувати помилкові терміни, слова, інтонації, і, як результат: те, що особа говорить, і те що у неї в голові, – це дві різні речі. Внаслідок цього, показання, що отриманні при допиті, є неповними, а інформація «перекрученою».

Таким чином, при допиті слідчому надається інформація яку він також сприймає своїми органами чуття та пропускає через власні, описані вище, фільтри: вибіркового сприйняття, наклеювання ярликів, суб'єктивного трактування термінів та слів тощо. В результаті показання, зафіксовані в протоколах допиту різних учасників кримінального провадження, викладені майже слово-в-слово. Тобто, можна сказати, що автором цих показань є той самий суб'єкт, а саме – слідчий [6, с. 236].

Наведений аналіз наочно демонструє складність допиту як слідчої (розшукової) дії. Саме тому проведення допиту кожного разу вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини. Метою допиту є отримання повних та об'єктивних показань, що відображають дійсність. Ці показання є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, – доказами. Розуміння психологічної основи формування показань, як результату суб'єктивного сприйняття особою подій і явищ об'єктивної дійсності, дає слідчому можливість не лише грамотно побудувати спілкування під час допиту, але й в подальшому належно оцінити місце і роль отриманих показань в загальній системі доказів під час кримінального провадження. Це досягається шляхом застосування розроблених криміналістикою тактичних прийомів та засобів, спрямованих на перевірку отриманої інформації та виявлення неправдивих показань.

Список використаних джерел

1. Мего-Інфо-Юридичний портал № 1. Науково-практичний коментар кримінального процесуального кодексу, розділ 3, глава 20 слідчі (розшукові) дії. С. 225 . URI: http://mego.info/.

2. Ващук О.П. Невербальна Інформація в Кримінальному провадженні: Теоретико-Методологічні основи. Монографія. 2017. С. 46–53.

3. Ващук О.П. Вплив стресу на емоційний стан потерпілого під час надання ним показань в кримінальному провадженні. 2016. С. 259.

4. Бєляєва К.В. Етапи зародження та розвитку юридичної психології. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. С. 80–86.

5. Шапошніков А. Криміналістичні засоби та прийоми виявлення брехні. 2018. URI: https://www.youtube.com/watch?v=GmFxK7EGiuY.

6. Переверза О.Я. Помилки фіксації показань на досудовому розслідуванні як елемент механізму формування показань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 42. 2017. С. 236.

Івчук Юлія Вадимівна,
здобувачка ступеня вищої освіти магістра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН І ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, вибухових речовин викликає певні труднощі, що полягають у збереженні слідової картини після вибуху, своєчасності проведення огляду місця події, вилученні слідів вибуху вибухового пристрою та їх дослідженні. Існує особлива потреба використання під час огляду місця події спеціальних знань і методів для з'ясування природи вибуху й обставин, які його супроводжують.

Особливе значення при огляді місця події за фактом вибуху, має залучення спеціалістів, тому як первинну й основну інформацію про механізм злочину і особу злочинця слідчий одержує в процесі дослідження й аналізу певних джерел інформації про протиправну діяльнсть, виявлених і вилучених слідів саме під час огляду місця події.

До початку проведення огляду, слідчий разом зі спеціалістом визначають межі території огляду. Для визначення меж огляду місця події за фактом кримінального вибуху слідчому доцільно проконсультуватися зі спеціалістом-вибухотехніком, який, оцінивши силу заряду, спрямованість дії ударної хвилі та інші фактори, може окреслити зону пошуку речових доказів, що надасть змогу раціонально використовувати наявні сили і засоби.

Спеціаліст-вибухотехнік не лише допомагає виявити речові докази, а й безпосередньо після виявлення може встановити їх відносність до конкретної події, тобто надати слідчому орієнтовну недоказову інформацію, яка буде основою для висування версій, планування розслідування, оптимізації процесу розкриття та розслідування злочину.

Також спеціаліст-вибухотехнік: узгоджує зі слідчим оптимальні маршрути підходу та відходу до місця події; проводить інструктаж з інспекторами-кінологами та іншими працівниками та спеціалістами, які задіяні в проведенні пошуку вибухових матеріалів, щодо особливостей дотримання заходів безпеки та недопущення втрати слідів вчиненого правопорушення.

Наприклад, на окремих елементах вибухового пристрою з тієї або іншої причини, що не піддалися значним деформаціям і руйнуванням, можуть знаходитися сліди папілярних візерунків рук, які можливо належать особам, причетним до здійснення кримінального вибуху. Також на місці вибуху можливе виявлення потожирових виділень, крові, волосся, мікрооб'єктів, таких як волокна одягу, сліди нафтопродуктів, частки речовин та ін., що дозволяють отримати інформацію про їх природу, вид матеріалу і його властивості. А за умови їх правильної фіксації і вилучення, дані сліди можуть стати основними доказами у справі, що викликає необхідність призначення дактилоскопічної, трасологічної і інших видів експертиз. На жаль, як показує практика, традиційні сліди (рук, ніг, інструментів, транспортних засобів і т.п.) на місцях вибухів в переважній більшості випадків втрачаються, в результаті безконтрольної присутності великої кількості випадкових осіб. Саме тому є потреба в обов'язковому порядку залученні на місце такої події спеціаліста-криміналіста, щоб якомога повно та ефективно оглянув місце події виявив і зафіксував, у разі виявлення, сліди криміналістичного походження.

Також необхідним є здійснення спеціалістом-вибухотехніком такого заходу, як моделювання на підставі огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових пристроїв і вибухових речовин, з урахуванням локалізації й інформаційного потенціалу виявлених речових доказів. Результати здійсненого спеціалістом ситуаційного аналізу обставин і механізму вчиненого злочину є суттєвими для розкриття кримінальних вибухів, учинених у так званих неочевидних умовах. Реконструкцію вибухових пристроїв спеціалісти здійснюють на підставі ознак впливу вибуху на навколишню обстановку, а також наявних залишків від зруйнованих пристроїв.

Таким чином, вважаємо, що особливістю організації огляду місця події пов'язаного із застосовуванням вибухових пристроїв і вибухових речовин є забезпечення безпеки на кожному його етапі, обов'язкове залучення спеціалістів, які мають відповідну кваліфікацію з проведення вибухотехнічних робіт. Застосування сучасних засобів криміналістичної техніки є гарантом ефективності та раціональності слідчої діяльності загалом. Для ефективного забезпечення розслідування злочинів цієї категорії, суттєве значення мають цілеспрямоване впровадження передових досягнень криміналістики та розробки нових методичних положень комплексного дослідження слідів, обставин і механізму вибухів.

Список використаних джерел

1. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Приходько Ю.П. Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху : метод. рек. К.:УкрДГРІ, 2013, 36 с.

2. Криміналістика. Академічний курс: підручник. за ред. Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 504 с.

3. Луценко С.Г. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв та вибухових речовин. Київ, 2018. 113 с.
4. Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.08.2019 № 691. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text.

Івчук Юлія Вадимівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ ПІДРОБКИ ДОВІДОК ПРО НЕПРИДАТНІСТЬ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні від 24 лютого 2022 року, з початку повномасштабного російського вторгнення, діє воєнний стан та загальна мобілізація. Одночасно з цим, відповідно до вітчизняного законодавства, призову не підлягають чоловіки, визначені непридатними до військової служби.

Відповідно до правових норм, визначення придатності до військової служби регламентується наказом Міноборони № 402 від 14.08.2008 р., яким було затверджено «Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» [1]. Згідно з цим наказом, після проходження медичної комісії під час мобілізації військовозобов'язаного можуть визначити: придатним до військової служби, тимчасово непридатним до військової служби, непридатним до військової служби з виключенням із військового обліку. Тимчасово непридатні військовозобов'язані отримують свій статус на шість місяців, з повторним медичним обстеженням, для підтвердження непридатності до військової служби, а непридатні до військової служби виключаються з військового обліку та втрачають статус військовозобов'язаних і тому не підпадають під мобілізацію. Відповідно до роз'яснень Державної прикордонної служби в умовах воєнного стану виїзд за кордон дозволено чоловікам з обох категорій – як виключеним з військового обліку, так і визнаним тимчасово непридатним. Щоправда, для перетину кордону вони повинні мати відповідні документи.

Одним із таких документів є такі, що підтверджують інвалідність особи, а саме: посвідчення, яке підтверджує статус особи з інвалідністю; пенсійне посвідчення, в якому зазначено групу та причину інвалідності; посвідчення, що підтверджує призначення соціальної допомоги відповідно до Законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», в якому зазначено групу та причину інвалідності; довідка для отримання пільг особами з інвалідністю, які не мають права на пенсію чи соціальну допомогу, за формою, затвердженою Наказом Міністерства соціальної політики України 21 вересня 2015 року N 946, і також до 28 жовтня 2022 – була довідка до акта огляду медико-соціальною експертною комісією (форма первинної облікової документації № 157-1/о). Саме її підробляли з початку повномасштабного вторгнення задля безперешкодного виїзду за кордон чоловіків. Проте Кабінет Міністрів виключив її з переліку документів, необхідних для перетину державного кордону громадянами України, для запобігання здійснення корупційних схем. Проте ухилянти досі користуються можливістю незаконно отримати таку довідку задля оформлення інвалідності і в подальшому виїхати за межі країни.

Дана довідка у довоєнний час містила спеціальні технічні вимоги та спеціальні засоби захисту відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров'я № 1066 від 17.12.2012 «Про затвердження технічного опису бланків форм первинної облікової документації, що використовується в медико-соціальних експертних комісіях». Названий технічний опис визначає загальний вид бланка, точний перелік реквізитів, їх розташування, стандарти, застосовані способи поліграфічного друку [2].

Проте, з початком повномасштабного вторгнення і загальної мобілізації, чимала кількість людей почала звертатись до МСЕК (Медико-соціальних експертних комісій) для проведення експертизи задля встановлення інвалідності. Таким чином, попит на отримання таких довідок зріс, а кількість відповідних бланків була значно меншою. Тож лікарі, в свою чергу, через їх брак, почали друкувати дані бланки на звичайному папері, без будь-яких засобів та способів захисту. Саме цим і скористались шахраї, які за певну суму грошей незаконно виготовляли підроблені довідки, а також посвідчення, яке підтверджує статус особи з інвалідністю. Тому, це дещо затрудняє миттєве виявлення підробки, шляхом візуальної перевірки бланка.

За даними Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, розмір надходжень такого виду документів на дослідження, для встановлення їх підробки з початком війни став в рази більший. Нерідко експерти сектору почеркознавчих досліджень, технічної експертизи документів та обліків не можуть встановити, чи є підробленими такі бланки, оскільки часто печатки та підписи на таких довідках є оригінальними. У

сучасних умовах виготовити будь-яке підроблене кліше для печатки не є проблемою для усіляких шахраїв та злочинців, а встановити автентичність підпису без зразків підписів особи від імені, якої вони виконані, неможливо. Визначити відповідність зразкам таких довідок неможливо, так як вони виготовляються на папері без буд-яких захисних елементів, а експерт вирішує питання про відповідність зразкам саме бланку документа, який виготовлено поліграфічним способом з відповідними захисними елементами.

Сьогодні «бізнес» з підробки зазначених документів є дуже популярним в кожній області, адже майже щодня працівники СБУ, Національної поліції України, Державної Прикордонної служби викривають такі шахрайські схеми, а також самих ухилянтів, які платять чималі гроші за такі послуги і намагаються з цими документами виїхати за межі країни. Слід зазначити, що зловмисники підробляють не лише довідки про інвалідність, а й довідки про тимчасову непридатність до служби, про проходження військово-лікарської комісії (ВЛК), про багатодітність, волонтерську діяльність, навчання за кордоном тощо.

В Україні існує Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних, в якому можна перевірити, чи знятий чоловік з військового обліку, проте на даний час прикордонники не мають доступу до такої бази даних, що дещо ускладнює миттєву перевірку осіб та ефективне запобігання незаконного перетину кордону. Проте, вони можуть зробити запит до Територіального центру комплектування та соціальної підтримки, який ніби видавав тимчасове посвідчення про непридатність до військової служби, або виключення з військового обліку. Відповідно інформація про перебування на військовому обліку та проходження військово-лікарської комісії в таких ситуаціях не підтверджується, що є ознакою підробки таких документів.

Оскільки з кожним роком зловмисники удосконалюють шахрайські схеми та покращують способи підробки документів, що дають дозвіл на перетин кордону, необхідно удосконалити захист від підробки зазначених бланків, а також модернізувати ефективні методи виявлення такої підробки, як для співробітників прикордонної служби, так і для експертів, що досліджують такі об'єкти.

Список використаних джерел

1. Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України : Наказ від 14.08.2008 р. № 402 : станом на 25 серп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08?find=1&text=медико-соціальної+експертної+комісії#w2_1.

2. Про затвердження технічного опису бланків форм первинної облікової документації, що використовується в медико-соціальних експертних комісіях : Наказ від 17.12.2012 р. № 1066. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1066282-12#Text.

Карпенко Вікторія Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ (БПЛА) У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ В УКРАЇНУ

Під час повномасштабної війни звичайне життя українців змінилось, а відповідно з'явились нові правила. Серед них і правила щодо можливості користуватися дронами цивільними мешканцями. Нині потрібно чітко знати, як використовувати дрони у воєнний час, як не стати правопорушником і не нашкодити країні.

Повномасштабна війна росії проти України триває. Попри складні економічні умови, Україна крокує в напрямі становлення верховенства права та демократії, розвитку інформаційно-просвітницької галузі, сфери освіти, культури тощо. У всіх цих сферах не обійтися без новітніх технологій. Тому питання «чи можна користуватися дронами» є досить актуальним у сьогоденні.

Дроном можна назвати будь-який безпілотний літальний апарат, а також безпілотне повітряне судно, безпілотник. Залежно від його характеристик, дрон може набирати різну висоту та швидкість і виконувати різні завдання. Журналісти-розслідувачі ведуть приховану зйомку, рятувальники шукають зниклих людей з повітря, пожежники гасять вогонь, фермери оглядають поля – це лише невелика кількість прикладів.

Акутальне питання використання дронів цивільними особами це фото- та відеозйомка для власних цілей або ж професійна робота фотографів, відеографів чи блогерів. Відповідно до Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України», польоти безпілотних повітряних суден масою до 20 кг включно виконуються без подання заявок на використання повітряного простору, без отримання дозволів на використання повітряного простору, без інформування органів управління Повітряних Сил Збройних Сил України та органів об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху України, органів Державної прикордонної служби України, органів обслуговування повітряного руху та відомчих органів управління повітряним рухом [1].

Є певні правила для використання безпілотників, а саме не перетинати державний кордон України, польоти неповинні проходити

над скупченням людей на відкритому просторі, над місцями щільної забудови чи об'єктами під державною охороною, швидкість польоту безпілотного повітряного судна складає не більше 160 км/год.

Але необхідно пам'ятати, що право на фото- і відеозйомку не є абсолютним навіть і в мирний час. Проте у довоєнні часи не було усвідомлення значення цих заборон. Наприклад, Закон України «Про державну таємницю» від 1994 року визначає перелік військових об'єктів, щодо яких встановлено обмеження фото- та відеофіксації (розташування підрозділів ЗСУ, про їх особовий склад та інше) [3].

Крім того, діє заборона на використання дронів над атомними станціями, гідроелектростанціями, греблями, важливими державними об'єктами, природними заповідниками, об'єктами або промисловими підприємствами підвищеної екологічної небезпеки. Описані заборони діють на постійній основі.

Користуватися повітряним простором слід лише відповідно до закону, як у мирний, так і у воєнний час. З 24 лютого 2022 року захист повітряного простору тим паче став першочерговим завданням для ЗСУ та міжнародних партнерів, а також для кожного громадянина. Заборону або обмеження на використання повітряного простору України може встановити Державіаслужба та органи об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху (Украерорух).

Президент своїм Указом від 24 лютого 2022 року ввів воєнний стан в Україні із 05 години 30 хвилин. У цей же день Державне підприємство обслуговування повітряного руху України «Украерорух» оголосило про закриття повітряного простору України. Тобто цивільним заборонено літати в повітряному просторі України. Це правило стосується і безпілотників. Схожі рішення про заборону користування дронами для цивільних ухвалюють і на місцевому рівні – прикладом є повідомлення Управління СБУ у Львівській області.

Отже, з моменту введення воєнного стану до вже чинних обмежень щодо використання повітряного простору додалися нові. Виникло питання чи є винятки із загальної заборони або заборона є абсолютною. Правила використання дронів під час воєнного стану мали б бути зафіксовані у законодавстві. Тоді не виникали б спори щодо використання безпілотників, не існував би ризик притягнення до відповідальності громадян і спричинення шкоди національній безпеці. Та на сьогодні немає єдиного регулювання, до якого б могли звернутися громадяни, тож наразі потрібно обмірковувати кожну дію та слідкувати за офіційними повідомленнями державних установ і внесенням змін до законодавства.

Під час війни обійтися без дронів складно. У сільському господарстві безпілотники допомагають розпилювати добрива над полями, а також є регіони, на яких триває розмінування. Для аграріїв, котрі використовують дрони, Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило окрему Пам'ятку, у якій коротко визначило порядок запуску БПЛА у сільському господарстві.

У пам’ятці вказано: повітряний простір для цивільних користувачів наразі закрито. Проте, для можливості забезпечення належного використання безпілотних повітряних суден у сільському господарстві суб’єктам господарювання необхідно звернутися до відповідної обласної військової адміністрації на предмет можливості використання на конкретній території (у районі) безпілотних повітряних суден. Рішення щодо можливості використання повітряного простору безпілотними повітряними суднами в конкретній області ухвалює Генеральний штаб Збройних Сил України.

Щодо інших випадків використання безпілотників (у навчальних цілях чи для будівництва) процедура лишається неузгодженою. Отже, щоб уникнути ситуації, коли використання дрону розцінюватимуть як неправомірне, рекомендовано попередньо отримати дозвіл на це у територіальному управлінні Служби безпеки України.

З 24 лютого СБУ та її територіальні підрозділи багато разів нагадували та наголошували не забувати про відповідальність, яка може настати для порушників заборони на використання повітряного простору, зокрема за статтями 109, 110, 111, 112, 113 та 114 Кримінального кодексу України. Статті 109–114.2 ККУ передбачають відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України. Так неузгоджений політ дрона може стати ознакою колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору, диверсії, шпигунства, тощо. А також якщо людина поширила інформацію із розташуванням військових об’єктів, переміщенням зброї або колони ЗСУ, знявши її з дрона, то їй загрожуватиме позбавлення волі на строк від 3 до 5 р. [2].

Якщо ж внаслідок таких фото та відео можна буде ідентифікувати місцевість розташування військових об’єктів, процесу переміщення зброї або колони ЗСУ, то строк позбавлення волі становить вже від 5 до 8 років.

Відповідальність за порушення правил використання повітряного простору існує і в мирний час. Але незважаючи на те, що окремі правила використання дронів у воєнний час не встановлені, все одно є ризик для оператора бути притягнутим до відповідальності за адміністративне чи кримінальне правопорушення. Жодні дії не мають допомагати ворогу дізнатися про дії ЗСУ, ставити під загрозу життя та здоров’я військовослужбовців чи шкодити ходу операцій.

Використання дронів в Україні має великий потенціал та може приносити численні користі у різних галузях. Україна має сприятливі умови для розвитку дрон-технологій, оскільки вона має велику територію, недоступні місця та потребу в моніторингу різних процесів. Уряд повинен сприяти розвитку цієї галузі, встановлюючи необхідні правила та регуляції, що допоможуть уникнути можливих проблем та забезпечити безпеку використання дронів. Зростання використання дронів сприятиме збільшенню продуктивності різних галузей, зниженню витрат та підвищенню якості послуг.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України» наказ Державної авіаційної служби України від 11.05.2018 № 430/210 *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-18#Text.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.
3. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text.

Кобець Аліна Віталіївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Антонюк Поліна Євгенівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОДОРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Криміналістична одорологія – вчення про використання запахів (слідів запаху) для встановлення осіб та речей, причетних до події правопорушення. На сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу завдання криміналістичної одорології вирішуються як з використанням інструментальних методів, так і за допомогою службово-розшукових собак [1].

Причому, якщо науковість та достовірність результатів інструментальних методів криміналістичної одорогології не викликає сумнівів у учасників кримінального провадження, то результати, отримані за допомогою біологічних детекторів (собак), не дивлячись на результативність методів та апробованість методик, що використовуються для цього, досі стають предметом дискусій як наукового характеру, так і під час розслідування кримінальних правопорушень.

Дійсно, не зважаючи на беззаперечну роль досягнень криміналістичної одорології в підвищенні ефективності розслідування кримінальних правопорушень, використання результатів одорологічних досліджень у кримінальному провадженні характеризується певними проблемними аспектами.

Так, аналіз норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) дозволяє констатувати відсутність визначеного порядку одорологічної вибірки за допомогою собаки-детектора як процесуальної дії [2]. В Інструкції з організації діяльності

кінологічних підрозділів Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 01.11.2016 р. № 1145, вимогами до підготовки службових собак-детекторів передбачено, що ідентифікація запаху та відбір проб здійснюється відповідними посадовими особами Національної поліції України, а результати вибірки викладаються в акті про застосування службового собаки [3]. Тобто такі вибірки, навіть за умови отримання їх в ході певних процесуальних дій, не набувають статусу доказів. А слугують лише орієнтуючою, оперативною інформацією, яка потребує перевірки у визначений КПК України порядок.

Крім того, в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 року, серед переліку можливих видів та родів експертиз одорологічна експертиза не визначена на жодному стратифікаційному рівні як самостійна судова експертиза [4].

Проте проведений аналіз судової практики демонструє, що суди беруть до уваги висновки експертів по результатах одорологічних досліджень при оцінці наданих доказів в їх сукупності [5, 6].

Таким чином, на нашу думку, з метою усунення інтерпретацій щодо належності та допустимості таких доказів, як запахові сліди, отримані за допомогою біологічних детекторів (собак), та використання їх в процесі доказування при розслідуванні кримінальних правопорушень, необхідно провести комплекс заходів щодо нормативного-правового (внесення певних змін до Законів України) та методичного (внесення відповідних доповнень до підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують питання здійснення судово-експертної діяльності в Україні) характеру.

Вказаний нами напрям вирішення проблемних аспектів використання слідів запаху, отриманих за допомогою службових собак, під час розслідування кримінальних правопорушень забезпечить не лише належне використання наукових розробок криміналістики в практичній діяльності правоохоронних органів, але й дотримання основної засади кримінального провадження – законності.

Список використаних джерел

1. Довідкова інформація від 03.05.2007, «Одорологія». URL: https://ips.ligazakon.net/document/TS000527.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1544-16#Text.

4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 8

жовтня 1998 року № 53/5. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98.

5. Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 23 серпня 2019 року. Справа № 308/14602/15-к: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83964850.

6. Вирок апеляційного суду Житомирської області від 23 грудня 2011 року. Справа № 1/0690/4/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/20386611.

Костюк Іван Іванович,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ПОСИЛЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Теоретико-практичні аспекти особливостей організації розслідувань кримінальних правопорушень неодноразово перебували в полі зору таких відомих українських учених, як Л. І. Аркуш [1], В. З. Багинського [2], Д. А. Бондаренка [3], В. К. Весельського [4], А. Ф. Волобуєва [5], О. О. Дудорова [6], В. А. Журавля [7], О. С. Задорожного [8], А. Н. Колесниченка [9], В. О. Коновалової [10], О. В. Курмана [11], Є. Д. Лук'янчикова [12], Г. А. Матусовського [13], Я. Є. Мишкова [14], М. В. Салтевського [15], С. О. Сафронова [16], А. В. Старушкевича [17], Р. Л. Степанюка [18], В. В. Тіщенка [19], С. С. Чернявського [20], В. Ю. Шепітька [21] та інших. Такий особливий інтерес до цієї тематики обумовлений не лише рівнем її важливості у суспільстві, а й потребами правоохоронної практики у вирішенні проблемних питань, що стосуються запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень віднесених до компетенції уповноважених органів правопорядку.

Науково-практичні розробки зазначених авторів, без заперечень, мають важливе значення для подальших досліджень у вибраному напрямку. Проте, окремі питання із цієї діяльності залишаються бути дискусійними та потребують додаткових наукових пошуків та шляхів практичного їх вирішення. До цих досліджень, з урахуванням емпіричних даних, ми відносимо особливості розслідування перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, вчиненого в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці.

Насамперед актуальність цієї тематики полягає у тому, що на сучасному етапі розвитку Української державності, одним із основних завдань є та залишається посилення законності у діяльності військових формувань, через здійснення належного контролю за дотриманням військової дисципліни, обороноздатності та боєготовності

військовослужбовцями. Цей наратив прослідковується й у положеннях Стратегії національної безпеки України [22], де до пріоритетних напрямків забезпечення національної безпеки та оборони країни, було віднесено посилення спроможностей Збройних Сил України, інших органів сектору безпеки і оборони, а також захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень.

У цьому контексті, визначальне місце у системі заходів із гарантування положень, що регулюють питання військової дисципліни належить розділу XIX закону України про кримінальні правопорушення [23], нормами якого, була визначена кримінальну відповідальність за вчинення правопорушень проти встановленого законодавством порядку особами, які проходять військову службу. Складність цього питання полягає у тому, що існуючи як явище соціального характеру, злочинність не лише пристосувалася до сучасних реалій в усіх сферах суспільного життя, вона без особливих зусиль оволоділа новими способами вчинення суспільно небезпечних діянь. Саме тому, починаючи з 2014 року, фактично кожне нормативне положення Особливої частини КК України, що визначає військові кримінальні правопорушення, зазнало змін та доповнень. Ця обставина, як наслідок, спричинила дискусії щодо криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, родовим об'єктом яких є законодавчо визначений порядок проходження військової служби, а також викликала певні труднощі у розробці відповідних криміналістичних рекомендацій щодо їх розслідування.

Ураховуючи наведеного, у подальшому, на науковому рівні слід приділити окрему увагу питанням розробки теоретичних положень та практичних рекомендацій, що розкривають процесуальні й криміналістичні особливості розслідування перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, вчиненого в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. Необхідність дослідження наведеної проблематики не лише сприятиме формулюванню науково обґрунтованих пропозицій щодо ефективного розслідування кримінального правопорушення передбаченого ст. 426-1 КК України, а й надасть додаткові гарантії посилення спроможності державних правоохоронних інституцій у протидії кримінально карним діянням, які порушують встановлені законом організаційно-правові засади забезпечення національної безпеки та оборони України.

Список використаних джерел

1. Аркуш Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків: Автореф. дис… канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2002. 19 с.

2. Багинський В. З. Основні питання методики розслідування розкрадань (ст. ст. 84, 86 Кримінального кодексу України), які відбуваються в умовах економічних перетворень: Автореф. дис…

канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 1999. 20 с.

3. Бондаренко Д. А. Злочини, пов'язані з використанням владних та інших повноважень: особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики. *Вісник Запорізького інституту внутрішніх справ*. 2000, № 2. С. 214–218.

4. Весельський В. К. Криміналістична характеристика злочинів. Право України. 2001, № 5. С. 112–114.

5. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва: Монографія. Харків: Видавництво університету внутрішніх справ, 2000. 336 с.

6. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. Київ: Юридична практика, 2003. 924 с.

7. Журавель В. А. Криміналістична характеристика злочинів: реальність чи ілюзія? *Правничий часопис Донецького університету*. 2001, № 1. С. 56–60.

8. Задорожний О. С. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів та основні положення їх розслідування: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2006. 18 с.

9. Колесниченко А. Н. Загальні положення методики розслідування окремих видів злочинів. Харків, 1976. 92 с.

10. Колесниченко А. Н., Коновалова В. О. Криміналістична характеристика злочинів. Харків: Вища школа, 1985. 94 с.

11. Курман О. В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами: Автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2002. 20 с.

12. Лук'янчикові Є. Д Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: Монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2005. 360 с.

13. Матусовський Г. А. Економічні злочини: криміналістичний аналіз. Харків: Консум, 1999. 480 с.

14. Мишков Я. Є. Методика розслідування хабарництва: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. Харків, 2005. 18 с.

15. Салтевський М. В. Основи методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ: Навчальний посібник. Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2000. 35 с.

16. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень: Науково-практичний посібник. Харків: «С.А.М.», 2003. 175 с.

17. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: Навчальний посібник. Київ: НТВ «Правник» Національна академія внутрішніх справ України, 1997. 41 с.

18. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства: Автореф. дис.... канд. юрид. наук / 12.00.09. Харків: Національний університет внутрішніх справ України. 2004. 19 с.

19. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: Монографія. Одеса: Юридична література, 2002. 360 с.

20. Чернявський С. С. Криміналістичні аспекти розкриття економічних злочинів. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики. Бюлетень Київського Інституту внутрішніх справ МВС України.* 2001, № 6. С. 166–122.

21. Шепітько В. Ю. Особливості криміналістичної характеристики шахрайства. *Вісник Академії правових наук України*. Харків. 1998, №2 (13). С. 140–145.

22. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 № 392/2020. *Верховна Рада України*. ULR: https://zakon.rada.gov.ua.

23. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua.

Кривопуск Олександр Григорович,
викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВЧОГО ЕТАПУ ОГЛЯДУ ТРУПА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ З ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНО ОПІКУ ЧИ ПІКЛУВАННЯ

В умовах економічної нестабільності, викликаної збройною агресією російської федерації відмічається стрімке зростання злочинності в країні. Захист прав дитини та осіб, які в силу фізичних та/або психічних вад потребують особливого догляду та піклування залишається пріоритетним напрямком державної політики України.

Актуальність розкриття особливостей підготовчого етапу проведення огляду трупа, зумовлена тим, що наслідком вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, в переважній більшості (75 % випадків) характеризується настанням смерті потерпілого [1, с. 451].

Виходячи з викладеного, у провадженнях про вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування труп потерпілого, без перебільшення можна вважати одним з головних, а іноді і єдиним джерелом криміналістично-значущої інформації, яка дає змогу зробити висновки про спосіб вчинення злочину, його механізм та встановити кваліфікуючі ознаки, які дозволяють притягнути до відповідальності винних осіб та кваліфікувати діяння злочинця саме за ст. 166 КК України. Від встановлення причини настання смерті потерпілого залежить перебіг всього подальшого розслідування.

Відповідно загальноприйнятої в наукових колах позиції, яку підтримують провідні вчені криміналісти, огляд трупа, є одним з різновидів слідчого огляду. Так, наприклад В.Ю. Шепітько пропонує визначення огляду трупа як слідчої дії, що проводиться слідчим або особою, яка провадить дізнання, на місці знаходження трупа з метою виявлення ознак, що дозволяють встановити особу потерпілого, місце, час, обставини і причини смерті, а також для знайдення ознак, які вказують на можливого злочинця [2, с. 161].

Не вступаючи в дискусію з приводу підходів до визначення поняття огляду трупа в науці криміналістика пропонуємо взяти за основу визначення, запропоноване В.Ю. Шепітько та перейти до розгляду тактичних особливостей проведення слідчої (розшукової) дії враховуючи специфіку досліджуваного нами питання.

Огляд трупа має свої особливості і регламентована окремою нормою КПК, а саме ст. 238 КПК України, відповідно якої огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта [3].

За загальноприйнятими науковими підходами, як і будь-яку слідчу (розшукову) дію, огляд трупа науковці поділяють на три етапи: підготовчий, робочий і заключний. Враховуючи особливості досліджуваного нами питання, пропонуємо дослідити особливості підготовчого етапу, які притаманні саме під час розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України. Насамперед необхідно враховувати, що злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування належить до категорії неочевидних злочинів, а слідчий, до прибуття на місце події перебуває в умовах браку інформації. Таким чином, на підготовчому етапі слідчому доцільно провести комплекс дій, направлених на:

– залучення до проведення слідчої (розшукової) дії в якості спеціаліста судово-медичного експерта або лікаря. Обов'язковість залучення судово-медичного експерта або лікаря окрім норм КПК регламентована спільним Наказом МВС, МОЗ і Офісу Генерального прокурора №177/450/46 від 09.03.2022 «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при

встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України». Під час розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, для забезпечення принципу оперативності проведення слідчої (розшукової) дії та за умови неможливості запросити до огляду судово-медичного експерта, вважаємо за доцільне запрошення лікаря-педіатра. Така позиція зумовлена тим, що більшість потерпілих є малолітніми;

– вжиття заходів щодо охорони місця події та обмеження доступу сторонніх осіб;

– отримання інформації, шляхом проведення опитування свідків, заявника чи інших осіб, які знаходяться на місці проведення огляду з приводу обстановки та причин звернення до правоохоронних органів;

– встановити відомості про надання медичної допомоги потерпілому до настання смерті. В разі виїзду бригади швидкої допомоги встановити приводи виклику, особу, яка здійснювала виклик, який комплекс заходів було проведено, який первинний діагноз було встановлено;

– на підставі проведеного аналізу отриманої інформації висуваються версії вчиненого злочину, робляться висновки про спосіб вчинення злочину та приймається рішення щодо доцільності залучення до огляду трупа інших спеціалістів (експертів НДЕКЦ, працівників закладів МОЗ тощо);

– складання плану проведення огляду, визначення меж проведення слідчої (розшукової) дії, вибір методів проведення огляду та застосування технічних засобів, в яких може виникнути необхідність;

– перевірка наявності та справності технічних засобів, які планується використати в ході огляду;

– розподіл ролей та визначення завдань кожного учасника СОГ та осіб, залучених до проведення огляду трупа;

– надання вказівок членам СОГ, направлених на вжиття заходів щодо встановлення свідків, відеофіксації на місці вчинення злочину або в безпосередній близькості чи прилеглій території тощо;

– проведення рекогносцировки. На думку Т.В. Ганжа, перехідною межею між підготовчою та робочою стадіями огляду є рекогносцировка. Остання дозволяє правильно розподілити ролі кожного з учасників відзначеної слідчої (розшукової) дії та надає можливість попередньо зіставити отримувану в ході слідчої (розшукової) дії інформацію з реальною обстановкою [4, с. 119].

На підставі викладеного, можна зробити висновок, що результати отримані в ході огляду трупа, під час проведення досудового розслідування злісного невиконання обов’язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування виступають одним з головних джерел доказової інформації. Повнота криміналістично-значущої інформації, виявлення та належним чином збереження речових доказів забезпечується якістю проведення організаційних заходів слідчої (розшукової) дії.

Список використаних джерел

1. Кривопуск О.Г. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 12. С. 450–453 (DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/106).
2. Криміналістика: Підручник. Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків. Право. 2008. 464 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України*: веб-сайт URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
4. Ганжа Т.В. Особливості огляду місця події під час розслідування умисних вбивств малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2017. № 6 Том 4. С. 116–121.

Криворучко Наталя Вікторівна,
заступник завідувача відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Меньших Тетяна Миколаївна,
судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЖИВИХ ТВАРИН

Останні роки показали значне зростання попиту на проведення судової товарознавчої експертизи живих тварин. Цей процес спричинено розвитком ринку тварин-домашніх улюбленців, вчиненням майнових злочинів відносно тварин, розвитком нормативно-правового регулювання захисту інтересів тварин-партнерів. Процесуальний супровід цих дій передбачає визначення ринкової вартості тварин.

Основою розуміння правового статусу тварини як об'єкта судової товарознавчої експертизи є положення цивільного законодавства, а також законодавства про захист тварин. Так, відповідно ч. 1 ст. 180 Цивільного кодексу України, тварини визначені як особливий об'єкт цивільних прав, на який поширюється правовий режим речі, крім випадків, що встановлені законом [1]. Це положення означає, що товарознавча оцінка тварин є одним із законних засобів забезпечення майнових прав їх власників.

Опрацювання наукових та методичних джерел дозволяє визначити таку послідовність етапів судової товарознавчої експертизи домашніх живих тварин [2, с. 407–409; 3, с. 224–226]:

1) звірка відповідності характеристик об'єкта дослідження з даними, які наведено у матеріалах справи;

2) визначення ціннісних характеристик тварини: віку, породи, статі, окрасу, фізичного стану (ваги, оцінки зовнішнього вигляду), а також вивчення документів, що засвідчують родовід тварини (за наявності). За необхідності у застосуванні спеціальних знань для оцінки фізичного стану тварини, судовий експерт-товарознавець може звернутися для проведення судово-ветеринарної експертизи;

3) дослідження ринкових цін на живих тварин цієї ж породи, віку, статі тощо;

4) формування висновку судової товарознавчої експертизи із вказанням вартості об'єкта дослідження.

Об'єктивність та точність результатів судової товарознавчої експертизи живих тварин значною мірою залежить від розумного застосування експертом переваг методів оцінювання (витратного, дохідного та порівняльного) з огляду на специфіку об'єкта експертизи.

Так, витратний підхід варто застосовувати для оцінювання сільськогосподарських тварин, коли ринкова вартість тварини залежить від вартості її фактичного утримання (відгодівлі до цільової ваги, формування продуктивних якостей, тощо). У такому випадку експерт може визначити собівартість утримання тварини (на 1 кілограм живої маси). Для цього доцільним є вивчення статистичних даних щодо утримання тварин цієї ж породи та відомостей про витрати на вирощування тварин, вказані у матеріалах провадження, зокрема: закупівельної ціни, годівлі, ветеринарного обслуговування.

На основі нормативних розрахунків визначають співвідношення складових витрат на формування живої маси тварин та їх продуктивних якостей. Для оцінки продуктивної та робочої худоби використовують дані щодо живої маси тварин, віку й рівня продуктивності, періоду господарського використання кожної голови або групи тварин (кількість лактацій, окотів, опоросів), індекси зміни продуктивності корів залежно від лактації в перерахунку на базисну жирність молока, собівартість вирощування одного кілограму живої маси, що складається на час оцінки майна. Вартість основного стада продуктивної й робочої худоби визначається сумою собівартості її живої маси і продуктивних якостей. Останні характеризують кількість продукції, що можна одержати від тварин за рік, або за увесь строк господарського використання [4, с. 24–25].

Дохідний підхід доцільно застосовувати у випадках, коли жива тварина здатна приносити прибуток своєму власнику, і тому підрахунок витрат на утримання не розкриває її дійсної вартості. Наприклад, тварина може використовуватися для розведення

молодняку, у розважальних, естрадно-циркових шоу, демонструючи набуті моторні чи пошукові навички (виконуючи певні дії) тощо.

Результати оцінювання за витратним або за дохідним підходами варто порівнювати із результатами застосування порівняльного підходу, що сприятиме підвищенню об'єктивності висновку експерта. Наприклад, у випадку якщо вартість утримання сільськогосподарських тварин є високою, а їх продуктивність – низькою (незадовільна якість чи обсяг отриманої від них продукції, низька здатність робочих тварин виконувати певну роботу). Тому з метою запобігання завищенню або заниженню вартості об'єкта, оцінка проводиться на основі ринкових цін: однієї голови або 1 кг живої маси кожного виду тварин, по аналогах продажу однієї голови або 1 кг живої маси тварин з урахуванням продуктивності, інших споживчих якостей худоби [4, с. 32].

Порівняльний підхід ґрунтується на аналізі даних про фактичний продаж об'єктів, подібних об'єктам оцінки (за аналогами продажу однієї голови або одного кілограма живої маси тварин). Порівняльний підхід під час оцінювання тварин-компаньйонів визначають за аналогами продажу однієї тварини. Порівняльний підхід ґрунтується на аналізі даних про фактичний продаж племінної худоби, спермо продукції та ембріонів, аналогічних об'єктам оцінки. Інформацію про ринкову ціну різних видів тварин експерт-товарознавець може отримати на платформах онлайн-оголошень «OLX», «IZI», «RIA» та інших, які об'єднують людей для покупки, продажу або обміну товарами та послугами [3, 226].

Об'єктивність та точність судової товарознавчої експертної оцінки живих тварин залежить від доступності, повноти та своєчасності опрацювання експертом даних про ринкову вартість тварин та вірогідних відомостей про їх ідентифікацію, належність до племінних ресурсів.

Узагальнення вищенаведеного дозволяє констатувати наступне: методичною основою судової товарознавчої експертної оцінки живих тварин є витратний, дохідний та порівняльний підходи. У процесі експертизи експерт повинен обґрунтувати доцільність застосування того чи іншого підходу з огляду на призначення тварини, її фізичний стан, показники продуктивності тощо.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print.

2. Мануленко О. В., Михальський О. О., Донцова О. С. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики. *Проблемні питання з оцінювання домашніх тварин при проведенні судово-товарознавчих експертиз* : мат-ли Міжнарод. Наук.-практ. конф. (Харків, 18–19.04.2019). С. 407–409.

3. Найвер І.Л. Методичні аспекти проведення судової товарознавчої експертизи живих тварин. *Актуальні питання судової*

експертизи і криміналістики : мат. Міжн. наук-практ. конф.-полілог 15–16 квітня 2021 р. Харків: Право, 2021. С. 224–226.

4. Методичні рекомендації з питань призначення та проведення судових експертиз з оцінки худоби, птиці та інших живих тварин – об'єктів господарювання : метод. рек.: звіт НДР (заключ.) / МЮУ, ХНДІСЕ; кер. А.І. Лозовий; викон.: О.О. Михальський, О.С. Донцова, В.М. Губарева та ін. 0107U000417. Інв. № 10. 2009.11.2030. Харків : ХНДІСЕ, 2009. 174 с.

Крижна Анастасія Євгенівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, яка триває в Україні вже понад дев'ять років, призвела до значних змін у житті суспільства. Одним із наслідків війни стала активізація фальсифікації документів, що може бути спрямована на досягнення різноманітних цілей, таких як уникнення від виконання обов'язків, отримання пільг, чи навіть злочинних дій.

Під час воєнного стану фальсифікація документів стала особливо поширеною. Це пов'язано з цілою низкою факторів, зокрема:

– уведення загальної мобілізації. Багато чоловіків, які не бажають воювати, намагаються уникнути мобілізації шляхом підробки документів, що підтверджують їхню непридатність до військової служби;

– зміни у законодавстві. Під час воєнного стану в Україні було внесено ряд змін до законодавства, які стосуються документів. Наприклад, було введено нові документи, такі як тимчасове посвідчення військовозобов'язаного, а також були внесені зміни до порядку видачі інших документів. Це призвело до того, що багато людей не були обізнані щодо нових правил, що дало можливість фальсифікаторам використовувати це на свою користь;

– збільшення корупції. В умовах війни корупційні прояви в Україні посилились. Це призвело до того, що стало легше придбати та отримати підроблені документи за виногороду.

Фальсифікація документів може бути різною за способом її здійснення. Найпоширенішими видами фальсифікації документів під час воєнного стану є:

– підробка документів, що посвідчують особу. До таких документів належать паспорт, військовий квиток, водійське посвідчення, свідоцтво про народження тощо. Підробка таких документів може полягати у зміні даних про особу, внесенні неправдивих відомостей або виготовленні документа з використанням підроблених бланків;

– підробка документів, що підтверджують право на пільги або переваги. До таких документів належать довідки про інвалідність, про наявність сімейних обставин, про статус учасника бойових дій тощо. Їх підробка може полягати у зміні даних про особу, внесенні неправдивих відомостей або виготовленні документа з використанням підроблених бланків;

– підробка документів, що підтверджують право на перетин кордону. До таких документів належать закордонні паспорти, візи, дозволи на проживання тощо. Підробка таких документів може полягати у зміні даних про особу, внесенні неправдивих відомостей або виготовленні документа з використанням підроблених бланків.

Ми провели аналіз статистичних даних щодо кількості правопорушень у сфері підробки документів [2]:

Стаття ККУ	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Ст. 200 ККУ	390	609	711	724	1577	993	368
Ст. 205-1 ККУ	292	269	478	635	407	88	199
Ст. 358 ККУ	15686	14871	15359	13345	14037	15381	18016
Ст. 366 ККУ	6592	6644	5534	6257	5746	3667	4003

За наведеними статистичними даними на сайті Офісу Генерального прокурора України, за 2022 рік за статтями ККУ, які передбачають кримінальну відповідальність за підробку документів, було зареєстровано 2697 кримінальних правопорушень [1].

Серед них:

– підробка документів, що посвідчують особу – 1452 правопорушення;

– підробка документів, що підтверджують право на пільги або переваги – 752 правопорушення;

– підробка документів, що підтверджують право на перетин кордону - 565 правопорушень;

– підробка інших документів – 328 правопорушень.

За даними Генеральної прокуратури України, за 2023 рік за аналогічними статтями Кримінального кодексу України, які передбачають кримінальну відповідальність за підробку документів,

було зареєстровано 3243 кримінальні правопорушення, що на 20,1 % більше, ніж за 2022 рік [2].

Серед них:

– підробка документів, що посвідчують особу – 1723 правопорушення;

– підробка документів, що підтверджують право на пільги або переваги – 885 правопорушень;

– підробка документів, що підтверджують право на перетин кордону – 635 правопорушень;

– підробка інших документів - 800 правопорушень.

Слід зазначити, що протягом 2022 та 2023 років найбільше правопорушень зазначеної категорії зареєстровано в Київській, Львівській, Одеській, Харківській та Дніпропетровській областях.

З огляду на кількість вчинених правопорушень в даній сфері, держава повинна вжити заходів стосовно боротьби з підробкою документів. У першу чергу, правоохоронні органи повинні посилити роботу щодо виявлення випадків виготовлення та використання підроблених документів. Необхідно застосовувати сучасні методи криміналістики, а також інформувати у засобах масової інформації тощо щодо наслідків фальсифікації документів. Потрібно покращити рівень захисту від підробки документів тих категорій, що найчастіше підлягають фальсифікації. Окрім впровадження новітніх технологій захисту документів, необхідно посилити контроль за їх оформленням та видачею.

Узагальнюючи вищевикладене, варто наголосити на тому, що фальсифікація документів у сучасній Україні як кримінально-протиправне явище щороку набирає все більшого розміру [3, с. 371]. Також вона має негативні наслідки для суспільства, оскільки призводить до порушення законності, поширення корупції, дискредитації органів державної влади тощо. Крім того, фальсифіковані документи можуть використовуватися для таких злочинних дій, як тероризм, контрабанда та незаконна міграція.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення: статистична інформація Офісу Генерального прокурора України. База даних «Статистика» *Офіс Генерального прокурора України*. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/1stat.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

3. Фіалка, М. І. Фальсифікація документів в Україні: сучасний стан та тенденції існування. *Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової* : зб. матеріалів (м. Запоріжжя, 10 берез. 2022 р.), Класич. приват. ун-т. Запоріжжя : КПУ, 2022. С. 368–371.

Крупій Анастасія Іванівна,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Термін «планування» розуміється як визначення за планом строку виконання, здійснення чого-небудь [1, с. 979].

Планування – це розумовий процес, до складу якого входять система, черговість та заплановані наслідки дій, які націлена вчинити особа. У своїй уяві вона логічно «вибудовує» певну їх послідовність, визначає способи, напрями, методи і засоби для її реалізації, ставить перед собою конкретні строки, в які має бути виконано те чи інше завдання, які у своїй сукупності допомагають досягти встановлених цілей.

Планування розслідування – це складний розумовий процес, сутність якого полягає в визначенні напрямів та завдань розслідування, способів та засобів їх досягнення за раціональних витрат часу, сил і засобів [2, с. 11].

Значення планування розслідування визначається важливістю завдань, які можуть бути вирішені з його допомогою, зокрема:

– визначення ефективних шляхів розслідування кримінальних правопорушень;

– забезпечення об’єктивності, повноти та всебічності з’ясування всіх обставин кримінального правопорушення;

– своєчасне та результативне застосування процесуальних, організаційно-технічних, техніко-криміналістичних заходів з урахуванням особливостей кожного провадження;

– забезпечення найбільш ефективного поєднання всіх можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів для досягнення поставлених завдань;

– сприяння економії сил і засобів органів досудового розслідування, інших правоохоронних підрозділів та ін. [2, с. 12].

У криміналістичній науці існують різноманітні підходи щодо визначення планування розслідування в цілому. Під ним розуміють визначення шляхів розкриття злочинів, окреслення обставин, які підлягають з’ясуванню, а також встановлення найдоцільніших строків проведення необхідних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів [3, с. 162].

Г. А. Хань вважає, що під цим поняттям мається на увазі програма організації розслідування, що являє собою творчу розумову діяльність із визначення шляхів і засобів розслідування, обставин, які підлягають встановленню, а також системи й тактики слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів для найбільш ефективного досягнення поставлених цілей розслідування [4, с. 22].

В. А. Журавель наголошує, що плануванням у цьому контексті є сукупність складних розумових операцій, що спрямовані на формулювання завдань розслідування та визначення найбільш раціональних й ефективних шляхів їх розв'язання, котрі забезпечують всебічне і повне доказування по кримінальній справі [5, с. 266].

Із цією думкою погоджується І. Когутич, який вважає, що планування – це розумова практична діяльність, спрямована на визначення способів розкриття злочинів, окреслення обставин, що підлягають з'ясуванню, а також установлення найбільш доцільних строків проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів [6, с. 321].

І. Завидняк наголошує, що планування розслідування – це складова організації слідчим розслідування злочинів, що полягає у вивченні доказової та іншої інформації, зібраної на конкретний момент розслідування з різних джерел, та визначення мети, засобів і методів діяльності слідчого, послідовності, строків, умов, учасників слідчих й інших дій і оперативно-розшукових заходів, а також форм контролю за їх провадженням [7, с. 208].

Термін «планування» тісно корелюється з іншим терміном – «організація розслідування». Останній є системою операцій для забезпечення найбільш сприятливих умов його втілення. Планування полягає в тому, щоб правильно визначити обсяг заходів під час досудового розслідування; організація ж – у виконанні цієї програми.

На органічному взаємозв'язку цих двох понять наголошує й М. Остапчук. Науковець доводить, що оскільки планування є програмою організації розслідування, то організацію розслідування можна розглядати як практичне здійснення цієї програми. Тому планування є не просто елементом організації, але організуючою основою (принципом) розслідування, тобто тільки через планування можна на практиці здійснити організацію діяльності з розслідування злочину. Водночас план – не догма, а динамічний елемент структури, що змінюється (ускладнюється чи спрощується) залежно від тієї чи іншої слідчої ситуації, етапів провадження та виконання завдань розслідування, досягнення його мети [8, с. 347].

План розслідування кримінального правопорушення є основою цього процесу. У ньому визначено, що має бути зроблено, чому це слід зробити, і коли це потрібно зробити. Його головна мета полягає в тому, щоб забезпечити цілеспрямованість розслідування. Перед початком виконання будь-якого завдання слід пересвідчитися, що воно відображене у плані, а після його реалізації потрібно зробити відповідну відмітку і зазначити, яких саме результатів було досягнуто [9].

Х. Вітчелл наголошує, що метою планування розслідування є зосередження на діях, необхідних для досягнення цілей розслідування. План розслідування – це документ, який розробляється на початку розслідування і визначає: його мету (питання, на які має відповісти слідчий); обсяг розслідування; докази, які необхідно зібрати для

досягнення цілей розслідування; потенційні джерела доказів/інформації; завдання, в яких прописується: які докази будуть отримані, як їх буде отримано; коли їх буде отримано, і хто буде їх збирати. Експерт навіть розробила Типовий план розслідування, яким можуть послуговуватися слідчі у своїй діяльності [10].

Отже, на нашу думку, планування розслідування – це комплексна розумова діяльність, яка зводиться до встановлення курсу та задач розслідування, шляхів, засобів та методів їх реалізації за найоптимальніших витрат часових та задіяння людських ресурсів.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250 000 слів / уклад. і голов. ред. Бусел В. Т. Київ ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Давиденко В.В. Лекція на тему: «Криміналістична версія. Організація та планування розслідування». Вінницький соціально-економічний інститут вищого навчального закладу університет «Україна». 2019. 21 с.
3. Криміналістика / За ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Ін Юре, 2004. 728 с.
4. Хань Г.А. Теоретичні засади планування та організації розслідування: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2007. 221 с.
5. Журавель В. А. Планування та прогнозування організаційно-тактичних засобів розслідування злочинів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2008. Вип. 15. С. 266–273.
6. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. 887 с.
7. Завидняк О.І. Планування і взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. № 3–4. С. 205–211.
8. Остапчук М.С. Організація та планування провадження досудового розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 2/2014. С. 344 – 356.
9. Financial Crime Academy (2023). Developing An Investigation Plan: Enhancing An Important Investigation Plan. In: Forensics and Investigations. URL: https://financialcrimeacademy.org/developing-an-investigation-plan/.
10. Harriet Witchell (2020). How to write an investigation plan. In: Kludo. URL: https://courses.mykludo.com/blog/2020/01/23/how-to-write-an-investigation-plan/.

Кукос Марина Василівна,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У НЕЗАКОННЕ ВИРОБНИЦТВО, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Втягнення неповнолітніх у незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є кримінальним правопорушенням, яке посягає на нормальний розвиток та майбутнє нашої країни. При розслідуванні вказаних кримінальних правопорушень важливого значення має встановлення предмету кримінального правопорушення.

Досліджуючи дане питання, необхідно виокремити такі чотири групи: незаконне виготовлення наркотиків шляхом витягання з медичних препаратів; виготовлення наркотиків із незаконно вирощених нарковмісних культур; виготовлення наркотиків із сортів маку і коноплі; виготовлення синтетичних наркотиків хімічним шляхом [1, с. 490].

Серед наркотиків, найбільш поширеними в якості предмета закладки були: опій та опій ацетильований – 32 % випадків; метадон – 28 % випадків; амфетамін – 22 % випадків; канабіс – 5 % випадків; героїн (в окремих випадках героїн збувався із кокаїном та метадоном) – 4 % випадків; концентрат із макової соломи (в окремих випадках із прекурсором ангідридом оцтової кислоти) – 3 % випадків; меткатиноном (ефедрон), PVP, 2 (Pyrralidih-1-y) -1-(fhiophen-2-y) pertan-arie (-PVT); 4 бром-2,5- диметоксиамфетамін (ДОВ); 5-Fluoro-AB PINACA; MPHP, AB-PINACA-CHM, PVP; марихуана; таблетки «екстазі» – по 1 % випадків [2].

У той же час, відповідно до чинного законодавства діяльність, пов’язану з обігом наркотиків на території нашої держави, дозволяється лише з метою і в порядку, встановлених Законом України від 15 лютого 1995 р. «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори» [3]. Під обігом наркотиків розуміються види діяльності з культивування рослин, включених до Переліку, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотиків, включених до Переліку [4], що дозволяються і контролюються згідно із Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори» [3].

Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – це згруповані в списки наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, включені до таблиць згідно з законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (усі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори згруповано у чотири таблиці: I – особливо небезпечні, II – небезпечні речовини і препарати, обіг яких обмежено та стосовно яких установлюються заходи контролю, III – менш небезпечні речовини і препарати, обіг яких обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю, IV – прекурсори). Перелік затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я і публікується в офіційних друкованих виданнях [5, с. 34].

Виходячи із вказаних норм законодавства, такими предметами можуть бути:

наркотичні засоби – речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, включені до Переліку. Найбільш поширеними у студентському середовищі є наркотичні засоби рослинного походження – похідні різних сортів конопель (каннабісу смола, каннабісу олія тощо), опійні препарати (опій, ацетильований опій, екстракційний опій); напівсинтетичні наркотичні засоби (героїн); синтетичні наркотичні засоби (перветин, метадон, фенамін, фентаніл та ін.), а також наркотичні лікарські засоби (трамадол);

психотропні речовини – речовини природні чи синтетичні, препарати, природні матеріали, включені до Переліку. Найбільш поширеними у студентському середовищі є такі психотропних речовини (амфетамін, ЛСД, мескалін, тетрагідроканнабінол, феназепам);

аналоги наркотичних засобів та психотропних речовин – заборонені до обігу на території України речовини синтетичні чи природні, не включені до Переліку, хімічна структура та властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють. Зазвичай наркотики-аналоги виготовляють при створенні нового фармацевтичного препарату, під час якого визначається та вивчається низка речовин, що мають порівнювані властивості, але дещо відрізняються своєю молекулярною структурою. Наданий час механізм притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення протиправних діянь з аналогами наркотичних засобів і психотропних речовин» не врегульований;

прекурсори – речовини, які використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, включені до Переліку. Найбільш поширеними у студентському середовищі є такі перкурсори ацетон, етиловий спирт, ефедрин, ангідрид оцтової кислоти, соляна та сірчана кислоти, толуол, калію перманганат тощо).

Отже, правильне визначення предмету кримінального правопорушення при розслідуванні втягнення неповнолітніх у

незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів відіграє важливе значення як при кваліфікації протиправних дій, так і мірі покарання винних осіб.

Список використаних джерел

1. Настільна книга слідчого. 2-ге видання, перероблене і доповнене / В. Я. Тацій, В. В. Сташис, М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 728 с.

2. Про результати роботи підрозділів ДБНОН Національної поліції України. Київ, 2020. 95 с.

3. Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори : Закон від 15 лют. 1995 р. № 60/95-ВР. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95- %D0 %B2 %D1 %80#Text.

4. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : постанова Кабінету Міністрів України від 6 трав. 2000 р. № 770. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000- %D0 %BF#Text.

5. Стрільців О. М., Кузьмічова-Кисленко І. В., Лащук О. В. та ін. Розслідування незаконного збуту наркотичних засобів та психотропних речовин: посібник. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 135 с.

Купренюк Єлизавета,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Патик Леся,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ НА ВІДКРИТІЙ МІСЦЕВОСТІ

За останні кілька років дрони набули величезної популярності не лише як розважальні аксесуари, але і як професійне обладнання. Вони використовуються, починаючи від аерофотознімків і відео, через різні види моніторингу та вимірювань, закінчуючи порятунком людських життів. На превеликий жаль, після 24 лютого 2022 року життя України докорінно змінилося, кожен українець відчув на собі негативні наслідки війни. В складних умовах сьогодення, часто виникає необхідність здійснювати фіксацію злочинних дій в деокупованих регіонах, проводити огляд значних за обсягом територій, де допоміжним елементом є застосування безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА). Поряд з цим, у сільському господарстві БпЛА допомагають

розпилювати добрива над полями Київщини, Сумщини, Чернігівщини та інших регіонів, на яких триває розмінування.

Відповідно до Наказу МВС № 12 від 13.01.2021 р. «Про затвердження Інструкції із застосування військовослужбовцями Національної гвардії України технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису», безпілотний літальний апарат – це повітряне судно, призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються відповідною програмою або за допомогою спеціальної станції керування, що знаходиться поза повітряним судном [1]. У побуті їх називають «дрони».

Цінність БпЛА полягає у можливості забезпечити особисту безпеку працівників поліції, які на безпечній для життя та здоров'я відстані можуть фіксувати наслідки злочинних дій. Тобто, пілотування БпЛА може відбуватися як в дистанційному режимі за допомогою оператора, так і в автоматичному за допомогою різноманітних систем управління, зокрема, системи автопілоту, або програми, що дозволяють керувати безпілотником в автономному режимі за заздалегідь заданою траєкторією та маршрутом, яка частково або повністю не потребує втручання пілота-оператора [2, с. 17].

Одними з перших розпочали використовувати безпілотні літальні апарати поліцейські Сполучених Штатів Америки (далі – США) для детального обстеження місць скоєння злочину і пошуку потерпілих [3]. Україна перейняла такий досвід і донині ефективно його використовує, зокрема у діяльності органів та підрозділів Національної поліції України щодо контролю за дорожнім рухом та проведенню слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень.

Ефективним є використання системи відеоспостереження на базі БпЛА під час огляду на відкритій місцевості, зокрема як сучасний засіб:

1) контролю, виявлення, спостереження і фіксації інформації про злочинну подію;

2) відео контролю з одночасним охопленням площі розміром до 15 км;

3) своєчасного виявлення місця виникнення конфліктів, вчинення протиправних дій;

4) оперативного керівництва наземними нарядами поліції та об'єктивно оцінювати ситуацію і оперативно приймати рішення щодо управління силами і засобами поліції для припинення правопорушень.

Тактико-технічні характеристики дронів дозволяють розгортати їх як на відкритій місцевості, так і в населених пунктах. Їх експлуатація можлива в денний і нічний час, цілодобово або в змінному режимі [4]. Що робить такі прилади пристосованими до

різних екстремальних умов і підвищує їх значимість та необхідність використання в умовах сьогодення.

Основними завданнями використання БпЛА у правоохоронній діяльності під час огляду на відкритій місцевості є: 1) виявлення кримінальних правопорушень; 2) відео фіксація слідів кримінальних правопорушень; 3) забезпечення оперативного зв'язку; 4) управління наземними нарядами поліції [4].

Прикладами результативного використання БпЛА є діяльність різних органів сектору безпеки й оборони, які їх застосовували під час огляду територій на відкритій місцевості з метою:

1) спостереження за місцевістю під час проведення широкомасштабних спецоперацій із запобігання терактам за участі співробітників Служби безпеки України, Національної поліції, військовослужбовців Національної гвардії та Збройних Сил України;

2) моніторингу державного кордону;

3) запобігання порушенням правил безпеки дорожнього руху, контролю за дорожньою обстановкою, розкриття правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху;

4) виявлення місць накопичення товарно-матеріальних цінностей, призначених для контрабандного переміщення через державний кордон;

5) виявлення земельних ділянок, на яких учинено незаконний посів або незаконне вирощування рослин, що містять наркотичні речовини та супровід спецоперацій із затримання наркозлочинців (в Департаменті протидії наркозлочинності Національної поліції України було створено відділ аеромобільної розвідки для виявлення незаконних посівів нарковмісних рослин маку та конопель [5].

Однак в Україні правоохоронними органами часто, замість БпЛА, що призначені для охорони і спостереження, використовуються безпілотники, призначені для розвідки поля бою або цивільні дрони. За відсутності гарантованого державою високого рівня техніко-криміналістичного забезпечення правоохоронних органів і такий спрощений варіант упровадження безпілотних технологій у криміналістичну практику має право на життя, а в деяких випадках може бути визнаний достатнім. Як, наприклад, випадок використання цивільного дрона з метою дистанційного огляду потенційно небезпечного приміщення під час проведення 25 вересня 2016 р. в м. Дніпрі спецоперації із затримання озброєної особи, підозрюваної в убивстві двох патрульних поліцейських [6].

Як видно з наведеного вище, безпілотна авіація вже стала повноправною складовою, що формує розвідувальну тріаду сумісно з космічною розвідкою та розвідкою із застосуванням пілотованої авіації. При цьому розвідувальні дані, отримані БпЛА, є більш достовірними, оскільки вони здобуваються за рахунок застосування декількох видів розвідки одночасно, зокрема: телевізійної,

фотографічної, інфрачервоної, радіолокаційної, і передаються в режимі реального часу. БпЛА зі спеціальним корисним навантаженням можуть використовуватися для ведення спостереження, виявлення, упізнання й супроводження об'єктів; виявлення фактів застосування хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї; доставки вантажів; участі в інформаційних операціях; вирішення завдань пошуку й порятунку [6].

Отже, безсумнівною цінністю БпЛА для криміналістичної мети є їх можливість слугувати мобільною платформою для проведення якісного та ефективного огляду на відкритій місцевості, зокрема для дистанційного візуального спостереження обстановки місця події, для виявлення, фото-, відео фіксації та передавання в режимі реального часу криміналістично значущої інформації різних видів, доставлення до місця події й вилучення з нього різних предметів та виконання інших важливих криміналістичних завдань без ризику для життя і здоров'я людей і тварин. Можна сміливо стверджувати, що БпЛА успішно використовуються для підвищення ефективності роботи у боротьбі зі злочинністю в цілому, та під час розслідуванням окремих кримінальних правопорушень зокрема.

Список використаних джерел

1. Безпілотний літальний апарат. URL: https://ips.ligazakon.net/document/TM066372.

2. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції: мето. рек. / А. А. Саковський, С. М. Науменко, С. І. Кравченко, І. М. Єфіменко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2022. 72 с.

3. Овчинский В. Технологии будущего против криминала. Litres, 31 серп. 2019 р. URL: http://www.books. google.com.ua/.

4. Використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3244/1/16.pdf.

5. Українська поліція почала ловити злочинців з повітря. Segodnya.ua від 08.09.2017. URL: https://ukr. segodnya.ua/ukraine/policiya-nachala-lovit-prestupnikov-s-vozduha1053821.html.

6. Особливості впровадження в криміналістичну практику безпілотних літальних технологій, апаратів і систем. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/5/39.pdf.

Курочка Артем Анатолійович,
завідувач сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;
Борисова Вероніка Вадимівна,
судовий експерт сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Сумського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Під час воєнного стану створюються умови для накопичення зброї, часто поза прямим державним контролем. Закінчення воєн, як правило, призводить до нелегального відтоку цієї зброї до рук злочинних угрупувань як у країнах – сторонах конфлікту, так і за їхніми межами.

Так, жорстоке і неспровоковане вторгнення росії в лютому 2022 року об'єднало українців як ніколи раніше. Глибоко вкорінені розбіжності між сходом і заходом, православними та католиками, російськомовними та україномовними, значною мірою зникли на тлі об'єднання зусиль з метою збереження незалежності, державного суверенітету та територіальної цілісності країни.

Окрім цього, відійшли на другий план проблеми, пов'язані з корупцією та організованою злочинністю, які до конфлікту становили серйозні та нерозв'язні виклики для проведення повноцінних реформ – країна отримала оцінку «високий рівень злочинності – низький ступінь захищеності» згідно з Глобальним індексом організованої злочинності GI-TOC за 2021 рік [1, с. 107].

Тим не менш, є ознаки того, що «кримінальний ландшафт змінюється, а історія показує, що злочинці, як правило, стають сильнішими під час кризових ситуацій».

«Станом на літо 2022 року, поліція зафіксувала зростання на 37 % кількості злочинів, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї в Україні…», – повідомив в інтерв'ю «Українським новинам» очільник Національної поліції України Ігор Клименко.

«Лише з початком 2023 року, поліцейські вилучили з незаконного обігу 4072 одиниці вогнепальної зброї, а саме: більше 1000 автоматів, 800 пістолетів, 900 переробок, майже 700 гранатометів, близько 14 тисяч гранат, понад мільйон набоїв та майже 3 тонни вибухівки», – зазначив заступник голови Національної поліції України Андрій Нєбитов.

Правоохоронці стверджують, що простежується тенденція до збільшення кількості виявлення та вилучення з незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів. За статистикою порівняно з іншими

видами вогнепальної зброї, з незаконного обігу найбільше вилучають нарізну вогнепальну. А виявляють її частіше під час проведення превентивних заходів, зокрема, перевірок на блокпостах та інших фільтраційних заходах. Значну кількість вилучають під час опрацювання оперативної інформації.

Як розповідають працівники карного розшуку вилучені зброю та боєприпаси направляють для проведення експертизи, піддають утилізації або передають до підрозділів Збройних Сил України.

На судових експертів у системі МВС України, які проводять дослідження зброї, істотно збільшилося навантаження з початку воєнного вторгнення.

Так, криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів та слідів їх застосування є одним з важливих наукових напрямів досліджень і складає окремий розділ криміналістичної техніки, який прийнято називати «судова балістика».

Судова балістика – це галузь криміналістичної техніки, яка вивчає ознаки вогнепальної зброї, боєприпасів та їх застосування, закономірності виникнення слідів, розробляє засоби та методи збирання й дослідження таких слідів для встановлення певних обставин розслідуваних кримінальних правопорушень, а також рекомендації щодо запобігання злочинам, пов'язаним із застосуванням вогнепальної зброї.

Зосередимо увагу на напрямах і завданнях, які ставляться та об'єктах, що надаються судовому експерту, стороною, яка його залучила, з метою проведення досліджень, які потребують спеціальних знань, навичок та вмінь під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану.

Найбільш актуальними напрямами досліджень та їх завданнями є:

3.1. Балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї:

– встановлення належності об'єктів до зброї та їх придатності до стрільби, стану зброї, боєприпасів і властивостей їх дії;

3.2. Балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу:

– ототожнення зброї за слідами на вистріляних снарядах (кулях) і стріляних гільзах, встановлення фактів, пов'язаних із застосуванням зброї;

3.3. Дослідження холодної зброї:

– установлення належності до холодної зброї виробів колючої, ріжучої, рублячої, ударно-роздробляючої дії, способу їх виготовлення, визначення типу, виду, зразка (для виробів промислового виробництва) холодної зброї або конструктивно подібного до неї виробу тощо;

3.4. Дослідження зброї з некінетичним принципом ураження:

– установлення належності об'єктів до зброї, спеціальних засобів активної оборони, засобів нелетального ураження або інших конструктивних подібних до них виробів; визначення їх типу, виду,

моделі або зразка; способу виготовлення та придатності для використання за призначенням тощо;

3.5. Дослідження гранатометів:

– встановлення належності об'єктів до бойової вогнепальної зброї, визначення її типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва); властивостей, стану, способу виготовлення, виявлення дефектів або неправильної взаємодії частин, механізмів (вузлів), визначення наявних пошкоджень та можливих причин їх виникнення, встановлення механізму дії або взаємодії елементів (вузлів), що призводять до пострілу;

3.5. Дослідження артилерійської та ракетної зброї:

– встановлення належності об'єктів до бойової вогнепальної, ракетної або реактивної зброї, визначення її типу, виду, моделі або зразка (для виробів промислового виробництва); властивостей та стану об'єктів дослідження; встановлення способу виготовлення об'єктів дослідження, виявлення дефектів або неправильної взаємодії частин, механізмів (вузлів); встановлення механізму дії або взаємодії елементів (вузлів), що призводять до здійснення пуску або пострілу, а також доставляння уражаючих частин (елементів) до цілі.

Об'єктами дослідження в даних напрямах є: вогнепальна зброя та боєприпаси, гранатомети, ракетно-реактивна, ствольна артилерійська зброя, а також сліди зброї, сліди пострілу та ситуаційні обставини пострілу.

Найбільш поширеною за результатами проведеного дослідження, на сьогоднішній день являється експертна спеціальність 3.1 Балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї та 3.2 Балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу [2].

Слід наголосити, що під час проведення досліджень, судовий експерт-баліст має дотримуватись певного алгоритму, який полягає у відповідній послідовності його дій, а саме дотримання стадій проведення експертного дослідження, які передбачаються певними нормативно-правовими актами, якими керуються судові експерти в своїй діяльності:

– на початковій стадії попереднього дослідження судовим експертом з'ясовується мета дослідження, здійснюється оцінка наданих матеріалів з погляду достатності для вирішення поставлених запитань, формування загальної уяви про досліджувані об'єкти, явища, події, їх ознаки, побудови гіпотез та планування експертного дослідження;

– на стадії роздільного дослідження проводиться всебічне і повне вивчення властивостей та ознак досліджуваних об'єктів, явищ, процесів;

– на стадії експертного експерименту установлюється механізм слідоутворення, взаємодія певних частин механізмів - об'єктів дослідження, виявляється причинний зв'язок між певними явищами та процесами, отримуються зразки для порівняльного дослідження;

– на стадії порівняльного дослідження установлюються ознаки подібності (тотожності) та (або) розбіжності (відмінності) досліджуваних об'єктів, явищ та процесів;

– на стадії оцінки результатів проведеного дослідження та формулювання висновків судовим експертом здійснюються комплексна оцінка результатів проведеного експертного дослідження, наукове обґрунтування походження встановлених ознак, формулювання висновків;

– на стадії оформлення результатів проведеного експертного дослідження складається висновок експерта або експертного дослідження відповідно до встановленої форми, виготовляється ілюстративний або додатковий матеріал, який додається до складеного висновку (додатки до висновку) [3].

Важливим аспектом є те, що під час реалізації судовим експертом алгоритму проведення дослідження залежно від виду завдань, які вирішуються, стадії експертного експерименту і порівняльного дослідження можуть бути відсутні.

Підсумовуючи вищезазначену інформацію, можна зробити висновок, що на теперішній час в Україні практично неможливо уявити організацію розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, без використання криміналістичних знань в галузі судової балістики. Вчинення злочинних дій із застосуванням вогнепальної зброї зумовлює безперервний розвиток та вдосконалення досліджень, які проводяться судовими експертами-балістами.

Список використаних джерел

1. Global Organized Crime Index 2021, GI-TOC, 2021. 107 c. URL: https://www.paced-paloptl.com/uploads/publicacoes_ficheiros/gitoc-global organized-crime-index-2021.pdf.

2. Клюєв О. (2022). «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики»: виклики війни. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. URL: https://doi.org/10.32353/ khrife.2.2022.01.

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 (зі змінами та допов.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

Кушнір Сергій Сергійович,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ-РЕЙДЕРА

Рейдерство є важко доведеним й інтелектуальним видом злочинів, поширеним в різних країнах. У країнах з перехідною економікою незаконний переділ власності має системний характер і є значною загрозою. Успіх протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організацій багато в чому залежить від дій безлічі осіб, а також їх формальних і неформальних груп.

Як зазначає О. М. Дуфенюк, в даній категорії кримінальних правопорушень варто виділяти два рівні особи злочинця: рівень замовника і рівень рейдера. При цьому, доцільно звертати увагу на дві суттєві позиції: перша позиція, інколи обидві ролі поєднує одна особа (наприклад, замовник відсутній, оскільки сам рейдер діє у власних цілях); друга позиція, якщо ж і наявна інформація про замовника, для правоохоронних органів встановити зв'язок між замовниками і рейдерами є досить складним завданням [1].

Отже, що стосується першого рівня замовника, то це особа, зацікавлена у незаконному поглинанні та захопленні майна та інших цінних активів підприємств, установ, організацій, яка може мати різні мотиви: мотив корисливий – отримання майна та інших активів «за безцінь» з метою подальшої реалізації для власного збагачення (такому збуту, за звичай, підлягають будинки, споруди, металоконструкції, технічне, лабораторне та інше обладнання, транспорт тощо); мотив споживацький – отримання можливості користуватися певними ресурсами (земельними, водними, лісовими тощо), мати ексклюзивний доступ до родовищ корисних копалин на певній ділянці території; мотив усунення конкурента – здобуття монопольного становища на ринку; мотив господарський – бажання провадити господарську діяльності або передачі третім особа для провадження господарської діяльності на підставі законного правочину. Замовник фінансує рейдерство, що за даними експертів залежить від потужності підприємства-мети і може сягати від 100 тисяч до 1 мільйона доларів США [2; 1].

Замовників можна розділити на такі групи:

а) залежно від сфери діяльності замовника (представники бізнесу, представники влади);

б) за характером використання незаконних і неринкових інструментів, захоплення власності;

в) залежно від ступеня зацікавлення в рейдерстві (особи з разовим інтересом та особи з постійним інтересом).

Щодо виконавця, то ним найчастіше є фізична особа, яка надає рейдерські послуги або представники юридичної особи, що виконують замовлення протиправного захоплення майна підприємств, установ,

організацій. Рейдерів, у свою чергу, можна класифікувати за наступними критеріями:

а) залежно від підпорядкованості:

– (потужні фінансово-промислові групи, холдинги, інші об'єднання підприємства, які діють у власних інтересах;

– виконавці-професіонали. Вони знають, як трансформувати абсолютно незаконні дії в квазізаконну форму. Це професійні рейдери, які епізодично виконують такі дії і знають, чим усе завершиться. Коли знадобиться судове рішення, що залежить від виконавчої влади, вони знають, які правоохоронні органи потрібно залучати, які можливі конфлікти інтересів. Це професіонали, які мають досвід; рейдери-новачки (це так звані ситуаційні рейдери), які вперше застосовують свої знання, можуть допускати грубі помилки, не мають достатнього прикриття або займаються поодиноким та несистемним рейдерством [3].

б) залежно від розподілу ролей у рейдерській групі:

– організатори – це особи, що ведуть переговори з потенційними змовниками рейдерських атак, визначають обсяг і терміни виплати винагороди, розподіляють ролі та розробляють план дій тощо. За своїми особистими характеристиками, як правило, організатор – це лідер-стратег із певним життєвим досвідом;

– координатори – це підпорядковані організаторові керівники проміжної ланки, які мають у своєму підпорядкуванні інших осіб та відповідають за певний, визначений організатором напрям роботи (логістичний напрям);

– юристи – основна ланка злочинного об'єднання – група юристів (адвокатів), що мають економічну спрямованість, досвід судової і слідчої практики, зв'язки в судових, виконавчих і правоохоронних органах. Дана група вивчає інформацію про об'єкт, інтерес до якого проявив замовник, виявляє порушення, допущені в ході акціонування (приватизації) поточної господарської діяльності, реєстрації емісій акцій, які можуть бути використані при здійсненні превентивного цивільно-правового та кримінально-правового переслідування власників та керівників захоплюваної юридичної особи. Визначаються слабкі місця майбутньої жертви і складається план дій зі здійснення захоплення юридичної особи. Розраховується бюджет, необхідний для планованих заходів, в який включаються витрати з оплати так званих послуг представників владних структур [3]

– економічні агенти – це економісти та інші спеціалісти у сфері банківської, корпоративної, господарської, аграрної чи іншої діяльності, які відповідальні за збір та аналіз інформації про об'єкт незаконного поглинання, стан кредиторської заборгованості, вартість майна, недоліки в системі безпеки корпоративних відносин, безпеки активів, відносин з орендодавцями та контрагентами, вивчають конфлікти в середині компанії тощо;

– інформаційні агенти – окремо готується і здійснюється так звана PR-акція, тобто підготовка громадської думки шляхом

висвітлення в засобах масової інформації ситуації навколо захоплюваного суб'єкта у вигідному для загарбників світлі. Для цього на постійній основі залучається відповідне агентство;

– агенти впливу – як додаткові учасники проєкту рейдерами або стороною, яка зазнає атаки, можуть бути залучені як окремі особи, так і їх групи – політики, представники суддівського корпусу, засобів масової інформації, різних державних служб і відомств тощо [3];

– силові агенти – це фізично розвинуті особи, як правило, спортивної статури та спеціальною підготовкою, які на оплатній основі готові виконувати доручення щодо захоплення будівель та споруд, протиправного впровадження пропускного режиму на ділянки певних територій, недопущення збору врожаю або навпаки забезпечення охорони збору врожаю третіми особами у той час, коли законний власник позбавлений доступу до таких земель. Часто серед силових агентів є представники кримінального світу, працівники інших підприємств, що є під керівництвом замовників та/або рейдерів. Для реалізації поставлених цілей такі особи готові застосувати заходи фізичного насильства, пневматичну, холодну, вогнепальну зброю, вибухові пристрої тощо.

Рейдери можуть також укласти дійсні правочини з приватними охоронними фірмами, які надають ліцензовані послуги охорони. За таких умов можуть бути представлені підроблені документи, а тому охоронна фірма, здійснюючи добросовісно умови договору фізичної охорони майна, транспортної техніки, промислового обладнання, приміщень, може не володіти інформацією про факт наявності протиправного умислу на вчинення кримінального правопорушення [1].

Насамкінець зазначимо, що актуальним питанням сьогодення є потреба ретельного дослідження і науково-методичного висвітлення особливостей особи-рейдера. Адже формування доказової бази у таких кримінальних провадженнях вимагає надзвичайного рівня професіоналізму слідчого.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О.М., Терешко О.М. Криміналістична характеристика протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій: хто ховається за маскою рейдера? *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування:* тези доп. учасн. Наук.-практ. семінару (30 жовт. 2020 р.). Львів: ЛьвДУВС. 2020. С. 28–32.

2. Молодецький С. С. Сутність рейдерства та шляхи боротьби з ним. *Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського.* Випуск 6. 2015. С. 397–401. URL: http://global-national.in.ua/archive/6-2015/82.pdf

3. Ополінський А. Типологія осіб, що вчиняють злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майна у сфері підприємницької діяльності. *Підприємництво, господарство і право. Кримінальне право*. № 12. 2019. С. 307–312.

Леоненко Андрій Анатолійович,
аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ Й ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ (СТ. 259 КК УКРАЇНИ)

Завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (далі – ЗНП), окрім того, що порушують нормальну діяльність органів влади, місцевого самоврядування, підприємств, служб швидкого реагування, роботу транспорту, а в цілому – порушують громадський порядок і спокій в суспільстві, у воєнний час представляють небезпеку ще в іншому аспекті – з часу повномасштабного вторгнення рф в Україну такі повідомлення становлять елемент так званої «гібридної війни» країни-агресора проти нашої держави, додатково дестабілізуючи ситуацію.

З огляду на це, актуальності набуває необхідність ефективного реагування на вказані факти, швидке і повне розкриття та розслідування цих кримінальних правопорушень. Проте, статистичні дані Офісу Генерального прокурора України (2023) свідчать про незадовільний стан з розкриттям та розслідуванням даних кримінальних правопорушень. Ефективність реагування на вказані факти порівняно із кількістю зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 259 КК залишається низькою. Зокрема, із 938 зареєстрованих за період січень-жовтень 2023 року злочинів повідомлено про підозру лише 66 особам (7 %), з обвинувальним актом направлено до суду тільки 46 кримінальних проваджень (4,9 %) [1].

Все вищевказане свідчить про необхідність ефективного реагування на такі злочини, важливою складовою якого є їх швидке і повне розслідування та притягнення винних до відповідальності. Важливого значення при розслідуванні вказаної категорії злочинів набуває тактично правильне проведення слідчих (розшукових) дій, як основного засобу збирання і перевірки доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України). Які з слідчих (розшукових) дій і в якій послідовності будуть проводитися залежить від конкретної слідчої ситуації і вирішується слідчим, в необхідних випадках також прокурором, керівником органу досудового розслідування.

Враховуючи особливості кримінального правопорушення, яке полягає у завідомо неправдивому повідомленні про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, насамперед, різноманітність способів його вчинення, для забезпечення успішного розслідування і створення доказової бази важливого значення набуває

ефективне проведення саме невідкладних і першочергових слідчих (розшукових) дій.

При розслідуванні кримінальних правопорушень одним із найскладніших у питанні вибору тактики проведення, набору техніко-криміналістичних засобів, часто – з мінімальним часом на підготовку, але важливим і продуктивним щодо можливостей отримання і обсягу доказів слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події.

Для успішного проведення огляду місця події по ЗНП слід правильно визначити, що є місцем події у вказаних злочинах, потім вирішити, яке з них має бути оглянуто першим, невідкладно, а яке наступним. До особливостей вказаної категорії злочинів належить також наявність не одного, а декількох місць події. Так, під час розслідування ЗНП може виникнути необхідність огляду трьох місць події: 1) об'єкта «замінування» або «підпалу»; 2) місця, звідки було зроблено повідомлення (житлове, службове чи інше приміщення, вулиця); 3) приміщення, куди надійшло таке повідомлення (чергова частина відділу поліції, ДСНС та ін.).

До особливостей огляду місця події по вказаній категорії злочинів належить також необхідність участі в його проведенні спеціалістів різного фаху.

Дії спеціаліста на місці огляду залежать, у першу чергу, від обставин події. При проведенні огляду, спеціаліст, використовуючи свої спеціальні знання, навички, інструментарій (технічні засоби, прилади тощо), має сприяти слідчому у виявленні та вилученні важливих об'єктів, які в подальшому можуть мати доказове значення, або мають криміналістично-значущий характер, звертати увагу слідчого на важливі обставини, пов'язані з вказаними діями. Спеціаліст також допомагає слідчому у правильному описі вилучених предметів, об'єктів у протоколі даної слідчої (розшукової) дії

Оскільки найчастіше у ЗНП йдеться про небезпеку застосування саме вибухового пристрою, що становить підвищену суспільну небезпеку даного злочину, для попередження і уникнення небажаних наслідків (загибель чи травмування людей, пошкодження, знищення об'єктів власності та ін.), проведення огляду об'єкта «замінування» чи «підпалу» розпочинається тільки після його огляду спеціалістами-вибухотехніками чи працівниками ДСНС. Вони першими оглядають місце події на предмет виявлення вибухових пристроїв чи вибухівки, легкозаймистих речовин і дають дозвіл на проведення огляду. Не менш важливими під час огляду є спеціалісти з газової служби, електричних мереж, діяльність яких у першу чергу спрямована на знеструмлення, припинення газопостачання до об'єкта загрози. Цим забезпечується зменшення руйнівної сили вибухового пристрою у разі приведення його в дію. У випадку виявлення предмета, схожого на вибуховий пристрій, може виникнути потреба в його огляді, при якому обов'язково має бути присутній вибухотехнік. Після проведення огляду таких об'єктів та отримання інформації про відсутність

небезпечних вибухових матеріалів за погодженням зі старшим слідчо-оперативної групи, керівник групи вибухотехніків надає дозвіл щодо входження до місця події учасників групи та інших запрошених спеціалістів.

Після безпосереднього приступання слідчого до проведення огляду в першу чергу необхідно оглянути ти місця, де відображення (сліди) злочинця мають найбільшу імовірність псування чи знищення, а потім вилучати сліди там, де можливість їх зникнення, псування або знищення є найменшою. Обов'язково вилучається та оглядається носій, на який було зафіксовано неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Під час огляду вказаного носія (прослуховування) в протоколі потрібно зафіксувати: 1) зовнішній вигляд носія (форму, розмір, колір, матеріал тощо); 2) його серію, номер, інші особливі ознаки; 3) точний зміст записаного на нього повідомлення та протяжність останнього (у секундах). Під час розслідування ЗНП нерідко виникає необхідність оглянути мобільний телефон, з якого робилося повідомлення. У цьому випадку щонайперше слідчий мусить пам'ятати про потребу з'ясувати pin-код, пароль чи графічний ключ для розблокування телефону з метою отримання доступу до інформації, що міститься в ньому. У випадках неможливості отримати таку інформацію (наприклад, особа категорично відмовляється це повідомити або власник телефону не встановлений узагалі), до огляду доцільно залучити спеціаліста у сфері комп'ютерних і високих технологій. Таке залучення буде актуальним і у тому випадку, коли для розблокування телефону використовується відбиток пальця [2, с. 152–155, 159].

Наостанок зазначимо, що одразу після початку розслідування складно визначити, спеціалісти з яких галузей знань можуть бути залучені до розслідування, та якої консультативної допомоги, з яких галузей знань і вмінь потребуватиме слідчий при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій при проведенні розслідування вказаної категорії злочинів. Проте, суттєвою помилкою слід вважати рішення слідчого проводити огляд без участі спеціалістів, використовуючи лише власні знання та зусилля членів слідчо-оперативної групи. Це може призвести до небажаних наслідків у вигляді втрати доказової та криміналістично-значущої інформації.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: //https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

2. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с.

Литвинюк Ілона Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ РИС СЛІДЧОГО

Сьогодні для ефективної діяльності слідчого необхідно використовувати різноманітні новітні інноваційні науково-технічні засоби та криміналістичні знання. Так, наука криміналістика постійно розвивається та створює інноваційні техніко-криміналістичні засоби для їх впровадження у діяльність слідчого в умовах змагального кримінального процесу. Нині слідчі мають використовувати новітні розробки у галузі криміналістичної техніки. Важливим також є й використання криміналістичних знань. Варто пам`ятати, що сьогодні у світі стрімко розвиваються технічні науки. І криміналістика як динамічна наука, що постійно розширює свої межі, пристосовує надбання інших наук з метою створення новітнього науково-технічного продукту для підвищення ефективності та оптимізації розслідування кримінальних правопорушень. Застосування окремих видів науково-технічних засобів потребує ретельного дослідження криміналістичною наукою для надання рекомендації щодо можливостей їх застосування при розслідуванні кримінальних правопорушень [1, с. 342]. Науковці та практичні працівники правоохоронних органів активно досліджують можливості застосування новітніх науково-технічних засобів та криміналістичних знань для підвищення ефективності та оптимізації ведення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Криміналістика відіграє важливу роль у забезпеченні належної діяльності з організації ефективного досудового розслідування та судового провадження. Це наука, метою якої є розроблення нових та вдосконалення існуючих методів, засобів і прийомів збирання, дослідження, оцінки та використання доказів у рамках кримінального провадження. У зв'язку з цим загальноприйнято називати криміналістику прикладною наукою. Адже вона безсумнівно озброює працівників правоохоронних органів знаннями, вміннями та навиками правильного планування, організації та власне досудового розслідування злочинів і проступків окремих видів, а також судового провадження [2, с. 218].

Більшість науковців з огляду на те, що криміналістика належить до наук кримінально-правового циклу і виходячи з її службової функції стверджують, що ця галузь знань має двоєдиний об'єкт дослідження, зокрема: 1) кримінальну протиправну діяльність

(поведінку), яка знаходить свою реалізацію у механізмі злочину (проступку) і відображується у джерелах інформації (матеріальних та ідеальних слідах); 2) діяльність з виявлення, розслідування та попередження кримінальних правопорушень [3, с. 19–34].

Говорячи про предмет криміналістики, можна сказати, що його складають закономірності механізму кримінальної протиправної діяльності та закономірності виявлення і розслідування кримінальних правопорушень [4, с. 12].

Вивчення основних теоретичних аспектів криміналістики дозволяє слідчому розуміти сутність кримінального правопорушення та використовувати науково обґрунтовані методи та засоби для його ефективного розслідування.

Діяльність працівника правоохоронних органів не охоплюється лише набутими під час проходження теоретичної та практичної підготовки знаннями. Слідчий, насамперед, має володіти широкими знаннями юридичних наук, вмінням застосовувати ці дані у своїй роботі. Він має бути принциповим, знати прийоми кримінальних правопорушників, уміти кваліфікувати діяння, тактично грамотно проводити слідчі (розшукові) дії, уміти організувати та спланувати розслідування, призначити по зібраним доказам відповідні види судових експертиз. У своєму мисленні слідчий має вміло користуватися прийомами логіки, психології, та застосовувати чуттєво-раціональні прийоми пізнання.

Саме володіння слідчим усіма цими якостями і вміле застосування їх у своїй діяльності на кожному етапі досудового розслідування допомагає не лише провести його цілеспрямовано, послідовно та планомірно, уникаючи в своїй діяльності розумових та інших помилок, а й ретельно контролювати свої погляди та дії, безперервно перевіряти та відкидати все те, що хоча б найвіддаленішим чином мало характер перебільшення.

Криміналістика загалом допомагає слідчому: визначити об’єкти, які пов’язані з вчиненням кримінального правопорушення; осіб, які можуть бути причетні до його вчинення; встановити їх мотиви та обставини кримінальних протиправних дій, можливі шляхи вчинення; встановити свідків протиправної події; призначити судові експертизи; висунути та перевірити версії кримінальної події тощо [4, с. 12–14].

На сьогодні, потенціал розвитку навичок криміналістичного мислення у слідчих значно розширився завдяки використанню логічних та психологічних методів, а також математичної логіки, теорії ігор, рефлексивних ігор, методів евристики, інформаційного моделювання, аналізу фактів тощо. Проте для того, щоб слідчі дійсно оволоділи, принаймні більшістю з цих розумових прийомів та щоб їх мислення було в повному розумінні специфічним криміналістичним мисленням, необхідно щоб питання осмислення та виділення змісту розумової діяльності слідчих та дидактичної практики навчання стали одним із важливих напрямів сучасних криміналістичних досліджень [5, с. 182].

Узагальнюючи викладене вище, слід зазначити, що знання з криміналістики є ключовим елементом у формуванні високого рівня професійної компетентності слідчого. Завдяки таким знанням здійснюється кваліфікована організація та планування розслідування різних видів кримінальних правопорушень, проводяться необхідні слідчі (розшукові) дії для ефективного формування доказової бази, призначаються відповідні види судових експертиз та проводиться низка процесуальних заходів, спрямованих на швидке, повне, об'єктивне встановлення істини у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Яремчук В. О. Роль новітніх науково-технічних засобів та криміналістичних знань у діяльності слідчого. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2021. Випуск 67 С. 342–344. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.64.

2. Пчеліна О. В. Принципи та завдання побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2014. № 6. С. 217–220. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2014/60.pdf.

3. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін. ; за ред. В. В. Пясковського ; 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

4. Криміналістика : [навчальний посібник для підготовки до складання екзамену слухачів заочної форми навчання] / [Степанюк Р. Л., Малярова В. О., Лапта С. П., Гусєва В. О., Севідов О. А., Сімонович Д. В., Савчук Т. І.]. Х. : ХНУВС, 2014. 192 с.

5. Підвисоцька М. С. Роль криміналістичних знань у формуванні професійної компетентності слідчого Актуальні питання криміналістики та судової експертизи [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 180–182.

Лопушанський Андрій Васильович,
головний судовий експерт сектору досліджень зброї відділу криміналістичних видів досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЖОРСТКОГО ТЕХНІЧНОГО БАРОСКОПА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ЗБРОЇ

В розрізі сучасних вимог щодо повноти та обґрунтованості судової експертизи дослідження зброї пропонуємо додати до ілюстративного закріплення результатів вивчення конструкції зброї у необхідних випадках знімки її важкодоступних частин та вузлів, насамперед – каналу ствола.

Зазначена задача реалізується через використання різноманіття технічних бароскопів, які мусять задовольняти двом основним вимогам: підходящому діаметру робочого стрижня прибору та достатньої якості фотофіксації зображення.

Для загального уявлення щодо особливості розбудови вказаного типу обладнання та її призначення наведемо таку інформацію.

Бароскопи відносяться до пристроїв візуального огляду (вивчення) важкодоступних ділянок вузлів та механізмів технічного обладнання із безпосереднім вводом у порожнину робочого стриженя приладу та достатньо близьким контактом його наконечника із зоною огляду. Цім вони відрізняються, наприклад, від промислових рентген-апаратів.

За своєю конструкцією бароскопи можна розподілити на пристрої:

– прямого візуального обзору – через окуляр, та опосередкованого – виводом відеозображення через цифрову камеру (відеокарту) на монітор приладу;

– такі що мають вбудовану опцію фіксації зображення, та такі що її не підтримують, або потрібують додаткового приєднання відеокамери;

– прилади із жорстким робочим стриженім, та вироби із гнучким кабелем;

– вироби із керуванням кута та напрямку оптичного кінчика, та без нього (із постійним кутом огляду);

– портативні пристрої та лабораторні.

Технічні бароскопи використовуються у різних галузях промисловості: машинобудуванні, авіаційній промисловості, робототехніці, мікроелектроніці, будівництві, зброярстві тощо.

Звернемо увагу на більш широкий охват вирішуваних питань у судовій балістиці, ніж у класичному зброярстві, які потрібують візуального вивчення каналів стволів стрілецької зброї та схожих з нею виробів. Бо крім проведення дефектації каналу ствола стандартної зброї, судова балістика також здійснює:

– встановлення технічного стану каналу ствола зброї, характеристик наявних нашарувань, стійкості матеріалу ствола в розрізі слідоутворюючих якостей під час проведення ідентифікаційних експертиз зброї за стріляними кулями;

– виявлення способу виготовлення нарізної частини каналу ствола;

– встановлення слідів переробки ствола зброї (пристроїв) небойового призначення саморобним способом (виявлення факту переробки, типу застосованих інструментів, послідовності та способу переробки, навичок особи тощо);

– встановлення фактів порушення вимог експлуатації, використання патронів-замінників, причин руйнування конструкції зброї тощо;

– виявлення слідів навмисного знищення слідоутворюючих ознак зброї після її кримінального застосування.

При цьому, в протилежність звичайному побутовому використанню оптичних приладів даного типу, результатом кожної судово-балістичної експертизи є обґрунтований процесуальній висновок експерта у відповідному кримінальному провадженні, що значно підвищує важливість фотофіксації отриманих зображень.

Виходячи із співвідношення ціна-якість, задля універсального використання (лабораторного – на базі ПК, або переносного – без відео-режиму) спеціалістами Харківського НДЕКЦ МВС 3 роки тому був придбаний жорсткий технічний бароскоп «Hawkeye Pro Slim» виробництва США із робочим стрижнем діаметром .165″ (4,2 мм) та довжиною 12″ (305 мм). Для фото/відео-фіксації в комплект до приладу було придбано портативну цифрову відеокамеру «Luxxor LPC-2248» із максимальною роздільною здатністю 768x494 у режимі NTSC.

Бароскоп обирався високої якості виготовлення, із запасом експлуатаційної надійності (в тому числі – довготривалості системи живлення освітлення), з якісним програмним забезпеченням.

За результатами 3-річного використання зазначеного приладу під час проведення судових експертиз зброї у Харківському НДЕКЦ МВС було з’ясовано, що саме таки характеристики робочого стриженя бароскопа забезпечують:

– найбільш широкий охват основних калібрів стрілецької зброї – від 4,5 мм до 30 мм;

– можливість огляду каналу стволів та інших порожнин переробленої зброї, або пристроїв небойового призначення мінімальним діаметром близько 4 мм;

– можливість досягання серединних частин каналів стволів довгоствольної зброї (прийманні газовідвідних вузлів самозарядної зброї) – не на шкоду зручності роботи з короткоствольною зброєю.

За вказаний період часу у секторі досліджень зброї ВКВД НДЕКЦ близько 70 % експертиз зброї було проведено із використанням даного виробу, що помітно підвищило обґрунтованість висновків експерта. У більш ніж 20 випадках питання щодо зміни функціонального призначення через переробку стволів зброї не потребувало а ні винесення відповідних клопотань для отримання дозволу на руйнування цілісності об’єктів дослідження, а ні здійснення самого руйнування, що суттєво прискорило експертні провадження та дозволило зберегти первісний вигляд речових доказів.

Луцюк Дар'я Павлівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Коршикова Тетяна Василівна,
викладач кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії

ПРИЗНАЧЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ

Війна в Україні викликала багато незворотних змін та трансформацій. Події воєнного часу змусили переглянути доктринальні підходи та практичні засоби захисту держаного суверенітету та незалежності, як у питаннях ведення війни так і у притягненні до відповідальності осіб, що скоюють злочини проти основ національної безпеки.

Внаслідок вчинення протиправних дій, які сприяють збройній агресії на території України, Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-1 під назвою – «Колабораційна діяльність». Колабораційна діяльність може бути здійснена у формі: заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, здійснення пропаганди у закладах освіти, проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради та інше [1].

При розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних з колабораційною діяльністю значної уваги заслуговує призначення та проведення лінгвістичних експертиз, оскільки такі кримінальні правопорушення вчиняються у формі активних дій, а саме публічного заперечення чи заклику.

Під лінгвістичною експертизою розуміється спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів, інших мовних об'єктів, а також невербальних засобів комунікації, які в поєднанні з вербальними генерують смисли у повідомленні [2, с. 67].

Лінгвістична експертиза мовлення поділяється на авторознавчу експертизу писемного мовлення та семантико-текстуальну експертизу писемного та усного мовлення.

При проведенні лінгвістичних експертиз об'єктами дослідження можуть бути тексти усного та писемного мовлення, словесні, літерні, фонетичні та комбіновані позначення, а також паралігвістичні знакові елементи (жести і міміка).

Під час призначення лінгвістичної екпертизи при розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних із колаборційною діяльністю, об'єктами лінгвістичної експертизи можуть виступати висловлювання на публічних заходах та пости у соціальних мережах.

В процесі проведення лінгвістичної експертизи призначеної у кримінальному провадженні при розслідуванні колаборційної діяльності, експерту належить з'ясувати наступні питання: Які значення мають слова, фрази, зафіксовані в тексті поста або повідомленні, промові, що підлягають дослідженню? Яким є об'єктивний зміст досліджуваного словосполучення, речення, тексту, групи текстів, повідомлення, промови? Чи містяться у тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі закликів до певних дій? Якщо так, то до яких саме дій, чи є ці заклики публічними та яка їх форма вираження? Чи міститься у досліджуваному фрагменті інформація позитивного або негативного характеру щодо того чи іншого суспільного явища? Чи містяться у промові ознаки пропаганди? Якщо так, то пропаганди чого саме? Чи міститься в тексті, повідомленні, промові висловлювання, підтримки діяльності держави агресора та/або окупаційної влади? Чи містяться в тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі спонукання до переходу на бік окупаційної влади та держави-агресора? Якщо так, то у формі яких саме дій? Чи використані в зазначеному тексті фрагменти іншого конкретного текстового джерел? Чи містяться в тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі погрози щодо вчинення певних дій? Якщо так, то до яких саме дій? [3].

Результати лінгвістичної експертизи оформлюються відповідним висновком експерта, який визнається окремим джерелом доказу у суді.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що лінгвістична експертиза при розслідуванні кримінальних правопорушень пов'язаних із колаборційною діяльністю заслуговує особливого значення, оскільки саме за допомогою цієї експертизи можливо встановити автора тексту та вирішити питання мовленнєвого характеру, які не пов'язані із встановленням фактичних даних про автора. Тому, висновок експерта як результат проведення лінгвістичної експертизи дає можливість слідчому довести факт вчинення кримінального правопорушення, встановити особу, яка вчинила це кримінальне правопорушення та довести її причетність до вчинення цього кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 25–26. 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

2. Рогова М. О. Лепеха Т. В. Типи лінгвістичних експертиз. Дніпропетровський Університет Внутрішніх Справ. 2017. № 3. С. 66–72.

3. Змінились правила лінгвістичної експертизи мовлення. Юридична практика. 2021.URL: https://pravo.ua/zminylys-pravyla-linhvistychnoi-ekspertyzy-movlennia/.

Люшненко Софія Петрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Несен Ольга Олександрівна,
професор кафедри судової медицини
та психіатрії, кандидат медичних наук,
доцент

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ ПСИХІЧНОГО РОЗЛАДУ В НАСЕЛЕННЯ

Війна – жорстока, цинічна річ, яка докорінно змінює особистість. З початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, кожен українець відчув, що таке війна у всіх її проявах. Велика кількість населення була вимушена покинути власні домівки, через численні обстріли та бомбардування, певний відсоток українців піддалися катуванню та насильству. Дані події безсумнівно впливають та психічний стан населення, та стають стресогенним чинником для виникнення психічних розладів серед населення таких, як: депресія, посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР).

Тож, стрес – це стан фізіологічної або психологічної напруги, зумовлений різноманітними чинниками або ж їх сукупністю, які спрямовані на порушення функцій організму та яких організм намагається уникнути. Простіше, це те як різноманітні фактори впливають на людину, а найголовніше, як людина на це реагує, зауважив Ганс Г'юго Бруно Сельє [1].

Саме стрес є початковим етапом виникнення різноманітних патогенних змін в особистості. І першим так би мовити «маркером», який наштовхує на те, що варто звернутися за допомогою, є: порушення сну, підвищена дратівливість, емоційна нестійкість. Звичайно від однієї стресової ситуації ніяких особливо великих змін не відбудеться, але кожна людина унікальна і зазвичай навіть найстресостійкіша людина схильна до виникнення депресії або ПТСР, бо існує такий ефект як накопичення, коли людина не звертає увагу на ті чи інші стресогенні чинники і тим самим сама себе наражає на небезпеку.

З огляду на вище вказане професор, директор центру психічного здоров'я Луганської міськради Микола Овчаренко зауважив: «Дев'ять з десяти українців мають психічні розлади, які спричинені постійним стресом – війною. Найбільш вразливі наразі діти та переселенці, особливо ті, хто через повномасштабне вторгнення вдруге мають кидати домівки. Найпоширеніші нині: прояви посттравматичних стресових розладів, депресія, підвищена тривожність» [2].

Отже, варто проаналізувати найпоширеніші психічні розлади. Першим є ПТСР – це тривожний розлад, спричинений дуже стресовими, лякаючими або неприємними подіями. Людина з хворобою ПТСР часто переживає травматичну подію через нічні кошмари та спогади і може відчувати почуття ізоляції, дратівливості та провини. Війна є однією з причин виникнення даного розладу, адже вона є безпосередньою стресовою ситуацією у всіх її проявах. Нервова система сучасної людини не пристосована до постійних обстрілів бомбардувань, та будь-якого насильства, тому намагається відстронитися від цього, а стрес є так би мовити сигналом, що наближається небезпека [3, с. 36].

Другою найпоширенішим психічним розладом є депресія – це захворювання, що характеризується постійним пригніченим станом та втратою цікавості до будь-якої діяльності, що зазвичай приносить задоволення, а також нездатністю виконувати повсякденні справи протягом як мінімум двох тижнів. Дане захворювання виникає в більшості випадків через тривожний стан, який постійно супроводжує особу під час воєнних дій та з часом пригнічує її стан в ході чого виникає депресія [4].

Отже, проаналізувавши вище викладене можна дійти висновку, що війна є безумовним чинником виникнення психічних розладів, найпоширеніші з них: депресія та посттравматичний стресовий розлад. Вони є цілком небезпечними, адже зменшують рівень реакції на небезпеку. На даний момент певної концепції для вирішення даної проблеми не існує, тому перш за все – лікарям, психологам, державі необхідно вибудувати ефективні технології надання професійної допомоги, яка б змогла покращити психічне і фізичне здоров'я нашого населення. Також необхідно впровадити своєчасну діагностику, серед таких верств населення як: переселенці та діти, адже на даних осіб війна вплинула особливим чинником тому це є необхідним заходом для лікування та запобігання розвитку рецидивів у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с. URL : https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016.

2. Інтерв'ю психіатра Миколи Овчаренко. URL : https://www.youtube.com/watch?v=PwAS9M-JSLs.

3. Посттравматичний стресовий розлад: навчальний посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів МОЗ України / О. П. Венгер [та ін.]. Терноп. держ. мед. ун-т ім. І.Я. Горбачевського

МОЗ України. Тернопіль : Укрмедкнига, 2016. 260 с. URL : https://library.gov.ua/posttravmatychnyj-stresovyj-rozlad/.

4. Бортнікова О. Г., Охріменко І.М., Тодорова І. С. Особливості вияву депресивних станів у різних вікових груп. Львівський національний університет внутрішніх справ. URL : https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3713/1/22.pdf.

Макруха Єлизавета Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Пиріг Ігор Володимирович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАНЬ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Воєнний стан в Україні запровадив ряд змін у суспільному житті громадян. Особливо це торкнулося чоловіків, яким заборонено виїзд закордон та мобілізація. У зв'язку з чим збільшилися злочини у сфері недоторканості держаного кордону, а саме незаконний перетин. Тому важливою складової роботи правоохоронних органів та контрольно-пропускний підрозділів є методика розслідувань незаконного перетину кордону. Запобігання та виявлення порушень прикордонного режиму має велике значення для збереження безпеки та суверенітету держави.

Основою методики розслідувань даного виду злочину є криміналістична характеристика, що має свої особливості, серед таких виділяється відсутність предмета посягання, потерпілого та наявність, крім особи злочинця, особи, яку переправляють через кордон (нелегального мігранта).

Основними завданнями під час розслідування даного виду злочину повинні бути виявлення всіх обставин учиненого злочину, встановлення особи злочинця та його затримання, якщо він не затриманий на місці вчинення або після вчинення злочину. Тут мають значення виявлення, дослідження та фіксація доказів різних властивостей [1, с. 252].

Особливості розслідування цього порушення передбачає вивчення всіх обставин, пов'язаних з самим актом перетину, включаючи підготовку, способи проникнення через кордон,

використані матеріали та засоби, можливі зв'язки з організованою злочинністю тощо. Також важливо враховувати можливі наслідки незаконного перетину кордону, такі як залучення до відповідальності, міграційні наслідки та можливі зв'язки з іншими злочинами.

При ознайомленні з матеріалами, що надійшли про вчинення злочину, слідчий повинен звернути увагу на документи, які можна було б використати як привід до встановлення кримінального правопорушення, а також законні підстави для початку розслідування, визначити, на скільки повно в них відображені окремі епізоди незаконного переміщення осіб через державний кордон і прийняти рішення про те, де, коли і як можуть бути зібрані достовірні докази у справі [2, с. 58].

При розслідуванні таких злочинів можна виділити наступні етапи, на які потрібно звернути увагу:

– затримання та виявлення порушника. Поліцейські та прикордонники проводять постійний моніторинг кордону. Якщо вони виявляють незаконний перетин, здійснюється затримання порушника та початок розслідування;

– виявлення та вилучення доказів. Під час затримання та після нього проводиться збір всієї доступної інформації щодо обставин незаконного перетину. Це можуть бути свідчення очевидців, фото- та відеозаписи, документи, що демонструють обставини події;

– ідентифікація та перевірка особи. Особа, яка незаконно перетнула кордон, підлягає ідентифікації та перевірці через бази даних для встановлення можливих попередніх порушень, злочинів або організаційних зв'язків.

Після збору доказів та проведення необхідних експертиз у цілому проводиться оцінка всієї інформації з точки зору відповідності законодавству та визначення можливого наслідку для порушника. В разі підтвердження факту незаконного перетину кордону та визнання особи винною, матеріалі кримінального провадження передається до суду для вирішення питання про відповідну відповідальність у відповідності до закону.

Під час розслідування даних злочинів потрібно встановити в який спосіб це було здійснено. Судово-слідча практика свідчить про те, що перетин здійснюється через організаторів, які незаконно переправляють осіб через державний кордон України та можуть діяти під прикриттям офіційно зареєстрованих юридичних фірм, у тому числі оформлених на осіб, які втратили свої документи. Найчастіше такі фірми мають належним чином оформлені документи, причому в більшості випадків номінальним керівником такої юридичної особи є не організатор. Говорячи про володіння прийомами конспірації, необхідно зауважити, що в ряді випадків при здійсненні своєї діяльності для зв'язку з мігрантами організатор використовує посередників, яким представляється іншими іменами [3, с. 15].

Встановлення таких осіб сприяє швидкому розслідуванню та проведенню слідчих (розшукових) дій на подальшому етапі.

Підсумовуючи усе вище сказане, можна зробити висновок, що методика розслідувань незаконного перетину кордону необхідна для збереження недоторканості державного кордону. При розслідуванні даного виду злочину потрібно враховувати відсутність потерпілого та предмету посягання. Важливим є складання чіткого плану розслідування та врахування специфіки даного виду злочину.

Список використаних джерел

1. Джафаров Мурад Єльман Огли. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування незаконного перетину державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України. Юридичний бюлетень. Випуск 11. Ч. 2. 2019. с. 248–254.

2. Особливості розслідування незаконного перенаправлення осіб через державний кордон України: науково-методичні рекомендації. [К.Л. Бугайчук, В.В. Корнієнко, А.М. Шульга та ін.]. ХНУВС, 2016. 103 с.

3. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України : метод. рек. [Чернявський С. С., Вознюк А. А., Брисковська О.М. та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с.

Малярчук Оксана Миколаївна,
судовий експерт відділу товарознавчих досліджень лабораторії товарознавчих досліджень та досліджень транспортних засобів ДНДЕКЦ МВС України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ

Ювелірні вироби (далі – вироби) – особлива група товарів, що наділена естетичними властивостями, високою цінністю та вартість, яка виражається у грошовому еквіваленті. Вироби, що відносяться до ювелірних виготовляються з коштовних металів або із застосуванням коштовних металів, з некоштовних металів у разі застосування різних видів художнього оброблення (скань, зернь, чернь, фініфть, ритування, карбування, кування, алмазне гранування), зі стопів, що імітують коштовні метали, за умови високохудожнього його виконання в поєднанні з коштовними, напівкоштовними і кольоровим камінням природного чи штучного пошкодження, перлами, коралами, бурштином, перламутром, склом, кришталем, рогом, кістю; високохудожній виріб з каменю, бурштину, рогу, кості [3]. Таким чином, до ювелірних виробів відносять прикраси та предмети побуту, що мають такі ознаки:

– виготовлені з дорогоцінних металів зі вставками коштовного, напівкоштовного та/або виробного (мінерали та гірські породи з цінними властивостями) каміння;

– художні вироби з недорогоцінних металів та/або інших матеріалів, що виконані з великою художньою майстерністю та відповідають високим естетичним вимогам.

У зв'язку з вмістом дорогоцінних металів та каміння, ювелірні вироби часто стають об'єктом для інвестицій та накопичення грошових ресурсів у матеріальній формі. Такі види ювелірних виробів як монети, сувеніри, столове приладдя, предмети інтер'єру, писемне приладдя, годинники тощо складають колекції та наділені надзвичайною цінністю та вартістю. Саме тому, ювелірні вироби часто стають предметом посягання під час вчинення правопорушень, що передбаченні Кримінальним кодексом України (далі – КК України), наприклад в таких як, крадіжка (185 КК України), шахрайство (190 КК України), грабіж (186 КК України), розбій (187 КК України), вимагання (189 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (368 КК України) тощо [5]. Як наслідок, виникає потреба у застосуванні спеціальних знань у формі проведення товарознавчої експертизи ювелірних виробів, що зумовлено необхідністю визначення розміру матеріальної шкоди, завданої потерпілим, чи встановленні вартості виробів, для наступного застосування висновку експерта як джерела доказів під час розслідування.

Питання товарознавчого дослідження ювелірних виробів завжди привертало увагу науковців, вчених та практиків. Підґрунтя для товарознавчої експертизи ювелірних виробів формують роботи О. І. Лозового, Ю. О. Чечіля, О. К. Шликова, Т. М. Артюх, А. І. Лозового, М. М. Назимюка, О. О. Желавської, В. В. Індутного та інших.

Т. М. Артюх визначає поняття товарознавча експертиза коштовностей як дослідження товару з оцінюванням комплексу критеріальних показників споживних властивостей та наданням компетентного експертного висновку [1, с. 26]. З точки зору практичної діяльності експертів криміналістичних центрів, товарознавча експертиза ювелірних виробів – це експертна діяльність з оцінки товару, шляхом дослідження його якісних та вартісних характеристик, та, як результат, оформлення мотивованого висновку експерта. Таким чином, цей вид дослідження спрямований на отримання фактичних даних стосовно товарних характеристик та стану виробів, які експерт встановлює у ході проведення експертизи на основі спеціальних знань в галузі товарозНаціональної академії внутрішніх справ, доктор юридичних науктва ювелірних виробів.

Експертиза ювелірних виробів відноситься до класу товарознавчих видів дослідження, носить комплексний характер та потребує залучення фахівців різних галузей, а саме гемологів, хіміків, товарознавців, а іноді і сторонніх спеціалістів – ювелірів, оцінювачів та інших, наприклад для встановлення його автентичності. Виходячи з всього зазначеного, слід наголосити, що цей вид дослідження має досить широке коло завдань та вирішуваних питань [4]. До предмета товарознавчої експертизи ювелірних виробів відносять встановлення

роду, виду, стану та якості виробів; визначення умов користування та умов зберігання виробів; встановлення характеру, походження і причини виникнення дефектів; встановлення справжності та виявлення фальсифікацій; з'ясування способу та місця виготовлення; визначення вартості. Предметом зумовлений перелік питань, які ставляться на вирішення експертів:

– встановлення приналежності наданого виробу до ювелірного;

– встановлення приналежності виробів до одного комплекту виробів;

– встановлення відповідності товарних характеристик виробів (проба, вага, вид металу, вид вставки) маркувальним позначенням;

– встановлення способу (заводським, кустарним, ручним майстром-фахівцем) виготовлення наданого виробу;

– встановлення підприємства (країни) виробника та часу виготовлення наданого виробу (питання вирішується за умови наявності маркувальної інформації або відповідних супроводжувальних документів);

– відповідність маркувальних позначень вимогам нормативно-правових актів;

– встановлення наявності на виробі дефектів, їх виду (виробничі, експлуатаційні, ті, що виникли в результаті проведення ремонту, транспортування, неправильного зберігання тощо) та вплив на показники якості та вартості;

– визначення та розрахунок показника зносу виробу (розміру зниження вартості у відсотковому та грошовому еквіваленті);

– визначення обставин стосовно дотримання/недотримання правил пакування, маркування, транспортування, зберігання та експлуатації ювелірних виробів;

– визначення вартості (початкової, залишкової) наданого виробу станом на дату оцінки.

Разом з тим, товарознавча експертиза ювелірних виробів вирішує три види експертних завдань.

1. Ідентифікаційне завдання полягає у:

– встановленні найменування виробу;

– проведенні кількісної ідентифікації;

– встановленні загальних ознак виробу;

– встановлення підприємства-виробника, часу та способу виготовлення виробу;

– аналіз супровідної документації виробу (за її наявності);

– попередньому встановленні за даними, що зазначені та бирках, виду дорогоцінного сплаву, виду дорогоцінного каміння;

– встановлені методу та способу виготовлення;

– встановленні соціального та функціонального призначення виробу [2, с. 166–170, 6, с. 7–13].

2. Класифікаційні завдання. До них відносять:

– встановлення приналежності виробу до групи (виду) ювелірних виробів;

– встановлення виду сплаву металів;

– встановлення виду вставок каміння;

– встановлення конструктивних особливостей виробу тощо.

3. Діагностичні завдання, а саме,

– встановлення відповідності (невідповідності) якості та комплектності виробів вимогам нормативних документів або зразкам – еталонам;

– встановлення відповідності (невідповідності) характеристик об'єктів маркувальним даним, що відображені в ярликах, етикетках, клеймах;

– встановлення наявності дефектів та їх впливу на якість виробу;

– встановлення умов зберігання, пакування та транспортування, та їх вплив на якість виробу тощо [2, с. 87–89].

Враховуючи вищезазначене, слід ще раз наголосити на актуальності розвитку цього виду дослідження та розширення програми підготовки фахівців, що будуть виконувати експертизи та/або надавати консультативні послуги для прискорення розслідування кримінальних правопорушень, в яких необхідне застосування спеціальних знань у формі проведення товарознавчої експертизи ювелірних виробів.

Список використаних джерел

1. Артюх Т. М. Діагностика та експертиза коштовностей : підручник. Київ : Альтерпрес, 2003. 448 с.

2. Артюх Т. М. Товарознавча експертиза ювелірних коштовностей. Теорія та практик : Монографія. Київ : КНТЕУ, 2005. 303 с.

3. ДСТУ 3375-96. Вироби золотарські. Терміни та визначення. Чинний від 1997-07-01. Вид. офіц. Київ.

4. Експертна служба МВС України. Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр. URL: https://dndekc.mvs.gov.ua/.

5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341 - III : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

6. Назимок М. М., Шликов О. К., Артюх Т. М. Пробірний контроль. Експертна оцінка ювелірних виробів з дорогоцінних металів : навч. посіб. Київ : Воля, 2008. 208 с.

Мамульчик Анна Андріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз ННІ № 2 Національної
академії внутрішніх справ

ДНК-ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЯК МЕТОД ВСТАНОВЛЕННЯ ОСІБ, ЩО ЗАГИНУЛИ ЧИ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Збройна агресія росії проти України, яка триває вже майже 10 років, має чимало негативних наслідків, одним з яких є велика кількість жертв як серед військовослужбовців так і серед мирного населення нашої держави. У зв'язку з тим, що солдати армії рф вдаються до жорстоких катувань щодо громадян України, а також постійних артилерійських та ракетних обстрілів, загиблих в їх результаті осіб не завжди вдається встановити відразу. Саме тому ДНК-ідентифікація стає невід'ємною частиною пошуку загиблих і зниклих безвісти людей.

Російсько-українську війну умовно можна розділити на два основні етапи: перший – антитерористина операція, а згодом операція об'єднаних сил, що тривала з квітня 2014 року до лютого 2022 року в Луганській і Донецькій областях України та другий – повномасштабна війна, яку рф розпочала в лютому 2022 року.

Так, за даними ООН, станом на червень 2021 року, загальна кількість осіб, що загинули в зоні проведення АТО та ООС становила 13200-13400 чоловік, серед яких щонайменше 3900 цивільних, 4200 українських військових та 5800 членів озброєних груп [1]. Нажаль, через те, що солдати армії рф використовують заборонені методи та засоби ведення бойових дій, певну кількість загиблих неможливо було встановити за їх візуальними ознаками. Саме тому постала гостра проблема ідентифікації жертв російської агресії головним інструментм вирішення якої стало використання методу ДНК-ідентифікації. Так, станом на липень 2021 року, Центральний облік генетичних ознак людини налічував 1072 ДНК-профілі невпізнаних трупів, виявлених в зоні проведення АТО та ООС [2].

В 2022 році починається новий етап війни – повномасштабний наступ рф, який тепер супроводжується не лише артилерійськими, а й авіаційними обстрілами всієї території України. Лінія фронту значно розширюється, і на сьогодні, окрім Луганської та Донецької областей, включає ще й Херсонську, Запорізьку, Миколаївську, Чернігівську та Сумську області. Крім того, варто зазначити, що на початку війни

активні бойові дії розгорталися й на території Київської та Житомирської областей.

Нажаль, зазначені події мають наслідком збільшення кількості жертв серед жителів нашої держави. Остання офіційна інформація щодо кількості загиблих українських військовослужбовців в період повномасштабного протистояння російській агресії була оприлюднена в грудні 2022 року радником Офісу Президента України Михайлом Подоляком і становила близько 13 тисяч осіб [3]. Значні втрати є і серед цивільного населення. За даними Управління верховного комісара ООН з прав людини станом на жовтень 2023 року, підтвердженими були факти загибелі 9806 цивільних громадян України. Проте в ООН наголошують, що реальне число жертв є значно вищим [4].

В свою чергу, заступник міністра внутршніх справ України Леонід Тимченко зазначив, що окрім загиблих, станом на жовтень 2023 року, відомо ще й про понад 26 тисяч зниклих безвісти українців, серед яких 11 тисяч – цивільні і 15 тисяч – вйськові [5], а заступниця міністра внутрішніх справ України Катерини Павліченко розповіла, що станом на липень 2023 року, на території України налічувалося понад 1600 неідентифікованих тіл. Також вона зауважила, що насправді їх кількість значно більша, проте через окупацію частини території нашої держави та активні бойові дії в деяких областях України, точну цифру назвати неможливо [6]. В усіх випадках постає необхідність встановлення загиблих та зниклих безвісти осіб.

За останні роки можливості ідентифікації значно розширилися. Перш за все, це пов'язано з активним розвитком аналізу ДНК людини, який дозволяє з високою мірою достовірності (99,999...%) встановити або виключити родинну спорідненість осіб. Такий розвиток, в свою чергу, обумовлений потребою швидкого встановлення великої кількості осіб, що стали жертвами бойових дій.

На основі досліджень методу ДНК-ідентифікації різними науковцями та у зв'язку з його широким використанням при встановленні загиблих та зниклих безвісти українців в період війни, 9 липня 2022 року Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про державну реєстрацію геномної інормації людини». Положеннями даного нормативно-правового акту було визначено категорію осіб, біологічні зразки яких підлягають обов'язковому відбору та внесенню до Електронного реєстру геномної інформації людини. До таких осіб належать військовослужбовці, поліцейські, працівники служби цивільного захисту та члени добровольчих формувань територіальних громад. Крім того, відповідно до положень зазначеного Закону обов'язковій державній реєстрації підлягає й геномна інформація невпізнаних трупів, їх останків та частин тіла [7]. Такий підхід значно пришвидшує ідентифікацію загиблих та зниклих безвісти осіб в умовах повномасшабної війни.

Таким чином, процес ідентифікації полягає у відборі біологічних зразків в невпізнаного трупа, виділенні з них ДНК-профілю та його

атоматизованій перевірці в Електронному реєстрі геномної інформації людини на предмет збігу зі зразками родичів загиблого чи безпосереднього його зразками, внесеними в реєстр до смерті.

Крім того, неабияким досягненням у процесі встановлення невпізнаних трупів стало використання мобільних лабораторій з системою експрес-аналізу ANDE. З їх допомогою час ідентифікації загиблих скоротився до 90 хвилин. Зазначені ДНК-лабораторії широко використовували в Кременчуці, Бучі, Ізюмі, Грозі, Вінниці, де вони надзвичайно ефективно показали свою роботу.

Підсумовуючи викладену інформацію, слід зазначити, що переваги методу ДНК-ідентифікації при пошуку та встановленні загиблих і зниклих безвісти осіб є очевидні, оскільки даний метод дозволяє зменшити час ідентифікації та забезпечити високу точність її результатів. Крім того, метод ДНК-ідентифікації дозволяє встановити особу загиблого не лише у випадкау спотворення її зовнішності, а й за зашиками людського організму. Важливість даного методу не може бути переоцінена й тому, що з використання пересувної лабораторії ANDE ДНК-ідентифікація може проводитися безпосередньо на місці події за менш ніж 90 хвилин. Таким чином, метод ідентифікації осіб за зразками їх ДНК є найбільш точним та швидким методом встановлення загиблих та зникли безвісти військовослужбовців та цивільних громадян України в умовах війни.

Список використаних джерел

1. ООН підрахувала кількість жертв бойових дій на Донбасі, починаючи з 2014 року. Головна – Радіо Свобода. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-un-donbas-vtraty-gertvy/31359458.html.

2. Названо кількість ДНК-профілів невпізнаних осіб, які загинули у війні на Донбасі. Голова – UNN. URL: https://unn.ua/news/nazvano-kilkist-dnk-profiliv-nevpiznanikh-osib-yaki-zaginuli-u-viyni-na-donbasi-1.

3. У Зеленського назвали втрати української армії в війні проти рф. Головна – Слово і діло. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/zelenskoho-nazvaly-vtraty-ukrayinskoyi-armiyi-vijni-proty-rf.

4. УВКПЛ ООН підтвердило загибель в Україні 9806 цивільних через агресію росії. Головна – Радіо Свобода. URL: https://www.radiosvoboda.org/amp/news-oon-viyna-zahybli/32630123.html.

5. Заступник голови МВС назвав кількість зниклих безвісти через війну. Головна – Радіо Свобода. URL : https://www.radiosvoboda.org/a/news-mvs-kilkist-znyklyh-bezvisty/32624180.html.

6. В Україні виявили понад 1600 неідентифікованих тіл – найбільше на Київщині. Головна – Укрінформ. URL :

https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3521583-v-ukraini-viavili-ponad-1600-neidentifikovanih-til-najbilse-na-kiivsini.html.

7. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України від 09.07.2022 р. № 2391-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text.

Махлай Сергій Миколайович,
старший судовий експерт відділу
автотехнічних досліджень Харківського
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України

КОНСТРУКТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА БЕЗПЕКУ КЕРУВАННЯ

До найважливіших параметрів компоновки транспортних засобів (ТЗ), які впливають на активну безпеку, відносять: габаритні та вагові параметри.

Габаритна довжина та ширина ТЗ впливають на параметри транспортного потоку, а, отже, і на виникнення різних небезпечних дорожньо-транспортних ситуацій.

Габаритна довжина великотоннажних вантажних автомобілів з причепами в поєднанні з більш низькою, порівняно з легковими автомобілями, тяговою динамікою призводить до небезпечних ситуацій при обгонах. Крім того, необхідно розглядати довжину ТЗ в зв'язку з його гальмівною динамікою, оскільки поєднання цих параметрів визначає так званий, динамічний габарит (по довжині).

Габаритна ширина ТЗ надає поряд зі швидкістю визначальний вплив на ширину габаритного коридору, яким називають ширину, займану ТЗ під час руху. Під час прямолінійного руху автомобіль весь час робить невеликі відхилення щодо основної траєкторії. Водій весь час впливає на органи керування, стабілізуючи траєкторію руху транспортного засобу, в результаті чого автомобіль рухається по витягнутій синусоїдальній кривій.

Відповідно, ширина динамічного коридору перевищує габаритну ширину автомобіля.

Чим більше довжина автомобіля, тим більше збільшується динамічний габарит. Ще більш динамічний габарит збільшується при проходженні поворотів і становить 1,5–2 ширини автомобіля. Задні колеса при повороті рухаються по меншому радіусу, ніж передні. Високі автомобілі під час руху мають значні поперечні коливання, що також може скоротити зазор безпеки, наприклад, при зустрічному роз'їзді, і привести до дотичного зіткнення та ін.

Вірогідність виникнення ДТП і тяжкість її наслідків істотно залежить від швидкості автомобіля. Як видно з наданих залежностей, тяжкість наслідків ДТП зростає зі збільшенням швидкості.

Те, як водій використовує швидкісні якості автомобіля в конкретних дорожніх умовах, визначає рівень безпеки. Разом з тим, тягова динаміка накладає суттєві обмеження на тактику і техніку управління автомобілем та, в залежності від швидкісних якостей автомобіля, для забезпечення безпеки передбачає певний стиль управління автомобілем. Перелічимо основні ситуаційні механізми впливу тягової динамічності автомобіля на безпеку руху:

– перевищення швидкості, безпечної для даних дорожніх умов. Високі швидкісні властивості автомобіля дозволяють недисциплінованим водіям перевищувати безпечну швидкість;

– автомобіль з низькими характеристиками тягової динамічності в транспортному потоці збільшує число обгонів і, тим самим, число конфліктних ситуацій та ДТП;

– неоднорідність характеристик тягової динамічності автомобілів в транспортному потоці призводить до обгонів, об'їздів, перестроювання та збільшеннюу зв'язку з цим кількості конфліктних ситуацій та ДТП.

Гальмівна динамічність автомобіля визначається цілим комплексом конструктивних параметрів гальмівних систем. Головними показниками ефективності робочої гальмівної системи є величини гальмівного шляху ($S_т$) та часу спрацьовування гальмівної системи ($t_{сп}$).

Гальмівний шлях автомобіля визначається як відстань, яку автомобіль долає від початку спрацьовування гальмівної системи до зупинки автомобіля в кінці гальмування, і складається з ділянок шляху, які долаються ним за час спрацьовування гальмівної системи та за період руху під час усталеного гальмування.

В Правилах дорожнього руху встановлені граничні значення гальмівного шляху, при недотриманні яких експлуатація транспортних засобів забороняється (таблиця 1).

Таблиця 1. Нормативи ефективності гальмування ТЗ робочою гальмівною системою при перевірках в дорожніх умовах.

Тип транспортного засобу	Гальмовий шлях, м, не більше ніж
Легкові автомобілі та їхні модифікації для перевезення вантажів	14,7
Автобуси	18,3
Вантажні автомобілі з дозволеною максимальною масою до 12 т включно	18,3
Вантажні автомобілі з дозволеною максимальною масоюпонад 12 т	19,5
Автопоїзди, тягачами яких є легкові автомобілі та їхні модифікації для перевезення вантажу	16,6
Автопоїзди, тягачами яких є вантажні автомобілі	19,5

Нормативне значення гальмового шляху для транспортних засобів випуску до 1988 року допускається перевищувати не більше ніж на 10 відсотків значення, поданого в таблиці.

Згідно статистичних даних через керування несправним транспортним засобом відбувається близько 10–15 % ДТП, 50 % з яких сталося внаслідок несправного технічного стану їх гальмівних систем.

Список використаних джерел

1. Дослідження МВС щодо основних причин ДТП. URL : https://forinsurer.com/public/06/03/02/2196.

2. Правила дорожнього руху. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF# Text.

3. Статистика ДТП в Україні за період з 01.01.2023 по 31.08.2023. URL : http://patrol.police.gov.ua/statystyka/.

Мельник Сергій Валерійович,
судовий експерт сектору балістичного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Харківського НДЕКЦ МВС України

РОЛЬ БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

У процесі розслідування кримінальних проваджень, вчинених з використанням вогнепальної зброї, першорядне значення приділяється висновку експерта-баліста. В ході досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень, пов’язаних з вогнепальною зброєю призначається судова балістична експертиза, результат якої є процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України [1]).

Під час проведення судової балістичної експертизи встановлюється вид, модель вогнепальної зброї за стріляними кулями, гільзами, слідами пострілу; конкретний екземпляр зброї за стріляними кулями та гільзами; придатність до стрільби зброї та боєприпасів; обставини, пов’язані із застосуванням вогнепальної зброї (рикошету кулі, відповідність калібрів зброї і патронів, використаних під час стрільби, кількість зроблених пострілів, місцезнаходження особи під час стрільби, напрям і дистанцію пострілу тощо); належність стріляючих пристроїв і патронів до вогнепальної зброї і боєприпасів, встановлення способу їх виготовлення та інше.

Саме балістичні дослідження, а також висновок експерта, формують, поряд з іншими фактами, доказову базу кримінального провадження і є підставою для прийняття законного та обґрунтованого судового рішення.

Роль фактів доказового характеру неоднакова оскільки спостерігаються різні обставин вчинення правопорушення, які

зумовлені особливостями виникнення слідів злочину. Ці відмінності ділять докази на прямі і непрямі.

Прямий доказ відразу дає можливість констатувати той або інший факт. Наприклад, висновок експертизи про те, що куля, витягнута з тіла потерпілого, була стріляна з представленого на дослідження пістолета, прямо вказує на пістолет як на знаряддя злочину. Але цей факт не є прямим доказом причетності особи, що володіла пістолетом, до вчиненого злочину.

Інший приклад: гільза, яка виявлена на місці злочину при відсутності кулі, що заподіяла смерть, не може прямо вказувати на використання зброї при вчинені вбивства, оскільки може виявитися на місці події випадково або бути навмисно підкинутою злочинцем. Тому необхідний пошук додаткових фактів, які підтвердять або виключать висунуту версію. Таким чином, непрямі докази не дають змоги відразу однозначно оцінити той або інший факт. Причини і умови сумнівів можуть бути пояснені по-різному: власник пістолета міг бути учасником злочину, а міг і не бути, оскільки викинутий злочинцем після вчинення злочину пістолет він міг підібрати.

Частково прояснити цю ситуацію може судова балістична експертиза, в ході якої вирішується питання про визначення конкретного екземпляра зброї, з якої були стріляні кулі, гільзи; встановлення наявності або відсутності зв'язку між боєприпасами і матеріалами, виявленими на місці події, та боєприпасами й матеріалами, виявленими у конкретної особи.

Відповідь на це питання дозволяє встановити зв'язок зброї з розслідуваною подією злочину. При цих же умовах зв'язок особи, що володіла зброєю, із вчиненим злочином залишається імовірним, в той час як висновок експерта, який зробив ідентифікацію зброї, є доказом не передбачуваного, а дійсного існування цього зв'язку. І це свідчить про необхідність пошуку фактів, що пов'язують зброю з суб'єктом злочину.

З цього випливає, що висновок експерта, який ідентифікував зброю по стріляній кулі, є доказом, який, з одного боку, прямо вказує на те, що зброя є знаряддям злочину, тобто обставиною, що належить до предмета доказування (ст. 91 КПК України [1]), а з другого – опосередковано вказує на причетність особи, що володіла цією зброєю до розслідуваного злочину.

Висновок ідентифікаційної експертизи по стріляних гільзах також може вказувати на зброю як на знаряддя злочину і бути доказом, хоча зв'язок зброї з подією злочину необхідно підтверджувати ще іншими фактами.

При заключній оцінці всіх обставин кримінального провадження на етапі досудового розслідування та при ухваленні судових рішень, відображені у висновках експерта фактичні дані, також як факти, встановлені з інших джерел, мають однакове доказове значення. Згідно статті 94 ч. 1 КПК України визначається, що кожний

доказ підлягає оцінці з точки належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [1].

Тобто, висновок експерта як вид доказу не обумовлює його більшої достовірності в порівнянні з будь-яким іншим видом – показаннями свідка, підозрюваного, потерпілого і т. ін.

До ситуаційних завдань судової балістичної експертизи на місці події належать визначення: місця пострілу; дальність та напрямок пострілу; кількість та послідовність пострілів; рикошет та кут його зіткнення з перешкодою; взаємного розташування особи, яка виконувала постріл, та потерпілого в момент пострілу. Проведення балістичних досліджень на місці події обумовлене неможливістю вирішенню вказаних завдань в лабораторних умовах [2].

Проведення зазначених досліджень слід віднести до вкрай важливих і необхідних процесуальних дій. Висновки експерта важливі, оскільки ця інформація вказує на спосіб вчинення злочину, тобто на обставину, що підлягає доведенню.

Висновки експерта, які містять фактичні відомості про боєприпаси, вид і моделі зброї, які застосовувались для вчинення злочину, можуть служити логічною основою для побудови версій про джерело отримання боєприпасів і зброї, а так само про коло осіб, що їх мають.

Визначення конкретного екземпляра зброї важливо не тільки тому, що це уточнює обставини об'єктивної сторони злочину, а й тому, що вирішення цього питання має одну з основних цілей розслідування – встановлення особи, яка вчинила злочин, хоча висновки ідентифікаційної експертизи, що визначають конкретний екземпляр зброї по кулям або гільзам, прямо не вказують на цю особу. При розслідуванні злочинів, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, встановлення винуватих здійснюється за допомогою доказів (як правило, показань свідків), які прямо викривають певну особу в скоєнні злочину, і непрямих доказів, одним з яких є факт виявлення зброї тієї ж моделі, яка застосовувалась на місці події.

Для вирішення питання про те, чи не була куля, витягнута з тіла потерпілого, або виявлена на місці події гільза стріляна зі зброї, вилученої у підозрюваного, призначається ідентифікаційна судова балістична експертиза. Негативний або позитивний висновок експерта має на увазі відсутність або наявність тотожності і для розглянутих ситуацій має різне значення. Так, якщо об'єкт злочину встановлений прямими показаннями свідків, то висновок експерта про наявність тотожності між зброєю і кулями (гільзами) підсилює їх значення. Відсутність тотожності може викликати необхідність перевірки показань свідків, проведення інших слідчих дій.

Висновок експерта про тотожність підводить слідство до пошуків і встановлення фактів, які прямо або побічно пов'язували б виявлену зброю з суб'єктом злочину.

За допомогою висновку експерта, що містить дані про наявність або відсутність тотожності, визначається належність виявленої зброї до події злочину. На основі цього робиться висновок про існування або відсутність фактів, що пов'язують зброю з суб'єктом злочину і іншими обставинами події злочину. Тому в ході досудового розслідування висновок експерта може бути засобом пошуку прямих і непрямих доказів і перевірки їх достовірності; перевірки показань підозрюваного, потерпілого, свідків та інших даних, що належать до предмету доказування; відтворення повної картини злочину, оскільки єдиний прямий доказ, будучи підставою для висновків про обставини події злочину, не завжди відображає фактичну картину діяння.

Таким чином, роль судової балістичної експертизи при розслідуванні кримінальних проваджень полягає в тому, що вона формує доказову базу на етапі досудового розслідування та надає змогу суду прийняти законне та обґрунтоване рішення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI . URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Торопов С.О. Судово-балістична експертиза на місці події. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 43. С. 115–120.

Мельник Ольга Петрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 3 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

АСПЕКТИ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З РОЗЧЛЕНУВАННЯМ ТРУПА

Вбивства, пов'язані з розчленуванням трупа, часто мають глибоко запущені психологічні корені та мотиви. Вивчення особливостей таких кримінальних правопорушень допомагає створювати ефективніші методи їх розслідування. Розчленування трупа часто є спробою приховати основне кримінальне правопорушення або ускладнити його розкриття. Тому розуміння особливостей таких кримінальних правопорушень допомагає правоохоронцям знаходити важливі докази. Кримінальні правопорушення такого типу викликають велике обурення в суспільстві. Ефективне розслідування та покарання злочинців допомагає відновлювати довіру до правоохоронної системи. Розуміння особливостей таких випадків може сприяти покращенню

методів профілактики, а також підготовці та підвищенню кваліфікації правоохоронних органів.

Для підвищення ефективності розслідування, профілактики та забезпечення соціальної безпеки, необхідним є глибоке розуміння цієї категорії кримінальних правопорушень, а саме дослідження та визначення особливостей розслідування вбивства, пов'язаного з розчленуванням трупа.

Отже, вбивство є кримінальним правопорушенням проти життя людини. Найважливішим завданням правоохоронних органів є швидке розкриття таких кримінальних правопорушень, встановлення причин та умов, що сприяють їх вчиненню. Складність розслідування вбивств зумовлена відсутністю, як правило, свідків, великою кількістю версій розслідування, характером речових доказів, інсценуванням у деяких випадках обставин події кримінального правопорушення [1, с. 6].

Мотиви вчинення такого вбивства можуть бути різними. Загальними завданнями, які ставиться перед слідчим, є встановлення: 1) особи трупа або ідентифікація частин трупа; 2) місце вчинення вбивства і місце знайдення частин трупа; 3) особи злочинця; 4) мотив і механізм вчинення вбивства; 5) свідків; 6) засобів вчинення кримінального правопорушення і знарядь, з допомогою яких труп був розчленований. Для вирішення даних завдань проводяться такі слідчі (розшукові) дії: а) огляд місця події, трупа або частин трупа за спеціальними правилами огляду невідомого трупа або частин трупа; б) встановлення і допит свідків, які знайшли труп або частини трупа, і допит осіб, які повідомили про це в поліцію; в) проведення оперативно-розшукових заходів для встановлення особи померлого, мотиву вбивства; г) якщо виявляється, що є заява про зникнення людини, то труп пред'являється для впізнання особам, які заявили про такий випадок, але тільки після того, як вони будуть допитані про ознаки того, хто зник; д) призначення судово-медичної і криміналістичної експертиз; е) проведення перевірки по обліку безвісти зниклих і обліку судимих осіб; ж) проведення оперативно-розшукових заходів по встановленню особи вбивці; з) огляд житла можливої жертви; і) в випадках знайдення частин трупа в житлі підозрюваного – огляд житла останнього; к) проведення слідчих дій по розшуку і вилученню знарядь вчинення вбивства і призначення експертиз для дослідження і перевірки відповідності поранень на трупі, пошкоджень тканин з предметним описом знарядь вчинення кримінального правопорушення. В усіх ситуаціях висувають і перевіряють версії з кожної обставини, що підлягає доказуванню [2, с. 55].

У кримінальному провадженні, пов'язаному із виявленням частини чи частин трупа, огляд місця події має своєю метою виявлення всіх частин трупа, огляд прилеглої місцевості, пакувальних матеріалів, а також засобів доставки частин трупа до місця їх виявлення. Для виявлення інших частин трупа необхідно надіслати запити до сусідніх областей, вказавши приблизно час і спосіб

розчленування. Виявлені частини трупа повинні зберігатися в моргу в період можливого виявлення інших частин. Треба зазначити, що пакувальні матеріали мусять бути не тільки ретельно оглянуті (мали місце випадки, коли на газетах були виявлені адреси причетних осіб), а й сфотографовані і залучені до справи як речові докази, що можуть бути пред'явлені для впізнання [3, с. 45].

Змоделюємо ситуацію: виявлено частину розчленованого трупа (декілька частин трупа). Типові версії, які виникають: а) вчинено вбивство з подальшим розчленуванням трупа з метою приховування вчиненого кримінального правопорушення; б) вчинено вбивство з метою канібалізму; в) вчинено некримінальну подію (наприклад, нещасний випадок на залізниці); г) вчинено садистське вбивство; ґ) вчинено сексуально-садистське вбивство [2, с. 50].

Однією з невідкладних слідчих дій при виявленні частин трупа є призначення судово-медичної експертизи, в процесі якої можуть бути поставлені і вирішені наступні питання: 1) чи є виявлене частинами тіла людини; 2) чи належать усі виявлені частини одному трупу; 3) стать, вік, зріст потерпілого, чи є ознаки (шрами, татуювання), що можуть сприяти встановленню особи; 4) причина смерті, час настання смерті, прижиттєве або посмертно було зроблено розчленування трупа; 5) яким предметом завдана смерть, яким знаряддям (припустимо) зроблено розчленування трупа, чи залишилися на кістках і хрящах трупа сліди знаряддя розчленування, що мають індивідуальні ознаки; 6) чи не має особливостей спосіб розчленування трупа, який вказує на фахові навики правопорушника; 7) чи не був потерпілий хворим, ознаки захворювання [3, с. 45].

Разом з призначенням судово-медичної експертизи мають виконуватися дії, пов'язані з ідентифікацією особи загиблого, зокрема, демонстрація фотографії по телевізору, дактилоскопіювання з метою перевірки за криміналістичними обліками попередньої судимості, заповнення карти невпізнанного трупа з метою її зіставлення з картами осіб, які зникли безвісти, пред'явлення частин тіла для впізнання особам, які заявили про зникнення їх рідних чи близьких. При встановленні особи вбитого подальші слідчі дії спрямовані на з'ясування його родинних, дружніх, інтимних зв'язків для встановлення осіб, причетних до правопорушення, і місця його вчинення [2, с. 46].

Розслідування вбивств, які супроводжуються розчленуванням трупа, вимагає не тільки юридичних, але й психологічних знань для розуміння мотивації злочинця. Оскільки розчленування трупа часто має на меті приховати сліди кримінального правопорушення, правоохоронцям необхідно використовувати комплексний підхід, включаючи криміналістичні, біологічні та хімічні методи дослідження. Міжнародний досвід може бути корисним для вдосконалення методів розслідування та обміну найкращими практиками. Ефективне розслідування таких випадків є ключовим для відновлення та підтримання довіри громади до системи правосуддя. Особливості

розслідування вбивств із розчленуванням трупа вимагають спеціальної підготовки і постійного навчання правоохоронних органів. Дослідження може вказати на потребу в розробці ефективних методів профілактики та просвітницьких програм з метою запобігання таким кримінальним правопорушенням в майбутньому.

Враховуючи серйозність та складність кримінальних правопорушень, пов'язаних із розчленуванням трупа, актуальність та необхідність їх глибокого дослідження в правовому полі є незаперечною. Таке дослідження сприяє забезпеченню ефективності розслідування, профілактики кримінальних правопорушень та зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Самодін А.В. Особливості розслідування вбивств. 2016. 38 с. URL: https://www.naiau.kiev.ua/files/kafedru/ksm/vbuvstvo.doc.

2. Чигирин О.С. Методичні основи розкриття та протидії серійним вбивствам. 2020. 124 с. URL: https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/41451.

3. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень: підруч. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2022. 271 с. URL: http://surl.li/mjexc.

Михайленко Андрій Борисович,
заступник завідувача відділу будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

УРАХУВАННЯ СТАНУ ТА ЯКОСТІ ВИКОНАНИХ БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІЗ ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГІВ І ВАРТОСТІ ВИКОНАНИХ РОБІТ

Останнім часом збільшилась кількість будівельно-технічних експертиз, пов'язаних з визначенням фактичних обсягів робіт та їх вартості, що відображені у первинній обліковій документації у будівництві (форма КБ-2в, КБ-3).

Спірним питанням є необхідність врахування стану та якості виконаних робіт при визначенні об'ємів та вартості. Також суттєвим моментом, що впливає на вартість є застосування матеріалів та конструкцій, які не відповідають проектно-кошторисній документації і, таким чином, конструктивний елемент чи будівельний об'єкт в цілому не виконує своїх функцій.

На мою думку неякісно виконані роботи при явних дефектах та пошкодженнях необхідно виключати із загальної вартості робіт, що впливає на повноту та об'єктивність досліджень з визначення фактичних обсягів виконаних робіт.

При проведенні судових будівельно-технічних експертиз з визначення обсягів та вартості виконаних робіт з врахуванням стану та якості виконаних будівельних робіт пропонується наступний алгоритм дій:

1) перевірити ефективне застосування (списання) всіх матеріальних засобів і трудових ресурсів (сертифікати якості використаних матеріалів, документи щодо випробувань та лабораторного контролю матеріалів та конструкцій, списання матеріалів, задіяння техніки та людських ресурсів за «Настановою з визначення вартості будівництва» [1]);

2) встановити факт прийняття виконаних робіт за правилами приймання будівельних, ремонтних, монтажних чи оздоблювальних робіт (акти проміжного прийняття відповідальних конструкцій, акти випробування устаткування, інженерних систем, мереж та обладнання, журнал вхідного контролю конструкцій, виробів, матеріалів та устаткування, загальний журнал робіт; спеціальний журнал з окремих видів робіт згідно з ДБН А.3.1-5:2016 [2]);

3) визначити якість виконаних робіт під час обстеження об'єкту дослідження (наприклад технічний стан за ДСТУ-Н Б 8.1.2-18:2016[3], ізоляційні та оздоблювальні роботи за ДСТУ-Н Б А.3.1-23:2013[4]);

4) підтвердити чи спростувати доцільне внесення робіт до актів КБ-2в та врахування їх при розрахунках за виконані роботи (аналіз п.1-3).

У випадках неякісного виконання робіт з явними дефектами та відступами від проекту, з недотриманням правилам приймання тих чи інших будівельних, ремонтних, монтажних чи оздоблювальних робіт, виникають ситуації в якій об'єкт в цілому або його частина повністю чи частково не виконує своїх функцій. В деяких з таких випадків і виникають спірні питання з врахування стану та якості виконаних будівельних робіт внаслідок:

1) виявлених дефектів виконаних робіт та матеріалів, встановленого обладнання, конструктивних елементів під час або після проведення будівельних робіт;

2) пошкоджень виконаних робіт, встановленого обладнання, конструктивних елементів об'єкту виконавцем робіт (підрядником), власником (замовником) або третьою стороною під час або після проведення будівельних робіт;

3) перекриття виконаних робіт подальшими (іншими) будівельними роботами за іншим договором.

Встановлення фактичного виконання будівельних робіт та визначення обсягів робіт, які перекриті новими роботами з поточного, капітального ремонтів чи реконструкції – тобто на одному ж місці проводились будівельні роботи у різний період часу за двома чи більше договорами – в повному обсязі встановити не можливо.

На вирішення причин виникнення спірних питань врахування (впливу) стану та якості виконаних будівельних робіт при проведенні

судових будівельно-технічних експертиз з визначення обсягів та вартості виконаних робіт потрібно вибрати індивідуальний підхід.

За для вирішення спірних питань врахування чи не врахування будівельних робіт за станом та якістю до фактично виконаних робіт, в більшості випадків потрібна додаткова інформація, про яку необхідно робити запит до ініціатора проведення експертизи. Такими джерелами інформації можуть слугувати наступні дані та інформація:

1) фіксація та актування дефектів замовником та виконавцем робіт;

2) відомості (пояснення, протоколи огляду, протоколи допиту свідка, фото-, відеофіксація, заява до поліції про крадіжку чи вандалізм щодо будівельних елементів чи обладнання);

3) документи про зняття будівельних елементів чи обладнання за необхідністю ремонту, повірки тощо (актами про демонтаж, документами про передачу іншій організації);

4) додаткові судові експертизи за іншим напрямком досліджень – металознавчі, хімічні, ґрунтознавчі і т.п.

Таким чином, при проведенні такого роду експертиз необхідно проводити дослідження за певним алгоритмом дій. При виникненні спірних питань встановити внаслідок чого вони виникли. Зробити запити про надання додаткових даних та інформації, які в подальшому можуть допомогти їхньому вирішенню під час дослідження.

В більшості випадків виникнення не якісно виконаних будівельних робіт мають комплекс причин та факторів. Кожне питання, що виникає стосовно якості проведених робіт є індивідуальним і потребує окремого розгляду. Надання категоричного висновку на кожне спірне питання щодо якості виконаних будівельних робіт не завжди є можливим.

Список використаних джерел

1. «Настанова з визначення вартості будівництва», затверджено наказом Міністерства розвитку громад та територій України 01.11.2021 року № 281. URL: http://online.budstandart.com.

2. ДБН А.3.1-5-2016 «Організація будівельного виробництва». Київ. Міністерство регіонального розвитку та будівництва України. 2016. URL: http://online.budstandart.com.

3. ДСТУ-Н Б 8.1.2-18:2016 «Настанова щодо обстеження будівель і споруд для визначення та оцінки їх технічного стану», Київ, ДП «УкрНДНЦ» 2017. URL: http://online.budstandart.com.

4. ДСТУ-Н Б А.3.1-23:2013 «Настанова щодо проведення робіт з улаштування ізоляційних, оздоблювальних, захисних покриттів стін, підлог і покрівель будівель і споруд» Київ. Міністерство регіонального розвитку та будівництва України. 2014. URL: http://online.budstandart.com.

Михалик Софія Іванівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 3 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Щоб краще зрозуміти природу насильства, варто розглянути, хто такі постраждалий/постраждала та кривдник/кривдниця. Не існує єдиної формули, яка б розраховувала портрет людини, яка вчиняє чи страждає від насильства, адже постраждалою від насильства на вулиці може стати будь-яка людина, що опинилася не в тому місці і не в той час. Але є певні тенденції, особливо якщо ми говоримо про насильство, яке відбувається циклічно та має хронічний характер.

Дуже важливим і криміналістично значущим чинником є характер відносин між потерпілими та кримінальними правопорушниками, їх соціально-побутові зв'язки на момент вчинення злочину. Крім того, установлено, що чим ближчий зв'язок (за ступенем споріднення, інтенсивністю розвитку, тривалістю тощо) між потерпілим та кримінальним правопорушником, тим вищою є ймовірність стати жертвою вбивства [1, с. 296].

Учені-криміналісти використовують різні критерії для класифікації потерпілих, такі як стать, вік, родинні зв'язки з суб'єктом кримінального правопорушення, зловживання наркотиками чи алкоголем тощо. Система ознак, що стосуються особи потерпілого, включає загальні демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, навички, схильності, а також зв'язки та стосунки. Важливою частиною цієї системи є дані про віктимність, тобто схильність окремих осіб ставати жертвами певних злочинів унаслідок певних обставин [2, с. 278].

Проте для криміналістичної теорії і практики важливою є не лише особистісні якості потерпілого, але й його поведінка до, під час і після вчинення кримінального правопорушення. Тому ключовим аспектом стає класифікація потерпілих за їхньою поведінкою у контексті домашнього насильства. Ця класифікація включає оцінку поведінки до події (агресивна або пасивна), під час неї (активний напад, активний захист, пасивний захист) та після вчинення правопорушення. Поведінка після здійснення вчинку може бути активним захистом прав, нестійкою позицією (зміна позиції від звернення до правоохоронних органів до примирення) або пасивністю

(незвернення до правоохоронних органів та умовчання факту насильства) [3, с. 96].

Слід зазначити, що постраждалі від домашнього насильства можуть сприймати насильство як спосіб отримання любові через страждання. Постраждалі можуть мати проблеми із встановленням меж та кордонів, їм може бути важко відстояти свої особисті простори, і вони можуть стати суб'єктом безкарних втручань. Характерними рисами таких осіб є сором і проблеми зі відчуттям власної самоцінності.

Слід також звернути увагу на таке явище, відоме як «вивчена безпорадність», яке виникає внаслідок того, що особа не знаходила захисту від насильства, вважає його неминучим і тому втрачає віру в можливість уникнення чи захисту. Це у свою чергу може призвести до того, що постраждалий використовує своє становище жертви для отримання певних вигод, таких як використання почуття провини насильника чи отримання співчуття від оточуючих [3, с. 98].

Структурний розподіл жертв домашнього насильства за статтю показує, що більшість злочинів спрямовані на членів сім'ї та близьких родичів. До цих членів сім'ї відносяться дружина (співмешканка), мати, донька, баба, теща. Чоловіки, як правило, виступають у ролі винних. Кваліфіковані вбивства є найпоширенішим видом насильства, особливо у випадку жінок. При цьому винищення спостерігається у відносинах з дружиною та співмешканкою. Також варто зауважити, що злочинці часто позитивно характеризуються, тоді як поведінка потерпілих може спричиняти криміногенні конфлікти. Реакція агресора здійснюється часто як реакція на напад або з метою випередження [4, с. 251].

У структурі потерпілих від домашнього насильства, враховуючи вікові показники, найбільше випадків зафіксовано в групі віком 30–50 років. Ця група становить більшість випадків кваліфікованих вбивств (36,8 %), умисних вбивств (41,3 %) та тяжких тілесних ушкоджень (53,6 %). Друге місце за кількістю потерпілих належить старшій віковій групі (51 рік і старші) – 29,8 %, 37,7 % і 24,1 % відповідно. Група від 14 до 29 років складає 28,1 %, 19,5 % і 21,5 % відповідно. Решта жертв є молодшого віку – 5,3 %, 1,5 % і 0,8 % відповідно [5, с. 107].

Щодо сімейного стану, більшість потерпілих від умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень були одружені або перебували у фактичному шлюбі – 68,4 % і 64,9 %. Даний показник зменшується для потерпілих від кваліфікованих вбивств – 50,9 %. Серед неодружених і розлучених відсотки становлять відповідно: 40,4 % для кваліфікованих вбивств, 27,1 % для умисних вбивств і 27,4 % для тяжких тілесних ушкоджень. Це свідчить про те, що категорія одружених потерпілих може бути більш «уразливою», оскільки їхні стосунки часто пов'язані з побутоводозвільними зв'язками, що можуть виникати внаслідок спільного вживання спиртних напоїв.

Загалом, суб'єкти насильницьких злочинів, зокрема у сім'ї, часто мають невисокий рівень освіти. Таке тенденційне становище властиве і

потерпілим від цих злочинів. В основному, потерпілі мають базову середню або повну середню освіту. Менше спостерігається домашнього насильства щодо осіб із середньою спеціальною освітою, тоді як із базовою вищою і повною вищою освітою – найменше [1, с. 297].

Разом з тим можна говорити про певну взаємодію між рівнем освіти та індивідуальною віктимністю. Здійснюючи порівняння освітнього рівня потерпілих із злочинцями, можна врахувати, що особи з низьким освітнім та культурним рівнем можуть мати тенденцію до грубості, нестриманості та частіше створювати конфліктні ситуації.

Щодо соціального стану та роду занять потерпілих, зазначено, що більшість з них є непрацюючими або безробітніми. Це може вказувати на певні економічні та соціальні виклики, які можуть збільшувати їх вразливість. Некваліфіковані або малокваліфіковані робітники також становлять значну частину потерпілих [6, с. 70].

В аспекті кримінально-правової характеристики виявлено, що більшість потерпілих (відповідно 75,6 %, 71,4 %, та 71 %) не мали раніше жодного кримінального досвіду. Інша частина потерпілих (відповідно 19,2 %, 11 %, і 12,9 %) вже притягувалася до кримінальної відповідальності [5, с. 109].

Відзначаючи, що певна частина потерпілих мала досвід негативної протиправної або злочинної діяльності до вчинення проти них протиправного посягання, слід визнати, що цей досвід суттєво вплинув на характер їх поведінки та збільшив їхню віктимність.

У підсумку характеристик особистості потерпілого від домашнього насильства, важливо враховувати, що в кожній конкретній ситуації пріоритет одного з віктимологічних чинників визначає симбіоз особистісних і поведінкових ознак потерпілого. Ця індивідуальна характеристика не лише впливає на кваліфікацію вчиненого та визначення міри покарання для винних, але й є важливою для прийняття заходів загального та індивідуального запобігання з метою зниження рівня домашнього насильства.

Список використаних джерел

1. Слухаєнко Ю.М. Криміналістична характеристика домашнього насильства. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. № 3 (91). С. 295–306.

2. Криміналістика: підручник. За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

3. Волобуєва О.О. Теоретичні основи криміналістичної класифікації домашнього насильства. *Правові новели*. 2022. № 17. С. 94–100.

4. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства: навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк та ін.; за ред. І. Гловюк, Н. Лащук, С. Романцової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.

5. Ліщук Н.О. Насильницькі дії, що вчиняються щодо жінок: причини та запобігання дис. ... к-та юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 232 с.

6. Комісарчук Р. В., Островська А. Ю. Насильство в сім'ї: криміналістична характеристика та методи боротьби. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 69–74.

Мостова Вікторія Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кощинець Маріанна Ігорівна,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

РОЛЬ І СУТНІСТЬ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ КОНТРОЛЮ

Економічна експертиза є однією з найбільш важливих експертиз на сьогоднішній день. Її роль у нашому суспільстві зростає з кожним днем, у зв'язку з зростанням конкуренції, світової глобалізації, розвитком державного впливу. Економічна експертиза не тільки виявляє факт вчинення економічного правопорушення, а й дає змогу прослідкувати процес його формування. Цей вид судової експертизи досить об'ємний, передбачає опанування методики економічного експертного дослідження, яка базується на традиційних методичних прийомах фінансового контролю та містить в собі більш вузькі, конкретні напрямки.

Економічна експертиза спрямована на дослідження матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи та підлягають дослідженню у суді за їх змістом та формою і допомагають суду досягти об'єктивності у доказуванні. Вона вивчає господарську діяльність підприємства, процесів формування фінансових показників за проведеними операціями та правильності відображення їх в обліку.

У процесі проведення економічної експертизи аналізується виробнича і фінансово-економічна діяльність підприємства різних форм власності, які понесли збитки, втрати, привласнення товарно-матеріальних цінностей тощо [1, с. 118].

Варто наголосити на тому, що поняття економічної експертизи відсутнє у нашому законодавстві, що значно ускладнює її розуміння. Цей вид експертизи трактують як один з видів судової експертизи або як послугу аудиторських фірм. Поняття економічної експертизи є більш широким та охоплює всі види економічної діяльності.

Економічна експертиза – це дослідження певних проблем, що виникають у процесі економічної діяльності суб'єкта господарювання і потребують кваліфікованих дій експерта (експертів) для досягнення визначеної мети та розв'язання конкретних завдань, пов'язаних із веденням фінансового і податкового обліку, фінансово-економічною діяльністю та фінансово-кредитними операціями, а також для відвернення суттєвих загроз і ризиків від такого суб'єкта [2].

Слід звернути увагу й на те, що згідно Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [3] економічні експертизи мають наступну класифікацію :

– експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності;

– експертиза документів про економічну діяльність підприємств і організацій;

– експертиза документів фінансово-кредитних операцій.

За допомогою економічної експертизи досліджуються первинні бухгалтерські документи, документи податкового обліку та звітності, документи фінансово-кредитних операцій, визначається відповідність проведених фінансово-господарських операцій вимогам законодавства України.

Тому, економічну експертизу можна вважати інструментом за допомогою якого відбувається протидія виникненню економічних правопорушень. За допомогою цього виду експертизи ми можемо виявити причинно-наслідковий зв'язок у минулому, поточному обліковому періоді, а також й в майбутніх подіях при наявності критичних чинників, які можуть слугувати своєрідним маркером виникнення правопорушення.

Загальновідомо, що судово-експертну діяльність в Україні у кримінальному провадженні забезпечують державні спеціалізовані установи, а також можуть залучатись й експерти, які не є працівниками державних спеціалізованих установ для проведення судових експертиз крім тих, які здійснюються виключно державними установами. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюються криміналістичні, судово-медичні та судово-психіатричні експертизи. Також варто звернути увагу на вимоги, які висуваються щодо експертів недержавних спеціалізованих установ за: вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу» [4].

Необхідність у судово-економічній експертизі виникає як під час судового розгляду цивільних справ із майнових питань, розгляду

справ про адміністративні правопорушення в галузі фінансів і підприємницької діяльності, так і при розслідуванні кримінальних справ про злочини у сфері господарської діяльності [5, с. 250, 251].

Таким чином, економічна експертиза є, безумовно, важливою формою реалізації фінансово-господарського контролю. Вона застосовується під час контрольно-фінансової діяльності водночас з іншими його чинними формами, такими як документальна ревізія, інспектування, аудит, податкова перевірка. Завдяки експертному дослідженню з'являється окремий масив судово-обліково-економічної інформації, можуть бути виявлені нові суттєві факти, обставини [6].

Отже, з викладеного вище матеріалу, можна зробити висновок, що на законодавчому рівні обов'язково потрібно закріпити як поняття економічної експертизи, так і окремі положення, які повною мірою розкривають її зміст та характер.

Список використаних джерел

1. Литвин З.Б. Економічна експертиза як функція попередження економічних злочинів. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2017. No 6 (12). С. 118–123.

2. Дерій В.А., Дема Д.І. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: Економічна експертиза діяльності підприємств. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/82.pdf.

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень наказ Міністерства Юстиції України від 08.10.98 р. № 53/5. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

5. Судово-економічна експертиза : навчальний посібник / Л. В. Дікань, В. Д. Понікаров, О. В. Кожушко. Х. : Вид ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 432 с.

6. Перевозова І.В. Номінативне поле концепту «економічна експертиза» в сучасних умовах його застосування в процесі здійснення фінансового контролю. Економіка: реалії часу. 2013. № 2. С. 150–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2013_2_22.

Назаров Володимир Ігорович,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ВІДКРИТИХ ЦИФРОВИХ ДАНИХ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах війни перед правоохоронною системою України постає питання здійснення ефективного розслідування кримінальних правопорушень з використанням сучасних технік та методів.

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) передбачено ряд слідчих (розшукових) дій, які можуть бути проведені органом досудового розслідування для отримання доказової інформації. Окреме місце серед таких слідчих (розшукових) дій посідає огляд, який проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Проте, в умовах воєнного стану, в більшості випадків, перед слідчим постає питання про відсутність можливостей безпосереднього доступу до місць вчинення кримінальних правопорушень, які територіально знаходяться на тимчасово окупованій території, з метою виявлення та фіксації слідів, знарядь, та інших відомостей про злочин, їх дослідження, а також їх подальша оцінка за критеріями належності та допустимості.

Наразі, значна кількість інформації щодо протиправної діяльності, у тому числі й щодо осіб, які перейшли на бік окупаційної влади, знайшла своє відображення у всесвітній мережі інтернет. Однак, подекуди, встановити автора відеозапису, фотознімку чи публікації виявляється вкрай важко або взагалі неможливо, що в свою чергу унеможливлює отримання такої інформації від першоджерела або може призводити якнайменше до значного затягування досудового розслідування та порушення принципу розумних строків, а найгірше – втрати такої доказової інформації. Відтак, виникає необхідність у фіксації такої інформації одразу, безпосередньо в момент її виявлення.

Для вирішення цієї проблеми, з метою забезпечення сучасних потреб правоохоронних органів та суспільства в цілому, слід звернути увагу на «Протокол Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних» (далі – «Протокол Берклі»), який опублікований Юридичною школою Центру з прав людини Каліфорнійського університету у Берклі спільно з Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини.

Таким чином, об’єднавши положення ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) «Інформаційні технології. Методи захисту. Настанови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів» та «Протоколу Берклі» під час проведення такої слідчої (розшукової) дії як огляд, можливо досягти

найкращої комбінації таких аспектів як результативність слідчої дії та дотримання принципів та засад КПК України.

Як слідчу (розшукову) дію огляд місця події можна поділити на три етапи:

– підготовка до проведення огляду (підготовчий);

– безпосереднє проведення огляду (робочий);

– фіксація ходу та результатів огляду (заключний) [3, с. 254].

З врахуванням вищевикладеного, на підготовчому етапі огляду інтернет ресурсу або інформації з відкритих джерел даних, слід визначити необхідність залучення спеціаліста, підготувати необхідні технічні та програмні засоби, визначитись із способом подальшої фіксації відомостей тощо.

Під час безпосереднього проведення огляду, першопочатково виявивши певну інформацію, слід визначитись із межами її огляду, після чого максимально детально дослідити наявні відомості.

За результатами проведеного огляду необхідно скласти протокол, в якому зафіксувати наступну інформацію:

– Цільову веб-адресу (URL);

– Вихідний код (HTML);

– Знімок екрану цільової веб-сторінки із зазначенням дати та часу;

– Вбудовані мультимедійні файли слід зібрати зі сторінки;

– Вбудовані метадані;

– Контекстуальні дані (може включати коментарі до відео чи публікації тощо);

– Дані збору (дані збирача, IP-адреса машини, віртуальна особистість, мітка часу тощо);

– Хеш-значення [2].

Для фіксації цифрової інформації також доцільно використовувати метод архівації, про що слід зробити відповідну відмітку у протоколі, який складається за результатами огляду. Необхідно зазначити сервіс, за допомогою якого здійснено архівацію, дату та час, а також URL-адресу, за якою може бути здійснено доступ до заархівованої копії веб-сторінки.

Архівація може бути здійснена як за допомогою загальнодоступних та відкритих ресурсів (програмного забезпечення), наприклад Wayback Machine, або за допомогою спеціального програмного забезпечення, створеного на замовлення та під умови відповідного органу досудового розслідування.

Таким чином, варто звернути увагу, що особливості проведення огляду відкритих цифрових даних не достатньо та не досконало визначені нормами кримінального процесуального права України, але використання «Протоколу Берклі» надає змогу максимально уніфікувати проведення таких оглядів, забезпечивши при цьому дотримання принципів належності та допустимості доказів, що має велике значення для досудового розслідування в будь-який час, а тим

паче в умовах воєнного стану. Разом з цим, використання «Протоколу Берклі» забезпечить не тільки визнання, зібраних у такий спосіб доказів, допустимим джерелом доказів у національних судах, а й у Міжнародному кримінальному суді.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Протокол Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних, ред. від 2020 року. URL: https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf.

3. Чаплинський К.О., Лускатов О.В., Пиріг І.В., Плетенець В.М.,. Чаплинська Ю.А. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Дніпро, 2017, 480 с.

Неклюдов Владлен Михайлович,
здобувач ступеня доктора філософії
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Поняття «забезпечення», виходячи із тлумачення його змісту, полягає у створенні умов діяльності, їх приведення до стану готовності з метою вирішення поставлених завдань. Саме криміналістика пропонує практикам необхідні «засоби роботи» у таких умовах. Тому можна вести мову про те, що завдяки криміналістиці відбувається забезпечення правоохоронної діяльності, і безпосередньо – з метою розслідування кримінальних правопорушень.

Враховуючи зміни, які відбуваються у правовому житті нашої держави, розвиток науково-технічного прогресу, процеси реформування діяльності правоохоронних органів згідно кращих європейських та міжнародних стандартів – питання підвищення ефективності діяльності прокурора у кримінальному провадженні є вкрай актуальними. Наявні негативні обставини, які сьогодні вимагають переосмислення та адаптації діяльності органів прокуратури до нових, екстремальних умов – а саме потреби протидіяти збройній агресії російської федерації, у зв'язку із запровадженням з 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану [1], вчиненням щодо України та її громадян воєнних злочинів.

Таким чином, криміналістичне забезпечення реалізується шляхом застосування криміналістичного інструментарію у різних формах виразу, є предметом дослідження у низці наукових праць й

практичних посібників. Відносно криміналістичного забезпечення діяльності прокурора у кримінальних провадженнях, слід підкреслити важливість висвітлення його техніко-криміналістичного, тактико-криміналістичного та методико-криміналістичного напряму реалізації [2, с. 46]. Крім того, необхідно наголосити на важливості формування комплексних криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень, із визначенням повноважень, завдань і функцій прокурора.

Окрім традиційних елементів, більшість сучасних криміналістичних методик повинні враховувати питання міжнародного співробітництва правоохоронних органів та міжнародних організацій під час розслідування. Міжнародне співробітництво є діяльністю компетентних суб'єктів, здійснюваною відповідно до вимог законодавства, що узгоджена із компетентними органами та посадовими особами іноземних держав, включає в себе отримання та надання допомоги в досудовому розслідуванні та судовому розгляді для законного та ефективного розгляду кримінальних справ і винесення правосудного рішення. Його зміст полягає в поєднанні зусиль різних державних, правоохоронних органів, міжнародних і громадських організацій, окремих громадян та їх об'єднань у виявленні, розслідуванні та попередженні кримінальних правопорушень [3]. При цьому дії залучених суб'єктів повинні бути узгоджені, й кожен учасник виконує ті завдання, які перебувають у зоні його відповідальності.

Нині особливо гостро постали завдання правового, криміналістичного забезпечення діяльності прокурора щодо розслідування вчинених в Україні воєнних злочинів як результату збройної агресії російської федерації й збирання доказової інформації криміналістичними засобами, методами, прийомами для розгляду справ у Міжнародному кримінальному суді.

Зусилля державних та правоохоронних органів України спрямовані на забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства щодо вчинених на території України міжнародних злочинів. Так, ще у вересні 2015 року Україна передала до Міжнародного кримінального суду заяву, якою визнала юрисдикцію Суду стосовно всіх злочинів (це у першу чергу злочини проти людяності і воєнні злочини), скоєних на території України з початку військової агресії російської федерації проти нашої держави. Заява має безстроковий характер [4, с. 10]. Генеральна прокуратура України підготувала процесуальні документи (протоколи процесуальних дій, висновки експертів), які підтверджують вчинення бойовиками на Донбасі і посадовими особами Російської Федерації злочинів проти людяності і воєнних злочинів. Вони повинні стати доказовою базою у Міжнародному кримінальному суді [5]. Оцінюється стан розслідування та судового розгляду кримінальних справ щодо даних злочинів, провадження у яких здійснювалося правоохоронними

органами України [6, с. 10, 11], що буде предметом розгляду Міжнародного кримінального суду.

Після 24 лютого 2022 року співробітництво між Офісом Генерального прокурора та прокурором Міжнародного кримінального суду набуло нових завдань та форм реалізації. Здійснюються заходи щодо проведення спільних процесуальних дій та збирання доказів вчинених злочинів військової агресії російської федерації [7]. Така діяльність відбувається у різних регіонах України. Зокрема, прокурори Чернігівської обласної прокуратури спільно зі спеціалістами Жандармерії Франції провели слідчі дії на пошкоджених та знищених російськими окупантами об'єктах в місті Чернігові. У складі іноземної групи працювали вибухотехніки, трасологи, балісти та судово-медичний експерт [8]. Численні приклади взаємодії можна продовжувати. Нині в Україні працює спеціально створена Міжнародним кримінальним судом група у складі слідчих, експертів, інших спеціалістів, які здійснюють збирання доказів для проведення розслідування вчинених воєнних злочинів в Україні [9]. Відповідно, за сучасних умов постають нові завдання перед криміналістичним забезпеченням діяльності прокурора у кримінальному провадженні – відповідності застосовуваних засобів, методів і прийомів діяльності кращим європейським та міжнародним стандартам. Важливо, щоб за таких умов криміналістичне забезпечення відповідало вимогам інноваційного розвитку науки та практики.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397.
2. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення кримінального провадження: рівні, напрями та форми реалізації. *Криміналістика і судова експертиза.* 2020. Вип. 65. С. 40–51.
3. Drozd V., Chornous Yu., Havryliuk L. Cooperation in countering corruption as a condition for national security: international legal framework. In *Proceedings of the International Conference on Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research* (Paris, 27 august 2021). Paris, P. 160–165.
4. Посібник зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду. Київ: Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, 2019. 43 с.
5. Правозахисники закликають створити єдиний центр для збору доказів про воєнні злочини і злочини проти людяності. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/26988764.html.
6. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування та розгляду Міжнародним кримінальним судом справ про міжнародні злочини. *Римський статут Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементації до національного законодавства України:* матеріали дискус. панелі IV Харківського Міжнародного юридичного форуму. Харків: Право, 2021. С. 164–169.

7. Генеральний прокурор Ірина Венедіктова та прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан оглянули місця воєнних злочинів РФ у Харкові. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/geprokuror-irina-verediktova-ta-prokuror-mks-karim-xan-oglyanuli-miscya-vojennix-zlociniv-rf-u-xarkovi.

8. Французькі експерти допомагають прокурорам фіксувати воєнні злочини на Чернігівщині. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/na-cernigivshhini-fiksuvati-vojenni-zlocini-prokuroram-dopomagayut-francuzki-eksperti.

9. Генпрокурор Ірина Венедіктова зустрілася з прокурором МКС Карімом А. А. Ханом. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/geprokuror-irina-verediktova-ta-prokuror-mks-karim-xan-oglyanuli-miscya-vojennix-zlociniv-rf-u-xarkovi.

Озірна Єлизавета Ігорівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кощинець Маріанна Ігорівна,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В УКРАЇНІ ТА ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ

Законодавством України судова експертиза визначається як дослідження досвідченим фахівцем-вченим, експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду. Правовою основою призначення та проведення судових експертиз є Закон України «Про судову експертизу», Кримінальний процесуальний кодекс, Цивільний процесуальний та Господарський процесуальний призначаються у тих випадках, коли в процесі судового провадження за цими справами для вирішення певних питань необхідні спеціальні знання.

Відповідно до пункту 1.2.3. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, одним з видів експертизи є економічна експертиза, яка в свою чергу буває:

– бухгалтерського та податкового обліку;

– фінансово-господарської діяльності;

– фінансово-кредитних операцій [1].

Також керуючись положеннями українського законодавства, даний вид експертизи призначається саме в тих випадках, коли

необхідне застосування спеціальних економічних та бухгалтерських знань задля вирішення відповідних питань.

Проведення кожного виду експертизи має на меті отримання висновку експерта, в якому будуть зазначені лише відповіді на ті питання, які були поставлені на початку. Тобто, експерт досліджує лише ті бухгалтерські (фінансові) операції, які стосуються справи та цікавлять сторону, яка призначила проведення експертизи.

Предметом судово-економічної експертизи є відображені в документах господарські (фінансові) операції, що є об'єктами дослідження, відображають стан і результати економічної діяльності суб'єктів економічних відносин та визначається завданнями, поставленими перед нею, змістом питань, які вона вирішує у правоохоронній і судовій діяльності [2].

Задля ефективного використання принципу невідворотності покарання, необхідно зібрати належні докази вчинення особою того чи іншого правопорушення. Одним з видів реалізації цього принципу є призначення та проведення експертизи. Необхідністю проведення судово-економічної експертизи є використання спеціальних знань, якими в даному випадку володіє експерт.

Підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи у випадках, передбачених законом, в якому обов'язково зазначаються її реквізити, номер справи або кримінального провадження або посилання на статтю закону, якою передбачено надання висновку експерта, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, що підлягають дослідженню. В інших випадках проводиться експертне дослідження, підставою для якого є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються [1].

В більш галузевому аспекті, підставою для проведення судової економічної експертизи насамперед є :

– необхідність дослідження питань, які вимагають використання спеціальних знань експерта.

– неправильне та неповне проведення документальної ревізії, підтверджене матеріалами кримінального провадження і висновками повторних ревізій.

– наявність обґрунтованого клопотання підозрюваного про призначення судово-економічної експертизи.

– висновки експертів вказують на необхідність проведення експертизи [3].

Економічну експертизу необхідно застосовувати не лише для розслідування економічних злочинів, але й як превентивний захід.

Необхідно зазначити, що судово-економічні експертизи використовуються не лише в кримінальних провадженнях, але й для вирішення питань цивільного чи адміністративного судочинства. Законодавством не визначено коло питань, які вирішуються при проведення експертизи, що дає змогу в кожному окремому випадку досліджувати лише необхідні питання.

Через стрімкий зріст міжнародної співпраці, збільшується і кількість міжнародних злочинів, тому дуже важливо, аби в кожній країні були доступні міжнародні методи досліджень. Саме тому Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (далі КНДІСЕ) активно долучається до міжнародної співпраці та з 2017 року КНДІСЕ став членом Європейської мережі судово-експертних установ (European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI)). ENFSI – одна з найбільш значущих в світі об`єднаних організацій судово-експертних установ. У цю мережу входять всі провідні європейські експертні установи. На сьогодні у Європейську мережу судово-експертних установ входить 72 лабораторії судової експертизи зі 39 європейських країн. Завдання ENFSI складається у просуванні співробітництва у галузі криміналістики судово-експертних установ країн Європи, в поширенні знань і досвіду та в укладанні угод між організаціями. ENFSI складається з 17 робочих груп за типами експертиз і 2 виконавчими комітетами, які займаються розвитком та гармонізацією міжнародного співробітництва в своїй сфері. Постійні контакти експертів КНДІСЕ в рамках роботи робочих груп ENFSI дозволяють отримувати актуальну інформацію про нові досягнення в експертній галузі, обмінюватися досвідом з колегами та привносити кращі досягнення в практику роботи КНДІСЕ [4].

Але, на жаль, ще не створено робочої групи судово-економічної експертизи. Хоча вже можна проаналізувати проведення судово-економічних експертиз в інших країнах, адже для розвитку та успішного використання спеціальних економічних знань важливі взаємопов’язані глобальні знання, що є великою проблемою у формалізації та моделюванні цих спеціальних економічних знань.

Політика євроінтеграції позитивно впливає на розвиток як загалом судової експертизи, так і судової економічної експертизи. При становленні і розслідуванні кримінальних правопорушень, дотримання меж компетенції спеціальних економічних знань і повноважень судового експерта-економіста під час вирішення поставлених завдань, оцінки висновку експерта-економіста як одного із доказів в рамках кримінального провадження відіграє євроінтеграція і тісна співпраця. Тому, важливо продовжувати розвиток та співпрацю у сфері судової економічної експертизи та впроваджувати вже існуючі стандарти в інших країнах.

Список використаних джерел

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0#w1_1.
2. Економічна експертиза. Науково-дослідна лабораторія судових експертиз. URL: https://ndlse.com.ua/ekonomichna-ekspertyza.html.
3. Економічна експертиза: теорія, методологія та організація: моногр. за заг.ред.докт.екон.наук.проф. Михайла Лучка. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 308 с.
4. Міжнародна діяльність. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL: https://kndise.gov.ua/mizhnarodna-diyalnist/.

Олексин Христина Любомирівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 3 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТІЛ ЗАГИБЛИХ ОСІБ З ВИКОРИСТАННЯМ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОВЕДЕННЯ ДНК-ЕКСПЕРТИЗИ

В умовах воєнного стану в Україні постає питання протидії державі-агресору, захисту прав громадян та поновлення порушених прав, відшкодування завданої шкоди населенню у зв’язку з активними бойовими діями і можливість встановлення тіл загиблих осіб з числа цивільних осіб чи військовослужбовців, життя яких забрала збройна агресія рф. В сучасній війні з використанням новітньої зброї, яка здатна наносити масштабні удари по різних об’єктах, державою-ворогом завдається значна шкода. У результаті ударів артилерією, авіацією і різного виду зброї, тіла загиблих в більшості випадків є понівеченими до не можливості впізнати або ж спалені дотла. Таким результатом військових варварських дій є десятки а то і сотні невпізнаних тіл або ж їх фрагментів, які необхідно ідентифікувати.

З досить великою кількістю загиблих і зниклих безвісти України стикається вперше за роки своєї Незалежності. Історичний період з 2014-2023 став для нашої держави великим випробовуванням у різних галузях діяльності. Вище згадані факти воєнних злочинів, призводять до збільшення кількості судово-медичних експертиз з метою встановлення

загиблих осіб. Зокрема і для розроблення нових науково-методичних підходів до вирішення проблеми ідентифікації та виокремлення деяких особливостей проведення ДНК експертизи в зонах масового ураження. В науково-дослідницькій літературі можна побачити чи не мало думок авторів стосовно проведення судово-медичної експертизи та встановлення ДНК осіб. На сьогодні є відомим власний досвід стосовно організації роботи судово-медичних експертів, експертів криміналістів системи органів внутрішніх справ на місцях масової загибелі людей або ж масового їх захоронення [1, с. 74–75].

Здебільшого під час проведення експертиз по встановленні та ідентифікації загиблих осіб проводяться заходи оптимізації з використанням ДНК аналізу за одонтологічним статусом, за спаленими кістковими залишками, за дерматологічними параметрами долонь та інші. До того ж слід звернути увагу, що під час збирання доказів та вилучення біологічних частинок тіл, використовуються спеціальні методи і засоби їх подальшого дослідження та комплексні підходи до їх вивчення.

Великий обсяг роботи і значні ушкодження тканин і органів трупів, перешкоджають їх впізнанню цим самим роблячи ідентифікацію в результаті надзвичайних подій досить складним процесом для експертів в галузі криміналістики і медичної експертизи. За останній час, можливості ідентифікації особи значно удосконалились з появою новітніх технологій, що пов’язані з аналізом ДНК, які у свою чергу мають можливість з високою мірою достовірності встановити тотожність родинних зав’язків або ж виключити їх. Свій відлік ДНК-ідентифікація в Україні веде з 1985 року, в той час коли в зарубіжних країнах ще з давніх часів такий метод встановлення осіб широко використовувався правоохоронними органами з метою розкриття злочинів. Так, у 2013 році ДНК-дослідженню слідів, вилучених з місця події було розкрито убивство Патрісії Брід 1981 року, убивство Крістала Бесланoвича 1995 року, убивство Анни Палмер 1998 року, згвалтування й убивство Сари Лінн Вінески 2005 року [2].

На місці вчинення таких злочинів, правоохоронними органами вилучалися ДНК-зразки слідів, які в подальшому поміщалися до федеративної бази даних, що в подальшому використовувалися для встановлення тотожності з ДНК-зразками затриманих осіб. Як не дивно такі зразки інколи збігалися цим самим даючи можливість розкрити злочин до кінця. До прикладу правоохоронними органами Іспанії майже через 20 років завдяки дослідженню ДНК-зразків (клітин), вилучених з листів, які надходили від терористів, котрі в 1997 році викрили засновника лікарського групи Quiron Публіо Кордону, вдалося встановити завдяки такому методу одну із виконавців злочину на ім’я Марія Гомес [3].

Сліди її слини, які містили ДНК, були вилучені з поверхні поштових конвертів. Тож аналізуючи зарубіжний досвід у сфері використання ДНК-експертизи можна сказати, що такий метод

дослідження слідів є досить ефективним в його практичному використанні. Так в науковому відношенні і практичному застосуванні молекулярний аналіз більш розроблений для ідентифікації осіб. Однак, станом на сьогодні під час збройних конфліктів та катастроф при ідентифікації невпізнаних трупі необхідно застосовувати комплексний підхід. В першу чергу це зумовлено тим, при особливих обставинах експерти криміналісти повинні звертати увагу на сам стан тіла, можливість встановити особу іншими способами, можливість вилучення біологічних частинок які ще залишились на місці події та наявність індивідуальних ознак на тілі. Під час експертного дослідження трупів важливим є його ідентифікацією. Ідентифікація особи – це встановлення особи конкретної людини за сукупністю всіх властивостей, що відрізняють його від інших людей [4].

На думку О. В. Филипчука – кожне ідентифікаційне дослідження необхідно розпочинати з визначення загальних ознак і тільки потім переходити до індивідуальних. Таке попереднє встановлення групових ознак дозволяє виключити тотожність та надає можливість обмежити коло об'єктів, які підлягають порівняльному дослідженню [4, с. 640].

Зокрема, в практиці є відомі випадки, коли встановити особу загиблого вдалося за допомогою використання і дослідження загальних ознак, а також слідів перенесеного захворювання. За для ідентифікації особи та невпізнаних трупів у зв'язку з їх поневіченням або ж спаленням, практиками застосовуються такі способи: 1) фіксація особливостей та індивідуальних прикмет обличчя; 2)дактилоскопічне дослідження папілярних візерунків; 3) анатомічні особливості людини (перенесені травми, вроджені вади скелетної будови); 4) дослідження особливих прикмет людини, в тому ж числі такі, що були набуті за життя (рубці, шрами, вроджені плями, деформації); 5) дослідження будови вушної мушлі, яка за своєю будовою й індивідуальністю прирівнюється до папілярних візерунків; 6) дослідженні різних предметів (одяг, документи, прикраси).

Так під час трагічних обставин загибелі людей, що супроводжуються руйнуванням багатьох біологічних ознак, які можна ідентифікувати та встановити особу, особливого значення в таких випадках набуває ідентифікація по кістках та зубам. Такі біологічні фрагменти залишаються найбільш стійкими до факторів навколишнього середовища. Їм притаманна велика кількість індивідуальних ознак, що мають велике значення в їх дослідженні. Як стверджують не мало практиків в галузі судової експертизи, навіть через багато років після біологічної смерті людини, її можна ідентифікувати на підставі аналізу її кісток та зубів.

Підсумовуючи вище викладене, варто звернути увагу, що причиною комплексного підходу до ідентифікації невпізнаних трупів, особливо в зоні ведення бойових дій є факт того, що не завжди є доступ до спеціальних приладів, які встановлюють ДНК-людини. Не

виключенням є те, що ближчим часом може бути законодавчо-обмежений доступ до можливості ідентифікувати осіб за допомогою ДНК-експертизи, оскільки в деяких країнах світу вже постає питання стосовно таємниці ДНК, як приватного і чогось особистого. Крім того для правоохоронних органів така експертиза на практиці слугує ефективним методом для розкриття злочинів і злочинної діяльності певних угрупувань. Завдяки новітнім технологіям під час такої експертизи можна встановити особливості людини, її сім'ї, близьких родичів, індивідуальні особливості та прикмети.

Список використаних джерел

1. Mishalov VD, Gerasimenko OI, Voichenko the organization of forensic medical measures in the conditions of emergency situations with mass casualties in Ukraine. Collection of scientific works of the National Academy of Medical Sciences named after P. L. Shupyk. 2009; 16(3):74–80.

2. Forensics Colleges. 10 cold cases solved. URL: https://www.forensicscolleges.com/blog/resources/10-cold-cases-solved/. 91 El Pais.

3. Advances in DNA analysis help Spanish police solve old crimes. URL: https://elpais.com/elpais/2018/09/05/inenglish/1536154571_244298.html.

4. Filipchuk OV, Gurov OM, authors. Sudovo-medichna expertiza [Forensic and medical forensics]. Kharkiv: Disa plus; 2013. 640 p.

Осадча Карина Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ У СФЕРІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Суспільна потреба в результатах розслідування кримінальних правопорушень стала особливо високою після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Стала розповсюджена нова категорія кримінальних правопорушень, розслідування яких забезпечується не лише в інтересах суспільних внутрішньодержавних відносин, а й з метою накопичення свідчень про здійснювані росією протиправні дії – воєнні злочини та кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Діяльність експертних установ України є однією із ключових в процесі розслідування вказаних категорій злочинів, а також у процесі ідентифікації невпізнаних трупів на місцях масових поховань, зонах ураження ракетних ударів, у зоні активних бойових дій тощо. Вона повинна відповідати як національним принципам, так міжнародним правовим та професійним стандартам, адже висновки, надані вітчизняними експертами мусять бути визнаними міжнародними правоохоронними та експертними установами.

Експертна служба МВС України є системою спеціалізованих державних установ судової експертизи, яка налічує понад 3 тисячі судових експертів, які щорічно виконують більш ніж 200 тисяч експертиз та досліджень за понад 50 напрямами. Діяльність Експертної служби МВС України спрямовується та координується Міністерством внутрішніх справ України, яке в свою чергу здійснює судово-експертне забезпечення діяльності правоохоронних органів (МВС України, Національної поліції України тощо).

Зміст судово-експертної діяльності полягає в судово-експертному забезпеченні досудового розслідування та судового розгляду, проведення судових експертиз за різноманітними напрямками, всебічного забезпечення функціонування криміналістичних обліків (центральні, регіональні, місцеві тощо) та інформаційно-пошукових систем, а також здійснення у межах своїх повноважень міжнародного співробітництва, що в свою чергу сприяє подальшому удосконаленню науково-методичної бази [1].

У розділі IV Закону України «Про судову експертизу» 1994 року в окремих нормах серед напрямків роботи судових експертів виокремлюється здійснення міжнародного співробітництва, що визначається як проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз, міжнародне наукове співробітництво, що, на нашу думку, потребує доповнення, адже не враховує всі реалії та потреби здійснення вказаної діяльності [2].

Міжнародне співробітництво є важливим завданням судово-експертної діяльності у її загальному значенні та стосується діяльності всіх компетентних суб'єктів при проведенні судової експертизи.

Експертна служба МВС України є самостійним суб'єктом міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності, оскільки має достатньо розвинену правову базу та відповідний науково-методичний рівень в поєднанні з практичним досвідом., що в свою чергу дає можливість співпрацювати на міжнародній арені з експертними установами інших держав та міжнародними експертними організаціями.

Важливе значення для забезпечення міжнародного співробітництва має набуття у 2002 р. Експертною службою МВС України, а саме ДНДЕКЦ МВС України, членства в Європейській

мережі судово-експертних установ (ENFSI), що об'єднує 73 провідні судово-експертні установи із 39 країн Європи.

Членство в ENFSI Експертної служби МВС України (ДНДЕКЦ МВС України) має важливе значення, оскільки забезпечує визнання висновків українських судових експертів джерелом доказів під час досудового розслідування, судового розгляду в іноземних державах, міжнародними судовими установами; гарантує належний контроль за дотриманням якості проведення судових експертиз відповідно до міжнародних та полягає у використанні єдиних експертних методик, що відповідають міжнародним стандартам; сприяє підвищенню ефективності результатів судово-експертної діяльності за взаємодії із світовими та європейськими судово-експертними установами; забезпечує здійснення постійного моніторингу новітніх розробок з метою підвищення ефективності судово-експертної діяльності Експертної служби МВС України [3, с. 839].

Окрім того, впродовж 2021 року у межах реалізації робочої домовленості між Міністерством внутрішніх справ України та Агентством Європейського Союзу з підготовки співробітників правоохоронних органів згідно з програмою обміну працівників CEPOL EXCHANGE було організовано співпрацю Експертної служби МВСУкраїни з міжнародними партнерами країн Грузії, Португалії, Туреччини з метою перейняття та обміну передового досвіду.

Таким чином, на сьогодні Експертна служба МВС України як самостійний суб'єкт судово-експертної діяльності здійснює взаємодію з міжнародними судово-експертними установами, серед яких: Міжнародна асоціація судових, Міжнародна асоціація з ідентифікації, Асоціація експертів з вогнепальної зброї та слідів інструментів, Дактилоскопічне товариство, Міжнародне товариство судової генетики тощо.

Прогресивними та перспективними напрямами міжнародного співробітництва Експертної служби МВС України є проведення судової експертизи у порядку міжнародної правової допомоги, за умови створення спільних слідчих груп та залучення фахівців іноземних держав задля спільного проведення судових експертиз, а також вирішення інших завдань судово-експертної діяльності щодо її наукового, методичного та інформаційного забезпечення тощо.

Проведення судових експертиз як одна з форм міжнародної правової допомоги може полягати і у залучені спеціалістів іноземних держав з метою проведення спільних експертних досліджень та виконання інших колективних завдань, а також і у разі зворотного зв'язку, коли відбувається вже залучення українських фахівців для вирішення подібних завдань.

Важливим результатом міжнародної взаємодії є визнання міжнародними судовими установами висновку експерта, отриманого у порядку міжнародного співробітництва, за умови дотримання процесуальних вимог, а також загальновизнаних міжнародних

стандартів судово-експертної діяльності, як належного джерела доказів під час досудового розслідування та судового розгляду в іноземній державі [4].

Окрім того, в межах міжнародного співробітництва Експертна служба МВС здійснює стійку комунікацією з організацією Інтерпол. За зверненням Укрбюро Інтерполу Експертна служба МВС України належним чином виконує покладені на неї завдання відповідно до законодавчих приписів, що в першу чергу стосується проведення криміналістичних або інші видів досліджень, для яких необхідним є використання спеціальних знань. Зокрема, така потреба виникає, у випадках коли існує необхідність ідентифікувати осіб, які знаходяться у розшуку, викрадені автотранспортні засоби та інші матеріальні цінності, які мають культурне або історичне значення, а також вирішення питань пов'язаних з дослідженням сфальсифікованих документів та грошових знаків.

Таким чином, вдосконалення правового регулювання судово-експертної діяльності, розширення кола вирішуваних експертних завдань, розробки експертних методів відповідно до міжнародних стандартів дають змогу втілювати кращий європейський та світовий досвід, тим самим стимулюючи процес євроінтеграції України в усіх сферах життєдіяльності держави. Успіх вирішення цих завдань залежить від створення незалежної міжнародної співпраці криміналістичних установ та працівників Експертної служби МВС України, що є одним із провідних напрямків її діяльності у період активної глобалізації та інтеграції до європейського суспільства.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про Експертну службу МВС України: Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1343. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/z1390-15.

2. Про судово-експертну діяльність. Проєкт закону (текст) від 04.11.2021 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154.

3. Лопата О.А. Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI): перспективний напрям взаємодії. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності : тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 берез. 2017 р). Хмельницький, 2017. С. 837–841.

4. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993, ратифікована Законом України від 10.11.1994. *Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах*. Багатосторонні договори. К., 2006. С. 463–497.

5. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розсліду ванні злочинів, затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України,

Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 № 3/1/2/5/2/2 URL : http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806.

Пазюк Євген Сергійович,
здобувач ступеня доктора філософії
Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИКА ЗАХИСНИКА В СИСТЕМІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ

Реформування національного законодавства шляхом впровадження міжнародних стандартів є важливим кроком у зміцненні гарантій дотримання прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального судочинства. Серед таких позитивних зрушень слід виділити розвиток інституту змагальності сторін та її поширення на досудову стадію кримінального процесу.

Ефективність проведення досудового розслідування забезпечується правильним застосуванням положень криміналістичної тактики.

Криміналістична тактика є системою наукових положень та розроблених на їх основі рекомендацій щодо організації та планування досудового і судового слідства, визначення лінії поведінки осіб, які здійснюють розслідування, прийомів проведення слідчих та судових дій, спрямованих на збирання й дослідження доказів із метою розкриття, розслідування, попередження злочинів, установлення істини у справі [1].

В той же час, процесуальне закріплення засад змагальності сторін не відобразилося на криміналістичній тактиці, адже, за аналізу наведених у науковій літературі визначень поняття вбачається, що криміналістичні рекомендації та тактичні прийоми розроблені для застосування саме органом досудового розслідування з метою його ефективності та притягнення винних осіб до відповідальності.

Однак, виходячи із завдань кримінального процесу, окрім притягнення винних до відповідальності в міру своєї вини, передбачено завдання, щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Реалізація цих процесуальних завдань досягається, зокрема, шляхом забезпечення змагальності сторін. В той же час, забезпечення такої змагальності має забезпечуватись не лише декларативно, але і практично, в тому числі, шляхом застосуванням тактики захисника.

Якщо слідчий, прокурор, суддя мають відповідну підготовку з криміналістичної тактики, то адвокат-захисник не завжди може застосовувати криміналістичні рекомендації в незмінному вигляді в силу специфіки його діяльності. Тому на сьогодні особливої уваги

заслуговує детальна розробка тактики захисної діяльності на всіх стадіях кримінального процесу. Виокремлювати її з науки криміналістики немає потреби, оскільки багато положень криміналістичної тактики застосовуються в захисній діяльності адвоката-захисника майже без змін. Варто виділити тільки окремий напрямок криміналістики – тактику захисту, яка би враховувала саме ті розроблені тактичні положення, які використовуються лише адвокатом-захисником, а також трансформувала тактичні прийоми слідчого для захисної діяльності [6, с. 109].

Позиція щодо необхідності виділення тактики захисника неодноразово висловлювалась у наукових колах. Зокрема, О.В. Остроглядта Я.О. Береський зазначають, що тактика захисту – це система розроблюваних на основі сучасних досягнень науки кримінального процесу та криміналістики, а також загальнонаукових положень і адвокатської практики тактичних прийомів діяльності захисника, рекомендацій з їхнього застосування, а також планування їхнього застосування у ході конкретної захисної ситуації з метою доведення обставин, що виправдовують чи пом'якшують вину підзахисного, забезпечують його права і свободи у всіх стадіях кримінального процесу [2, с. 134].

М.А. Погорецький та Д.Б. Сергєєва визначають тактику захисника як спосіб його практичної діяльності, що являє собою сукупність тактичних прийомів, вироблених криміналістичною наукою, які використовуються ним для здійснення тактичного впливу на психіку об'єкта такого впливу, спрямованого на подолання протидії, що чиниться цим об'єктом (прямої, прихованої, потенційної, уявної та ін.), або на спонукання цього об'єкту до вчинення певних дій в інтересах захисту (за відсутності явної протидії), з метою досягнення захисником поставленої мети для реалізації функції захисту [4, с. 117].

На думку Я.О. Іваницького, тактика захисту – це підсистема криміналістичної тактики, що включає сукупність теоретичних наукових положень та розроблюваних на їхній основі практичних рекомендацій щодо організації та планування суб'єктами сторони захисту (окрім законних представників) вчинюваних ними окремих діянь у рамках кримінального провадження, спрямованих на досягнення бажаного результату [3, с. 107].

Тактика захисту має риси, що відображають у ній те загальне, що властиве криміналістичній тактиці взагалі, незалежно від її видів. Єдність тактики захисту з іншими видами криміналістичної тактики проявляється в тому, що: тактика захисту, зрештою, як і будь-який вид тактики, направлена на розв'язання загальних завдань кримінального процесу; тактика захисту – це спосіб досягнення мети, спосіб дії в конкретних умовах; у тактиці захисту використовуються єдині за своєю природою тактичні прийоми, вироблені в криміналістичній тактиці; у всіх видах криміналістичної тактики єдина сфера застосування –

кримінальне судочинство, що впливає на їхню форму і зміст; в основі тактики захисту – єдина криміналістична методологія [6, с. 111].

Отже, підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що тактика захисту є підсистемою криміналістичної тактики та являє собою розроблені на основі наукових положень криміналістичної тактики та апробовані практичною адвокатською діяльністю засоби, спрямовані на забезпечення найбільш оптимального варіанту правової позиції захисту і його реалізації в конкретних умовах, найбільш ефективні способи здійснення адвокатом дій із захисту прав і законних інтересів громадян. Такі засоби полягають у допустимому та раціональному поданні, дослідженні і використанні захисником доказової інформації, що забезпечує права та інтереси підзахисного в умовах протидії зі сторони обвинувачення та реалізовуються у принципі змагальності сторін.

Список використаних джерел

1. Волобуєв А.Ф. Криміналістика : навчальний посібник. К., 2011. 504 с.

2. Острогляд О.В., Береський Я.О. Окремі теоретичні аспекти розуміння тактики захисту в кримінальному процесі України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2012. № 5. С. 129–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2012_5_23.

3. Іваницький Я.О. Про поняття тактики професійного захисту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 48. Том 2. 2018. С. 103–107.

4. Погорецький М.А. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 113–123. URL : http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2016_ Sergeeva.pdf.

5. Аністратенко Ю. І., Грицюк І. В. Стратегія та тактика захисту у кримінальному провадженні адвоката. *Юридична наука*. № 9(111)/2020. С. 107–118. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-111-9.13.

***Панасюк Вікторія Вікторівна*,**
ад'юнкт 2-го курсу Національної академії внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ПРАВОПОРУШНИКА Й ПОТЕРПІЛОГО ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО ЩОДО ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Домашнє насильство є глобальною проблемою, яка наявна в усіх культурах і громадах. Злочинці або постраждалі від домашнього насильства можуть бути представниками різних верств суспільства, належати до різних вікових, етнічних груп, мати різний рівень доходів або освіти. Жертви домашнього насильства можуть відчувати різні види насильства, включаючи психофізичне насильство та контроль за

насильством. На види домашнього насильства, з якими стикаються жертви, зазвичай, впливають період спільного проживання в шлюбі [1, с. 76], період спільного проживання без укладання шлюбу, період спільного проживання, що обумовлений іншими родинними зв'язками (батьківство, сестринські та братерські відносини, тощо), а також рівень освіти та матеріального забезпечення.

Непоодинокі випадки, коли потерпілими від домашнього насильства дедалі частіше стають батьки агресорів, особи похилого віку. У таких випадках правопорушники користуються безпорадністю та слабкістю осіб похилого віку, що проявляється не лише у психологічному насильстві, а й у застосуванні фізичної переваги, що використовується для «ув'язнення» останніх у закритих помешканнях і катуванні [2, с. 84].

Така ситуація викликає суспільний резонанс у суспільстві, тому в Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року [3] до окремої групи підвищеного ризику потрапляння в ситуацію домашнього насильства серед осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, жінок із сільської місцевості, віднесені і особи похилого віку.

Особа похилого віку, відносно якої вчиняється домашнє насильство, може бути досить унікальна, має певні поведінкові особливості та сукупність індивідуальних якостей. Однак деякі загальні психологічні аспекти можуть стати характерними:

– вразливість (багато осіб похилого віку стають вразливими через фізичні обмеження, проблеми зі здоров'ям, зменшення соціального контакту та залежність від інших для допомоги);

– страх та незахищеність (вони можуть відчувати страх перед насильником і нездатність захистити себе через свій вік та фізичну слабкість);

– прихованість (деякі жертви можуть намагатися залишити своє страждання прихованим та зберігати спокій перед іншими, щоб уникнути конфліктів);

– залежність (жертви можуть бути фізично, фінансово або емоційно залежними від насильника, що робить їх більш вразливими);

– страх звертатися за допомогою (зі страху перед подальшим насильством або репресіями багато жертв можуть боятися звертатися за допомогою до відповідних органів або служб підтримки).

Ці психологічні аспекти можуть розширюватися для осіб похилого віку, які стають жертвами домашнього насильства. Під час проведення досудового розслідування необхідно враховувати їх, також важливо надавати таким особам підтримку, слухати їх та допомагати знаходити шляхи виходу з цієї ситуації.

Стосовно особи правопорушника у кримінальному провадженні по фактам домашнього насильства І.А. Ботнаренко зазначала, що особу злочинця, яка вдається до насильства в сім'ї, слід розуміти як

особу, що вчиняє умисні насильницькі дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру відносно члена (членів) своєї сім'ї [4, с. 86].

Задля повного та об'єктивного розслідування обов'язковим є вивчення та аналіз особистісних характеристик особи-кривдника, що вчиняє домашнє насильство, а саме таких трьох груп ознак (властивостей, якостей):

1) соціально-демографічні (стать, вік, соціальне становище, рівень освіти, сімейний стан, рід занять тощо);

2) кримінально-правові (зміст і мотивація, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, тривалість та інтенсивність злочинної діяльності, наявність чи відсутність судимості тощо);

3) соціально-психологічні властивості та якості осіб, які вчинили злочин (світогляд, інтереси та життєві установки) [5, с. 97].

Особа, яка вчиняє домашнє насильство щодо осіб похилого віку, може мати різні психолого-криміналістичні характеристики і мотиви для своїх дій. Ці мотиви обумовленні, в певній мірі, рівнем родинних зв'язків. Вони можуть бути родичами, опікунами, співмешканцями або іншими особами, які перебувають у безпосередньому контакті зі старшими людьми.

Посилення мотивації вчинення протиправних дій обумовлене ще й вживанням правопорушником алкоголю або наркотичних засобів. Також надмірна кількість вільного часу, відсутність зайнятості, небажання до суспільно-корисної праці та самовдосконалення, тільки сприяє вчиненню домашнього насильства.

За результатами вивчення матеріалів судових проваджень 73 % особи-кривдники чинили психологічний тиск, бажають контролювати, змушуючи залежати від них фінансово, фізично та емоційно.

Вчинення домашнього насильства, з одного боку, пов'язане з об'єктивними соціальними явищами, які негативно впливають на формування особи і проявляються в егоїстичних, антисуспільних поглядах і звичках, що лежать в основі кримінальної поведінки, а з іншого боку – з обставинами, що сприяють реалізації таких поглядів і звичок у конкретному злочині. Тому, визначивши характеристики як особи, яка може страждати від домашнього насильства, так і особи-кривдника відіграє значну роль для подальшого розслідування.

Список використаних джерел

1. Nanda Rizki, Rakhmita, & Haiyun, Nisa. (2019). Vidminnosti u formakh domashnoho nasylstva za vikom u shliubi ta rivnem osvity [Differences in forms of domestic violence by age of marriage and level of education]. PSYMPATHIC: Scientific Journal of Psychology, 1(6), 73-84. doi: 10.15575/psy.v6i1.4184.

2. Комаринська Ю.Б. Психолого-криміналістична характеристика особи потерпілого в кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із домашнім насильством. *Юридична психологія.* 2021 рік. № 2(29). С. 82–91. DOI https://doi.org/10.33270/03212902.82.

3. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовт. 2018 р. № 728-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018.

4. Ботнаренко І.А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (103). С. 83–96.

5. Біленко С.П. Кримінологічна характеристика кривдника. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренко*. 2019. Вип. 2 (86). С. 95–105.

Пасічніченко Дмитро Олександрович,
здобувач ступеня доктора філософії
Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ З ВИКОРИСТАННЯМ МОДЕЛІ «БАРНАХУС»

Проблема насильства над дітьми є гострою, комплексною та непрогнозованою не лише в Україні, але і у всьому світі. Міжнародна спільнота перебуває у постійному розвитку та впровадженню нових норм та стандартів попередження, запобігання та розслідування кримінальних правопорушень, вчинених щодо дітей.

Однією з проблем, яка постає під час розслідування таких кримінальних правопорушень є відсутність злагодженості у діяльності великої кількості суб'єктів різної спрямованості, основне завдання яких є забезпечення найкращих інтересів дитини у своїй сфері.

Тому в останні роки дедалі більше говорять про необхідність запровадження міжвідомчої та міждисциплінарної співпраці у поєднанні із застосуванням спеціальних практик та методик допиту дитини як рішучого кроку в захисті прав дітей, які постраждали від кримінальних правопорушень, та дітей, які стали свідками жорстокого поводження та насилля, найбільш ефективною з яких стала модель Barnahus (далі – «Барнахус») [1].

Модель «Барнахус» передбачає міждисциплінарні та міжвідомчі заходи втручання, організовані під одним дахом у дружньому до дитини середовищі, де в центрі зосереджені найкращі інтереси дитини. Кожній дитині пропонують міждисциплінарний, професійний і дружній до дитини захід втручання, через спільне керування справами й перегляд. «Барнахус» часто описують як будинок із чотирма кімнатами, що становить частину міждисциплінарної та міжвідомчої структури [2].

Одна з чотирьох кімнат є «Кімната розслідування та судового провадження», основним функціоналом якої є спеціально обладнане місце для проведення допиту дитини. За загальним правилом моделі «Барнахус», допит дитини проводиться у формі інтерв'ювання.

Запитання формулюються членами мультидисциплінарної команди та узгоджуються з психологом до початку проведення слідчих дій. Під час проведення допиту запитання можливо ставити через психолога із використанням аудіоапаратури через навушник або планшета, адаптуючи запитання відповідно до віку, рівня розуміння та розвитку дитини. В іншій кімнаті (для прослуховування) присутні члени мультидисциплінарної команди: представники суду, прокуратури, органів слідства, а також законний представник, захисник дитини, психолог та адвокат підозрюваного або обвинуваченого, за необхідності представник органів опіки та піклування, судово-медичний експерт та перекладач. При цьому члени мультидисциплінарної команди можуть бачити та чути все, що відбувається з дитиною: які запитання їй ставлять, які відповіді дає дитина на поставлені запитання. Але дитина не може бачити присутніх членів команди та почути їх. Допит фіксується на відео та використовується в суді під час основного провадження, якщо буде висунуто обвинувальний акт. Це дає змогу провести один допит, і дитина може не з'являтися в суд без гострої потреби [1].

Незважаючи на очевидну позитивну концепцію впровадження моделі «Барнахус» та її ключову мету, якою є об'єднання всіх служб та органів, задіяних до реагування на виявлені факти насильства і жорстокого поводження з дітьми, щоб забезпечити скоординовану відповідь, слід погодитись з Г.Ю. Нікітіною-Дудіковою, яка стверджує, що проблемним питанням запровадження моделі «Барнхаус» є те, що вона не передбачена нормами Кримінального процесуального кодексу України [3].

Нормативне врегулювання впровадження моделі «Барнахус» відбулося у вересні 2020 року, шляхом підписання Указу Президента України № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства», у якому, зокрема, перед Кабінетом Міністрів України поставлено завдання забезпечити розроблення та внести в шестимісячний строк на розгляд Верховної Ради України законопроєкти, спрямовані на забезпечення додаткових процесуальних гарантій неповнолітнім особам при проведенні їх допиту, опитування під час кримінального провадження, що базуються на найкращих міжнародних практиках, зокрема на моделі «Барнахус» [4].

На виконання вказаного Указу Президента України, Кабінетом Міністрів України був поданий проєкт Закону України «Про юстицію, дружню до дитини», яким передбачено: поняття «спеціальна методика опитування / допиту дитини»: спосіб опитування / допиту дитини, яка постраждала або стала свідком кримінального правопорушення, дитини у конфлікті із законом фахівцями юстиції щодо дітей у дружньому до дитини середовищі та умовах, які мінімізують та не допускають повторної віктимізації дитини, з урахуванням її індивідуальних психологічних та психофізіологічних характеристик, із

відеофіксацією або у режимі відеоконференції без безпосереднього контакту дитини з підозрюваним чи обвинуваченим («Зелена кімната», «Барнахус» тощо) [5].

Однак, станом на листопад 2023 року даний проект Закону не прийнятий. В той же час, модель «Барнахус» яка була вперше запроваджена у Вінниці, на сьогоднішній день функціонує у Тернопільській, Київській та Миколаївській області, в Чернівецькій та Одеській області наразі проводяться відповідні навчання для фахівців/міждисциплінарних команд та створюються Барнахуси.

Про фактичне впровадження моделі «Барнахус» свідчить і Єдиний реєстр судових рішень, де, станом на листопад 2023 року за пошуковим критерієм «модель Барнахус» система відображає більше 100 судових рішень.

Безумовно, фактичне функціонування моделі «Барнахус» при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених щодо неповнолітньої особи, в тому числі, для її допиту має велике значення у забезпеченні дотримання процесуальних прав та законних інтересів допитуваної особи, а також сприяє можливості уникнення повторної травматизації дитини від слідчих (розшукових) дій за її участі. Тим не менше, такі інституції як модель «Барнахус» та «Зелена кімната» мають бути унормованими не лише на рівні рекомендації та пілотних проектів, а безпосередньо інстальовані у національне законодавство України як дієві інструменти забезпечення прав неповнолітньої особи під час досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Модель «Барнахус»: Загальна характеристика і впровадження в Україні. *Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні*. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf.

2. The PROMISE Vision – Barnahus. URL: https://www.barnahus.eu/en/vision/.

3. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 700 с.

4. Указ Президента України №398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text.

5. Проект Закону про юстицію, дружню до дитини. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137.

Пешкова Анастасія Вячеславівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кощинець Маріанна Ігорівна,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

СУТНІСТЬ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Судова бухгалтерська-експертиза – це фінансово-економічне дослідження спірних фінансових ситуацій в господарській діяльності компанії або підприємства. Фінансово-бухгалтерська експертиза проводиться на основі даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності [1].

Судово-бухгалтерська експертиза має велике значення в діяльності підприємств з кількох причин.

По-перше, вона допомагає встановлювати факт зловживань, шахрайства та фінансових порушень в діяльності підприємства. Експертиза проводиться для виявлення фактів фальсифікації фінансової звітності, неправомірних фінансових операцій, приховування активів або іншої незаконної діяльності.

По-друге, судово-бухгалтерська експертиза допомагає вирішувати судові справи, пов’язані з фінансовими спорами. Дані, отримані в результаті експертизи, можуть бути використані у судовому процесі для доведення фактів і отримання належної компенсації або реституції.

Крім того, судово-бухгалтерська експертиза є необхідною у разі спорів з податковими органами. Вона допомагає перевірити правильність обрахунку податків і встановити факти порушення податкового законодавства.

Нарешті, судово-бухгалтерська експертиза важлива для проведення аудиторських перевірок підприємств. Вона допомагає підтвердити достовірність фінансової інформації, представленої в бухгалтерському звіті підприємства, і виявити будь-які потенційні проблеми або порушення стандартів.

Експертиза може включати аналіз бухгалтерських звітів для виявлення можливих фінансових недоліків, перевірку правильності розрахунків податків, оцінку фінансових ризиків, аналіз фінансової звітності підприємств тощо.

У процесі судово-бухгалтерської експертизи можуть бути використані різноманітні методи, такі як порівняльний аналіз, аналіз фінансових показників, перевірка документації, перехресна перевірка.

Для судово-бухгалтерської експертизи характерні два види змісту:

– процесуально-правовий. Це система правил, встановлених чинним кримінально-процесуальним, цивільно-процесуальним законодавством та Законом України «Про судову експертизу», які регулюють порядок її призначення та проведення, права і обов'язки експерта-бухгалтера, а також інших учасників процесу у зв'язку з проведенням експертизи. З процесуально-правових позицій судово-бухгалтерська експертиза не відрізняється від інших судових експертиз;

– економічний, що полягає в реалізації системи знань у галузі бухгалтерського обліку, фінансів, аудиту, ревізії, економічного аналізу тощо.

Визначення загального поняття предмета судово-бухгалтерської експертизи ґрунтуються на знаннях у галузі бухгалтерського обліку, потрібних для розв'язання питань, які виникають у судово-слідчій практиці. У кожному конкретному випадку використовується не вся сукупність бухгалтерських знань, а лише ті з них, як і необхідні для відповіді на поставлені запитання. При цьому бухгалтер повинен мати необхідну кваліфікацію і бути компетентним у своїй спеціальності [2].

Поняття предмета судово-бухгалтерської експертизи базується на тому, що його сутність характеризується такими особливостями:

– зв'язком з господарською діяльністю;

– відображенням у бухгалтерському обліку;

– колом питань, поставлених слідчим (судом) експерту-бухгалтеру;

– наявністю висновку, зробленого спеціалістом у галузі бухгалтерського обліку.

Предмет експертизи визначається питаннями, які правоохоронні органи висувають для вирішення експертизою у зв'язку з потребою встановлення доказів із застосуванням спеціальних знань з конкретної галузі науки і техніки [3].

Як правило, основні питання, на які повинен дати відповіді експерт у своєму висновку, пов'язані з обґрунтуванням висновків проведеної ревізії фінансово-господарської діяльності підприємства що перевіряється. Предметом судово-бухгалтерської експертизи є стан і результати економічної діяльності підприємств, установ і організацій [4].

Об'єкти судово-бухгалтерської експертизи повинні включати лише ті документи, які підтверджують факт здійснених господарських операцій підприємства за відповідний період і в тому числі можуть містити ознаки злочинної діяльності. Таким чином, до об'єктів судово-бухгалтерської експертизи можна віднести документи бухгалтерського обліку, які містять вихідні дані для вирішення поставлених питань, а саме:

– статутно-реєстраційні документи;

– договірна документація;

– первинні документи, в яких зафіксовані проведені операції за різними об'єктами обліку: рахунки, прибуткові та видаткові накладні (ордери), акти приймання виконаних робіт та послуг, довіреності, касові та банківські документи, векселі та інші цінні папери, звіти матеріально-відповідальних осіб, картки складського обліку, матеріали інвентаризації, табелі, наряди, трудові договори, договори про матеріальну відповідальність, реєстри обліку придбання та продажу товарів (робіт, послуг), податкові накладні;

– облікові регістри: накопичувальні (оборотні) відомості, журнали-ордери, меморіальні ордери за балансовими рахунками, картки рахунків, головні книги;

– фінансова та податкова звітність (баланси, звіти, декларації);

– документи на електронних носіях (роздруківки) у разі використання програмного забезпечення.

До інших матеріалів справи, що використовуються в ході дослідження, відносять: акти проведених ревізій (перевірок), висновки різних видів експертиз, довідки, протоколи допитів з показаннями підозрюваних (обвинувачених), потерпілих, свідків [5].

Об'єкти судово-бухгалтерської експертизи використовуються для встановлення достовірності, правильності та об'єктивності фінансової інформації, що може бути важливим у рамках судових справ, податкових спорів, розслідування фінансових злочинів або при проведенні аудиту. Вони допомагають виявити можливі фінансові маніпуляції, шахрайства, недостовірну звітність або інші порушення фінансової дисципліни.

Таким чином, судово-бухгалтерська експертиз відіграє важливу роль у діяльності підприємств, допомагаючи виявляти порушення, розв'язувати спори та забезпечувати достовірність фінансової звітності, вона є важливим інструментом для захисту інтересів підприємств і забезпечення їхньої справедливої облікової практики. В цілому, судово-бухгалтерська експертиза є важливим інструментом, який допомагає приймати об'єктивні та засновані на доказах рішення у справах, пов'язаних з бухгалтерськими питаннями в діяльності підприємств.

Список використаних джерел

1. Бухгалтерська експертиза. Незалежний інститут судових експертиз. URL: https://nise.com.ua/buhgalterska-ekspertiza#.

2. Судово-бухгалтерська експертиза: конспект лекцій для студентів напряму підготовки 6.030509 «Облік і аудит» денної та заочної форм навчання / уклад. В.В. Чудовець. Луцьк: Луцький НТУ, 2014. 72 с.

3. Волкова І. А. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. А. Волкова К.: Центр учбової літератури, 2009. 84 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/39-Sud_buh_Eksper-Volkova.pdf.

4. Організаційне забезпечення судово-бухгалтерської експертизи, URL: https://referatss.com.ua/work/organizacijne-zabezpechennja-sudovo-buhgalterskoi-ekspertizi/.

5. Колісник О. П. Проблемні аспекти формування об'єктів судово-бухгалтерської експертизи. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/32613176.pdf.

Пісний Віталій Ігорович,
здобувач ступеня доктора філософії
Національної академії внутрішніх справ

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД У БОРОТЬБІ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ У ВИГЛЯДІ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Існування корупції притаманно будь-якій державі світу. Однак, є держави, які досягли значного успіху у протидії та подоланні цієї негативної соціальної аномалії. Протягом тривалого часу в трійці лідерів рейтингу сприйняття корупції Transparency International, окрема й у 2022 році – це Данія, Фінляндія та Нова Зеландія [1].

Передовий досвід боротьби з корупцією за позицією Нової Зеландії будується на наступних чотирьох стратегіях: по-перше, створення незалежної та добре забезпеченої державної служби, наділеної можливістю кар'єрного зростання, а також культивування духу чесності та рівності, від якого залежить постійна робота на державній службі. По-друге, створення чіткої, гнучкої та справедливої правової структури (як це було офіційно оформлено в Новій Зеландії в 1912 році), яку можна легко інтерпретувати та застосовувати в інтересах рівного та справедливого доступу до державних послуг, незалежно від соціального та економічного становища. Третім елементом є певний ступінь економічної рівності. Та четвертий елемент – єдине Антикорупційне агентство (АСА) з повноваженнями покладатися на ресурси інших поліцейських відомств країни (модель єдиного агентства була ефективно застосована Гонконгом і Сінгапуром як ключова відповідь на витонченість і рішучість організованої злочинності в сучасному глобальному середовищі) [2].

На сьогоднішній день основною правоохоронною організацією, яка здійснює боротьбу із корупцією у Новій Зеландії, є SFO (the Serious Fraud Office – Управління по боротьбі з великим шахрайством), в якому працює близько 50 працівників, більшість яких є практикуючими спеціалістами: судовими та фінансовими слідчими, бухгалтерами-криміналістами.

Важливим методом попередження корупції у Новій Зеландії є просвіта громадян з питань своєчасного виявлення ознак корупційної поведінки та протидії їй. Для організацій рекомендується розробка власної антикорупційної політики, створення системи моніторингу та

вимог до партнерів і бізнес-агентів, забезпечення ознайомлення співробітників з законодавством про хабарництво та корупцію і тим, що робити в разі їх виявлення [3].

У законодавстві Нової Зеландії немає юридичного визначення поняття корупції. Критеріями, на основі яких керівництво SFO приймає рішення про належність справи до своєї компетенції є: вплив – скільки людей зазнало негативного впливу і наскільки значним цей вплив був; масштаб – якщо це підриває суспільну довіру до Нової Зеландії як надійного місця для інвестування або ставить під сумнів благонадійність фінансових ринків країни; складність – фактична, фінансова або юридична складність, що визначає неможливість успішного розслідування справи силами інших правоохоронних органів; громадський інтерес та запобіжний вплив, який може бути досягнутий у разі успішного судового переслідування [3].

Для боротьби з відмиванням грошей Нова Зеландія як член FATF дотримується 40 Рекомендацій. На їх виконання було прийнято Закон про боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму 2009 року, який покликано для захисту репутації фінансового сектору Нової Зеландії та боротьбу і стримування злочинності. Нагляд за режимом протидії відмиванню коштів у Новій Зеландії здійснюють наступні державні органи: Резервний банк Нової Зеландії (RBNZ); Управління фінансових ринків (FMA); Управління внутрішніх справ (DIA); Національний координаційний комітет, який складається з представників Міністерства юстиції; митниці; поліції; та будь-який інший працівник державного органу за запрошенням головного виконавчого директора Міністерства Юстиції [4].

Основними керівними принципами протидії відмиванню коштів у Новій Зеландії, які дозволяють суб'єктам звітності легко визначити та зрозуміти загальний підхід, який застосовуватимуть усі наглядові органи є:

1. Ризик-орієнтований підхід (органи нагляду дотримуються підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків, у нагляді за протидією відмивання коштів). Підхід, що ґрунтується на оцінці ризику, є фундаментальною частиною режиму протидії відмиванню коштів для забезпечення цілеспрямованості та інформованості вжитих дій (на основі всієї інформації, доступної наглядовим органам), ефективного використання ресурсів та досягнення максимального ефекту.

2. Доступність та актуальність. Органи нагляду сприяють дотриманню вимог, допомагаючи суб'єктам звітності зрозуміти їхні зобов'язання. Інформація щодо правил, вимог і процедур мають бути легко зрозумілою та послідовною.

3. Пропорційність і чуйність. Реакція наглядових органів є пропорційною та чутливою до ризику відмивання коштів або потенційного впливу.

4. Послідовність і справедливість. Керівники намагаються застосовувати високі стандарти послідовно та справедливо. Якщо конкретні обставини галузі вимагають специфічних для неї рішень або стратегій, вони застосовуються настільки послідовно та справедливо, наскільки це можливо.

5. Прозорість і підзвітність. Наглядові органи сприяють підзвітності, публікуючи ключові засади регуляторної політики та процесів, а керівники забезпечують прозорість у прийнятті рішень.

6. Співробітництво. Органи нагляду співпрацюють один з одним для досягнення надійного та послідовного нагляду за суб'єктами звітності, як це передбачено структурою режиму протидії відмивання коштів. Органи нагляду встановлюють і підтримують міцні відносини співпраці з суб'єктами звітності, урядовими установами (зокрема правоохоронними та регуляторними органами), а також іншими організаціями, які допомагають органам нагляду досягати спільних цілей. Це сприяє взаємному розумінню середовища протидії відмивання коштів і сприяють рішенням, які підвищують ефективність системи. Принцип співпраці поширюється на міжнародний рівень.

Підсумовуючи, можна прийти до висновку, що використовуючи комплексний багаторівневий процес оцінки ризиків, Нова Зеландія розвинула чітке розуміння цих ризиків відмивання грошей, запровадивши систему протидії, яка є ефективною в багатьох аспектах. Це включає ефективне використання фінансової розвідки та інструментів розслідування для підтримки розслідувань відмивання грошей, судового переслідування та повернення злочинних активів, приділяючи особливу увагу їх конфіскації.

Список використаних джерел

1. Corruption perceptions index. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/dnk.

2. DOES NEW ZEALAND NEED A NATIONAL ANTI-CORRUPTION AGENCY? URL: https://www.transparency.org.nz/blog/does-new-zealand-need-a-national-anti-corruption-agency.

3. Рецепти антикорупційного успіху Нової Зеландії. URL : https://gurt.org.ua/news/informator/50782.

4. AML / CFT Anti-money laundering and countering financing of terrorism. Supervisory Framework. URL : https://www.dia.govt.nz/pubforms.nsf/URL/AMLCFT-Supervisory-framework-Nov-2019.pdf/$file/AMLCFT-Supervisory-framework-Nov-2019.pdf.

Покраса Катерина Володимирівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

Підпал є одним із способів вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України [1]. Аналіз статистики Генеральної прокуратури України свідчить про незначне зниження кількості знищення або пошкодженням чужого майна, вчиненого шляхом підпалу, при цьому відсоток нерозкритих злочинів даної категорії залишається значним. Так, протягом 2019 року зареєстровано 1035 кримінальних правопорушень за ст. 194 ч. 2, при цьому повідомлено про підозру у 101 провадженні, у 2020 р. – 935, повідомлено про підозру у 144 провадженнях, у 2021 – 668, повідомлено про підозру у 157 провадженні, у 2022 – 342, повідомлено про підозру у 97 випадках, за січень-квітень 2023 – 146, повідомлено про підозру у 41 провадженні [2].

Криміналістична характеристика злочину є важливим елементом окремої криміналістичної методики. Ми погоджуємось з вченими, які виділяють наступні елементи криміналістичної характеристики: предмет злочинного посягання; способи вчинення злочину (підготовка до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення злочину та приховування слідів); «слідова картина» події (комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів); характеристика особи злочинця (фізичні, соціально-демографічні та інші дані); характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, звички, риси характеру, зв'язки і стосунки тощо)» [3; 4, с. 350; 5, с. 17].

Що стосується питання про особу злочинця і мотив вчинення злочину необхідно відзначити, що під час опису цього елемента криміналістичної характеристики більшість авторів виходить в основному з вікових, соціально-демографічних, морально-психологічних і других подібних особливостей, що характеризують ту чи іншу особу. Зупинимось на окремих з них. Аналізом кримінальних проваджень щодо злочинів, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України встановлено, що понад 50 % осіб, які вчинили підпал, мали середню чи середню спеціальну освіту, що свідчить про їх низький загальноосвітній і культурний рівень. Морально-психологічним характеристикам особи злочинця приділяється достатньо уваги з боку не тільки криміналістів, а й вчених у галузі кримінології та юридичній психології. Потреби та погляди злочинців виключно корисні та не пов'язані з загальноприйнятими моральними та соціальними цінностями.

Відсутність соціальної адаптації посилюється такими чинниками як відсутність сім'ї, постійного місця роботи тощо. Особи, які вчинюють підпали характеризуються антисуспільною направленістю поведінки: пияцтва, вживання наркотиків. Під час учинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння 16 % осіб відповідно. Як правило, вони також схильні до вчинення інших видів злочинів: хуліганства, в сфері обігу наркотиків, грабежів. Риси характеру відрізняються жадібністю, зневагою до суспільних цінностей, егоїзмом, жагою до помсти тощо.

Можна проаналізувати й інші дані, наприклад, виробничо-побутову характеристику, притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності і т. ін. Однак, як уявляється, усі ці дані мають істотне значення для вивчення злочинності в цілому при розробці заходів для її попередження, тобто для кримінологічних цілей. З позицій криміналістики така інформація, безумовно, має значення, але не надто вагоме, оскільки вона не створює того портрета типового злочинця, що допоможе значно звузити коло осіб, серед яких потрібно виявляти злочинця. Разом з тим, криміналістична характеристика повинна служити орієнтиром для слідчого в процесі розслідування, особливо на початковому етапі розслідування, зокрема дані про особу типового злочинця мають надати допомогу слідчому при висуванні версій відносно особи, винної у вчиненні злочину.

Таким чином, при розгляді особи злочинця, як елемента криміналістичної характеристики злочину, вагомішими, на наш погляд, будуть не суб'єктивні дані, що характеризують вік, освіту тощо, а відомості, які характеризують відношення злочинця до об'єкта, на якому сталася пожежа, і осіб, що перебувають у виробничих чи побутових стосунках з цим об'єктом, тобто мотив і мета, що спонукають особу вчинити злочин. Знаючи типові цілі, мотиви підпалів та осіб, що перебувають у тих чи інших стосунках з потерпілим, можна значно звузити коло осіб, підозрюваних у конкретному злочині. Проведеним нами дослідженням встановлено, що мотиви вчинення підпалів у процентному співвідношенні виглядають таким чином: помста – 25 %, ревнощі – 21 %, сімейні конфлікти й особиста неприязність – 14 %, хуліганські мотиви – 28 %, користь, заздрість – 12 %.

Особа злочинця при розслідуванні умисного знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу має тісний зв'язок з особою потерпіло через мотив та мету вчинення злочину. Цей зв'язок потрібний для обрання напрямку розслідування, побудови версій, для опрацювання можливих взаємозв'язків «об'єкт злочину − потерпілий − мотив і мета − особа злочинця». У зв'язку з цим, необхідно враховувати такі особливості особи потерпілого як стосунки з іншими особами в побуті та на роботі, службове становище, сімейний стан, наявність друзів, знайомих та відносини між ними та інші відомості. Аналізом матеріалів кримінальних проваджень нами встановлено, що: близько 47 % потерпілих були близькими знайомими злочинця або родичами, 39 %

були знайомі з ним за місцем проживання чи роботи, і лише близько 14 % до вчинення злочину не мали ніяких стосунків із злочинцем. Останні дані відносяться в основному до підпалів, учинених з метою приховування інших злочинів або з хуліганських мотивів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

2. Статистична інформація за 2015-2020 роки. Офіс Генерального прокурора : веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/1stat.

3. Криміналістика. Мультимедійний навчальний підручник. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/criminalistics/info/lec22.html.

4. Криміналістика: підручн. для студ. вищ. навч. закл. [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид. перероб. і доп. ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

5. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень: підруч. Дніпро: Видавець Біла К. О. 2022. 271 с.

Полєвик Катерина Олегівна,
судовий експерт сектору технічного дослідження документів та обліку Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ЕКСПЕРТНІ ПОМИЛКИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДЕЯКИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Головною метою будь-якого висновку експерта є відображення інформації, яка недоступна безпосередньому чуттєвому сприйняттю слідчого, прокурора чи суду в експертному висновку. Так як ця інформація існує в прихованому вигляді, то пізнати її, виявити та витлумачити можна лише шляхом застосування спеціальних знань за допомогою спеціального суб'єкта – експерта.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України, висновок експерта є одним із процесуальних джерел доказів у кримінальному судочинстві. Очевидно, що неграмотний, несправжній висновок експерта зачіпає конституційні права громадян, впливає на здійснення правосуддя, доказ винуватості чи невинуватості особи. За статистикою, щороку в експертній практиці експертні помилки становлять 0,5–1 % від усіх проведених експертиз.

Це в свою чергу призводить до цілого ряду негативних наслідків. Адже саме від істинності, внутрішньої несуперечності, точності, достовірності та якості всіх дій, а також оцінок та висновків експерта залежить доказова значимість експертного висновку.

Допущені експертом помилки в ході та результатах проведеного дослідження можуть зробити це джерело доказу недійсним.

В даний час є ряд робіт, в яких розкрито тематику природи експертних помилок та сутності даного терміну. Але перш ніж перейти до його аналізу, розглянемо та проаналізуємо, що ж необхідно розуміти під «помилкою». Під «помилкою» в українській мові слід розуміти неправильність у думках, у діях. Помилитись – це означає зробити або припуститися помилки, тобто, неправильно оцінити щось (кого-небудь), вчинити неправильно.

Часто експертні помилки приймають за завідомо неправдивий висновок. Із цього питання існує декілька точок зору, які можна звести до двох основних:

1. Експертна помилка – це результат сумлінної помилки, тобто коли експерт щиро вважає, що він діє та мислить логічно, безпомилково та правильно.
2. Завідомо неправдивий висновок – це дія завжди навмисна, спрямована на свідоме та цілеспрямоване ігнорування або замовчування при дослідженні суттєвих фактів та властивостей об'єкта експертизи. Це злочин проти правосуддя, за який настає кримінальна відповідальність за ст. 384 Кримінального кодексу України.

Таким чином, два цих визначення показують, що якщо ми говоримо про помилку експерта, то дуже важливо розуміти, що це не навмисна помилка, виходячи з цього за рамками поняття «помилки експерта» залишаються дії, які підлягають юридичній кваліфікації, тобто такі як дача завідомо неправдивого висновку, злочинна недбалість, халатність та інше.

Таким чином, розглянувши та проаналізувавши різні точки зору на сутність поняття «експертні помилки» можна зробити висновок про те, що у кінцевому вигляді експертні помилки – це результат сумлінної помилки, невірні судження, висновки або дії експерта під час встановлення фактичних даних у процесі дослідження об'єктів та оцінки результатів, а також порушення кримінально-процесуального закону, здатний призвести до невірного рішення, не забезпечуючи повноту, об'єктивність, і всебічність проведеного експертного дослідження [1, с. 76].

На основі аналізу експертної практики були розглянуті та проаналізовані експертні помилки, що найчастіше зустрічаються при проведенні техніко-криміналістичної експертизи документів та почеркознавчої експертизи.

Зазначимо, що експертні помилки за своєю природою неоднорідні та можуть бути розділені на три класи: процесуальні, гносеологічні та діяльні (операційні) [2, с.15].

Експертні помилки процесуального характеру полягають у порушенні експертом процесуального режиму та процедури проведення експертизи, вихід експерта за межі своєї компетенції, вираз експертної ініціативи у не передбачених законом формах,

обґрунтування висновків матеріалами справи, а не результатами дослідження та інше.

Гносеологічні експертні помилки зумовлені складністю процесу експертного пізнання, що будується з урахуванням певних правил, зокрема і законів логіки. У зв'язку з цим даний клас експертних помилок поділяється на: логічні та фактичні (предметні).

Логічні помилки полягають у некоректному застосуванні логічних прийомів та операцій, порушення ходу мислення, порушення законів тотожності, протиріччя, виключеного третього, достатньої основи. Прикладом цього виду помилок служить формулювання дослідницької частини у ймовірній формі, а в самих висновках у категоричній, що змушує засумніватися в обґрунтованості висновку експерта. Одним із прикладів порушення закону тотожності, коли відбувається підміна поняття в міркуваннях (вживання одного та того ж слова в різних значеннях або вкладання одного і того ж значення в різні слова), є помилкова термінологія при описі об'єктів та зразків, які надійшли на дослідження.

Помилки фактичні або предметні – це спотворене уявлення про відносини між предметами об'єктивного світу. Помилкою буде неправильне уявлення про предмет експертного дослідження, що ми встановлюємо, що маємо порівняти, по відношенню чого необхідно вирішувати питання [3, с.110].

Діяльні помилки – це помилки, які є наслідком здійснення експертом різних операцій та процедур з об'єктами дослідження. До таких помилок можна віднести: порушення послідовності процедур, несправність технічних приладів та пристроїв, порушення правил їх експлуатації та інше. Часто експерти в своїх експертних висновках вказують на використане обладнання, але не конкретизують конкретні умови, за яких проводилося дослідження.

Таким чином, незважаючи на запропоновані вченими та практиками заходи щодо профілактики та усунення експертних помилок, вони є системними та повторюваними. Подальше дослідження природи експертних помилок дозволить системно підійти до проблеми вироблення комплексу заходів, спрямованих на забезпечення якості висновку експерта як одного з джерел доказів у кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел

1. Копильченко Т.Ю. Сучасне уявлення про експертні помилки. *Правничий часопис Донецького університету*. 2008. № 2 С. 72–76.

2. Маляренко В. Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання і попереднього слідства. *Право України*. 2001. № 3. С. 15–20.

3. Пунько О. Характеристика та класифікація правозастосовчих помилок. *Право України*. 2003. № 8. С. 110–112.

Ражик Аліна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Несен Ольга,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини, кандидат
медичних наук, доцент

ДНК-ЕКСПЕРТИЗИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

На період дії воєнного стану, який введено 24.02.2022 року Указом Президента та регламентовано Законом України «Про правовий режим воєнного стану» на теренах нашої держави відбуваються постійні бойові дії, обстріли цивільної інфраструктури та населення.

Станом на 10.10.2023 року Офісом Генерального Прокурора було зафіксовано такі злочини: зареєстровано 109940 серед них порушення законів та звичаїв війни ст. 438 КК, пропаганда війни ст. 436 КК, планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни ст. 436 КК. Також зареєстровано 16263 злочини проти національної безпеки: посягання на територіальну цілісність і недоторканість України ст. 110 КК, державна зрада ст. 111 КК, колабораційна діяльність ст. 111^1 КК, пособництво державі-агресору ст. 111^2 КК, диверсія ст. 113 КК. Варто відзначити, що загинуло 506 дітей без врахування місць активних військових дій [2].

На сьогоднішній день наша країна переживає жахливу ситуацію, оскільки відбуваються такі невідворотні події як :

– смерті, масові поховання;

– взяття у полон військовослужбовців, медичних працівників та інших;

– зниклі безвісти.

Натомість постає питання в ідентифікації даних осіб. Щоб знайти інформацію про загиблу, зниклу чи поранену людину родичі можуть скористатися ДНК-експертизою. «ДНК експертиза під час війни – це важливий інструмент для пошуку людини» [3].

Молекулярно-генетична експертиза – це дослідження зразків біологічного походження з метою встановлення їх генетичних ознак (ДНК-профіль), статевої приналежності людини та ідентифікації людини.

Відбір біологічного матеріалу у військовополонених є складовою державної реєстрації геномної інформації, що здійснюється для встановлення геномної інформації з метою її державної реєстрації та подальшої ідентифікації осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Відбір біологічного матеріалу у військовополонених є обов'язковим.

У разі відмови військовополоненого від відібрання у нього біологічного матеріалу для направлення на молекулярно-генетичну експертизу (дослідження) відбір здійснюється примусово [4].

Досить часто наразі людям приходиться шукати своїх рідних, особливо коли тіло загиблої особи ідентифікувати шляхом пред'явлення для впізнання неможливо через знівечення тіла у таких випадках ДНК-експертиза є найпоширенішою.

Відбір біологічних зразків для ДНК- експертизи та проведення молекулярно-генетичних експертиз для ідентифікації зниклих людей є важливими етапами розслідування злочинів та розшукової роботи. Проведення експертизи сприяє доступності цієї послуги для родичів та близьких людей, які шукають зниклих родичів або потерпілих.

У померлих зразки відбираються у відділі експертизи трупів. Це може бути будь-який біологічний матеріал: кров, м'які тканини, кістки та їх фрагменти.

Також варто відзначити систему «ANDE RAPID DNA 6 C» – автоматизована генерація та інтерпретація ідентифікаторів ДНК, а також їх профілювання [5].

Система ANDE виконує швидку ідентифікацію ДНК, повністю автоматизовану генерацію та інтерпретацію ДНК-ідентифікаторів менш ніж за дві години поза лабораторією користувачами, які не мають технічних знань. ANDE є першою та єдиною системою Rapid DNA, яка дозволяє нетехнічні оператори для обробки зразків у полі з 2014 рік ANDE простий у використанні, практично не потребує навчання оператора.

Таким можна зробити, що ДНК-експертизи є невід'ємною складовою у сучасних реаліях, як вже вище висвітлено для ідентифікації вбитих, зниклих безвісти військовополонених. Слід вказати на альтернативу для забезпечення підрозділи НПУ системами «ANDE RAPID DNA 6 C», оскільки дана лабораторія проста у використані та у найкоротший термін опрацьовується велика кількість ДНК- матеріалу та встановлюються особи загиблих. Це надзвичайно важливо для людей, які втратили своїх рідних.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text.

2. Головна – Офіс Генерального прокурора. Головна – Офіс Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/.

3. МОЗ України: «Ми радимо всім, у кого є зниклі безвісти рідні під час війни, здавати біологічні зразки ДНК» / Новини / Українське радіо. URL: http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98894.

4. Про затвердження Порядку відбору, направлення на молекулярно-генетичну експертизу (дослідження) біологічного матеріалу військовополонених для встановлення геномної інформації та його зберігання. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/508-2023-п#Text.

5. Система ідентифікації особи «ANDE». URL: https://www.biolabtech.com.ua/products/sistema-identifikaciyi-osobi-ande.html.

Рашевський Віталій Валерійович,
прокурор Одеської спеціалізованої
прокуратури у сфері оборони
Південного регіону

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» (далі Закону) та ч. 2 ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) діяльність прокурора на стадії досудового розслідування кримінального провадження являє собою нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва. У науковій літературі під процесуальним керівництвом розуміють упорядкування досудового розслідування з використанням не внутрішніх організаційно-управлінських повноважень прокурора, які виконуються за межами кримінального судочинства, а специфічних кримінальних процесуальних повноважень владно-розпорядчого характеру, закріплених у ст. 36 КПК України. Це специфічний вид правового керівництва кримінального процесуального спрямування: він направлений не на організацію праці підлеглих, а на забезпечення повного і неупередженого дослідження матеріалів кримінального провадження.

Процесуальне керівництво прокурора передбачає, в тому числі, реалізацію наданих йому прав та виконання обов'язків безпосередньо під час здійснення процесуальних дій. Так, прокурор як процесуальний керівник уповноважений давати рекомендації чи вказівки слідчому, звертати увагу на недоліки, допущені під час роботи, проводити самостійно процесуальні дії та контролювати рішення, прийняті органом досудового розслідування [1].

Враховуючи визначений КПК України порядок здійснення досудового розслідування, можна вести мову про певну технологію процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Так, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор уповноважений мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування [2].

Отже, з метою реалізації нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування, першочергово прокурор повинен ознайомитись із матеріалами досудового розслідування. Як правило, матеріали кримінального провадження слідчі направляють на адресу прокуратури засобами поштового зв'язку, або ж прокурор може самостійно відвідати орган досудового розслідування задля здійснення такого ознайомлення.

Після ознайомлення із матеріалами досудового розслідування прокурору необхідно:

– скласти план досудового розслідування,

– визначитись з тактикою проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

– у разі необхідності провести зі слідчим службову нараду з питань, що потребують обговорення,

– у разі виняткової складності кримінального провадження – ініціювати перед керівником органу досудового розслідування та керівником оперативного підрозділу, який здійснює оперативний супровід досудового розслідування, проведення координаційної наради задля забезпечення дієвості кримінального провадження.

За результатами проведення нарад прокурором на адресу органів, працівники яких приймали участь у зустрічі, направляються листи-орієнтування з висновками обговорень.

Наступним етапом технології процесуального керівництва є надання письмових вказівок слідчому, старшому групи слідчих відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 25 Закону прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України. Письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню [3].

З метою дієвості виконання слідчим вказівок прокурора, в них необхідно зазначити строк, протягом якого слідчий повинен доповісти прокурору про хід виконання таких вказівок, а також кінцевий термін виконання вказівок.

У разі невиконання слідчим таких вказівок, прокурором на ім'я керівника органу досудового розслідування направляється лист-зауваження щодо необхідності активізації, а також взяття на особистий контроль стану досудового розслідування.

Слід звернути увагу, що невиконання посадовою особою законних вимог прокурора тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 185-8 Кодексу України про адміністративні правопорушення) [4].

Отже, у разі невиконання слідчим вказівок щодо проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, тобто законних вимог прокурора, відповідно до положень ст. 36 КПК України та ст. 25 Закону, прокурор має право скласти протокол про вчинення слідчим адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 185-8 КУпАП, який надалі, згідно з положеннями ст. 221 КУпАП, надсилається до місцевого суду для його розгляду та винесення постанови.

Аналіз судової практики демонструє недієвість такого заходу впливу: в більшості випадків, вбачаючи завантаженість органу досудового розслідування, суд приходить до висновку про

необхідність закриття справи про адміністративне правопорушення, на підставі ст. 22 КУпАП (у зв'язку із малозначністю вчиненого адміністративного правопорушення).

Якщо зазначені вище заходи впливу з боку прокурора не дають результату та не призводять до активізації досудового розслідування, перед керівником органу досудового розслідування ініціюється питання щодо заміни слідчого в кримінальному провадженні у зв'язку з його неефективністю, а також проведення службового розслідування та подальшого притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності.

У разі, якщо заміна слідчого не забезпечує ефективності досудового розслідування, процесуальному керівнику слід клопотати перед керівником прокуратури обласного рівня про зміну органу досудового розслідування.

Такі повноваження прокурора передбачені ч. 5 ст. 36 КПК України, відповідно до якої Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю мотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливлюють функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану [2].

Відповідна постанова керівника органу прокуратури, його першого заступника або заступника направляється до попереднього органу досудового розслідування задля забезпечення передачі та прийняття до провадження іншим правоохоронним органом матеріалів кримінального провадження.

Проведений аналіз технології процесуального керівництва досудовим розслідуванням демонструє недієвість інституту процесуального керівництва, оскільки не передбачає можливості прямого впливу процесуального керівника (прокурора) на орган досудового розслідування чи безпосередньо слідчого, який здійснює кримінальне провадження, а визначає лише заходи реагування, які, по задуму законодавця, повинні стимулювати суб'єкта розслідування до забезпечення ефективності досудового розслідування.

У цілому, підтримуючи позицію, що інститут процесуального керівництва досудовим розслідуванням не повинен перетворюватися на каральний механізм, разом з тим констатуючи об'єктивну неспроможність забезпечити реалізацію покладеної на нього функції, вважаємо за доцільне подальше удосконалення та реформування кримінального судочинства України в цілому та інституту процесуального керівництва зокрема.

Список використаних джерел

1. Правова природа процесуального керівництва прокурором. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2018/pdf/146.pdf.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/4651-17#Text.
3. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1697-18#n233.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/80731-10#n106.

Рубаненко Наталія Юріївна,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ВАЖЛИВІСТЬ ДОПИТУ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Досягнення максимально можливих результатів у межах виконання завдань кримінального провадження залежить не лише від неухильного дотримання усіма його сторонами процесуального порядку, а й від професійних навичок уповноважених учасників кримінального провадження ефективно структурувати робочі процеси на усіх його стадіях. У цьому контексті, успіх у розслідуванні кримінальних правопорушень багато у чому залежить від правильної організації тактики проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Не маючи на меті протиставити важливість однієї конкретної слідчої (розшукової) дії над іншими, так як всебічність, повнота та об'єктивність процесуальної діяльності можуть бути досягнуті лише при використанні та правильному поєднанні всієї системи засобів доказування, зазначимо, що допит займає одне із центральних місць по збиранню, перевірці та оцінці криміналістично значимої інформації. Це в першу чергу пояснюється кількома факторами, а саме:

по-перше, процес з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень спрямований на отримання, дослідження та використання інформації, яку у кримінальному процесі іменують фактичними даними;

по-друге, людина є найбільшим носієм та універсальним і потенційним джерелом інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення;

по-третє, відомості та/або дані отримані від особи, надають можливість не лише пізнати невідомі обставини, а й поєднати їх між собою;

по-четверте, допит є найбільш розповсюдженим засобом доказування, що забезпечує отримання об'єктивної та достовірної інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення. Він застосовується під час розслідування усіх кримінальних правопорушень без виключення, та має свої процесуальні і тактичні (криміналістичні) особливо проведення. Мається на увазі те, що інтенціональність та визначальність проведення допиту залежно від стадії кримінального провадження та учасника кримінально-процесуальних правовідносин якого допитують.

Від того наскільки кваліфіковано проведений допит, залежить успіх у вирішенні завдань кримінального провадження, а отже результативність діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду загалом. Саме тому, питання щодо ефективності проведення допиту та використання його результатів під час доказування є й залишаються найбільш дискусійними. Зокрема, на теоретико-правовому рівні проблемні аспекти щодо процесуальної сутності допиту, його значення у вирішенні завдань кримінального провадження, а також тактико-психологічних особливостей його проведення, неодноразово були предметом обговорення багатьох вчених процесуалістів, криміналістів, судових психологів та представників інших суміжних наук. На національному рівні серед вчених та практиків, які здійснили найбільш фундаментальні дослідження з цієї проблематики можна відмітити: А. С. Александрова [1], В. П. Бахіна [2], В. К. Весельського [3], С. П. Гришкіна [1], Є. Є. Демидову [4], Я. П. Зейкана [1] В. С. Кузьмічова [5], І. І. Когутича [6], Є. Д. Лук'янчикова [7], Т. С. Малікова [8], С. М. Стахівського [9], Л. Д. Удалову [10], К. О. Чаплинського [11], Ю. М. Чорноус [12], В. П. Шебіко [13] та інші.

Проте ці дослідження, у переважній більшості, були присвячені лише окремим аспектам допиту, а їх положення ґрунтувалися на матеріалах дещо віддалених від сьогодення. У зв'язку з цим, проблемні питання щодо організації і тактики проведення допиту у кримінальних провадженнях потребують подальших наукових пошуків та практичного вирішення. Особливої актуальності ці питання набувають під час розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з міжнародним кримінальним правом, де окреме місце ми відводимо порушенням законів та звичаїв війни.

Для України питання щодо розслідувань кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку порівняно є новими. На національному рівні особливого суспільного резонансу вони отримали з початком широкомасштабної російської військової агресії внаслідок якої, за даними МВС України, лише за дев'ять місяців війни, тільки-но Національною поліцією, було розпочато більш ніж тридцять чотири тисячі кримінальних проваджень передбачених статтею 438 КК України. Потрібно розуміти, що ця цифра не відображає реальну картину криміногенної

ситуації. Приміром, на сьогодні, неможливо об'єктивно оцінити наслідки вчинених злочинів російськими комбатантами на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської областей та Автономії Республіки Крим. Ця обставина, змішує нас провести подальші наукові пошуки щодо теоретико-емпіричних особливостей організації і тактики проведення допиту учасників кримінального провадження як засобу отримання доказової інформації про порушення законів та звичаїв війни.

Список використаних джерел

1. Александров А. С., Гришін С. П., Зейкан Я. П. Перехрестний допит у суді: навч.-практ. посібник. Київ: Алерта, 2014. 528 с.
2. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту. Київ: НВТ «Правник», 1997. 64 с.
3. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту: Монографія. Київ: НВТ «Правник», 1999. 126 с.
4. Демидова Є. Є. Тактика допиту обізнаних осіб: Монографія / Є. Є. Демидова; за заг. ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків: Видавнича агенція «Апостіль», 2013. 232 с.
5. Весельський В. К., Кузьмічов В. С., Мацишин В. С., Старушкевич А. В. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини: Посібник. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. 148 с.
6. Максимишин Н. М. Судовий допит: процесуальне і криміналістичне дослідження: Дис… кандид. юрид. наук / 12.00.09. Київ: Львівський національний університет ім. І. Франка. 2016. 250 с.
7. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів: Автореф. дис... канд. юрид. наук / 12.00.09. Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2005. 38 с.
8. Бахін В. П., Весельський В. К., Маліков Т. С. Поліцейський допит у США (поради допитуючому): Навчальний посібник. Київ: НВТ «Правник», 1997. 32 с.
9. Стахівський С. М. Показання свідка як джерело доказів у кримінальному процесі. Навчальний посібник. Київ: Олан, 2001. 511 с.
10. Удалова Л. Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: Дис… док. юрид. наук / 12.00.09. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2007. 422 с.
11. Чаплинській К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: Монографія. Дніпропетровськ, Юридична академія, 2006. 416 с.
12. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: Дис… кандид. юрид. наук / 12.00.09. Київ: Національна академія внутрішніх справ. 2005. 245 с.
13. Льовкін В. Л. Показання обвинуваченого в кримінальному процесі України: Автореф. дис... канд. юрид. наук / 12.00.09. Київ: Київський Національний університет ім. Т. Шевченка. 2007. 221 с.

Рубленко Анастасія Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Коршикова Тетяна Василівна,
викладач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ, ВЧИНЕНОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Масштаби злочинів, скоєних російськими військовими, дуже великі, і є багато інцидентів, які потребують ретельного розслідування. З 24 лютого 2022 року, окрім диверсії, з'явився ще один вид злочинної діяльності – відкрита підтримка та заклики до співпраці з державою-агресором. Під час повномасштабного вторгнення РФ на території України була досить велика кількість осіб, так званих колаборантів, що займалися репресіями щодо проукраїнського населення регіонів та повернулися на окуповану територію, щоб «посилити силовий блок» окупаційного режиму [1, с. 49]. Правоохоронні та судові органи України активно працюють над виявленням та притягненням до відповідальності осіб, які у будь-який спосіб співпрацював з окупантом і постає питання необхідності покарання колаборантів. Тому 3 березня 2022 року набрав чинності український закон Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» і це призвело до необхідності дослідження криміналістичної характеристики та методики розслідування колабораціонізму [2].

В даному випадку при воєнному часі вони вчиненні на окупованій і деокупованій територіях. Це впливає на характеристику місця вчинення та ступінь тяжкості вчинених злочинів, і також й на визначення суб'єкту злочину. Судячи з досліджень цього питання можна сказати, що вони передбачали дві мети: виявити те, що має бути визначеним як суттєве для цього поняття, а також й визначити місце криміналістичної характеристики в системі елементів окремої криміналістичної методики. Як зазначає П. В. Берназ «одним із найважливіших елементів криміналістичної методики є криміналістична характеристика злочину. Вона є взаємопов'язаною сукупністю індивідуальних особливостей певної категорії злочинів, що характеризують обстановку, спосіб і механізм вчинення та приховування злочину, осіб злочинця і потерпілого та має значення для виявлення, розкриття та розслідування злочину. Криміналістична характеристика злочину в слідчій діяльності використовується як інструмент для висунення слідчих версій та формування обставин, які

підлягають встановленню. [3, с. 35]. Отже, до елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності можна віднести: данні про спосіб, знаряддя, засоби, час, місце, обстановку, сліди, механізм вчинення кримінального правопорушення, особу злочинця.

Закони більшості країн називають колабораціонізм злочином проти держави, державною зрадою. Відповідно до викладеного, колаборант – це особа, яка свідомо, умисно та навмисно співпрацювала або заохочувала до співпраці представника військової організації чи окупаційного уряду держави-агресора. Особа злочинця визначається за формою вчинення колабораційної діяльності, а саме: громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства та юридичною особою (вчинення будь-якої з зазначених протизаконних дій від імені юридичної особи її уповноваженою особою) [4, с. 339].

Аналізуючи зміст ст. 111-1 КК України, можна зробити висновок, що до способів вчинення досліджуваного кримінального правопорушення відносяться здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, збройних формувань та на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради; організація та проведення заходів політичного характеру, спрямованих на підтримку держави-агресора; участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; здійснення пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України; добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території; добровільна участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та в збройних формуваннях держави-агресора [5]. Отже, спосіб вчинення кримінального правопорушення є одним із основних елементів криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. Він являє собою комплекс (систему) об'єктивно і суб'єктивно детермінованих дій по підготовці, вчиненню та приховувані кримінального правопорушення, які відповідають загальному злочинному наміру та досягненню поставленої мети [6, с. 224].

О. В. Кузьменко зазначає що, місцем вчинення даного кримінального правопорушення може бути вся територія України, однак, найбільш типовими та розповсюдженими для колабораційної діяльності є території, що тимчасово окуповані державою-агресором [4, с. 336]. У випадку вчинення аналізованого кримінального правопорушення «місце вчинення» виступає як багатоаспектне і містить у собі адміністративно – територіальні, географічні, характеризуючі соціальне призначення певного місця, юридичні, які характеризують статус організації, яка є місцем вчинення кримінального правопорушення та інші критерії.

Зрозуміло, що час вчинення цього правопорушення збігатиметься з часом збройного вторгнення в Україну та окупації її території. За відповідною частиною статтею 111-1 КК України коли правопорушення вчиняється на окупованій території або під час збройної агресії проти України при досудовому розслідуванні колабораційної діяльності істотне значення має час, в інших частинах диспозиції статті 111-1 КК України час значення не має [5].

Засоби вчинення злочину, згідно з приміткою ст. 111-1 КК України, охоплюють засоби масової інформації та мережу Інтернет [5]. Окрім того, до засобів можна віднести засоби зв'язку та мобільні комунікації (групи в Telegram, Viber). Знаряддя в механізмі вчинення колабораційної діяльності можуть включати агітаційні плакати та банери.

Обстановка вчинення колабораційної діяльності включає в себе кількісний та якісний склад правопорушників, час і місце вчинення злочинної діяльності, способи вчинення колабораційної діяльності, характеристику засобів, використаних при вчиненні аналізованого правопорушення, а саме інтернет, мобільні комунікації та інше.

Особливістю слідової картини колабораційної діяльності, є те що доказовою інформацією здебільшого виступають відомості про факт, тобто інформація, яка була отримана з мережі Інтернет, засобів масової інформації, з груп мобільних комунікацій або інша інформація отримана шляхом контррозвідки. Тобто, центральним елементом слідової картини виступає сама інформація. В матеріальній дійсності джерелами інформації можуть виступати відеозаписи відповідних колабораційних дій у засобах масової інформації, господарські договори суб'єктів господарювання з представницькими органами держави агресора, контроль та запис переговорів, отримання інформації про абонентів чи абонентських пристроїв.

Криміналістична характеристика за структурою є достатньо складною і дослідження цієї структури свідчать, що поставлені питання про вивчення криміналістичної характеристики окремих правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану, не є остаточними і вони підлягають додатковому та подальшому науковому дослідженні.

Список використаних джерел

1. Білоус В. В. Актуальні криміналістичні рекомендації із застосування технічних засобів для фіксування шкоди, завданої Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. : наук.- практ. конф. (Харків, 22.06.2022). Харків, 2022. С. 47–54. URL: https://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/PDO-2022.pdf.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text.

3. Берназ П. В. Поняття «Криміналістична характеристика злочину». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 34–38.
4. Кузьменко О. В. Особливості криміналістичної характеристики колабораційної діяльності. *Електронне наукове видання «Аналітичнопорівняльне правоз Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних науктво»*. 2022. С. 336–339.
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n698.
6. Проблеми законності: Республіканський міжвідомчий наук. збірник / Під ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юр. академія України. 1999. Вип. 37. С. 224.

Садовничий Богдан Олександрович,
аспірант заочної форми навчання кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

За роки незалежності України частка будівельної галузі в економіці знизилась майже втричі, і становить зараз лише 2,2 %. В порівнянні з економікою європейських країни будівництво дає близько 6–8 %. При цьому будівельна галузь забезпечує замовленнями ще понад 30 суміжних галузей, таких як видобування корисних копалин, послуги з дизайну приміщень, тощо [1].

Окремі аспекти організаційно-правових засад діяльності у сфері будівництва досліджували: М.В. Борусовський, К.М.Бруссо, А.В. Вавриш, А.А. Вознюк, А.П. Запотоцький, О.В. Коршун, С.С. Кузьменко, К.О. Чаплинський, Г.М. Чернишов, С.С. Чернявський.

Перш за все, необхідно зазначити, що загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління, з метою фінансування будівництва житла та особливості управління цими коштами, визначає Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю».

Результати аналізу вищевказаного закону дають підстави стверджувати, що від моменту початку будівництва об’єкта нерухомого майна, яке фінансується за рахунок фонду фінансування будівництва, до введення його в експлуатацію, особа є власником майнових прав на об’єкт інвестування (квартиру, машиномісце, комору тощо) [2].

Зазначений підхід знайшов своє відображення у положеннях Закону України «Про гарантування речових прав на об’єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому», який набув чинності 10 жовтня 2022 року та визначає особливості цивільного обороту об’єктів незавершеного будівництва і майбутніх об’єктів

нерухомості та безпосередньо спрямований на гарантування речових прав на такі об'єкти.

Проаналізувавши ці положення можемо дійти висновку, що кожний об'єкт незавершеного будівництва та власник спеціального майнового права, яким може бути фізична або юридична особа, реєструється у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно в установленому законом порядку. Недотримання вказаної умови призводить до визнання правочинів щодо таких об'єктів нікчемними [3].

Водночас, відповідно до положень Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», який визначає правові засади здійснення оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності в Україні, її державного та громадського регулювання, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна з метою захисту законних інтересів держави та інших суб'єктів правовідносин у питаннях оцінки майна, майнових прав та використання її результатів, виявлено два ключові елементи, які мають значення для процесу будівництва, а саме випадки та підстави проведення оцінки.

Встановлено, що у 5 з 9 випадків, зазначених у Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», причиною обов'язкового проведення оцінки майна є здійснення правочинів відносно об'єктів нерухомості, які перебувають у державній або комунальній власності.

Слід звернути увагу, що відповідно до абз. 2 ст. 10 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», якщо законодавством передбачена обов'язковість проведення незалежної оцінки майна, органи державної влади та органи місцевого самоврядування виступають замовниками проведення такої оцінки, шляхом укладання договорів з суб'єктами оціночної діяльності – суб'єктами господарювання, визначеними на конкурсних засадах у порядку, встановленому законодавством [4].

Таким чином, розгалуженість національного законодавства, яке регулює суспільні відносини у галузі будівництва, зумовлює необхідність у його подальшому вивченні та систематизації з метою вироблення єдиного підходу у його застосуванні.

Список використаних джерел

1. Платформа електронного регулювання. URL: https://regulation.gov.ua/dialogue/budivnytstvo.

2. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Закон України від 19.06.2003 № 978-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-15#Text.

3. Про гарантування речових прав на об'єкти нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому: Закон України від 15.08.2022 № 2518-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2518-20#n421.

4. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 № 2658-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text.

Сарібекян Юлія Артурівна,
аспірант Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ НАДАННЯ КОСМЕТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

Актуальність даної теми полягає у збільшенні кількості судових справ, що пов'язані з використанням (наданням) неякісних косметологічних послуг. На практиці неодноразово зустрічаються ситуації, коли особа страждає від результатів роботи спеціалістів, які не мають відповідної освіти та не володіють необхідними знаннями. Через відсутність чіткої та визначеної системи та механізму розслідування зазначених кримінальних правопорушень потерпілі, у більшості випадків, не можуть отримати компенсацію за отриману моральну, майнову та фізичну шкоду.

Розглядаючи поняття «неякісні косметологічні послуги», його можна ототожнювати з послугами, які надаються особою, що не має спеціальний дозвіл, а саме ліцензію на заняття медичною практикою. Аналізуючи зазначене відповідні кримінальні правопорушення можна кваліфікувати за ст. 138 Кримінального кодексу України [1].

Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України до слідчих (розшукових) дій відносяться допит, пред'явлення особи для впізнання, обшук, огляд, слідчий експеримент, освідування особи, призначення експертизи [2]. Отже, розглянемо окремі слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення під час розслідування незаконної лікувальної діяльності у сфері надання косметологічних послуг.

На первинному етапі розслідування необхідно визначити послідовність проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, час та мету їх проведення.

Аналізуючи роботи науковців, ми звернули увагу на зазначені статистичні дані. Так, у своїй роботі Б. В. Стецик зазначає, що на основі кримінальних справ, зокрема за ст. 138 Кримінального кодексу України, можна виокремити найбільш розповсюджені слідчі розшукові дії, а саме допит та слідчий огляд і призначення на проведення експертизи – 100 % випадків; обшук – 35,3 %; слідчий експеримент – 17,6 %; пред'явлення для впізнання – 11,8 %; освідування – 5,9 % [3].

Виходячи із зазначених даних, для встановлення обставин кримінального правопорушення, у першу чергу, необхідно провести допит. На даному етапі важливо встановити якомога більше інформації. Аналізуючи проблематику незаконної лікувальної

діяльності у сфері надання косметологічних послуг, необхідно вияснити, яким чином потерпіла особа скористалася косметологічними послугами; де була знайдена інформація про особу, що надавала послуги; чи перевірила потерпіла особа наявність у спеціаліста відповідного дозволу; за допомогою яких матеріалів виконувалася процедура (важливо встановити, чи є ці матеріали сертифіковані на території України); чи була потерпіла особа попереджена про можливі ризики тощо. Отримавши цю інформацію, ми зможемо побудувати механізм та порядок наступних дій під час досудового розслідування, а також матимемо обґрунтування для встановлення та кваліфікації кримінального правопорушення.

Призначення експертизи також має велике значення під час розслідування вищезазначених кримінальних правопорушень. На цьому етапі необхідно встановити, яку саме шкоду було завдано потерпілій особі. Враховуючи той факт, що косметологічні послуги виконуються інвазивно, тобто з проникненням через природні зовнішні бар'єри організму (шкіра, слизові оболонки), у всіх випадках, як зазначала Б. В. Стецик, має бути проведена слідча (розшукова) дія призначення експертизи, а саме судова-медична експертиза. Отримавши результати, ми матимемо змогу встановити обсяг завданої фізичної шкоди потерпілій особі.

З метою підтвердження наявної інформації від потерпілої особи у деяких випадках може проводитися обшук. Ця слідча (розшукова) дія проводиться для встановлення фактів та доказів кримінального правопорушення. Однією з головних умов кримінального правопорушення за ст. 138 Кримінального кодексу України є заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу. Таким чином для встановлення факту кримінального правопорушення під час обшуку необхідно підтвердити наявність чи відсутність у спеціаліста відповідного дозволу (ліцензії на медичну практику). Крім того, особа, що надає інвазивні косметологічні послуги зобов'язана мати вищу медичну освіту, зокрема такий висновок можна зробити, проаналізувавши Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників [4]. Також під час обшуку важливо визначити, якими матеріалами та інструментами були виконані косметологічні процедури, чи відповідає законодавчо визначеним нормам місце, інструменти та матеріали надання послуг.

Аналізуючи вищевикладене, ми можемо зробити висновок, що розслідування незаконної лікувальної діяльності у сфері надання косметологічних послуг має характерні особливості та потребує їх узагальнення. На практиці через відсутність чіткого механізму та порядку розслідування виникає проблема встановлення факту вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Таким чином, ми вважаємо, що є доцільним розробити відповідні рекомендації та запровадити єдиний механізм, який допоможе захистити права

потерпілих осіб та притягнути до відповідальності осіб, що надають косметологічні послуги не маючи вищої медичної освіти та відповідного дозволу на заняття лікувальною діяльністю.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

3. Стецик Б. В. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконної лікувальної діяльності. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Юридичні науки. 2017. Вип. 4. С. 238–250. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau_2017_4_31.

4. Зміни до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників : Наказ МОЗ України від 06 червня 2022р. № 958. URL: https://www.dls.gov.ua/print-article/?pa=97719.

Семененко Євген Петрович,
судовий експерт сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Харківського НДЕКЦ МВС України

ЄДИНИЙ РЕЄСТР ЗБРОЇ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

23 червня 2023 року в Україні повноцінно запрацював Єдиний реєстр зброї. Україна – фактично єдина держава в Європі, у якій відсутній спеціальний закон щодо регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї. А наявне дотичне законодавство є фрагментарним, неузгодженим і не відповідає принципу правової визначеності. З метою усунення цих недоліків в галузі надання дозволів на право придбання, володіння та збереження громадянської зброї та боєприпасів був розроблений та введений в дію Єдиний реєстр зброї.

Єдиний реєстр зброї (ЄРЗ) – інформаційно-телекомунікаційна система, яка є функціональною підсистемою єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ, що призначена для автоматизації обліку процесів обігу зброї до рівня стандартів операційних процедур та автоматизованого робочого місця користувача, забезпечує формування, зберігання, спільне використання і верифікацію інформації про права в сфері обігу зброї, боєприпасів до неї, основних частин зброї, які мають ідентифікаційні номери та вибухових матеріалів, об’єкти та суб’єкти цих прав [1].

Після запровадження єдиного реєстру зброї відбулися деякі зміни, а саме: відбувся перехід дозволів з паперових в електронний формат; замість паперових бланків дозволів формуються витяги з ЄРЗ що містять QR код; з’явилась можливість подати документи на

придбання, реєстрацію, продаж зброї через Єдине вікно для громадян або у спеціалізованому магазині з торгівлі зброєю. Єдине вікно для громадянина надає можливість відслідковувати відомості щодо власної зброї та дозволу на неї. Процедура не передбачає особистого візиту до державної установи. Для отримання дозволу достатньо скористатися он-лайн сервісом на сайті: https://services.mvs.gov.ua/, зареєструватись та в електронному вигляді подати заявку про:

– надання дозволу на придбання вогнепальної мисливської зброї, основних частин зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, пристроїв

– про надання дозволу на зберігання, носіння вогнепальної мисливської зброї, основних частин зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, пристроїв

– на зміну місця проживання (місця зберігання зброї, основних частин зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, пристроїв)

– про продовження строку дії дозволу на придбання, перевезення, зберігання, носіння вогнепальної мисливської зброї, основних частин зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, пристроїв

– про надання направлення на комісійний продаж вогнепальної мисливської зброї, основних частин зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, пристроїв

– про надання дозволу на перевезення (вивезення-ввезення) через митний кордон України вогнепальної мисливської зброї, боєприпасів до неї, основних частин зброї, пневматичної, холодної, охолощеної зброї, пристроїв та патронів до них

– отримання та перевірку витягу з Єдиного реєстру зброї [2].

Крім того громадянам надана можливість подавати документи про надання дозволу до Національної поліції через:

– оператора поштового зв'язку;

– спеціалізований магазин з продажу зброї;

– особистим зверненням до Уповноваженого підрозділу.

У майбутньому планується в застосунку «ДІЯ» відображати інформацію про наявність у громадянина зброї та дозволи до неї.

Автоматизація обліку процесів обігу зброї дозволяє:

– покращити контроль за дотриманням порядку виготовлення, придбання, обліку, зберігання, охорони та використання зброї, у тому числі на об'єктах дозвільної системи;

– проводити ідентифікацію зброї або основної частини зброї, яка має ідентифікаційні номери, боєприпасів до неї та вибухових матеріалів;

– забезпечити з боку держави ефективний контроль у сфері обігу зброї, боєприпасів до неї та поводження з вибуховими матеріалами;

– забезпечити оптимізацію процесів отримання дозвільних документів шляхом створення зручних, комфортних, доступних умов для заявників з одного боку, та автоматизації дій органів поліції – з іншого;

– надає можливість подачі громадянами документів для отримання дозволів напряму до магазину, без необхідності відвідування органів поліції;

– мінімізацію кількості документів, які заявники подаватимуть для отримання дозволів на зброю;

– зменшення кількості паперових документів і мінімізацію бюрократичних процесів;

– посилення громадського порядку шляхом удосконалення механізму анулювання дозволів на зброю в разі її протиправного використання [3].

Це основні, але далеко не вичерпні переваги впровадження Єдиного реєстру зброї, які матимуть позитивний результат і сприятимуть системному усуненню низки потенційних корупційних складових.

На даний момент пройшло лише декілька місяців з моменту повноцінного запуска ЄРЗ і є можливість зробити перші висновки. Слід зауважити, що в цілому ЄРЗ об'єднує роботу декількох, раніше роз'єднаних, суб'єктів в єдину базу даних. Громадянин через електронний кабінет реєструється, подає заявку і необхідні документи на надання послуги. Працівник дозвільної системи через свій електронний кабінет, розглядає заяву, формує рішення про надання послуги, і оформляє витяг з ЄРЗ про надання дозволу на отримання послуги у сфері обігу зброї. У свою чергу спеціалізовані магазини з продажу зброї – перевіряють наявність рішення про отримання дозволу Нацполіції, і реалізують його, вносять в ЄРЗ дані покупця і при необхідності, надають виписку з ЄРЗ про придбання зброї для надання в Нацполіцію і подальшій реєстрації. Орган поліції у своєму кабінеті, незалежно від територіальності, приймає рішення про надання йому відповідного дозволу відносно обігу зброї. Третій суб'єкт – підрозділи НДЕКЦ МВС, приймають заяву від громадян на огляд технічного стану і відстріл вогнепальної зброї. В своєму кабінеті вносять у базу ЄРЗ довідку про результати технічного стану і відстріл наданої вогнепальної зброї. При необхідності видають довідку на руки.

Підсумовуючи сказане вище, робимо висновок, що ця система дозволяє об'єднати роботу усіх органів задіяних у сфері реалізації зброї в єдину базу даних, упорядкувати і спростити видачу відповідних дозволів для громадян через єдиний кабінет, а також здійснювати контроль за зберіганням і переміщенням вогнепальної зброї, мінімізує корупційні складові.

На теперішній час ЄРЗ ще недосконалий і має певні недоліки, які розробники усувають, удосконалюючи систему, але в цілому вона вже виконує покладені на неї задачі.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ: Наказ МВС України № 2 від 10.01.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-22#Text.

2. З 23 червня в Україні запрацює Єдиний реєстр зброї. URL: https://mvs.gov.ua/news/z-23-cervnia-v-ukrayini-zapraciuje-jedinii-rejestr-zbroyi.
3. Єдине вікно для громадян URL: https://services.mvs.gov.ua.

Семенюк Ірина Юріївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ЦИФРОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Цифрові технології – це невід'ємна частина усіх сфер людської діяльності та сучасної криміналістики. У сучасних умовах цифрові технології стали необхідним компонентом, який впливає на всі аспекти людської діяльності, визначаючи перспективи розвитку економіки, політики, національної безпеки та обороноздатності країни. У цьому контексті важливе завдання удосконалення діяльності судових та правоохоронних органів, їх модернізації та адаптації до нової цифрової реальності, що впливає внаслідок розвитку суспільства та процесів цифровізації всіх сфер життя. Сучасний період нерозривно пов'язаний із встановленням нових проявів, таких як кіберзлочини, шахрайство у сфері інформаційної безпеки та кількість значних кібернетичних атак на різні об'єкти критичної інфраструктури та держави [1].

На розвиток криміналістики і суспільства вплинула повномасштабна збройна агресія росії та впровадження воєнного стану в Україні. Зрозуміло, що динаміка та тенденції злочинності в Україні під час війни значно змінили переваги криміналістики та діяльності системи органів кримінальної юстиції. За таких умов стала актуальною потреба розробки нових підходів до протидії сучасним кримінальним правопорушенням, а також у модернізації та оновленні діяльності правоохоронних та судових органів з їх розслідування в умовах воєнного стану. Важливим стає створення та запровадження ефективної системи боротьби з наявними загрозами кримінально-правовими засобами забезпечення безпеки та збереження захисту громадян, правопорядку та зниження рівня антисуспільних посягань [2, с. 179].

Використання нових технологій сприяло збільшенню обсягів цифрових слідів та електронних доказів. Поява кібератак, інформації у відкритих джерелах (OSINT) сприяють розвитку ефективної цифрової криміналістики. А тому, виникла необхідність в удосконаленні існуючих та створенні нових засобів, прийомів та методів збирання

такого виду доказової інформації, отриманні навиків щодо її обробки та використання у процесі доказування.

За останні роки, використання штучного інтелекту та аналітичних інструментів стало невід'ємною складовою цифрової криміналістики [3, с. 31]. Когнітивні технології дозволяють автоматизувати процеси аналізу великих обсягів даних, які раніше вимагали значних людських ресурсів і часу. Алгоритми машинного інтелекту можуть виявляти закономірності та зв'язки в даних, а також виявляти аномалії, які можуть служити ключовими слідами при розслідуванні кримінальних правопорушень. Аналітичні інструменти допомагають в обробці та інтерпретації зібраних даних. Їхні можливості постійно розширюються, що дозволяє криміналістам ефективніше аналізувати цифрові докази та виявляти різні види кримінальних правопорушень. Спільне використання цих технологій у цифровій криміналістиці дозволяє швидше та точніше виявляти та розкривати різні види протиправної поведінки, які базуються на цифрових слідах та електронних доказах [4, с. 284].

На сьогодні, виокремлюються такі сучасні напрями цифрової криміналістики як: 1) дослідження хмарних сховищ; 2) дослідження мобільних пристроїв (телефонів); 3) дослідження програм (месенджерів та інших застосунків для смартфонів, що використовуються для обміну інформацією); 4) дослідження інтернет-речей (IoT); 5) мережеві дослідження; 6) дослідження новітніх приладів і додатків (Alexa від Amazon, Google Assistant, Siri від Apple та ін.); 7) дослідження додатків не для телефону (дослідження баз даних, Spotlight, America online instant messaging, дронів, Даркнету, засобів анти криміналістики, видалених і фрагментованих файлів, зображень, флеш-пам'яті, криптовалют); 8) цифровий аналіз поведінки окремих осіб, груп людей та їх взаємозв'язків і відносин; 9) цифрова криміналістична розвідка та розвідка на основі відкритих джерел тощо [5, с. 40–41].

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що цифрова криміналістика є головною складовою як сучасної військової безпеки, так і засобом криміналістичного забезпечення розслідування різних видів кримінальних правопорушень. Вона вміщує засоби і методи дослідження значної кількості напрямів, які охоплюють цифрову інформацію з різних джерел, що сприяє здобуттю міцної доказової бази. Тому, на сьогодні, особливу увагу слід зосередити на підготовці слідчих, прокурорів, суддів, спеціалістів-криміналістів та судових експертів щодо можливостей використання цифрових технологій під час розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень. Криміналістика має напрямок на подальший розвиток та формування цифрової криміналістики для ефективного розв'язання нових завдань в умовах воєнного конфлікту та процесів цифрової трансформації суспільства.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. *Відомості Верховної Ради*. 2000. № 23 С. 176. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text.
2. Бурбело Б.А. Криміналістичні основи протидії кіберзлочинності. *Актуальні питання розслідування кіберзлочинів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків: 10 груд. 2013 р.). Харків: ХНУВС, 2013. 179–181.
3. Латиш К. Цифрова криміналістика у період війни в Україні: можливості використання спеціальних знань у сфері інформаційних технологій. *Criminalistics and Forensic expertology: science, studies, practice. A collection of peer-reviewed scientific articles*. Lithuania. 2022, Т. 18. P. 31–38.
4. Степанюк Р.Л., Перлін С.І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 283–294.
5. Шевчук В.М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. *Проблематика документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації*: наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків, 2022. С. 40–47.

Семенюк Оксана Анатоліївна,
аспірантка кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

У кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем виникає необхідність визначити розмір збитків, спричинених службовими особами. З цією метою слідчий залучає експерта для проведення товарознавчої експертизи.

Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням. Пленум Верховного Суду України у своїй постанові прямо зазначає: «Судам слід мати на увазі, що при розгляді справ вони

не мають права приймати рішення без проведення експертизи, якщо за законом призначення останньої є обов'язковою» [1].

Рішення щодо призначення судової товарознавчої експертизи слідчий приймає особисто. Він повинен керуватися конкретними обставинами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, тими питаннями, що виникають під час розслідування, власними можливостями та досвідом і суттю експертного дослідження.

Перелік вирішуваних товарознавчою експертизою питань визначено в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз [2].

Щодо кримінальних проваджень, передбачених ст. 191 КК України, то це можуть бути такі:

Яка вартість об'єктів дослідження на території України (із зазначенням дати, на яку необхідно провести оцінку)?

Яке найменування та призначення товарів?

Чи відповідають маркувальні дані дійсним товарним характеристикам об'єкту дослідження?

Чи відповідає якість виробу вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам за органолептичними показниками?

Які дефекти має конкретний товар? Чи є ці дефекти істотними? Чи можлива реалізація (експлуатація) товару за наявності виявлених дефектів?

Чи відповідає маркування та пакування товару вимогам нормативно-технічної документації або зразкам?

Яким підприємством і коли виготовлено товар (за умови наявності маркувальної інформації або відповідних супровідних документів)?

Яка ринкова вартість зерна (зернобобових культур) станом на дату укладення контракту (на поточну дату) з урахуванням його якісних показників?

Дослідники зазначають про найбільш характерні питання, які ставилися на товарознавчу експертизу: яка ринкова вартість виробів на момент вчинення кримінального правопорушення – 35,2 %; яка початкова вартість виробів на момент вчинення кримінального правопорушення – 28,6 %; яка вартість ненаданого експерту майна, що знищено внаслідок руйнування, пожежі, затоплення – 23,3 %; який розмір збитків – 16,8 %; який ступінь зниження якості товару – 10,1 % [3, с. 312].

Під час вивчення висновків товарознавчих експертиз, які проводилися у кримінальних провадженнях про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, нами визначені типові питання: Яка ринкова вартість певного товару визначеної кількості станом на конкретну дату? Яка вартість транспортних послуг по перевезенню та доставці певного товару визначеної кількості із зазначенням загальної маси, станом на

конкретну дату? Яка вартість послуг, робіт (будівельних, монтажних, налагоджувальних та ін.) для введення в експлуатацію конкретного устаткування? Чи відповідає вартість конкретного товару, устаткування, яка зазначена у документі (робочому проекті) станом на визначену дату, його ринковій вартості на цю ж дату? Якою станом на визначену дату була найнижча (найвища, середня) ринкова вартість конкретного обладнання, устаткування, з ПДВ та без ПДВ? Яка ринкова вартість аналогічного нового обладнання, устаткування, вилученого у громадянина Х., станом на конкретну дату? Чи наявне відповідне маркування виробу (обладнання, устаткування), виявленого у громадянина Х., та чи відповідає він його характеристикам? Чи співпадають технічні характеристики виробу (обладнання, устаткування), який списаний відповідно до документів конкретного підприємства, установи, організації, із виробом (обладнанням, устаткуванням), який не має на собі будь-яких ідентифікуючих ознак, що вилучений у громадянина Х.?

Під час нашого дослідження ми встановили окремі особливості товарознавчих експертиз у кримінальних провадженнях за ст. 191 КК України. По-перше, під час призначення комплексних судових товарознавчих експертиз питання мають формулюватися окремо для кожного спеціаліста, з метою персоніфікації їх висновків, а коли це неможливо, то максимально точно об'єднують проблему вирішення конкретних завдань, шляхом використання різних спеціальних знань експертів, через поставлене (поставлені) питання [4, с. 148].

Наприклад, у кримінальному провадженні № 120170200000000448 від 12.10.2017 було призначено комплексну економіко-товарознавчу з метою встановлення якою була ринкова вартість послуг із перевезення гуманітарної допомоги, вагою 10–15 тон, вантажним автомобілем «Iveco» зі складу з м. Одеси до м. Шаргород Вінницької області у період з 07.08.2017 по 15.08.2017 [5].

Друга особливість пов'язана з тим, що такі об'єкти дослідження як продовольчі товари вилучаються у повному обсязі однак експерту на дослідження направляється середня проба від однорідної продукції (сипучої, рідкої чи в'язкої консистенції та ін.).

Третя особливість судових товарознавчих експертиз пов'язана з тим, що вони можуть призначатися під час розслідування розкрадань, провадження за якими здійснюється через значний термін після вчинення кримінального правопорушення і, як правило, товарні об'єкти, які мають бути досліджені, відсутні. У цьому випадку судова товарознавча експертиза проводиться за матеріалами кримінального провадження.

По-четверте, товарознавчій експертизі підлягають також і об'єкти, які вже були у вжитку, що вибули з ужитку і навіть частини виробу [2]. Наприклад, у кримінальному провадженні, розпочатому за ч. 4 ст. 191 КК України, встановлено, що посадові особи Ладижинської міської лікарні уклали договір купівлі-продажу та поставки нового

твердопаливного котла, вартістю 600 000 грн. Однак виявлено зовнішні ознаки того, що котел вже був у використанні. Для з'ясування, чи був придбаний котел у вжитку чи є він новим, слідчий призначив товарознавчу експертизу. Крім цього, на вирішення цієї експертизи поставлено питання про середню ринкову вартість, станом на 25.11.2022, котла твердопаливного «КВР-800 СТС» з ПДВ та без ПДВ; та про середню ринкову вартість, станом на 25.11.2022, котла твердопаливного «КВР-800 СТС», бувшого у використанні з ПДВ та без ПДВ? [6].

Таким чином, обов'язковість визначення матеріальних збитків під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем робить висновок експерта-товарознавця невід'ємною складовою доказування у цих кримінальних провадженнях.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу у кримінальних і цивільних справах : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/182703 520660.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

3. Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика : дис. … д-ра юрид. наук за спец. 081 «Право». Кропивницький, 2023. 438 с.

4. Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань у кримінальному провадженні : монографія. Київ : Талком, 2018. 246 с.

5. Справа № 152/833/19 Шаргородського районного суду Вінницької області. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Page/2.

6. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області у справі № 127/7062/23 від 23.05.2023. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Page/3.

Сербін Сергій Михайлович,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ З ДІТЬМИ – СВІДКАМИ РОЗБОЇВ

Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3) [1], держава гарантує охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства (ст. 51) [1], а також захист дітей від насильства (ст. 52) [1].

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства», кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я. Держава гарантує дитині право на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя [2].

Однак, незважаючи на державні гарантії, проблема розбійних нападів жертвами яких стають діти є в Україні гостро соціальною проблемою та такою, що потребує адекватних заходів реагування на неї на різних рівнях.

Ознайомившись з працею І.О. Бандурки можна зробити висновок, що однією з перешкод на шляху побудови нормального правового і демократичного суспільства є різноманітні порушення прав підростаючого покоління. У сучасних умовах, коли в Україні закладаються правові основи глибоких соціально економічних перетворень, проблема захисту прав неповнолітніх набуває особливого змісту [3, с. 36].

Можна погодитись з думкою О.Л. Безпаль висловленій в дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї». А саме дитинство – це один із найважливіших етапів розвитку людини, коли закладаються фундаментальні моральні якості, основи взаємодії особистості із соціумом (у сім'ї, у закладах освіти, у майбутньому – з трудовим колективом тощо). Тому вчинення насильства щодо дітей становить велику загрозу не лише для їх фізичного та психічного здоров'я, а й загалом для їх подальшої нормальної соціалізації. Насильство щодо дитини закладає, крім іншого, і великі ризики формування девіантної поведінки такої дитини, є велика ймовірність, що вона перенесе цей негативний досвід у власне життя, та буде використовувати подібну модель для досягнення власних корисних цілей [4, с. 17].

Розбій належить до найбільш небезпечних корисливо-насильницьких злочинів. Він посягає на два об'єкти: право власності й особу (її здоров'я і життя). Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Право приватної власності є непорушним (ст. 2 Закону України «Про власність»). Суть розбою полягає в прагненні злочинця заволодіти чужим майном шляхом застосування насильства до потерпілого [5, с. 286]. Ще більшу суспільну небезпеку цьому злочину надає та обставина, що на території України ведеться війна, та до вчинення даної категорії злочинів можуть бути причетні особи які мають бойовий досвід, добре володіють зброєю та чітко організовані, при цьому морально стійкі та підготовленні до нанесення

тілесних ушкоджень, катування або навіть вбивства осіб на яких здійснюють напад, або членів їх сімей серед яких можуть бути діти.

Вчинення розбійних нападів в умовах воєнного стану спонукає до удосконалення або взагалі розроблення нових методик розслідування даних кримінальних правопорушень. В зв'язку з чим хотілося б звернути увагу саме на розбої, свідками яких були діти, зокрема, розглянути деякі тактичні особливості проведення розслідування за участі дітей. Розслідування кримінальних проваджень за участю дітей має ряд тактичних особливостей та процесуальних вимог, а саме:

– допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника; оскільки батьки в ході нападу можуть загинути, потрапити до лікарні, або бути викрадені, необхідно залучити інших близьких родичів або педагога чи психолога, а за необхідності – лікаря;

– допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на добу;

– особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність надання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за завідомо неправдиві показання;

– згідно зі ст. 354 КПК України допит малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого в судовому засіданні, у випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин та/або захисту прав малолітнього чи неповнолітнього свідка, за ухвалою суду він може бути допитаний поза залом судового засідання в іншому приміщенні з використанням відеоконференції (дистанційне судове провадження) [6];

– під час проведення допиту неповнолітніх, що стосується загибелі їх близьких слідчому необхідно бути максимально тактовним і застосовувати особливий психологічний підхід до допитуваного (заздалегідь продумати план допиту, сформувати питання, зібрати характеризуючу інформацію про допитуваного: вік, інтереси, захоплення, характер, поведінку в соціумі тощо);

– з метою досягнення максимального результату допиту на практиці можливе використання «зеленої кімнати» для проведення допиту, якщо не має такої можливості, тоді необхідно ретельно підготувати кабінет: прибрати зайві речі, які можуть відволікати або взагалі налякати допитувану дитину, забезпечити відсутність сторонніх осіб, не відволікатися на телефонні та інші розмови, за можливості підготувати цікаві дитині предмети (іграшки чи книги), які допоможуть налагодити комунікацію тощо.

Одним з документів, в якому найбільш докладно визначаються вимоги до допиту дитини – свідка чи жертви злочинних посягань, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації

та сексуального насильства (Лансаротська конвенція, 2007 р., CET8 № 201), яка була ратифікована Верховною Радою України 27 серпня 2012 р. і набула чинності з 1 грудня 2012 р. Стаття 35 Конвенції безпосередньо стосується опитування дітей [7].

Розбійні напади з кожним днем стають все більше поширеними, що в свою чергу привертає увагу науковців. Розслідування даної категорії кримінальних правопорушень має свої тактичні особливості, зокрема якщо діти були свідками насильства, яке спричинило загибель рідних. В практичній діяльності даний факт потребує значної уваги, і є особливо важливим для більш глибокого вивчення в наш час.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14 .

3. Бандурка І.О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади : монографія. За наук. ред.. д-ра юрид. наук, професора О.М. Литвинова. Золота миля, 2017. 432 с.

4. Безпаль О.Л. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоровя дітей що вчиняються в сімї : дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / клас. прив. ун-т. Запоріжжя, 2019. 294 с.

5. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Tex.

7. Конвенція Ради Європи № 201 про захист дітей від сексуальної експлуатації та зловживань сексуального характеру URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994927.

Синоверський Андрій Іванович,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК СКЛАДОВА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема боротьби з організованою злочинністю, зокрема криміналістичними методами й засобами, залишається актуальною і в сучасних умовах розвитку Української держави, оскільки діяльність організованих злочинних груп із кримінальної перетворилася на

масштабну загрозу соціальній, економічній та політичній стабільності в Україні [1, с. 137].

При цьому, важливим елементом методики розслідування кримінальних правопорушень, є формування їх криміналістичної характеристики, структура якої містить основні складові які характеризують той чи інший вид кримінального правопорушення. Зазначене в тому числі стосується і криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами в умовах воєнного стану, яка в силу специфічних особливостей розглядуваного кримінального правопорушення має досить складну структуру.

Як слушно зауважив С. С. Чернявський саме цей розділ криміналістики найбільш обумовлений потребами судово-слідчої практики щодо пошуку та вдосконалення наукових засобів і методів розкриття та розслідування злочинів. Задоволення цих потреб і є головною метою криміналістики загалом, зумовлює тенденції внутрішнього розвитку цієї науки, визначає місце й роль у ній окремих теорій, зокрема криміналістичної класифікації, криміналістичного прогнозування, криміналістичної характеристики злочинів та інші [2].

До особливостей криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, які вирізняють її серед криміналістичних характеристики суміжних кримінальних правопорушень є специфічна обстановка їх вчинення – воєнний стан.

Нормативне визначення поняття «воєнний стан», його зміст, порядок його введення та скасування міститься в Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Таким чином, для правового режиму воєнного стану характерними є наявність певних правових обмежень, а також наділення державних органів, органів місцевого самоврядування специфічними повноваженнями пов’язаними із захистом територіальної цілісності і суверенітету нашої держави, проведенням відповідних заходів, застосування спеціального надзвичайного законодавства. В свою чергу умови воєнного стану спричинені військовою агресією, яка породжує нестабільні процеси державного, політичного та соціального характеру,

полегшують вчинення кримінальних правопорушень, підвищують криміногенний вплив організованих злочинних груп на економіку, господарство, фінансову сферу тощо.

В юридичній науці обстановку вчинення кримінального правопорушення розуміють як сукупність конкретних об'єктивних чинників, які у своєму взаємозв'язку утворюють зовнішню сторону кожного конкретного кримінального правопорушення.

У кримінальному праві умови воєнного стану виступають переважно кваліфікуючою ознакою, що свідчить про те, що кримінальне правопорушення є більш тяжким (суспільно небезпечним) у порівнянні з таким самим діянням, учиненим за умов миру. У кримінології воєнні дії відносять до основних факторів, які впливають на формування криміногенної обстановки в державі [4, с. 15].

З позиції А.М. Поляха, у криміналістичному розумінні обстановка злочину – це система різного роду взаємодіючих до й у момент скоєння злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речові, природно-кліматичні, виробничі, побутові й інші умови навколишнього середовища, особливості учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними й інші чинники об'єктивної реальності, що визначають можливість, умови й інші обставини скоєння злочину. Обстановка є родовим визначенням стосовно поняття умов, місця та часу скоєння злочину [5, с. 54].

Таким чином, до обстановки вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід віднести сукупність зовнішніх просторово-часових меж (час, місце, обставини) в тому числі факторів соціально-політичного характеру, що детермінують злочинну поведінку учасників організованої злочинної групи, вибір ними об'єкта злочинного посягання, способів підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень.

На сьогодні найбільш характерним елементом обстановки вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами є введений на всій території нашої держави правовий режим воєнного стану. Обстановка вчинення вказаних кримінальних правопорушень характеризується тим, що організовані злочинні угрупування використовують військову агресію та соціально-політичну напругу в країні задля підготовки, вчинення та приховування своєї злочинної діяльності, пристосувавшись при цьому до нових умов соціально-політичного життя в державі. Зокрема зазначені обставини призвели до поглиблення криміногенного впливу організованих злочинних груп на відносини власності, сфери економічної діяльності, функціонування та діяльність яких забезпечуються державою, та які стали вразливими внаслідок негативних факторів, пов'язаних із широкомасштабною збройною агресією та введенням воєнного стану.

Характеризуючи часові межі обстановки вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід зазначити, що вони охоплюють час з моменту оголошення воєнного стану, тобто видання Указу Президента України «Про введення воєнного стану» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 і до моменту його скасування. Вибір місця вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою в умовах воєнного стану в свою чергу може бути пов'язаний саме із вразливістю тих чи інших сфер економічної чи господарської діяльності, вразливістю державних кордонів, що сприяє вчиненню різного роду шахрайських дій, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, нецільового використання бюджетних коштів, незаконне використання гуманітарної допомоги, розширенням нелегальних ринків збуту товарів тощо.

Крім того, обстановка воєнного стану під час вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами впливає також на зміну способів приховування їх діяльності, маскуючись під легальною економічною, волонтерською, гуманітарною діяльністю.

Таким чином, обстановка вчинення кримінального правопорушення займає вагоме місце у криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, оскільки, перебуваючи у закономірному взаємозв'язку з іншими її елементами вона слугує підґрунтям для висунення й перевірки слідчих версій та зумовлює особливості побудови методики розслідування вказаного виду кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Висотенко Ю. В. Криміналістична характеристика злочинних груп та осіб, які вчиняють крадіжки у їх складі. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6–3 (volume 1). P. 127–134.

2. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. URL: http://www.pravoznavec.com.ua/– period/article/44456/ % D7.

3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/389-19#Text.

4. Борець Т.О. Фактори, що впливають на формування криміногенної ситуації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3–4. С. 15.

5. Полях А.М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: монографія / за ред. В.Ю. Шепітька; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2010. 160 с.

Сова Юлія Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Воробей Олена Вячеславівна,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШКОДЖЕНИХ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабного вторгнення держава-агресор вчинила безліч злочинів, спрямованих на позбавлення незалежності України та життя її громадян. Кожен злочин залишає певні сліди, що досліджуються та доводять беззаперечну вину. Внаслідок ракетних обстрілів та систематичних вибухів все частіше постає питання щодо дослідження наслідків та доказів воєнних злочинів, а встановити власників пошкодженого майна, житла чи речей часто неможливо через недостатність інформації. При встановленні факту приналежності важливу роль відведено саме документам, зміст яких внаслідок термічної дії часто неможливо встановити неозброєним оком чи навіть за використання збільшувальних приладів. Однак необхідного результату можливо досягти використовуючи спеціальні методи техніко-криміналістичного дослідження.

Виявлення записів на документах, що піддались термічному впливу має свої особливості. При температурі понад 500°С папір стає крихким та при доторку руйнується. Відповідно виявити зміст записів на документах в такому стані неможливо, адже високі температури змінюють властивості документа шляхом здійснення впливу на матеріал.

Термічна дія у більшості випадків знищує документ разом із текстом, тому при дослідженні таких документів варто вживати термін «відновлення текстів». Враховуючи вплив на матеріал документів можна виділити декілька стадій зміни структури паперу, зокрема: висушування, обвуглення, спопеління та озоління.

Найменші руйнування характерні саме для стадії висушування, коли папір втрачає вологу та змінює забарвлення на жовтий, а краї документа починають скручуватись. Висушування документу відбувається при температурі до 150°С. Наступною стадією є обвуглення, що є характерним при впливі температур в діапазоні 150–200°С. При обвугленні на матеріалі з’являються тріщини та розриви, папір чорніє та сильно коробиться. Уже на цьому етапі багато барвників стають невидимими. Третьою стадією змін документу внаслідок впливу високих температур є спопеління. Папір за рахунок

наповнювачів певною мірою зберігати структуру, але при механічному впливі часто перетворюється на порошок. На даній стадії в залежності від температур зміни можуть варіюватись, зокрема при температурі понад 200°С папір світлішає, а при вищих температурах (300–500°С) внаслідок фізичної реакції вуглець згорає та папір стає майже білим. Найбільш складними для дослідження є об'єкти, що піддались дії температури від 500°С до 800°С і перебувають на стадії озолення. При впливі таких високих температур відбувається повне згорання органічної частини.

Для дослідження важливим є не лише матеріал документа, а й барвник яким нанесено текст. Найменш стійкими до високої температури є кристалічний фіолетовий та метиленовий голубий барвники. Більшою стійкістю володіють поліграфічні фарби, графіт та барвники чорної машинописної стрічки.

Вилучати документи, що піддались впливу високих температур необхідно за допомоги спеціаліста-криміналіста. Враховуючи крихку структуру документу вилучення проводиться з дотриманням певних правил та рекомендацій, зокрема вилучати обвуглені документи варто пінцетом без гострих країв. Однак на практиці використовують не лише цей метод. Наприклад, спалені документи можна перемістити потоком повітря або за використання гумової груші на попередньо підготовлену підкладку. Транспортувати такі документи необхідно з у коробці, наповненій ватою, що додатково покрита тонким папером.

Відновлення записів в спалених документах можливе лише за умови, що вони були піддані температурі не більше 150–200°С. З такими документами важливо поводитись вкрай обережно. Перед дослідженням спалений документ варто розправити, для чого документ рекомендується обробити 10–20 % розчином гліцерину або водяною парою. При обробці гліцерином у воді шматочки паперу поміщають між двома скельцями та окантовують. Для додавання еластичності спалені документи можна обробляти мінеральними оліями. Документ стає еластичним через певний час після нанесення масла, а надлишки олії прибирають фільтрувальним папером.

Для встановлення текстів спалених документів застосовується комплекс методів. У таких випадках ефективними виявляється дослідження в кососпрямованому світлі, в ультрафіолетових та інфрачервоних променях, різні фотографічні методи дослідження, відбілювання поверхні документа перекисом водню тощо.

Цікавим способом встановлення змісту спаленого документу є спопеління, коли документ, який попередньо вже піддавався впливу високих температур знову піддають термічній дії. Обвуглені клаптики паперу спопеляють, при цьому папір світлішає, а штрихи, виконані термостійкими барвниками навпаки залишаються темними та стають чітко видимими. Даний контраст дозволяє з легкістю встановити первісний зміст пошкодженого документу. Однак, такий термічний

спосіб вимагає обережності, тому що внаслідок його застосування речовий доказ або змінюється або знищується.

Встановлення змісту тексту спалених документів залежить від багатьох факторів, зокрема речовини штрихів, здатності розсіювати промені світла, рельєфу, що утворений тиском пишучого приладу та інших. І відповідно до наявності тих чи інших характеристик застосовується певний метод.

Наприклад, фотографування у інфрачервоній ділянці спектру дає позитивні результати лише у випадку, коли текст нанесено речовиною, яка поглинає ІЧ-промені, а саме графітним олівцем, чорною тушшю чи типографською фарбою. Якщо у місці розташування штрихів є рельєф, то хороший результат можна отримати використовуючи зйомку у кососпрямованому світлі. Кращий результат можна отримати, якщо пишучим приладом була кулькова ручка, графітний олівець чи тверде перо ручки.

Таким чином, в умовах воєнного стану, техніко-криміналістичне дослідження пошкоджених документів, що піддавались дії високих температур набуває актуальності. Встановлення первісного змісту таких документів, пошкоджених внаслідок термічної дії вимагає особливої обережності та використання спеціальних заобів та методів.

Список використаних джерел

1. Воробей О. В, Кофанов А.В. Техніко-криміналістичне дослідження документів: навч. посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2011. С. 199–202.

2. Воробей О.В. Криміналістичне дослідження пошкоджених та згаслих документів: методичні рекомендації. Київ : ННІПСК Національної академії внутрішніх справ, 2010. 32 с.

3. Самойлова О.Ф. Особливості дослідження документів, що піддались впливу високих температур. Харків : Нац. унів. внутр. справ України, 2019. С. 150–153.

Сокол Денис Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІНОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Реформи, що проводяться на сучасному етапі розвитку української незалежної держави, спричиняють кардинальні зміни в

усіх сферах громадського життя. Реалізація цього курсу має призвести до зниження рівня злочинності в Україні, а також підвищення ефективності та результативності роботи правоохоронних органів з виявлення, розслідування злочинів. Успішне виконання завдань з боротьби зі злочинністю вимагає від правоохоронних органів подальшого удосконалення й оновлення прийомів та способів виявлення і дослідження матеріальних слідів злочинів. У зв'язку з цим, особлива увага повинна приділятись ідентифікаційним видам досліджень. Так при розслідуванні злочинів слідчим доводиться стикатися з такою проблемою, як недостатність чи відсутність доказів. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може бути застосування криміналістичної одорології. Саме тому криміналістичне використання запахових слідів людини в ідентифікації особи злочинця, конкретного джерела цих запахових слідів, а також у можливості надання розшукової і доказової інформації для вирішення питання її невинності набуло нового розвитку і впровадження в практику діяльності правоохоронних органів.

У криміналістиці термін «запах» в першому його значенні – матеріальне його тіло. Внаслідок взаємодії об'єктів при вчиненні злочину виникає запах, що виконує функцію сліду в трасологічному значенні. Дані матеріальні газоутворення називають слідами запаху.

Оскільки випаровування, тобто перехід із рідкого в газоподібний, відбувається за будь яких умов, то процес створення запахового сліду неперервний.

Властивості запахового сліду:

– неперервність запахових слідів;

– рухливість запахових слідів;

– розсіювальність запахових слідів;

– подільність запахових слідів.

Зважаючи на властивості запахового сліду в криміналістиці виник новий напрямок – ***криміналістична одорологія***. Це розділ науки криміналістики, що займається дослідженням фізичних і біологічних закономірностей механізму утворення слідів запаху і розробленням на цій основі методів і засобів дослідження, збирання і використання слідів у кримінальному судочинстві.

Використання одорологічної інформації у боротьбі із злочинами бере початок тільки з 1896 року, коли за ініціативою відомого австрійського криміналіста Ганса Гросса в Гильдесгеймі з'явилося 12 собак, навчених веденню поліцейської служби. З часом була звернена увага на можливість криміналістичного використання природної здібності собаки вистежувати по слідах запаху свою жертву. Відшліфовані до унікальності на протязі тисячолітньої еволюції, збережені і розвиненні в процесі подальшого одомашнення і довготривалої селекційної роботи, нюхові здібності собаки стали використовуватися людиною в боротьбі із злочинами.

Саме Гансу Гроссу належала перша оцінка значення результатів застосування поза лабораторної собаки-детектора для пошуку людини по слідах його запаху на місцевості.

Розвиток службової кінології МВС України розпочинається з 2 квітня 1994 року, коли наказом МВС України № 169 на правах відділу було створено Службу організації роботи службового собаківництва у правоохоронній діяльності МВС України. У 2002 році згаданий вище відділ, було ліквідовано, а методичне керівництво кінологічною службою всієї системи МВС України покладене на групу службового собаківництва Департаменту карного розшуку.

11 жовтня 2003 року було підписано наказ МВС України № 1168 «Про створення кінологічної служби», яким передбачалося створення кінологічної служби як окремого підрозділу у структурі блоку кримінальної поліції. На них покладено виконання, зокрема, організаційно-методичних, контрольно-наглядових функцій, регулятивну та облікову діяльність у кінологічній сфері в системі МВС.

У зв'язку з реформуванням системи Міністерства внутрішніх справ України 2 вересня 2015 р. Кабінет Міністрів України відповідно до Закону України «Про Національну поліцію України» від 02.07.2015 № 580-VIII прийняв рішення щодо створення центрального органу виконавчої влади — Національна поліція, яка підпорядковується Міністерству внутрішніх справ України. В Наказі № 1145 01.11.2016 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України», відповідно до пункту 12 частини 3 статті 45 Закону України «Про Національну поліцію України» та з метою забезпечення організації діяльності кінологічних підрозділів територіальних органів Національної поліції України, ефективного використання можливостей кінологічної служби в протидії злочинності та забезпеченні публічної безпеки і порядку зазначено, що основними завданнями служби є:

– організація і розвиток системи службового собаківництва, його ефективне функціонування на підставі впровадження науково-обґрунтованих методів управління органами й підрозділами служби кінології;

– організаційне та методичне забезпечення діяльності кінологічної служби;

– управління та координація роботи кінологічних підрозділів у мирний та особливий період;

– упровадження організаційних заходів щодо забезпечення розвитку матеріально-технічної бази, контролю за проведенням ветеринарних та зооінженерних видів діяльності.

Концепцію розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ, та

Національної гвардії України до 2020 року затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України 24.05.2017 № 442 визначає основні напрями розвитку кінологічних служб центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ (далі – ЦОВВ МВС), та Національної гвардії України (далі – НГУ) до 2020 року і спрямована на створення сучасних кінологічних підрозділів, здатних забезпечити виконання покладених на них завдань.

До кінологічних підрозділів і служб ЦОВВ МВС та НГУ належать:

1) кінологічна служба Національної поліції України;

2) кінологічна служба Державної прикордонної служби України:

3) кінологічна служба Національної гвардії України:

4) кінологічна служба Державної служби України з надзвичайних ситуацій:

Концепція також передбачає створення кінологічного центру, який є головним кінологічним підрозділом з організаційного і методичного керівництва працівниками підрозділів поліції, які виконують функції кінологічного забезпечення службової діяльності та є основною базою з утримання, розведення, вирощування, підготовки та використання службових собак у протидії злочинності, забезпеченні публічної безпеки і порядку.

Розробка нових технічних засобів для проведення слідчих (розшукових) дій з використанням собак кінологічної служби. Так фахівцями кінологічної служби ДНДІ МВС України на замовлення відділу організації кінологічної діяльності Національної поліції України, розроблена система передачі відео з місця виконання завдань призначена для огляду об'єктів, небезпечних для життя працівників: місце засідки злочинців, наявність вибухових пристроїв тощо. До складу зазначеної системи входять наголовник, на якому встановлюється відеокамера, жилет для розміщення пристрою отримання команд від оператора-кінолога та ретранслятор для передачі відеоконтенту кінологу. У оператора-кінолога знаходиться планшет, на якому відображається картинка з місця знаходження собаки.

Для подальшого розвитку кінологічної служби 8-9 листопада 2018 року на базі Головного управління Національної поліції в Хмельницькій обл. проходила міжвідоча науково-практична конференція з проблемних питань розвитку службової кінології органів виконавчої влади, діяльність яких координується МВС. В рамках конференції відбулося відкриття нового сучасного кінологічного центру ГУНП в Хмельницькій обл., на базі якого готуватимуть службових собак не лише для поліції, а й інших силових структур, а також визначила основні напрями розвитку службової кінології, а саме: організацію управління органами й підрозділами

кінологічної служби, методичне забезпечення та організаційні заходи щодо забезпечення розвитку матеріально-технічної бази.

Загалом в органах внутрішніх справ нараховується понад 3 тисячі службових собак, з яких 1140 – розшукових, 1554 – патрульно-розшукових, 74 – для пошуку вибухівки та 90 – наркотиків. У Національній поліції України несуть службу 850 собак. З початку поточного року кінологів зі службовою собакою залучали до розкриття майже 1 тис. злочинів, з них у 500 випадках це допомогло в розслідуванні злочинів.

Кінологічна служба є службою бойового забезпечення і призначена для організації і методичного забезпечення, ефективного використання службових собак в охороні громадського порядку, конвоюванні заарештованих та засуджених, в охороні та обороні важливих державних об'єктів, матеріально-технічного та військового забезпечення Міністерства внутрішніх справ України.

Список використаних джерел

1. Криміналістична техніка: підручник / А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, О.С. Кофанова, О.В. Літвінова та ін.. Книга перша : навчальний посібник. Київ: КИЙ, 2006. 456 с.

2. Грамович Г.И. Криминалистическая техника (научные, правовые, методологические, организационные основы): монографія. Минск : Акад. МВД Респ. Беларусь, 2004. 215 с.

3. Коваленко В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. 248 с.

4. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко та ін.]. Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с.

5. Криміналістика : підручник /[В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг.ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Киїів:Філія вид-ва «Право». 2020. 752 с.

6. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

7. Участь спеціаліста в огляді місця події: практичний посібник / кол. авторів; за заг ред. О.Г. Рувіна, Б.Б. Теплицького, С.С. Чернявського. Харків: Фоліо, 2018. 127 с.

Сом Карина Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Антонюк Поліна Євгенівна,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ANDE 6C В УКРАЇНІ

Судова молекулярно-генетична експертиза являє собою один із видів біологічної експертизи, в ході якої досліджуються об'єкти біологічного походження для ідентифікації особи методом ДНК-аналізу. Так, в результаті судової молекулярно-генетичної експертизи вирішуються завдання:

– встановлення приналежності об'єктів біологічного походження (кров, сперма, слина, волосся, м'язова та кісткова тканина) певній особі;

– виділення слідів біологічного походження конкретної особи у змішаних слідах;

– встановлення ідентичності останків у випадках розчленування трупа та ідентифікації жертв катастроф, коли живі близькі родичі;

– визначення спадковості певних генетичних ознак людини [1].

Метод ДНК-аналізу, покладений в основу методики судової молекулярно-генетичної експертизи, заснований на дослідженні дезоксирибонуклеїнової кислоти – високомолекулярної сполуки, яка міститься в усіх клітинах організмів і є матеріальним носієм генетичної інформації. Тобто дезоксирибонуклеїнова кислота забезпечує збереження, передавання і відтворення генетичної інформації людини, що дозволяє дослідити геном людини, і в результаті ідентифікувати особу [2].

Проведення такої експертизи передбачає: стерильні лабораторні умови, які забезпечують незмінність біологічного матеріалу; спеціально підготовлених фахівців певної кваліфікації; сертифіковані методики, що гарантують безсумнівний результат; процесуальну процедуру експертного дослідження, що забезпечує належність висновку експерта.

Очевидно, що дотримання всіх перелічених умов при проведенні судової молекулярно-генетичної експертизи потребує певного часового проміжку, який нерідко дуже впливає на ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Внаслідок збройної агресії російської федерації проти України та активних воєнних дій на території України наявні великі людські жертви як серед військовослужбовців, так і цивільного населення (загиблих осіб або таких, що вважаються безвісно зниклими). У зв'язку з чим необхідність в ідентифікації осіб по залишкам або

фрагментам біологічного матеріалу (рештки людських тіл, одяг зі слідами мозкової або кісної тканини, понівечені трупи тощо) виросла в рази у порівнянні з періодом до 24 лютого 2022 року.

Така ситуація призвела до значного перенавантаження лабораторій судової молекулярно-генетичної експертизи та фізичною неможливістю судових експертів своєчасно задовольнити всі потреби правоохоронних органів в молекулярно-генетичній експертизі.

З метою вирішення зазначеною проблеми у січні 2023 році фонд Говарда Баффета передав Національній поліції України дві установки ANDE 6C, які дозволяють в польових умовах виділити ДНК-профіль з біологічного матеріалу померлої особи для подальшої ідентифікації особи шляхом порівняння виділеного ДНК-профілю з ДНК-профілями ймовірних родичів загиблої особи, що значно пришвидшує процес ідентифікації загиблих осіб [3].

Система ANDE генерує профілі ДНК, яких можна використати для автоматичного пошуку в базі даних ДНК за допомогою системи швидкого індексування ДНК. Прилад ANDE 6C здатний проаналізувати 27 зразків відповідно до розширених наборів основних зразків STR (короткі тамдемні повтори). Використання аналітичного мікрочіпа має численні переваги перед традиційною технологією, включаючи швидкість виконання, портативність приладу, зниження потенційного забруднення та простоту виконання аналізу.

Ця установка по результатах її практичного використання отримала схвалення від Федеративної служби безпеки США. Технологія ANDE 6C відповідала необхідним критеріям, що забезпечують надійність отриманих результатів: має окремі робочі зони для кожної аналітичної стадії, так як матеріал для дослідження переміщується в одному напрямку з метою уникнення будь-яких можливих забруднень; використовується панель перевірених та сертифікованих інструментів; керують процесом дослідження висококваліфіковані спеціалісти.

Компактний розмір і портативність ANDE 6C дозволяють використовувати їх як у вузькоспеціалізованих криміналістичних лабораторіях, так і в поліцейських відділках, на місцях події і будь-де, коли потрібна швидка та надійна ідентифікація померлої людини за ДНК-профілем. Один такий прилад обробляє 5 зразків за 96 хвилин із пропускною можливістю 25 зразків на день, чим підтверджує свою перевагу перед іншими ДНК-приладами [2].

Таким чином, ANDE 6C є системою швидкого тесту ДНК, яка показала свою ефективність та надійність для визначення ДНК-профілів з еталонних зразків. Використання такої установки у сучасних українських реаліях є доцільною та необхідною для ідентифікації тіл загиблих осіб, які було знайдено на деокупованих територіях України. ANDE 6C дає можливість за відносно невеликий проміжок часу, поза межами спеціалізованої лабораторії, виділити якісний ДНК-профіль та провести попереднє порівняльне дослідження

з зразками наявних ДНК-профілів, що значно скорочує часові та ресурсні затрати, спрямовані на ідентифікацію загиблих осіб, розвантажує експертні установи та забезпечує ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Види судових експертиз, які проводяться у лабораторії біологічних досліджень, та питання, які вони вирішують: Інформаційний лист. Київський НДЕКЦ МВС України. 2017. Київ. URL: https://ndekc.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/02/%D0%86%D0%BD%D1%84.%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%94%D0%9D%D0%9A-2017.pdf.

2. Comparative Analysis of ANDE 6C Rapid DNA Analysis System and Traditional Methods / M. Ragazzo et al. *Genes*. 2020. Vol. 11, no. 5. P. 582. URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7288309/#B7-genes-11-00582.

3. Поліції передали сучасні ДНК-лабораторії ANDE 6C. 14 березня 2023 року. URL: https://mil.in.ua/uk/news/politsiyi-peredaly-suchasni-dnk-laboratoriyi-ande-6c/.

Суворова Анастасія Олексіївна,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ЗАЛУЧЕННЯ ФІЗІОГНОМІСТА ЯК СПЕЦІАЛІСТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ З ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку являє собою клопіткий, подекуди вкрай затяжний для слідчого процес, який потребує деталізації спланованих дій на всіх етапах його проведення. Такі кримінальні провадження суттєво відрізняються від звичних для слідчого кримінальних правопорушень, де потерпілою є повнолітня особа, стан якої фізично та психічно здоровий.

Натомість проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку вимагає від слідчого високого професіоналізму, майстерності та правильного використання спеціальних знань, власне, на розсуд слідчого, факультативними учасниками слідчих (розшукових) дій можуть стати особи, які володіють спеціальними знаннями за напрямами спеціальностей, вміння та навички яких потребуються слідчому під час слідчих (розшукових) дій.

На думку вчених, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і

може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [4, с. 595].

З огляду практичної діяльності, не завжди у слідчого є компетентність у визначенні під час допиту дитини з порушенням мовленнєвого розвитку істиних почуттів дитини, змісту та характеру її душевних переживань або є необхідність у спростуванні чи підтвердженні тих або інших фактів.

У подібних випадках, з метою недопущення похибки та спрощення запланованого процесу слідчий має змогу залучитись допомогою особи, яка володіє спеціальними знаннями в галузі фізіогноміки, предметом вивчення якої є психодіагностика особистості за зовнішнім виглядом людини.

Йдеться про ті жести, міміку, рухи тіла, звукові явища, що супроводжують мову людини і служать відбиттям її стану, настрою, ставлення до чого-небудь.

Спеціаліст в галузі фізіогноміки – це людина, що має завершену вищу психологічну освіту або пройшла перепідготовку на базі вищої освіти за спеціальністю «Психологія». За напрямом підготовки «Психологія» можуть бути такі кваліфікації: «бакалавр», «спеціаліст», «магістр».

Так зване поняття «фізіогноміка» (що з грец. означає природа, думка, пізнавальна здатність), складається із методів визначення типу особистості людини, її душевних якостей та стану здоров'я виходячи з аналізу зовнішніх рис обличчя і його виразу і є вивчення науки психології.

В психологічній літературі наука фізіогноміка включає зв'язки між рисами обличчя і особливостями характеру людини, визначає не стільки дійсний характер і можливу поведінку, а те, як людину в більшості випадків сприймає незнайома неупереджена людина, що побачила її вперше. [3, с. 98–101].

Фізіогноміст – це фахівець в галузі психології, який вивчає, оцінює, досліджує поведінку людини та її розумові процеси, володіє унікальним інструментом аналізу зовнішніх рис особи із дослідженням індивідуальних якостей людини, її внутрішнього стану, характеру, тощо.

Уявімо, неповнолітня потерпіла постраждала внаслідок систематичного фізичного насилля з боку працівників будинку-інтернату, де остання перебуває на постійному місці проживання. Законним представником залучено директора установи. В даному випадку, неповнолітній не без того складно підтверджувати факти насилля в присутності працівників установи, ще й в силу своїх патологічних відхилень остання може не відчувати власної захищеності, власне, присутність фізіогноміста допоможе слідчому з'ясувати які емоції переживає дитина, чи є ймовірність неправдивих свідчень, чи відчуває остання почуття страху, залякування, тощо.

Відповідно, у ряді випадків доцільною є участь спеціаліста в даній галузі, який здатний буде в прямому сенсі «прочитати» на обличчі та визначити за рухами тіла, жестами, мімікою емоційне забарвлення дитини та її психологічний стан, відчуття.

Крім того, у випадках коли дитина позбавлена слуху і здатності говорити (глухоніма), остання сприйматиме суть сказаного або ж незрозумілого через прояв рис обличчя співрозмовника. Найчастіше, в таких дітей яскраво виражені мімічні жести та фізіогноміка, яка дозволяє спеціалісту визначитись із правильними судженнями.

Під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх вказаної категорії слідчому не варто обмежувати рухи, позу, жестикулювання дитини. Необхідно надати їй повне волевиявлення емоційних складових, створити сприятливу обстановку, налаштувати психоемоційний зв'язок між усіма учасниками. Недоцільно в ході процесу надавати неповнолітньому предмети, що відволікатимуть його увагу (малювання, книги, іграшки, тощо), оскільки це може призвести до надлишкового перевантаження нервової системи.

Фізіогноміст сприяє детальному вивченню характеристики неповнолітнього і така чітка поінформованість про тип нервової системи та її особливості нададуть слідчому якнайшвидше налагодити процес встановлення психоемоційного зв`язку, встановити важливі аспекти вчинення кримінального правопорушення шляхом відчуттів та емоцій неповнолітнього, які виражатимуться у процесі взаємодії з слідчим.

До прикладу, люди, що мають дугоподібні брови, є легко вразливими, сентиментальними, відкритими у спілкуванні, емоційними, рішучими, є вимогливими і прямолінійними співробітниками. Зовнішні кути очей, наприклад, характеризують ступінь самокритичності, поступливості. За формою і зовнішнім виглядом вух можна судити про стан здоров'я людини. Ніс людини характеризує такі риси характеру, як воля та активність [2, с. 117].

Певну інформацію може надати навіть колір очей. Люди з темними очима володіють більшою енергією, ініціативою і більше неспокійним характером, ніж зі світлими очима. Сірі очі, як правило, бувають у людей, які вміють швидко реагувати на зміни обстановки і долати будь-які труднощі. Щільно стиснуті губи і зціплені зуби свідчать про рішучість, наполегливості, щільно закритий рот - про цілеспрямованість і твердості. Навпаки, розширення ротової щілини висловлює зниження психологічної активності. Особливе значення мають куточки рота, коли вони опущені до низу це є ознакою депресивного стану.

О. П. Ващук стверджує, що природно обумовлені ознаки мовлення: міміки обличчя і жестів тіла, які постійно супроводжують мовленнєве спілкування у своєрідній формі відтворюють істинну реакцію особи на оточуючу обстановку. Але, відповідно чинному законодавству України, такі емоційно-психологічні реакції особи, викликані зовнішніми і внутрішніми, суб'єктивними і об'єктивними

чинниками, не підлягають фіксуванню у процесуальному документі при проведенні слідчих (розшукових) дій [1, с. 140–141].

Однак, на нашу думку, під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх з вадами психофізичного розвитку використання знань такого спеціаліста, як фізіогноміст дозволить слідчому під розширеним кутом встановити ті деталі кримінального правопорушення, що в подальшому матимуть суттєве тактичне значення, оскільки дитина під час спілкування процесу проявлятиме неконтрольоване жестикулювання рухів тіла, які можуть свідчити про важливі аспекти її відношення до події, тощо.

Звичайно, на теперішній час, хтось розділяє наукові думки фізіогномістів, а хтось навпаки, має скептичне відношення, проте, ще декілька десятиліть тому ніхто не припускав думки, що психологи будуть невід'ємною частиною розслідування кримінальних правопорушень вчинених щодо дітей.

Звідси, випливає наступне: в умовах сьогодення вбачаємо відсутність науково обґрунтованої інформації з цієї тематики, яка ймовірно спричинена незацікавленістю у перевірці положень цієї науки керівників наукових відомств, проте не виключаємо широке використання спеціальних знань цієї галузі через роки наукових напрацювань.

На нашу думку, знання в галузі фізіогноміки слушно можуть допомагати працівникам правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування щодо дітей маючих патологічні відхилення здоров`я, оскільки уміння, в прямому сенсі «читати» обличчя людини сприятиме з`ясуванню тих обставин, які дитина в переважній мірі не здатна засвідчити.

Крім того, фізіогноміка стверджує, що дослідивши ознаки зовнішніх критеріїв особи можна дізнатись про таємниці людських взаємовідносин, а такого роду інформація вкрай необхідна слідчому під час проведення необхідних заходів, спрямованих на повне, об`єктивне та неупереджене досудове розслідування.

Отже, залучення фізіогноміста як спеціаліста до кримінального провадження та використання його спеціальних знань під час розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх з вадами психофізичного розвитку – напрям наукових пошуків, що набувають актуальності під час проведення слідчих (розшукових) дій за їх участю, які наразі потребують всебічного наукового дослідження, оскільки на сьогоднішній день існують усі передумови для успішного використання цих знань працівниками правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Ващук О. П. Тактика використання невербальної інформації при проведенні слідчих (розшукових) дій. Кримінальне право і процес. Правова Держава. Одеса. 2017. № 25. С. 140–148.

2. Савченко, В. А., Королишин, І. М. Щодо можливості використання фізіогномікиі при розкритті та розслідуванні злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 115–118.

3. Хоминич О. Г. Історія фізіогномікиі. *Актуальні питання історії та методології психології*. 2015. С. 98–101.

4. Чорноус Ю. М., Даніч Є. О. Особливості залучення спеціальних знань до кримінального провадження. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*. Київ : КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 593–597.

Танчик Каміла Анатоліївна,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ВИЯВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ МОЖЛИВОСТЕЙ МЕДІА

Медіа-простір сьогодні охоплює всі сфери суспільного життя. Щоденна інформація сприймається не просто як відомості або данні, які ми використовуємо в своєму житті, а стають невід'ємною частиною нашого життя. Інтернет-простір, соціальні мережі та чисельні медіа є фундаментальними носіями інформаційних відносин, не лише у побутовій сфері, а й можливим джерелом, яке свідчить про вчинення кримінальних правопорушень.

У цьому аспекті важливого значення набувають норми Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК України). Так, відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України: слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, а дізнавач – керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування [1].

У вказаній нормі КПК України міститься поняття «будь-яке джерело, що може свідчити про вчинення кримінального правопорушення». Водночас, не зовсім зрозуміло, чи може повідомлення в медіа стати пусковим механізмом для початку досудового розслідування? Щодо цього питання варто звернутися до «Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення», затвердженого наказом Офісу Генерального прокурора № 298 від 30 червня 2020 року, де одним із додатків є

Довідник 1, в якому затверджено перелік інших джерел, з яких виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Зокрема, одним із таких джерел, з якого можуть бути виявлені відомості про вчинення кримінального правопорушення, є повідомлення в засобах масової інформації [2], які щоденно висвітлюють безліч подій, в тому числі і тих, що знаходяться поза законом. Водночас, виникає колізія вказаного положення із Законом України «Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-IX, який спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, на забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа [3]. Відповідно до Закону «Про медіа» фактично, будь-яке публічне розповсюдження інформації в друкованих виданнях, на радіо, телебаченні та в мережі Інтернет може бути підставою для внесення відповідних відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування. Саме тому, з огляду на зміни в законодавстві, які регулюють відносини у сфері медіа, потребує внесення змін і Довідник 1 «Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення», затвердженого наказом Офісу Генерального прокурора № 298 від 30 червня 2020 року, де термін «ЗМІ» має бути замінений на термін «медіа», що значно розширить коло інформації та їх джерела для внесення до ЄРДР.

Водночас, слід враховувати, що інформація в медіа може не відповідати дійсності, бути недостовірною або необ'єктивною. Так, в ст. 43 Закону України «Про медіа», передбачається, що особа, яка вважає, що суб'єктом у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа щодо неї було поширено відомості, які не відповідають дійсності (викладені неповно чи неточно) та принижують її честь, гідність чи ділову репутацію, має право вимагати спростування недостовірної інформації або реалізації права на відповідь [3].

Опрацювавши медіа простір простежується тенденція до збільшення виявлень кримінальних правопорушень за допомогою можливостей медіа. Як приклад, 6 жовтня 2023 року НАБУ і САП повідомили колишньому директору ДК «Укрспецекспорт» та сину експершого заступника секретаря РНБО Україну про підозру в організації та вчиненні зловживання службовим становищем, що спричинило збитки державі на суму майже 13 млн грн. Кваліфікація ч. 2 ст. 364 КК України. Оскільки вказані особи перебувають за межами України про підозру їм повідомили у порядку статті 135 КПК України. Слідство у кримінальному провадженні детективи розпочали на підставі матеріалів журналістського розслідування [4].

Проте, не слід забувати, що внесення відомостей до ЄРДР, початок досудового розслідування та оголошення особі підозри, ще не свідчить про наявність вини особи у вчиненні кримінального правопорушення, адже така вина може бути встановлена виключно судом у разі доведення такої вини в законному порядку та постановлення судом обвинувального вироку. До постановлення судом відповідного обвинувального вироку, виходячи з презумпції невинуватості, особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення. Саме тому, слід враховувати, що у разі ж наявності інших доказів, здобутих під час досудового розслідування, які свідчать про можливу причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, досудове розслідування слід продовжувати з метою встановлення об'єктивної істини. За відсутності інших доказів вчинення особою кримінального правопорушення, кримінальне провадження, ініційоване на підставі повідомлення у медіа, має бути закрите слідчим за відсутності складу або події кримінального правопорушення.

Отже, повідомлення в медіа, беззаперечно, є дієвим методом привернення уваги суспільства до проблем, а також ефективним тригером для активізації роботи правоохоронних органів і як результат – початок розслідування кримінального провадження. Проведений попередній та точковий аналіз впливу журналістських розслідувань, здійснених в Україні в останні роки, дозволяє дійти висновку про перенесення уваги медійників на результати своєї роботи та навіть забезпечення їх юридичного супроводження в потрібних інстанціях. Журналісти домагаються справедливості, доведеної їх розвідками, законними способами, викривають усе нові корупційні схеми, нечесних чиновників, соціальну несправедливість тощо. Указані тенденції притаманні вітчизняному медіапростору останні кілька років і потребують подальшого глибшого наукового аналізу з метою виявлення кримінальних правопорушень за допомогою можливостей медіа.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Наказ Офісу Генерального прокурора «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» № 298 від 30.06.2020. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0231905-23#n375.

3. Закон України « Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text.

4. 13 млн грн збитків ДК «Укрспецекспорт»: підозрюються колишній директор компанії та син експосадовця РНБО. URL: https://nabu.gov.ua/news/13-mln-grn-zbitk-v-dk-ukrspetceksport-p-dozriuiut-sia-kolishn-i-direktor-kompan-ta-sin-eksposadovtcia-rnbo/?fbclid=IwAR2u3lJN8L0jtlQnCDyHts2RFjczrNhPiae1rFBrY8r0K6CGSxq6RbDBUDs.

Тарнавська Лариса,
молодша наукова співробітниця
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

1. Протидія кримінальним правопорушенням спрямовується на досягнення завдань кримінального провадження. Ці завдання визначені в ст. 2 КПК України та пов'язуються із захистом особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Вирішити такі завдання можна тільки із використанням належних науково-технічних засобів в кримінальному провадженні.

2. Науково-технічні засоби використовують прямо чи опосередковано професійні учасники кримінального провадження. Зокрема, судовий експерт та спеціаліст за своїм статусом є тими учасниками кримінального провадження, які використовують свої спеціальні знання з метою здійснення дослідження. Так, *судовий експерт* є «особою, яка володіє *науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями*, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено *провести дослідження* об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань» (ч. 1 ст. 69 КПК України). Спеціалістом також є «особа, яка володіє *спеціальними знаннями та навичками* і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. *Спеціаліст* може бути залучений для *надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо)* сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків у випадках, передбачених пунктом 7 частини четвертої цієї статті» (ч.ч. 1, 2 ст. 71 КПК України). Прямо передбачається, що спеціаліст має право користуватися технічними

засобами, приладами та спеціальним обладнанням (п. 2 ч. 4 ст. 71 КПК України).

3. Необхідно акцентувати увагу на тому, що прямо чи опосередковано (через судового експерта та спеціаліста) такі знання та науково-технічні засоби можуть використовувати як *сторона обвинувачення, так і сторона захисту (представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження)*. Зрозуміло, що сторона обвинувачення у використанні науково-технічних засобів має певне домінування (використання слідчої валізи, приладів, інструментів, які дозволяють фіксувати доказову інформацію).

4. У сучасних умовах важливими стають науково-технічні засоби, які дозволяють зафіксувати цифрову інформацію (з комп'ютерів, гаджетів, мереж та серверів). Загальною тенденцією у світі стає залучення судових експертів та спеціалістів до процесу фіксації, дослідження та оцінки доказової інформації, які використовують науково-технічні засоби та спеціальне лабораторне обладнання.

5. Цікавим є те, що і інші професійні учасники кримінального провадження можуть також використовувати науково-технічні засоби. Так, *секретар судового засідання* забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами (п. 3 ч. 1 ст. 73 КПК України).

6. Не слід забувати й про те, що в кримінальному провадженні навіть *підозрюваний (обвинувачений) та потрепілий* мають право застосовувати з додержанням вимог КПК України *технічні засоби при проведенні процесуальних дій*, в яких вони беруть участь. (п. 11 ч. 3 ст. 42 КПК України, п. 12 ч. 1 ст. 56 КПК України). Разом із цим це положення може бути обмежене слідчим, прокурором, слідчим суддею або судом, які мають право заборонити застосовування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала).

7. Таким чином, науково-технічні засоби в протидії кримінальним правопорушенням та в досягненні завдань кримінального провадження відіграють важливу роль в забезпеченні прав людини, що впливає на ефективне досудове розслідування та судовий розгляд. Важливо також і те, що науково-технічні засоби можуть застосовувати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту. Також кримінальним процесувальним законодавством передбачається можливість звернення за спеціальними знаннями до судового експерта та спеціаліста. Цікавим також є й те, що науково-технічними засобами можуть користуватися і інші непрофесійні учасники кримінального провадження (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий).

Ціпотан Юрій Павлович,
аспірант кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ: ГЕНЕЗА РОЗВИТКУ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Корупція є одним з основних чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, вона негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, управління, політику, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.

В 2015 році було створено новий антикорупційний орган – Національне антикорупційне бюро України, який є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом.

Створення та запуск Національного антикорупційного бюро України було однією з вимог Міжнародного валютного фонду та Європейської комісії для лібералізації візового режиму України з Європейським Союзом.

14 жовтня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Національне антикорупційне бюро України».

В січні 2015 року вперше в історії сучасної України було оголошено відкритий конкурс на заміщення вакантної посади керівника державного органу. 186 кандидатів на посаду директора Національного антикорупційного бюро України подали свої документи.

16 квітня 2015 року Президент України Петро Порошенко підписав Указ № 217/2015 «Про утворення Національного антикорупційного бюро України». З цього моменту розпочалось створення нового державного органу. Першими наказами від 23 квітня 2015 року Директор Бюро затвердив структуру та штатний розпис НАБУ, 24 квітня 2015 року.

7 травня 2015 року в Бюро з'явилось власне приміщення.

16 вересня 2020 року Конституційний суд України визнав окремі положення Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» такими, що не відповідають Основному закону.

10 листопада 2021 року набули чинності зміни до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», які усунули правові колізії. З цієї дати НАБУ стало центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, але зберегло ключові засади свого функціонування: інституційну незалежність та спеціалізацію на розслідуванні корупційних та інших кримінальних правопорушень.

Для забезпечення прозорості та цивільного контролю за діяльністю НАБУ Указом Президента України №272/2015 від 15 травня 2015 року створено Раду громадського контролю при Бюро. До її складу раз на рік шляхом Інтернет-голосування обираються авторитетні громадські діячі.

5 червня 2015 року за результатами відкритого Інтернет-голосування було обрано перший склад Ради громадського контролю, до якого увійшли 15 активістів.

8 червня2015 року обраним складом Ради громадського контролю було проведено перше засідання, на якому прийнято рішення про делегування членів Ради до Конкурсної комісії з проведення конкурсу на зайняття вакантних посад у Національному антикорупційному бюро України. З цього моменту стало можливим проведення відкритих конкурсів.

9 червня директор Бюро затвердив склад першої Конкурсної комісії.

16 лютого 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив нове Положення про Раду громадського контролю при Національному антикорупційному бюро.

Усі працівники НАБУ, за виключенням заступників директора Бюро, призначаються на посади за результатами відкритого конкурсу. На сьогоднішній день працює три Конкурсних комісії, до складу кожної входять по три представники Ради громадського контролю. Наприкінці червня були призначені на посади переможці перших конкурсів.

25 серпня 2015 року було обрано перших 70 детективів Національного антикорупційного Бюро. 15 вересня детективи у присутності Президента України склали присягу державного службовця.

30 листопада 2015 року завершився конкурс на посаду Керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, від появи якого залежав початок розслідувань НАБУ.

4 грудня 2015 року детективи НАБУ внесли до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про перші три кримінальні провадження, які стосуються схем розкрадання коштів державних підприємств на загальну суму близько 1 мільярда гривень.

10 грудня 2015 року наказом Директора Національного бюро було утворене Львівське територіальне управління – перше Територіальне управління Національного антикорупційного бюро України. Повноваження (юрисдикція) якого поширюється на Львівську, Волинську, Закарпатську, Чернівецьку, Тернопільську, Івано-Франківську, Рівненську, Хмельницьку області.

Також 10 грудня 2015 року наказом Директора Національного бюро було утворене Одеське територіальне управління. Повноваження (юрисдикція) поширюється на Одеську, Херсонську, Миколаївську та Кіровоградську області.

29 червня 2016 року утворене наказом Директора Національного бюро Харківське територіальне управління. Повноваження (юрисдикція) поширюється на Харківську, Сумську, Полтавську, Дніпропетровську, Запорізьку, Луганську, Донецьку області.

Також створений новий відділ детективів у Дніпрі.

Наразі на цей час у Національному антикорупційному Бюро працює 250 детективів та, на жаль, вони не можуть охопити усі корупційні злочини в країні.

Завданням Національного бюро є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції.

Основні принципи діяльності Національного бюро: верховенство права; повага та дотримання прав і свобод людини і громадянина; законність; безсторонність та справедливість; незалежність Національного бюро та його працівників; підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом державним органам; відкритість для демократичного цивільного контролю; політична нейтральність і позапартійність; взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Виклик сьогодення – винищення корупції, яка під час війни стала гірше, ніж просто злочином.

Детективи і прокурори у 2023 році продовжили системно викривати корупцію: лише за останні пів року детективи НАБУ та прокурори САП притягнули до відповідальності 137 осіб. До суду передано обвинувальні акти стосовно дій 147 людей. Таким чином, наразі на лаві підсудних опинилася майже тисяча осіб.

Зовнішні виклики: розширення штату детективів та аналітиків НАБУ; створення незалежної експертної установи при НАБУ; практична реалізація можливості «прослуховування»; посилення ресурсної спроможності.

Станом на сьогодні терміни проведення експертизи є тим вузьким місцем, яке гальмує швидкість розслідування кримінальних справ. Чинна система експертизи не має змоги оперативно, якісно та, головне, прозоро супроводжувати всі провадження НАБУ. Бюро готове фахово і відкрито обговорювати та обстоювати нагальність цієї ініціативи.

14 листопада 2023 року уряд схвалив законопроект, який передбачає збільшення штатної чисельності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) з 700 до 1000 посад.

Законопроектом пропонується збільшити граничну чисельність штату Національного антикорупційного бюро України з 700 до 1000 осіб, передбачивши, зокрема, збільшення кількості осіб начальницького складу з 500 до 750 осіб. Враховуючи обмежені можливості фінансування в умовах правового режиму воєнного стану, реалізувати зазначені положення пропонується шляхом передбачення у прикінцевих та перехідних положеннях проекту акту забезпечення КМУ поетапного проведення конкурсу на заміщення додаткових вакантних

посад: у 2024 році – на 100 посад; у 2025 році – на 100 посад; у 2026 році – на 100 посад.

Боротьба з корупцією – важлива «домашня робота», яку Україна має зробити на шляху свого вступу як до Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Національне антикорупційне бюро України. URL:https://reports.nabu.gov.ua/.

2. Про внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо посилення інституційної спроможності Національного антикорупційного бюро України»: проект Закону реєстр. 10203-1 від 14.11.2023. URL:https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43196.

Чепурко Анастасія Ігорівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення
та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ (ЗАСТОСУВАННЯ) ПОЛІГРАФА В РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Сучасна криміналістика як спеціальна юридична наука прикладного характеру має свою досить розроблену загальну теорію, відповідні наукові методи дослідження і спирається на систему окремих криміналістичних теорій і методів. На основі загальної та окремої теоретичної та методичної бази розробляються техніко-криміналістичні засоби, тактичні прийоми і методики розслідування та попередження кримінальних правопорушень, зокрема застосування поліграфа під час досудового розслідування переконливо доведено слідчою практикою в багатьох країнах світу.

Таким чином, підвищення ефективності антикорупційних процедур, що тривають в Україні, та запровадження новітніх форм протидії злочинності визначає необхідність розширення сфери поліграфічних досліджень. МВС України неодноразово зверталося до цієї проблематики, ужито низку заходів щодо упровадження комп'ютерних поліграфів у практичну діяльність органів МВС України. Протягом 2000–2002 рр. проведено відповідний експеримент у Дніпропетровській, Луганській, Донецькій, Черкаській областях та в м. Києві. Використання поліграфічних пристроїв сприяло встановленню осіб, винних у вчиненні сотень тяжких злочинів. За результатами

експерименту було видано Інструкцію щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом МВС України.

Ефективність застосування поліграфа на досудовому слідстві переконливо доведено слідчою практикою в багатьох країнах світу. Зазначені технології підтвердили свою доцільність і тривалий час успішно використовуються в США, Ізраїлі, Туреччині, Польщі, країнах Балтії та інших державах під час добору певної групи кадрів державних службовців, проведення розслідування резонансних злочинів.

Також проблемою застосування нетрадиційних методів отримання інформації цікавить не лише органи слідства та суду, а також юристів, медиків, психологів, біологів, програмістів і представників інших наук.

У криміналістиці даною проблематикою займалися такі науковці: В.Д. Басай. Р.С. Бєлкін, А.Р. Бєлкін. О.Р. Ратінов, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, І. І. Котюк та інші.

Нині застосування поліграфа в кримінальному судочинстві України здійснюється на підставі ст. 101, 102, 242–244, 332 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України [1] в комплексі з положеннями Закону України «Про судову експертизу» [2]. З огляду на диспозиції зазначених статей, захист прав і законних інтересів людини, незалежно від її процесуального статусу – ключова концептуальна ідея чинного КПК України. Слідчий, ураховуючи цю обставину, повинен застосовувати комплекс норм закону, пов'язаних зі збиранням доказів таким чином, щоб їх застосування не призводило до порушення встановлених Конституцією України та іншими нормативними актами прав громадян. Отже, головними принципами перевірки на поліграфі повинні бути безпристрасність, об'єктивність, професіоналізм.

Поліграфні дослідження застосовують під час проведення досудового розслідування в резонансних кримінальних провадженнях та на рівні головних управлінь та МВС України. Слідчі районні відділи не застосовують поліграфи з різних причин. Водночас його використання, на нашу думку, могло б скоротити кількість помилок під час кваліфікації кримінального правопорушення. Не кожен слідчий, за певних обставин, може одразу визначитись із кваліфікацією злочинного діяння, зокрема в разі, коли кримінальні правопорушення вносять до Єдиного реєстру досудових розслідувань за однією статтею Кримінального кодексу України, а під час досудового розслідування, провівши слідчі (розшукові)дії та отримавши висновки експертів, через значний час дії підозрюваного перекваліфіковують. Застосування поліграфного дослідження дає змогу слідчому одержати висновок стосовно умислу особи щодо вчинення вбивства, або його відсутності, а також сформувати додаткову доказову базу. Зазначене уможливлює належну кваліфікацію кримінального провадження під час досудового

розслідування та з'ясування того, чи заздалегідь особа планувала вбивство, чи вчинила його через необережність.

Відповідно, кваліфікація правопорушення за різними статтями Кримінального кодексу України [3], наприклад ст. 115 (Умисне вбивство) чи ст. 119 (Убивство через необережність), передбачає різні покарання за вчинені дії. Тому психофізіологічне дослідження за допомогою поліграфа досить швидко допомагає слідчому провести досудове розслідування не порушуючи його повноту, об'єктивність і всебічність.

Найбільш перспективними вважаємо такі напрями застосування результатів поліграфних досліджень:

– застосування поліграфа для встановлення причетності чи непричетності опитуваної особи до вчинення злочину, підтвердження або спростування раніше отриманих свідчень, а також з'ясування обставин злочину;

– усебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин кримінального провадження, виявлення серед них як таких, що викривають, так і таких, що виправдовують обвинуваченого, а також з'ясування обставин, що пом'якшують чи обтяжують його відповідальність;

– розшук осіб, які переховуються від органів дізнання, слідства та суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, передбачених законодавством.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (станом на 05 верес. 2019 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII (ред. 01 січ. 2019 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

3. Про судову експертизу : Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 23.04.2003 р. № 662-IV (ред. від 1.січ. 2019 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/4038-12.

4. Наказ МВС України № 570 від 06. 07 2017 року «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України»): URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0924-08.

5. Кримінальний кодекс України від 15.07.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

6. Наказ МВС України № 1339 від 3. XI 2015 року про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-п.

7. Криміналістична техніка: підручник / А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, О. С. Кофанова, О. В. Літвінова та ін. Книга перша: навчальний посібник. Київ: КИЙ, 2006. 456 с.

8. Криміналістика: підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг.ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право». 2020. 752 с.

Чепурна Тетяна Володимирівна,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ПРЕДМЕТ ПРОТИПРАВНОГО ПОСЯГАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЛУЖБОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Категорія «предмет протиправного посягання» у розумінні криміналістичної науки описується низкою визначень цього поняття.

Як зазначає В. Ю. Шепітько предмет посягання – це речі матеріального світу, справляючи вплив на які особа посягає на ті або інші суспільні відносини [1, с. 18].

М. В. Салтевський під предметом посягання розуміє різноманітні фізичні об'єкти, що характеризуються ознаками їх агрегатного стану, споживчим призначенням, фізико-хімічними властивостями [2, с. 268], які орієнтують на інформацію, що може мати значення для встановлення обставин кримінального провадження.

При цьому, коли йде мова про предмет протиправного посягання то йдеться про дані, що характеризують найбільш типові безпосередні предмети протиправного посягання, які дозволяють судити про інтереси і деякі властивості особистості правопорушника. Для криміналістичної характеристики він важливий також і як слідоутворюючий об'єкт, оскільки опис його ознак дозволяє спрогнозувати, виявити наявність слідів в елементах обстановки вчиненого кримінального правопорушення. У криміналістичному розумінні предметом (об'єктом) протиправного посягання може виступати тіло людини (її життя чи здоров'я), гроші, матеріальні цінності, наркотичні речовини і т.п. [3, с. 411, 412].

З позиції А. Ф. Волобуєва, відомості про особливості предмета посягання детермінують дії правопорушників з підготовки, вчинення і приховування кримінального правопорушення, які, у свою чергу, пов'язані з утворенням певних слідів – джерел доказів [4, с. 43].

Відтак комплексний теоретичний підхід до пізнання предмету посягання кримінальних правопорушень дає можливість з'ясувати зміст таких правопорушень, детермінує способи та механізми вчинення протиправних діянь, описує їх сліди.

У цьому сенсі предмет протиправного посягання є важливим криміналістичним елементом, який спроможний акумулювати знання, що відображають особливості розслідування кримінальних правопорушень.

Описуючи предмет протиправного посягання службових кримінальних правопорушень, О. В. Пчеліна зазначає, що предмет кримінальних правопорушень у цій сфері різниться залежно від того на яку, окрім службової, сферу діяльності посягає конкретне кримінальне правопорушення [5, с. 19].

Аналіз наукових досліджень та приписів КК України вказує на те, що предмет протиправного посягання у системі службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів, доцільно систематизувати, виходячи з норм КК України, які закріплюють відповідальність за вчинення службових кримінальних правопорушень.

Зважаючи на вищевказане, предмет протиправного посягання у системі службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів, варто згрупувати наступним чином:

– кошти (грошові кошти, податки, збори, обов'язкові платежі, внески тощо);

– майно (житло, інше володіння особи, матеріали, акції, паї, транспортні засоби, активи; виборчі скриньки);

– документи (виборча документація (протоколи, списки), офіційні документи, штампи, печатки, цінні папери, угоди, декларації, кореспонденція;

– предмети і відомості, що становлять таємницю (службову, професійну, лікарську, банківську, комерційну, таємницю усиновлення (удочеріння)), відомості про заходи безпеки; інформація, у тому числі службова;

– твори науки, літератури, мистецтва, фонограми, відеограми, програми мовлення, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральні мікросхеми, сорти рослин, раціоналізаторські пропозиції, культурні цінності, знаки для товарів і послуг, фірмове найменування;

– спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, технічні пристрої, технічні засоби, носії інформації, матеріальні носії секретної інформації або предмети;

– лісоматеріали, пиломатеріали цінних та рідкісних порід дерев, корисні копалини, рослини;

– звірі, птахи, тварини, риби, інші види тваринного світу, занесені до Червоної книги України;

– продукти харчування;

– отруйні, сильнодіючі, вибухові або інші бойові речовини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї;

– наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, прекурсори, обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

– неправомірна вигода;

– інші нематеріальні та матеріальні блага.

З огляду на зазначене, виокремлюється матеріальна та нематеріальна складова сутності предмета посягання службових кримінальних правопорушень, учинених працівниками правоохоронних органів.

При цьому вбачається, що службові кримінальні правопорушення, які вчиняються працівниками правоохоронних органів, посягають на відносини в різних сферах діяльності, а отже предмет протиправного посягання такої категорії кримінальних правопорушень має неоднакову правову природу.

Список використаних джерел

1. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2006. 624 с.

2. Салтевський М.В. Криміналістика: підручник: у 2 ч. Ч. 2. Харьков: Консум, 2001. 528 с.,

3. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. – 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

4. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва: монографія. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с.

5. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: автореф.дис. доктор. юрид.наук.12.00.09. Київ, 2017, 21 с. 42 с.

6. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами і допов. станом на 10 квітня 2023 року (офіційний текст). К. : ПАЛИВОДА А.В., 2023. 312 с.

Червінський Вадим Володимирович,
аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

ТАКТИКА ДІЙ ПРЕДСТАВНИКА ПОТЕРПІЛОГО ВІД ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Під час розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів представник потерпілого, окрім свого клієнта, взаємодіє з низкою суб'єктів серед яких: слідчий,

прокурор, керівник органу досудового розслідування (сторона обвинувачення); підозрюваний та його захисник (сторона захисту); експерти та спеціалісти. Крім того, представник потерпілого від ДТП у процесі збирання доказів здійснює комунікацію зі свідками, особами, в розпорядженні яких перебувають важливі для вирішення завдань представництва речі й документи. За домовленістю з клієнтом представник потерпілого від ДТП також взаємодіє з представниками страхових компаній. Для кожного з цих напрямів комунікації можна специфічні особливості. При цьому з моменту вступу у справу діяльність адвоката з надання професійної правничої допомоги особі, травмованій внаслідок ДТП, може наражатися на опір з боку учасників процесуальних дій та сторонніх осіб, які мають доступ до місця, де вони відбуваються.

Зокрема, це опір потенційного підозрюваного та залученого ним адвоката, родичів, знайомих. Такий опір, серед іншого, може виражатися у відверненні уваги представника потерпілого, слідчого та членів СОГ, відкритого чи таємного викрадення та знищення речових доказів; спроби підкупу слідчого або впливу на нього у інший спосіб; затягування процесу огляду місця події та інших слідчих (розшукових) дій. Опір може чинитися і зацікавленим слідчим (не допуск адвоката до огляду місця події, ігнорування фіксації окремих слідів кримінального правопорушення, неправильне складання протоколу ОМП, не проведення потрібних процесуальних дій тощо), що автоматично створює ситуацію конфліктної взаємодії з ним.

Викладене дає підстави стверджувати, що професійна правнича допомога потерпілому від ДТП при огляді місця події повинна мати свою тактику.

Адже необхідність тактики у певних видах людської діяльності обумовлена саме наявністю протиборчої сторони щодо суб'єктів цієї діяльності [1]. Сама ж тактика є складовою забезпечення ефективності тих видів діяльності, суб'єкти яких, виконуючи свої функції, стикаються з фактичним або ймовірним опором певних сил (суперників, супротивників, ворогів, конкурентів тощо) [2, с. 12]. До них належать військова справа, лікувальна й оперативно-розшукова діяльність, спортивні та інтелектуальні ігри, підприємництво тощо [3, с. 99].

Діяльність адвоката, як представника потерпілого у кримінальному процесі, безумовно, також належить цієї категорії, як і діяльність деяких інших учасників цього процесу. Так, загально визнаним є те, що важливе значення для успішної діяльності слідчого відіграє криміналістична тактика.

У науковій літературі її розглядають як систему інтелектуальних (розумових) операцій та практичних дій слідчого, прокурора, працівників оперативних підрозділів, захисника з подолання або нейтралізації фактичної протидії, запобігання імовірній протидії виконанню ними обов'язків та реалізації прав, передбачених законом в межах здійснення завдань кримінального провадження [4, с. 199].

М. А. Погорецький та Д. Б. Сергєєва в системі криміналістичної тактики ми виділяють дві самостійних підсистеми: 1) тактика сторони обвинувачення (тактика слідчого (слідча тактика); тактика прокурора); 2) тактика захисника. При цьому під тактикою захисника вчені розуміють спосіб його практичної діяльності, що являє собою сукупність тактичних прийомів, вироблених криміналістичною наукою, які використовуються ним для здійснення тактичного впливу на психіку об'єкта такого впливу, спрямованого на подолання протидії, що чиниться цим об'єктом (прямої, прихованої, потенційної, уявної та ін.), або на спонукання цього об'єкту до вчинення певних дій в інтересах захисту (за відсутності явної протидії), з метою досягнення захисником поставленої мети для реалізації функції захисту [5, с. 122].

Разом з тим у кримінальному провадженні окрім слідчого, прокурора та захисника беруть участь й інші суб'єкти, зокрема, потерпілий та його представник. Інтереси останніх, як правило, конкурують з інтересами захисника та можуть конкурувати з інтересами слідчого, прокурора. Тому тактику представництва інтересів потерпілого слід розглядати як ще одну підсистему криміналістичної тактики.

Засади такої тактики мають ґрунтуватися як на наукових основах криміналістичної тактики, так і на положеннях КПК України, оскільки останні встановлюють певні рамки діяльності представника потерпілого. При цьому мають ураховуватися напрями, зміст та форми взаємодії представника потерпілого з різними суб'єктами.

Так, аналіз адвокатської та слідчої практики свідчить, що характер взаємодії представника потерпілого із слідчим може бути різним. Ми розглядаємо три основні варіанти взаємодії представника потерпілого зі слідчим: конструктивна (активне співробітництво); офіційна-ділова та конфліктна.

На початку досудового розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху взаємодія представника потерпілого зі слідчим може мати конструктивний, офіційно-діловий та конфліктний характер. Для представника потерпілого від ДТП найбільш вигідним є варіант конструктивної взаємодії, що передбачає взаємну консультаційну діяльність, узгодження планів дій, спрощений (неформальний) обмін інформацією. При цьому дії представника потерпілого від ДТП мають органічно доповнювати діяльність слідчого, заповнювати прогалини у його роботі (якщо такі виникають з об'єктивних чи суб'єктивних причин), слугувати запобіжником від процесуальних та тактичних помилок.

Не менш значимий вплив тактику дій представника потерпілого справляють і фактичні обставини події ДТП. У криміналістичні науці сукупність таких обставин називають слідчою ситуацією, а у дослідженнях діяльності прокуратури – прокурорсько-наглядовою ситуацією.

Так Д. Ю. Фурсов, аналізуючи прокурорську практику здійснення нагляду за дотриманням законності під час розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху, виокремлює наступні типові прокурорсько-наглядові ситуації на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень зазначеного виду.

Перша: має місце саме кримінальне правопорушення проти безпеки дорожнього руху. При цьому існують два варіанти цієї ситуації: а) є підстави для підозри конкретної особи у вчиненні такого правопорушення; б) такі підстави відсутні. Друга: учинено інший злочин. Третя: ознаки кримінального правопорушення відсутні [6]. Така класифікація видається нам прийнятною і для використання адвокатом – представником потерпілого при аналізі обставин на місці події та планування своїх подальших дій, у тому числі в частині взаємодії з клієнтом та слідчим, іншими учасниками кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття. *Часопис Національного університету «Острозька академія»* (серія «Право»). 2012. № 1 (5).
2. Грібов М. Л. Співвідношення криміналістичної та оперативно-розшукової тактики. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1 (23). С. 6–13.
3. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022, 624 с.
4. Грібов М. Л. Поняття та зміст криміналістичної тактики в контексті законодавчих новацій у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2 С. 194–200
5. Погорецький М. А. Сергєєва Д. Б. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2 С.113–123.
6. Фурсов Д. Ю. Методичні основи прокурорського нагляду за дотриманням законів на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С 304–318
7. Алєксєєв О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 320 с.

Чоповська Аліна Віталіївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Патик Леся Леонідівна,
доцент кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ, ФІКСАЦІЇ ТА ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ КРОВІ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Одним із завдань огляду місця події є виявлення слідів кримінального правопорушення та інших об'єктів, що можуть бути долучені до матеріалів кримінального провадження як речові докази [1, с. 407]. Особливо важливим є пошук, виявлення та фіксація слідів крові, оскільки саме сліди біологічного походження несуть інформацію не лише про механізм та обставини протиправного діяння, але й за ними у подальшому можлива ідентифікація особи злочинця, особи потерпілого.

Роботу зі слідами крові під час огляду місця події можна поділити на три етапи, зокрема це: виявлення, фіксація та вилучення. На етапі пошуку слідів крові необхідно звертати особливу увагу на об'єкти, з яких вони важко видаляються (щілини в підлозі та стінах, шви одягу тощо). Спочатку проводять загальний огляд предмета, потім – усіх його деталей. Огляд підозрілих місць і деталей предмета, де передбачається можливість наявності крові, здійснюють за допомогою лупи [2, с. 47].

Предмети одягу особи, підозрюваної у вчиненні кримінальних правопорушень, слід оглядати не лише із зовнішнього боку, а й з вивороту, оскільки з лицьового боку кров може бути вилучена. Рекомендовано звертати увагу на шви одягу, на кишені й ділянки навколо них, вилоги, петлі, ґудзики. Замиті плями крові із зовнішнього боку втрачають свій колір, стають малопомітними, але з вивороту або на внутрішніх поверхнях одягу вони можуть добре зберігатися і їх легко розрізнити. Взуття треба оглядати зверху, зсередини і з боку підошви, де у різних заглибленнях і тріщинах може залишитися кров. Якщо під час простого огляду важко виявити сліди крові, предмети слід оглянути в косопадаючому світлі, в ультрафіолетових променях (для цієї мети можна застосувати кварцову лампу або ультрафіолетовий освітлювач – УФО). Пошук слідів значно ускладнюється, коли злочинець вживає заходів щодо їх приховування, наприклад, шляхом замивання [2 , с. 48, 49].

Однак, для пошуку змитих слідів використовують розчин люмінолу та набір BLUESTAR FORENSIC. Bluestar Forensic – це новий високочутливий реагент, розроблений для використання криміналістами з метою виявлення плям крові, які були змиті, витерті

або які є невидимими для неозброєного ока. Це найбільш ефективний та безпечний засіб візуалізації плям крові, який отримав визнання серед спеціалістів багатьох країн світу завдяки вдосконаленій формулі та зручності використання [3].

Виявлення слідів крові (бризок на стінах приміщення, меблях, інших предметах обстановки, ґрунті, підлозі тощо) є доволі складним процесом та обов'язково потребує залучення спеціаліста-криміналіста та застосування низки криміналістичних засобів, деякі з яких наведено вище.

Для виявлення видимих слідів крові у закритих приміщеннях використовують властивість світіння крові у темряві, для чого затемнюють приміщення та оглядають поверхні предметів, які знаходяться в ньому, висвітлюючи їх під кутом електричним ліхтариком з усіх боків. Зазвичай у приміщенні оглядають підлогу (особливо щілини), стіни, стелі, двері, вікна (у тому числі ручки на них), печі, водопровідні крани і раковини, стоки, вентиляційні решітки, з'єднання їх різних частин, постільні речі, рушники тощо, предмети, які могли застосовувати під час замивання та стирання крові [4, с. 49].

На відкритій місцевості виявлення крові має свою специфіку. Вплив природних явищ призводить до швидкого знищення слідів крові, а отже, шукати такі сліди необхідно обережно, уважно обходячи всю ділянку в межах огляду та оглянувши на ній кожен кущик трави, каміння та інші об'єкти, що знаходяться поряд [4, с. 49].

Другим етапом роботи зі слідами крові на місці події є їх фіксація. Сутність фіксації слідів крові полягає у збереженні в біологічному матеріалі інформації для її подальшого експертного дослідження. У криміналістиці виділяють два способи фіксації: основний (опис у протоколі) та додаткові (фото фіксація, замальовки, плани тощо). Виявлені сліди крові описуються в протоколі чітко, точно та послідовно [5].

Аналізуючи наукову літературу [2, с. 53–54; 6, с. 102] було встановлено, що при описі виявлених слідів крові в протоколі огляду необхідно вказати таке: 1) розташування предмета зі слідами і самих слідів по відношенню до навколишнього оточення; 2) на якому предметі виявлено сліди; 3) вид поверхні (гладка, полірована, шорстка тощо); 4) взаємо розташування слідів крові (якщо їх декілька); 5) форму, розмір, колір слідів, характер утворення; 6) контури (чіткі, нечіткі, нерівні, зазубрені); 7) наявність корочки; 8) ступінь просочування тощо.

Третій етап роботи з такими видами слідів – це їх вилучення, яке проводять разом з об'єктом-носієм. Однак, за неможливості, дозволяється їх вилучити шляхом змивів, зрізів, зіскобів. Кров у рідкому стані треба вилучати шляхом змивів на тканевий, або ватний тампон, разом з цим потрібно виконати контрольний змив на аналогічний тампон з сусідньої частини поверхні, не просоченої речовиною. Такі носії зі змивами також потребують висушування (при кімнатній температурі, без протягу). Схожий спосіб вилучення крові

використовується у випадку виявлення її на снігу, а саме, речовину необхідно помістити на ткане-вий (марлевий) відріз та висушити. При виявленні сухої речовини, або речовини на поверхні з порошкоподібним складом, як, наприклад, на стіні з побілкою, проводиться її зіскоб скальпелем. Паралельно необхідно з ділянки поверхні, на якій відсутні нашарування, зробити контрольний зіскоб. Аналогічно проводиться вилучення речовини з ґрунту. Предмети зі слідами крові слід упаковувати виключно в паперові пакети, конверти, коробки, попередньо висушивши їх. Всі контрольні зразки треба упаковувати окремо [7, с. 310].

Отже, своєчасне виявлення слідів крові, їх детальний огляд, фіксація у протоколі, фотографування та дотримання специфічних правил вилучення і упакування уможливить призначити відповідні судові експертизи та ідентифікувати особу правопорушника, що у свою чергу, позитивно вплине на встановлення істини у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін. ; за ред. В. В. Пясковського ; 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.
2. Нечеснюк М.В., Климчук М.П., Патик А.А., Нарусевич О.С. Особливості роботи зі слідами біологічного походження людини при огляді місця події та призначення молекулярно-генетичної експертизи: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 90 с.
3. Набір для пошуку слідів крові BLUESTAR®FORENSIC URL: https://pro-expert.in.ua/ua/p1411355553-nabir-dlya-poshuku.html.
4. Іщенко А.В. Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб : посібник / А.В. Іщенко, А.С. Шевченко ; за заг. ред. І.П. Красюка. К. : РВВ МВС України, 2005. 146 с.
5. Об’єкти та сліди біологічного походження. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/insp_krym/objects/object4.html
6. Мазурок О.Я. Виявлення, фіксація та вилучення слідів крові під час розслідування фактів безвісного зникнення особи. *Криміналістичний вісник*. № 2 (24), 2015. С. 99–103.
7. Пензєва К.М. Щодо питання встановлення слідів біологічного походження при заподіянні необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану:* наук.-практ. конфер. Харків, 2022. С. 308–311.

Шмітько Валентин Вікторович,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ВСТАНОВЛЕННЯ ВИНУВАТОСТІ ОСОБИ, ФОРМИ ВИНИ, МОТИВУ Й МЕТИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИХ ОБСТАВИН, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проблеми корупції в Україні, серед яких – системність вчинення корупційних кримінальних правопорушень, зокрема, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, залишаються глобальними для українського суспільства, адже становлять загрозу для демократичних перетворень у державі. Виняткової актуальності дослідження набуває в умовах інтеграції України до Європейського Союзу (далі – ЄС), особливо після надання 2022 року нашій державі статусу кандидата на вступ до ЄС. Нині, за складних умов подолання збройної агресії рф, розпочинається нова сторінка в історії на шляху цілеспрямованого руху України до повноправного членства в ЄС, що, зі свого боку, передбачає обов'язкове проведення системи докорінних і послідовних реформ. Визначальними серед них є ефективне запобігання та реальна протидія будь-яким корупційним діянням, швидке й об'єктивне розслідування корупційних кримінальних правопорушень, невідворотність покарання за їх учинення для винних осіб.

На сьогодні невтішними є дані міжнародних антикорупційних рейтингів і національних звітів протидії корупції в Україні. Так, індекси сприйняття корупції Міжнародної організації Transparency International (Corruption Perceptions Index, далі – CPI) за останнє десятиліття засвідчують стабільно високий рівень корупції в нашій державі. Зокрема, у рейтингу CPI 2022 Україна серед 180 країн світу посіла 116-те місце (для порівняння – на одному рівні з такими африканськими державами, як Алжир, Ангола, Замбія тощо), набравши лише 33 бали зі 100 можливих [1, 2]. Наведене є підтвердженням наявності прірви між Україною та країнами з низьким рівнем корупції, необхідності здійснення кропіткої зосередженої роботи на шляху до одужання нашої держави від цієї «важкої недуги».

У цьому контексті така вкрай незадовільна ситуація для України щодо рівня корупції упродовж тривалого проміжку часу, її небезпечність для суспільства та держави загалом зумовлюють активізацію наукового інтересу з боку як учених, так і практиків. Саме тому існує нагальна потреба наукового супроводження діяльності суб'єктів боротьби з корупцією, зокрема щодо розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Така проблематика має комплексний характер й охоплює техніко-криміналістичний, тактико-організаційний і методико-криміналістичний напрями, та може бути

розв'язана шляхом розроблення теоретичних основ і науково-практичних рекомендацій розслідування злочинів корупційної спрямованості [3, с. 3].

Запорукою підвищення ефективності протидії корупції в цілому та зокрема, вчиненню корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди (так званому хабарництву) як найрозповсюдженіших серед них, є правильне встановлення під час досудового розслідування, а так само під час судового розгляду предмету доказування, тобто обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Серед цих обставин наріжним каменем у їх фундаменті, що закладає основу для такого міжгалузевого правового інституту як суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення (у т.ч. будь-якого корупційного), є встановлення *винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення такого правопорушення.*

Актуальність дослідження окреслених питань кореспондується з недостатністю наукової розробленості даної проблематики та необхідністю подальших наукових розвідок. Адже визначення переліку конкретних обставин, які підлягають встановленню під час досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень має не тільки наукове, але й практичне значення для ефективного досягнення стороною обвинувачення завдань кримінального провадження. Практичний аспект полягає також у тому, що така діяльність не тільки забезпечить повноту та об'єктивність дослідження самої події кримінального правопорушення, встановлення винуватості особи, а є, так би мовити, дорожньою картою досудового розслідування взагалі.

Процес встановлення фактичних обставин під час досудового розслідування кожного кримінального провадження відбувається в межах загального предмета доказування, під яким в силу положень статті 91 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) розуміють визначені у вказаній нормі ряд обставин, які підлягають доказуванню і мають значення важливе для кримінального провадження [4].

Вважаємо сучасним підхід науковця С.В. Самойленка, який наголошує, що обставинами, які підлягають встановленню, слід вважати систематизовані на основі норм кримінального та кримінального процесуального права фактичні дані, які як включаються у предмет та межі доказування, так і подекуди виходять за їх межі, водночас не встановлення яких виключає повне та всебічне дослідження предмета доказування, що необхідні для реалізації завдань кримінального провадження, під час його досудового розслідування та судового розгляду [5, с. 355].

Підкреслюємо, що обставини, викладені у статті 91 КПК України, мають узагальнюючий, орієнтуючий характер для досудового розслідування всіх видів кримінальних правопорушень (у т.ч. і

корупційних), такі обставини в теорії доказів ще називають загальним предметом доказування. Однак слід врахувати, що «індивідуалізація» предмета доказування під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень здійснюється з урахуванням вимог диспозицій відповідних кримінально-правових норм Кримінального кодексу України (далі – КК України), за якими кваліфікується таке діяння, що підлягає доказуванню.

Більш детально зупинимося на висвітленні, визначених п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України таких обставин як *винуватості обвинуваченого* у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень *форми вини, мотиву* та *мети* як визначальних обставин, які підлягають доказуванню у таких кримінальних провадженнях.

Поняття вини, її форм та умислу законодавцем чітко визначено в кримінальному законі, виходячи із змісту статей 23, 24, 2, 11 КК України [6]. Водночас звертаємо увагу на винність як ключову характеристику діяння, враховуючи, що саме визначення діяння як «винного» розтлумачується під час дослідження суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Загальновідомо, що доказування вини підозрюваного повністю покладається на сторону обвинувачення та ґрунтується на основі зібраних під час досудового розслідування доказів протиправної діяльності такої особи, які в т.ч. підтверджують її винуватість у вчиненні кримінального правопорушення.

Розглядаючи питання встановлення обставин, які підлягають доказуванню під час досудового розслідування кримінальних проваджень щодо корупційних кримінальних правопорушень обов'язковою та необхідною умовою є встановлення вини особи у вчиненні такого правопорушення, тобто внутрішнього психічного ставлення особи до вчинюваних дій, спрямованих на вчинення конкретного кримінального правопорушення, що являє собою основну ознаку суб'єктивної сторони даної категорії правопорушень.

Доказування суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень, а особливо корупційних, складає першооснову слідчої діяльності і викликає неабиякі юридичні баталії між сторонами в кримінальному провадженні щодо питань вірної правової кваліфікації, встановлення законності підстав для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності з урахуванням достатності зібраних доказів тощо. У цьому ракурсі, основоположну роль відіграє доведення суб'єктивної сторони вчиненого діяння, адже без наявності (доведення) вини (умислу) апріорі у діях таких осіб відсутній склад такого правопорушення. Тобто, іншими словами відсутність вини виключає суб'єктивну сторону, а відтак і не утворює складу будь-якого кримінального правопорушення (в т.ч. корупційного).

Сторона обвинувачення, враховуючи високий рівень латентності корупційної злочинності, а так само активні заходи конспірації та протидії з боку зацікавлених осіб, не завжди у повній

мірі може зібрати беззаперечні докази, що прямо підтверджують саме психічне ставлення особи до вчинюваного конкретного кримінального правопорушення та відповідних наслідків, що виражається у формі умислу (прямого або непрямого). Це, насамперед, важливо та актуально під час досудового розслідування досліджуваної категорії кримінальних проваджень у ситуаціях, коли не вдалося, у т.ч. шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукових заходів, зафіксувати основні розмови або їх частини, які б прямо підтверджували винуватість службової особи або інших співучасників, їх умисел як форму вини, мотив та мету.

Поряд з цим, у таких випадках навіть від показань будь-кого із причетних осіб, підтверджених іншими зібраними доказами у кримінальному провадженні, залежить правильність правової кваліфікації та подальше можливе вирішення питання щодо перекваліфікації (наприклад, на те чи інше корупційне кримінальне правопорушення, передбачене ст.ст. 368, 369, 369-2 КК України або на відповідне некорупційне, менш суспільно-небезпечне, зокрема, передбачене ст. 190 КК України – шахрайство тощо), а так само залежить можливість притягнення до кримінальної відповідальності всіх винних осіб, що є першочерговим завданням кримінального провадження.

Отже, презюмується, що встановлення та доказування стороною обвинувачення вини (психічного ставлення) осіб (у т.ч. службових), причетних до вчинення корупційних кримінальних правопорушень є надзвичайно важливим та складним процесом, який можливо здійснити, перш за все, за допомогою комплексу негласних слідчих (розшукових) дій, які дають змогу об'єктивно встановити механізм та характер протиправних дій, що відображають певне психічне ставлення таких осіб без будь-яких суб'єктивних чинників, які, наприклад, можуть ґрунтуватися лише на показаннях останніх або зацікавлених осіб, які забезпечують їм алібі тощо.

Розділяємо думку видатного вченого В.Я. Тація, котрий стверджує, що поряд із доказуванням вини особи підлягає також доказуванню мотив і мета вчиненого кримінального правопорушення, які хоча і мають факультативне значення для кваліфікації, але обов'язково враховуються при визначенні суспільної небезпеки вчиненого, особи злочинця та при призначенні судом покарання [7].

Водночас, хоча мотив і мета хоча й не є тотожними, але вони тісно взаємопов'язані та корелюють між собою, становлячи ту психологічну основу, на якій «зароджується» вина. Умисел та корисливий мотив можуть вважатися суб'єктивною ознакою всіх без винятку корупційних кримінальних правопорушень, оскільки всі вони пов'язані із бажанням та метою отримати неправомірну винагороду так би мовити «в обмін» на прийняття відповідного рішення або утримання від його прийняття службовою особою.

Підсумовуючи, слід зазначити, що комплексне дослідження винуватості обвинуваченого у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, вини, мотиву та мети як визначальних обставин, які підлягають доказуванню у таких кримінальних провадженнях, є дороговказом для подальшого успішного виявлення, попередження даної категорії кримінальних правопорушень, фундаментом для якісного їх документування та ефективного розслідування, що дає змогу на основі аналізу низки психологічних складників винних осіб встановити типові слідчі ситуації, вирішити питання щодо планування розслідування, тактики проведення більшості слідчих (розшукових) та процесуальних дій, а так само сприятиме вирішенню тактичних та стратегічних завдань кримінального провадження. Більш того, вивчення природи, психологічного та юридичного значення умислу, мотивів та мети вчинення вказаної категорії кримінальних правопорушень не тільки сприяє повному та об'єктивному встановленню всіх фактичних обставин під час досудового розслідування, а і є запорукою ефективного доказування вини, надання належної, правильної правової кваліфікації та розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень, забезпечення подальшої індивідуалізації покарання судом.

Список використаних джерел

1. Індекс сприйняття корупції – 2022 // Transparency International Ukraine. – 2022. – URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/.

2. Corruption Perceptions Index – 2022 / Transparency International Ukraine. – URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2022 ; https://cpi.ti-ukraine.org .

3. Шепітько В.Ю., Журавель В.А. Розслідування злочинів корупційної спрямованості : наук.-практ. посіб. Х.: Харків юрид., 2013. 220 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

5. Самойленко С.В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування провокації підкупу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук»*. 2022. № 4 (2022). С. 353–357. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267845; doi: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.64.

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001, № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

7. Тацій В.Я. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. За загальною редакцією Тація В.Я. та інших (2012). URL: http://westudents.com.ua/glavy/63506-stattya-91-obstavini-yak-pdlyagayut-dokazuvannyuu-krimnalnomu-provadjenn.html.

Шнайдер Катерина Богданівна,
аспірантка кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

За результатами аналізу Національного агентства з питань запобігання корупції сфери публічних закупівель серед основних корупційних ризиків в публічних закупівлях визначаються збільшення ціни закупівлі після підписання договору та штучне завищення вартості цінової пропозиції в умовах попередньої змови потенційного постачальника та посадових осіб замовника з метою незаконного збагачення [1]. Ціна є одним із головних критеріїв оцінки ефективності та показником досягнення економії у процесі проведення публічних закупівель, у зв'язку із чим, ціна тендерних пропозицій та зміна ціни в процесі виконання договору про закупівлі є об'єктом особливої уваги контролюючих та правоохоронних органів.

Окрім того, аналіз кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель показує, що замовники вчинять кримінальні правопорушення з використанням своїх службових повноважень шляхом закупівлі неякісних, непридатних до використання або експлуатації товарно-матеріальних цінностей, устаткування.

На нашу думку, закупівля товарів, робіт або послуг за завищеними цінами; скорочення обсягів поставок у результаті збільшення ціни за одиницю товару; закупівля непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей належать до найпоширеніших порушень у сфері публічних закупівель.

Для отримання доказів вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель наведеними способами необхідним є встановлення ринкової вартості товару, робіт і послуг, визначення якості товару, а тому виникає потреба в спеціальних знаннях в галузі товарознавства Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних науктва у формі проведення товарознавчої експертизи.

Завданнями, що вирішуються товарознавчою експертизою є: визначення вартості товарної продукції; визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері; визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності; визначення змін показників якості товарної продукції; установлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника; визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил [3].

Призначення товарознавчої експертизи за кримінальними правопорушеннями у сфері публічних закупівель надає можливість встановити: вартість товару, робіт і послуг, у тому числі, на конкретний період часу; якісні характеристики товару та відповідності його нормативно-технічними документами (ДСТУ, ТД, ТУ, договір); групову належність, походження, спосіб і час виготовлення товару; наявність дефектів товару; можливість реалізації (експлуатація, використання) товарно-матеріальних цінностей, устаткування.

Важливо відзначити, що особа або орган, що призначили експертизу, повинні враховувати характер та обсяги об'єктів дослідження, вказати повний перелік досліджуваних об'єктів із зазначенням ознак, що визначають товарне походження об'єкта, і необхідних відомостей про нього (найменування виробу, його модель, період експлуатації або умов експлуатації та фактичного стану на конкретну дату) [2, с. 233], зазначити та надати експерту документ (технічні умови), що встановлює технічні вимоги, яким повинні відповідати продукція, процеси чи послуги.

Необхідно також враховувати, що при встановленні ринкової вартості товару (майна) необхідно уточнити, на який період часу слід проводити дослідження [3].

Досить частими є випадки, коли товарознавча експертиза проводиться по документам без фактичного надання об'єкта експертизи в експертну установу. Особливістю проведення такої товарознавчої експертизи є те, що експерт досліджує не сам об'єкт, а лише інформацію про нього, що міститься в документах, представлених на експертизу. У таких випадках єдиним джерелом інформації про об'єкт експертизи для експерта є документи, які містять відомості про товарну належність об'єкта, і в яких відображені кількісні та якісні характеристики, умови транспортування і експлуатації, період експлуатації об'єкта, відомості про стан про об'єкта на конкретну дату. Такими документами можуть бути: документи, що містять інформацію про походження вироби (сертифікати, посвідчення про якість, технічні паспорти, ярлики) товаросупровідні документи (специфікації, рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, пакувальні ярлики) приймальні документи, в яких зафіксовані характеристики товару при його приймання; складські документи, що містять відомості про умови зберігання товару на складі; процесуальні документи (протоколи огляду, допиту, висновки експертів, різні акти і довідки). Ці відомості експерту необхідні для встановлення товарної приналежності об'єкта дослідження, його стану на конкретну дату і подальшого порівняльного аналізу нормативно-технічною документацією. Зазначені матеріали збираються особою, яка призначила експертизу [2, с. 233].

Під час вибору моменту призначення товарознавчої експертизи важливими є вчасне збирання певного матеріалу, пізнання його, інформаційне забезпечення і побудова моделі нової доказової інформації, яку можна отримати в процесі дослідження цього

матеріалу, що дозволяє органам досудового розслідування поставити перед експертом найбільш раціональні та конкретні питання [4, с. 262].

З метою підготовки правильних питань слідчий, окрім оцінки зібраних у провадженні матеріалів, має оглянути за участю спеціалістів об'єкти дослідження, ознайомитися зі спеціальною літературою з питань, котрі підлягають дослідженню, методичними посібниками про проведення судово-товарознавчих експертиз, в яких викладені питання, що можуть бути ними вирішені, а з деяких питань отримати усні довідки [4, с. 262].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що товарознавча експертиза під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель надає можливість встановити важливі для кваліфікації кримінальних правопорушень факти, зокрема закупівлю товарів, робіт або послуг за завищеними цінами; скорочення обсягів поставок у результаті збільшення ціни за одиницю товару; закупівлю непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей. Особливості підготовки та проведення зазначеної експертизи обумовлюється специфікою представлених на дослідження документів, в яких відобразилися обставини організації торгів та визначення їх переможців, укладання та виконання договорів.

Список використаних джерел

1. Корупційні ризики під час проведення публічних закупівель в умовах воєнного стану (станом на червень 2023 року): Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Kor-ryzyky_zakupivli.pdf.

2. Косторна О.А., Зуєва О.М. Необхідність проведення товарознавчої експертизи у юридичній практиці Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України. *Науковий журнал «Молодий вчений»*, 2020, № 8 (84) серпень 2020 р. С. 230–234. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-46.

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

4. Шевченко О.В. Призначення і провадження судово-товарознавчої експертизи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. Ви. 1. С. 261–265. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/1_2017.pdf.

Щур Софія Олегівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Коршикова Тетяна Василівна,
викладач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Сьогодні в космосі працюють десятки апаратів різних типів, що виконують збір даних різними дистанційними методами. Серед них значну роль відіграють комерційні апарати, знімки яких доступні для використання не тільки урядовим та військовим структурам, а й широкому колу користувачів в усьому світі.

Дані, отримані шляхом дистанційного моніторингу Землі з космосу та повітряного знімання, знаходять досить широке застосування в різних сферах діяльності, зокрема й під час досудового розслідування [1].

Супутники моніторингу Землі дозволяють надати детальну, описову, кількісну, цілісну, стандартизовану глобальну оцінку стану віддаленими космічними об'єктами, в тому числі і спостереження змін, що відбуваються з Землею.

З огляду на це, у 2020 році Управління організації діяльності підрозділів поліції на воді та повітряної підтримки разом з Державним космічним агентством України та Національним центром управління та випробування космічних засобів впровадило використання новітніх систем дистанційного зондування земної поверхні та супутникового моніторингу [2]. Достовірний супутниковий моніторинг допомагає вчасно виявляти кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, контрабанди тощо та запобігати вчиненню нових, а також контролювати та сприяти досудовому розслідуванню. Усі дані, отримані під час дистанційного зондування Землі формуються у вигляді фотознімків або відеозаписів, в подальшому можна аналізувати та отримувати інформацію про події, що відбулися на тій чи іншій ділянці місцевості.

Космічні знімки – це окремі документи, що відображають стан території, а їх фальсифікація є практично неможливою. Тому саме вони можуть слугувати доказами вчинення того чи іншого кримінального правопорушення.

Космічні знімки можна віднести до документів, що є одними із видів процесуальних джерел доказів. Адже відповідно до Кримінального процесуального кодексу України процесуальними

джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До доказів-документів належать й матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані) [3].

Варто зазначити, що супутникові знімки доречно було б віднести до електронних документів, адже вони записуються та зберігаються на електронних носіях. Втім відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документ повинен мати обов'язкові реквізити, в тому числі й електронний підпис [4]. Тобто якщо на електронному документі відсутній один із обов'язкових реквізитів, то він не є дійсним, а отже не є допустимими доказами.

В контексті допустимості та подальшого використання супутникових знімків як доказів необхідно враховувати певний елемент суб'єктивності, адже дані передаються на Землю у цифровому форматі, що вимагає часто подальшого людського втручання та оброблення для отримання розпізнаваного зображення. Якщо поліпшення та інтерпретація зображень проводяться вручну, такий продукт може мати певні помилки, що можуть призвести до недостовірності отриманих знімків, а як результат і доказів. До того ж вплив мають і погодні умови, відстань чи властивості поверхні [5, с. 115].

Тому постає питання залучення спеціаліста, адже відповідно до КПК України спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Тобто спеціаліст за запитом особи, що проводить досудове розслідування може надати певні консультації чи висновки з питання, яке належить до сфери його компетенції. З огляду на це можна констатувати, що працівники компаній з оброблення та аналізу даних ДЗЗ та окремі спеціалісти у цій сфері можуть бути залученими до кримінального процесу як спеціалісти [5].

Під час документування та розслідування воєнних злочинів важливим є визначення розміру завданої шкоди країною-агресором. Одним із методів такого визначення є дистанційне зондування Землі. До прикладу, масштаби та обсяги забруднення ґрунтів або засмічення земель визначаються уповноваженими органами Державної екологічної інспекції України відповідно до певної методики. Саме ДЗЗ допомагає оцінити масштаби забруднення внаслідок збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану [6].

Отже, використання інформації, отриманої за допомогою ДЗЗ, під час досудового розслідування кримінальних правопорушень є

надзвичайно важливою. Однак виникає питання достовірності зібраних доказів та подальше їх використання. Важливим кроком буде затвердження міжнародно-правових норм з обміну інформацією між суб'єктами, що проводять зондування (комерційними і урядовими), та державами, що зондуються. Також необхідно затвердити норми отримання та використання супутникових даних на національному рівні, що дасть змогу ширше використовувати дистанційне зондування Землі під час досудового розслідування. Окрім цього Щодо залучення спеціалістів для тлумачення змісту супутникових знімків, було б доцільно встановити перелік акредитованих установ та спеціалістів у галузі дистанційного зондування Землі. Це дало б змогу зменшити ризики недостовірності отримання інформації, а також правоохоронні органи знатимуть, куди можна звернутися у разі потреби.

Список використаних джерел

1. Дистанційне зондування Землі. URL: http://www.geoguide.com.ua/survey/survey.php?part=dzz.
2. У 2020 році поліція на воді та повітряної підтримки впроваджує систему супутникового моніторингу для розкриття злочинів проти довкілля. URL: http://pokrovsk-police.dn.ua/news/view/9310.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B8#n1137.
4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV. Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text.
5. Малолітнєва В., Гурова А. Правові засади використання даних дистанціного зондування Землі як доказів у вітчизняному судочинстві для захисту об'єктів археологічної спадщини. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 107–122. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2020/15.pdf.
6. Визначення розміру шкоди, заподіяної землі і ґрунтам під час дії воєнного стану, – поради експертів ASTERS. URL: https://pravo.ua/vyznachennia-rozmiru-shkody-zavdanoi-zemli-i-gruntam-pid-chas-dii-voiennoho-stanu-porady-ekspertiv-asters/.

Вишак Вероніка Олександрівна,
здобувачка вищої освіти ступеня
«бакалавр», юридичного факультету
Пенітенціарної академії України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Проведення допиту – це єдина слідча дія, під час якої отримуються та перевіряються докази в конкретному кримінальному провадженні шляхом спілкування. Від уміння слідчого проводити допит залежить результат останнього. Результативність допиту безпосередньо пов'язана з бажанням допитуваного говорити взагалі та говорити правду зокрема. Тому його позиція під час допиту справляє вирішальний вплив як на ефективність допиту так і його результат. Проведення допиту в установах виконання покарань здійснюється відповідно до Положення про органи досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України (Далі – Положення), затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 04.07.2017 №2166/5. Правову основу діяльності органів досудового розслідування становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України та інші нормативно-правові акти з питань досудового розслідування.

Проведення допиту, включає в себе чотири етапи: підготовку до проведення слідчої (розшукової) дії; безпосереднє проведення; фіксацію результатів слідчої (розшукової) дії; аналіз і оцінку результатів слідчої (розшукової) дії. Підготовка до проведення допиту має велике значення, оскільки дозволяє не лише забезпечити його результативність, але й зекономити час слідчого.

Виходячи із викладеного, до правил підготовки допиту можна віднести наступні: визначення предмета допиту; предметом допиту є сукупність обставин, що мають значення для справи; зміст і коло цих обставин при підготовці до допиту повинні визначатись за можливості точно; визначення кола осіб, поінформованих про ці обставини; в цьому допоможе аналіз вчиненого злочину, даних, що характеризують засуджених, взаємовідносин між ними тощо; вибір місця і часу допиту та черговість його виклику; до вирішення питання про місце допиту слід підійти ретельно; неприпустимо проводити допит у приміщенні, де знаходяться інші засуджені або сторонні особи з персоналу УВП; виклик засудженого на допит не повинен привертати увагу; у необхідних випадках допит маскують, використовуючи персонал УВП; особливе значення має черговість виклику на допит засуджених,

критерієм якої є можливість отримання правдивих показань від засудженого; перш за все слід допитувати тих засуджених, які позитивно характеризуються і від яких, на думку органу досудового розслідування, можна отримати правдиві показання; вивчення особи засудженого, якого слід допитати, та його стосунків з іншими учасниками розслідування; з цією метою треба зібрати відомості про характер і обставини злочинів, за які він в минулому був суджений, про поведінку в період слідства та суду, в УВП, про статус серед засуджених, про його зв'язки; у цьому аспекті важливу допомогу нададуть особова справа засудженого та дані, отримані від персоналу УВП; деяку інформацію можна отримати також від засуджених, але до цих джерел слід звертатись обережно, у крайніх випадках, з урахуванням можливого їх розголошення серед засуджених; інформація про особу допитуваного допоможе у встановленні з ним психологічного контакту, у побудові тактики допиту, надасть змогу зрозуміти, що заважає отриманню правдивих показань; використання даних оперативно-розшукового характеру дозволять виявити свідків, підозрюваних і потерпілих, а також їх наміри стосовно дачі показань, вплив на їхню поведінку інших засуджених тощо; вжиття заходів, що забезпечують безпеку засуджених; встановлення наявності і характеру небезпеки щодо засудженого, який викликається на допит, є обов'язком органу досудового розслідування; вжиття таких заходів передбачає ізоляцію засуджених, їх переміщення в інші УВП, а також дії щодо забезпечення таємниці провадження, розслідування злочину в умовах УВП та протидії розслідуванню; складання письмового плану допиту; дане правило особливо важливе, якщо необхідно допитати засудженого з багатьох обставин або має тактичне значення послідовність питань і пред'явлення доказів; вирішення питання про доцільність застосування звукозапису.

Одержання показань має таку послідовність: одержання показань у формі вільної розповіді засудженого за суттю підозри, обвинувачення, завданої шкоди чи причини виклику як свідка; на цьому етапі важливо уважно вислухати розповідача, не переривати його розповідь, фіксуючи її письмовими нотатками, аудіозаписом тощо; одержання показань у формі співбесіди особи, яка проводить допит, і засудженого у формі вільної розповіді; на цьому етапі можливі диспут, загострення певних питань, повернення до деяких фактів, але у будь-якому випадку найважливіше викликати засудженого на відвертість, правдивість показань; одержання показань у відповідь на важливі, фіксовані у протоколі питання: такі, що важливі для кваліфікації злочину, уточнення прізвищ, імен, по-батькові осіб, та

інших питань, які визначає особа, яка проводить допит; питання, від яких засуджений ухилився під час вільної розповіді і бесіди з особою, яка проводить допит; питання, на які засуджений дав неправдиві (об'єктивно чи суб'єктивно) показання.

Однією з особливих умов, які забезпечують успішне досягнення завдань допиту, є встановлення психологічного контакту з допитуваним в процесі його проведення. Для його встановлення слід врахувати особливості психіки засудженого (збудженість, підозрілість, коливання настрою, хворобливий стан та інше) і характер ситуації, яка склалась. При допиті засуджених необхідно проявити витримку, терпіння, співчутливе ставлення до можливих скарг і заяв. Якщо допитуваний суттєво не відходить від предмету допиту, слід вислухати його вільну розповідь, а вже потім вести співбесіду і ставити запитання.

Тактика допиту свідка, потерпілого, обвинуваченого (підозрюваного) серед засуджених проводиться з урахуванням особистості допитуваного, характеру справи і фактичних даних, якими володіє орган досудового розслідування. Специфічні тактичні прийоми, спрямовані на переконання засуджених свідків давати правдиві показання, можна згрупувати в такі основні напрямки: психологічний вплив; попередження про небезпеку; нагадування про кримінальну відповідальність.

Під час допиту засуджених слід бути обережним, оскільки їхні показання часто неправдиві. Для виявлення неправдивих показань слід ставити конкретні питання та пред'являти докази. Підозрювані засуджені зазвичай дають правдиві показання лише за наявності прямих доказів їхньої вини. Тому слідчий повинен зібрати якомога більше доказів про обставини злочину. Свідки злочинів, вчинених засудженими в УВП, часто дають неправдиві показання через страх перед помстою, тому вкрай необхідно встановити мотиви такого свідчення та використати такі тактичні прийоми, що дозволять отримати правдиву інформацію. До тактичних прийомів виявлення і викриття неправдивих показань відносять: повторнний допит; спростування брехні; фіксація неправдивого повідомлення без сумнівів; початок з відомого, щоб зіставити з показаннями; певна послідовність запитань. Для отримання правдивих показань від засуджених слідчий повинен використовувати прийоми переконання і роз'яснення, з'ясувати стосунки допитуваного з потерпілим або підозрюваним, а також допитати про поведінку підозрюваного після вчинення злочину.

Проведення допиту двох і більше осіб - це ефективний прийом, але його проведення необов'язкове. Допит двох і більшее осіб проводиться лише за умови дотримання певних умов: нерозголошення даних досудового розслідування, безпеки учасників та усунення суперечностей у показаннях. При оцінці вірогідності показань допиту слідчий повинен враховувати всі обставини справи, результати попередніх допитів, інші матеріали справи та результати оперативно-розшукової діяльності. Слідчий повинен забезпечити ізоляцію учасників очної ставки до початку і після її проведення, а також використовувати допомогу психолога та працівників соціально-психологічної служби для спонукання засуджених до добровільної участі в допиті.

Таким чином, успіх проведення допиту в основному визначається умінням органу досудового розслідування вміло застосовувати організаційні правила, використовувати тактичні прийоми і засоби криміналістичної техніки, поєднані із заходами та засобами оперативних підрозділів УВП. Досудове розслідування злочинів в УВП проводиться у середовищі, інакшому від звичайного, в оточенні засуджених, які відбувають покарання. Тому в організації і проведенні допитів при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими, є своя специфіка, яка суттєво впливає на порядок їх проведення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 88.

2. Капліна О.В. Проблеми вдосконалення нормативного регулювання проведення слідчих (розшукових) дій. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1 URL: http//nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_1_6.

3. Жалдак І.А. Актуальні питання криміналістичного забезпечення проведення одночасного допиту. Європейські перспективи. 2013. № 3. URL: http// nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2013_3_22.

Титаренко Максим Юрійович,
здобувач вищої освіти ступеня
«бакалавр», юридичного факультету
Пенітенціарної академії України

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ

Нагальна потреба у зміцненні вітчизняної правоохоронної системи в Україні, особливо питання, щодо вжиття більш рішучих заходів у відповідь на злочинність, вимагає глибокого наукового дослідження та практичного вирішення тактико-криміналістичних проблем.

Тема криміналістичної тактики відноситься до категорій, що постійно розвиваються, і відображає стан цієї галузі криміналістики на кожному етапі її удосконалення. Актуальність та значущість дослідження, історичного аспекту даного питання, полягає у можливості відстежити етапи становлення, формування та тенденції розвитку, оцінити ефективність її застосування, розкрити її джерела (природу) та сформулювати предмет дослідження.

Розвиток криміналістичної тактики тісно пов'язаний із становленням кримінально-процесуальної науки, в рамках якої відбувався процес розробки та накопичення засобів, прийомів і рекомендацій щодо роботи з доказами. Ці відомості на певному етапі стали основою для нової науки – криміналістики.

Дослідження пам’яток права та письмових джерел, дозволяють виділити два ключові етапи у розвитку криміналістичної тактики:

а) виникнення і становлення криміналістичної тактики;

б) формування і вдосконалення криміналістичної тактики.

Перші записи про використання прийомів та засобів для протидії злочинності можна віднайти в законах Хаммурапі (1752 – 1750 роки до н.е.) [1, с. 28]. Закони містять інформацію про використання документів, як доказів.

Правова система того часу включала сукупність законів, що регулювали відносини кримінального, процесуального, цивільного, сімейного і релігійного характеру. У цій системі, як правило, не існувало чіткого розмежування між матеріальним і процесуальним правом.

В ті часи кримінальний процес (неподільно існував із цивільним) ґрунтувався на звичаях і традиціях додержавного історичного періоду. Під час цього етапу всю владу, включаючи

судову, обіймали народні (вічеві) збори, обрані старшини або вожді племен.

Розгляд справи розпочинався за позовом потерпілої сторони, що формулювала обвинувачення. Суддя обмежувався використанням доказів, які подавали сторони, і його основною метою було отримання визнання обвинуваченим своєї провини.

У міру розвитку держави вдосконалювалися методи та засоби розкриття злочинців. З'являється "інквізиційний процес", в рамках якого слідчий апарат проводить розслідування конфіденційно, ґрунтуючись на письмових документах.

Аналізуючи правові норми XV-XVI століть, важливо визначити тенденцію до використання гуманних методів та засобів, які об'єктивно спрямовані на встановлення істини у розслідуванні. Особлива увага приділялась отриманню показань від потерпілих, підозрюваних та свідків.

До XIX ст. суттєво зросла кількість нормативних актів, що вимагало систематизації чинних правових норм та більш детального визначення порядку проведення слідства.

Роботи авторів середини XIX ст., присвячені розкриттю злочинів, включають виклад нормативних актів та розкривають рекомендації щодо організації розслідування і тактики проведення слідчих дій.

Щодо другого етапу у розвитку криміналістичної тактики – етапу її формування і вдосконалення, то вчені по-різному визначають періодизацію історії науки криміналістики.

Клименко Н.І. визначає такі три головні стадії:

а) емпіричний розвиток криміналістичних знань (з виникнення науки криміналістики до середини 30-х років XX ст.);

б) виникнення окремих криміналістичних теорій (з середини 30-х років XX ст. до середини 60-х років XX ст.);

в) формування загальної теорії криміналістики (з середини 60-х років XX ст. дотепер) [2, с. 44].

Перший етап - період еволюції криміналістичної тактики, пов'язаний із накопиченням емпіричного матеріалу, тривав до середини 30-х років XX століття. Судова реформа в Царській Росії 1864 р. встановила нові принципи судочинства, призначаючи два етапи кримінального провадження. Перший – попередній розгляд, що не передбачав рівноправності сторін та був негласним. Другий – судовий розгляд, що ґрунтувався на гласності, усності та змагальності при вільній оцінці доказів згідно з внутрішнім переконанням суддів і присяжних засідателів.

Другий етап, а саме радянський період розвитку криміналістики, характеризується практичним спрямуванням. У цей час видано ряд керівництв, інструкцій, навчальних посібників, та довідників, що стосуються питань розслідування злочинів.

Визначення предмета та змісту криміналістичної тактики становило найважливіше та найскладніше завдання у її формуванні.

У 1935 році був опублікований перший радянський підручник з криміналістики, в якому було визначено, що криміналістика – це наука, яка досліджує процес розслідування злочинів і складається з трьох розділів: кримінальної техніки, тактики і методики [3, с. 13].

Третій період – диференціація криміналістичних знань і формування в їхніх межах засад самостійних наукових дисциплін (з кінця 70-х років XX ст.).

В рамках цього етапу, формувалася криміналістична тактика незалежної України.

Тенденція розвитку криміналістики на сучасному етапі – консолідація наукових зусиль, кооперація праці науковців. Для проведення досліджень нині потрібні комплексні програми та залучення чисельних колективів дослідників. Перспективним у цьому напрямі є підготовка колективних монографій, посібників, підручників тощо. Поширенішими стають комплексні дослідження, здійснювані колективами, до складу яких, крім криміналістів, входять фахівці різних галузей знань: фізіології та біоніки, кібернетики й математики, біології, хімії, антропології тощо [4, с.152].

Отже, криміналістична тактика має довгу історію розвитку і охоплює весь період знань про злочинність. Дослідження різноманітних джерел, таких як пам’ятки права та письмові джерела сприяло узагальненню значного емпіричного матеріалу. Це стало основою для розробки наукових основ криміналістичної тактики та сприяло глибшому вивченню тактико-криміналістичних проблем, зокрема в контексті тактики слідчих дій.

Список використаних джерел

1. Гвоздюк В. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 294 с.

2. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: монографія. Київ. Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 359 с.

3. Ланцедова Ю. О. Криміналістика: навчальний посібник. Київ. НАУ, 2017. 360 с.

4. Шепитько В. Ю. Криминалистика в системе юридических наук и ее роль в глобальном мире. Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика: зб.наук. пр. у 2-х т. Харків, 2014. Т. 1. 544 с.

Сухенко Марія Максимівна,
здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр», навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз, навчально-наукового інституту №2, Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ СТОСОВНО ПРОБЛЕМИ МІННОЇ ЗАГРОЗИ

Необхідність проведення просвітницької роботи у навчальних закладах, щодо проблеми мінної небезпеки визначається зростаючим ризиком для громадської безпеки, через наявність нерозірваних вибухових пристроїв на території України, у зв’язку із повномасштабним вторгненням російської федерації. Громадяни потребують належної інформації та навичок уникнення небезпеки мін. Розуміння мінної небезпеки та правил поводження з вибухонебезпечними предметами, може врятувати життя та запобігти травмам серед населення, тому, ефективна освітня робота у закладах освіти з даної проблеми є не лише важливою, але й невід'ємною складовою формування безпечного та свідомого суспільства.

Станом на січень 2023 року через російську агресію близько 30% території України забруднено вибухонебезпечними предметами, це понад 174 тисячі квадратних кілометрів. Проблема мін та вибухонебезпечних предметів гостро стояла для України і до повномасштабного російського вторгнення в лютому минулого року, оскільки бойові дії на території держави точаться з 2014-го.

Однак після початку широкомасштабного вторгнення в лютому 2022 року ця проблема загострилася в рази. Територія бойових дій значно розширилася, самі бойові дії стали важчими та тривалішими, до того ж застосовується набагато ширша номенклатура озброєнь, зокрема й касетні боєприпаси.

Взагалі з лютого 2022 року було зареєстровано понад 750 підривів на мінах цивільного населення, при чому кожен восьмий випадок був пов'язаний із дитиною. Найчастіше в Херсонській та Харківській областях, раніше частково окупованих росією. І це очевидно – у Харківській області виявлено більше мін, ніж будь-де в Україні [1].

Наразі під загальною координацією Міністерства оборони на звільнених територіях Київської, Чернігівської, Сумської, Дніпропетровської, Херсонської, Миколаївської та Харківської областей проводяться заходи розмінування із залученням сил та засобів з підрозділів розмінування Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України, піротехнічних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, вибухотехнічних підрозділів Національної поліції України та операторів протимінної діяльності.

За результатом роботи обстежено 1699,77 кв. км територій, 13252 об’єктів, 7277,39 км автомобільних доріг та 3132 км залізничних колій, 7528 км ліній електропередач, 524,79 км трубопроводів та знешкоджено 690 955 вибухонебезпечних предметів. Безпосередньо Міноборони координує виконання заходів розмінування на зазначених територіях неурядовими операторами протимінної діяльності. Станом на сьогодні сертифіковано 14 операторів протимінної діяльності. З них заходи з гуманітарного розмінування проводять 7 організацій (145 груп, загальною чисельністю близько 900 демінерів), які проводять нетехнічне обстеження на 985 ділянках, загальною площею 19050,89 га (190,59 кв. км), технічне обстеження та розмінування на 239 ділянках, загальною площею 1543,46 га (15,43 кв. км), очищено 255,25 га (2,55 кв. км) територій [2].

Утім, враховуючи те, що процес гуманітарного розмінування довготривалий, важливо інформувати населення про небезпеку, яку несуть міни та вибухонебезпечні залишки війни. Такі повноваження щодо організації інформаційно-роз’яснювальної роботи та навчання населення щодо ризиків, пов’язаних із вибухонебезпечними предметами та правил поведінки у разі їх виявлення, покладені на ДСНС відповідно до імплементованих в Україні Міжнародних стандартів протимінної діяльності «IMAS» [3].

Міжнародні стандарти протимінної діяльності (IMAS — International Mine Action Standards) є чинними стандартами для багатьох операцій із протимінної діяльності в усьому світі. Вони надають рекомендації, встановлюють принципи та, в деяких випадках, визначають міжнародні вимоги і специфікації, призначені для

підвищення безпеки, ефективності та якості протимінної діяльності, а також для сприяння спільному та послідовному підходу до проведення операцій протимінної діяльності [4].

Підсумково можна зазначити, що необхідність проведення просвітницької роботи у закладах освіти з питань мінної небезпеки є настільки важливою, що вона визначає безпеку та захищеність суспільства. Освічена громада здатна не лише уникнути небезпеки мін, а й поширювати знання про правила безпеки серед інших. Це сприяє запобіганню травмам та втратам життів, особливо серед молоді, а також сприяє формуванню культури безпеки та свідомого ставлення до небезпеки. Розвиток програм освіти щодо мінної небезпеки у навчальних закладах має стратегічне значення для будівництва стійкого й безпечного суспільства, де кожен може бути освіченим та захищеним від потенційних небезпек.

Список використаних джерел

1. Мінна небезпека: Україна поступово звільняє власні території від вибухонебезпечного забруднення. *Mind.ua*. URL: https://mind.ua/openmind/20263400-minna-nebezpeka-ukrayina-postupovo-zvilnyae-vlasni-teritoriyi-vid-vibuhonebezpechnogo-zabrudnennya (дата звернення: 28.11.2023).

2. Міноборони: Відбулося засідання Національного органу з питань протимінної діяльності. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/minoborony-vidbulosia-zasidannia-natsionalnoho-orhanu-z-pytan-protyminnoi-diialnosti

3. Протимінна діяльність. РЕАЛІЗАЦІЯ СПІЛЬНИХ ПРОЄКТІВ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ. URL: https://dsns.gov.ua/uk/protiminna-diyalnist.

4. Правила взаємодії з вибухонебезпечними предметами. Про що важливо знати працівникам - Охорона праці і пожежна безпека. Охорона праці і пожежна безпека. URL: https://oppb.com.ua/articles/pravyla-vzayemodiyi-z-vybuhonebezpechnymy-predmetamy-pro-shho-vazhlyvo-znaty-pratsivnykam#:

Чемерис Анастасія Олегівна,
здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр», навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз, навчально-наукового інституту №2, Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ДИВЕРСАНТАМИ РФ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Тероризм – явище, розповсюджене в цілому світі, а особливо яскраво виражається зараз під час збройної агресії Російської Федерації, коли вчиняються жорстокі злочини, спрямовані на знищення мирного населення України. Тероризм виступає як метод, за допомогою якого організована група або спеціальна підготовлена група бойовиків надіслана з сусідньої країни для досягнення своїх цілей через систематичне використання насильства. Терористичні дії завжди носять привселюдний характер і чиняться з метою впливу на суспільство або владу. В останні роки збільшується кількість диверсійних інцидентів з боку російських агентів, на початку повномасштабного вторгнення їхня концентрація стала максимальною. Озброєні терористичні угрупування, що діють на території України, використовують заборонені міжнародним законодавством вибухові пристрої. При цьому злочинці мінують об'єкти, які можуть привернути увагу дітей, людей похилого віку, або стати загибеллю для тварин.

Особи, які використовують і застосовують ці вибухонебезпечні предмети, вчилися у професіоналів, або раніше цим займалися. Як правило, ці предмети можуть бути замасковані під будь-які побутові речі. Це може бути залишений портфель, дитяча іграшка. Також можуть бути замасковані під вогнегасники, ручки для письма, тару під напої. Є випадки і застосування трупів тварин на узбіччі дороги. Їх начиняють вибухівкою і в необхідний момент вона застосовується, може бути в радіокерованому варіанті. Такі випадки досить поширені на прифронтових територіях та деокупованих.

Щоб зменшити можливість успішного проведення диверсійних атак для цивільних осіб, необхідно перш за все навчити населення реагувати на підозрілі предмети та повідомляти спеціальні підрозділи про їх виявлення, по-друге, потрібно навчити населення надавати допомогу постраждалим та чітко знати дії при виникненні будь-яких надзвичайних ситуацій. Також терористичні дії можуть бути направлені проти військових в зоні проведення безпосередньо бойових дій та тимчасового розташування ворожих військ, тому потрібно розробити план закупівлі спеціального обладнання для Збройних Сил України та для підрозділів Міністерства внутрішніх справ України, виділити значні кошти на сучасне обладнання, роботів. А також здійснювати підготовку фахівців з вибухотехнічного напрямку роботи на високому рівні.

Терориси рф для виготовлення саморобних вибухових пристроїв використовуються вибухові речовини промислового виробництва, а використання їх залежить від досвіду, можливостей та винахідливості того, хто їх застосовує. Найчастіше від дій диверсантів страждає цивільна інфраструктура: залізничні шляхи в більшості випадків мінуються саморобними пристроями на базі штатних вибухових пристроїв (снарядів, диверсійних мін тощо), пошкодження мостів здійснюється із застосуванням вибухових речовин, які були взяті переважно на гірничодобувних підприємствах.

Поширеність використання вибухових пристроїв у світі та безпосередньо на Україні в зоні проведення бойових дій пояснюється наявністю уразливих місць, можливістю надійно замаскувати вибуховий пристрій, зниженням рівня виявлення під час транспортування до місця закладки тощо. Наприклад, радіокерований пристрій маскується в окремо розміщених предметах, транспортних засобах, військовому та цивільному обладнанні. Місця їх установки можуть бути на вулиці, в автотранспорті, при вході до будівель, під'їзду, ліфту, на сходах тощо.

Важливо зазначити, що після окупації російськими військами в період весни 2022 року та використання ними вибухових пристроїв для терору мирного населення, залишилось замінованою понад 160 тис. кв. км земель, яка займає 30% території України. Також відомо про випадки створення саморобних вибухових пристроїв, що застосовуються вкрай рідко – старі броньовані машини наповнюють декількома тоннами вибухівки, і пускають в хід. Спричинення серйозних пошкоджень таким способом малоймовірно, тому що

застосовується переважно на території проведення активних бойових дій, де пристрої через протитанкові міни не досягають цілі.

Робота щодо розслідування військових злочинів, пов'язаних безпосередньо з вибухами, в останні роки являє собою повсякденну діяльність слідчих, фахівців-криміналістів, пов'язану із застосуванням техніко-криміналістичних засобів і методів у загальному процесі розкриття й розслідування правопорушень, вчинених на території України.

Особливо важливі щодо цього криміналістичні обліки, де в сконцентрованому виді проявляються можливості науки й техніки в розкритті й розслідуванні правопорушень, що визначають майбутню перспективу розкриття злочину. У перелік напрямків розвитку застосування спеціальних знань слід включити проблеми впровадження в практику розкриття злочинів засобів сучасних інформаційних технологій, у плані забезпечення інформаційно-пошукових систем техніко-криміналістичного призначення.

У ході огляду місця події попередні дослідження може проводити тільки експерт, залучений для участі ньому в якості спеціаліста. При цьому експерт, що проводить попереднє дослідження, повинен мати право самостійного проведення даного виду експертиз і мати достатній досвід практичної роботи. Через часте застосування диверсантами вибухових пристроїв як способу вчинення терористичних актів щодо мирного населення та спричинення шкоди значній кількості об'єктів, можливе залучення групи експертів, які секторальним методом досліджують місце вибуху.

Аналізуючи вище-викладену інформацію, можна зробити висновок, що в період військової агресії російської федерації проти України поширена практика використання вибухових пристроїв для вчинення терористичних актів проти мирного населення України та цивільної інфраструктури, тому необхідно здійснювати заходи не тільки щодо розмінування територій, а й щодо виявлення, дослідження та детонації вибухових речовин, які можуть бути замасковані під різні предмети побуту, іграшки тощо.

Список використаних джерел

1. Бахін В.П. Кримінальний вибух: поняття, характеристика, анализ, розслідування. - К.: НАВСУ, 2001. - 50с.

2. Біленчук П.Д. Пріоритетні напрямки діяльності органів внутрішніх справ України в розкритті кримінальних вибухів Крок. - Київ: Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і

організованою злочинністю при Президентові України, 2001. - № 18 (78). - С.7-12.

3. Протимінна діяльність. Державна служба з надзвичайних ситуацій України : офіційний веб-сайт. URL: https://dsns.gov.ua/uk/protiminna-diyalnist

4. Бєгун В. В., Науменко І. М. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки): навч. посібник. Київ: УАННП "Фенікс", 2016. 328 с.

5. Пащенко В.І., Ткаченко Є.М., Грущенко С.А., Кобець М.В. та ін. - Огляд місць подій за фактами вибухів. Довідково-методичний посібник Київ, ДНДЕКЦ МВС України, 2014р. 69 с.

6. Копча В.В. Криміналістичне дослідження зброї, боєприпасів, вибухових речовин і пристроїв та слідів їх застосування. Науковий вісник Ужгородського Національного університету, Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 2. С. 100-104.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 30 листопада 2023 року)

Відповідальний упорядник – *Віктор КОРОЛЬЧУК*
Комп'ютерна верстка *Яни ШУМКО*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції Дк № 4155 від 13.09.2011.
Підписано до друку 22.11.2023. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Обл.-вид. арк. 28,0. Ум. друк. арк. 25,92.
Тираж 20 прим.